

БАС РЕДАКТОР

Т.Т.АЯПОВА - ф.ғ.д., профессор

БАС РЕДАКТОР ОРЫНБАСАРЛАРЫ:

Сейдалиева Г.О. – PhD, оқытушы

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Абуов Ж.А. - ф.ғ.д., профессор
Мирзоев К.И. - ф.ғ.д., профессор
Букабаева Б..Е. - ф.ғ.к., доцент
Кемелбекова З.А. - ф.ғ.к., доцент
Баданбекқызы З - ф.ғ.к., доцент
Али Али Шабан – PhD Каир (Египет)
Фатима Шнан-Давен - PhD (Франция)
Әлімсейіт Әбілғазы – ф.ғ.д., профессор (ҚХР)
Иноятова У.И. – п.ғ.д. (Өзбекстан)
Осман Кабадайы – PhD (Турция)

НӨМІРГЕ ЖАУАПТЫ ТҰЛҒА:

Есенаман С.Е – магистр ,оқытушы

РЕДАКТОР-КОРРЕКТОРЛАР :

Балмуханова С.Н.- ф.ғ.к., доцент
Сейдалиева Г.О.- PhD оқытушы
Оразова Р.К.- аға оқытушы
Есбосынов Е.З- ф.ғ.к., доцент
Аширова Б.С.- ф.ғ.к., оқытушы
Айтказы С - PhD оқытушы
Есенаман С.Е – магистр ,оқытушы

ЖАУАПТЫ ХАТШЫ:

Есенаман С.Е - магистр, оқытушы

Журнал Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігіне 12.02.2013 жылы тіркеліп, №13343-Ж куәлігі берілді.

Шығарылу мерзімі жылына 4 рет.

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Т.Т. АЯПОВА - д.ф.н., профессор

ЗАМЕСТИТЕЛИ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

Сейдалиева Г.О. – PhD , старший преподаватель

СОСТАВ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

Абуов Ж. А. -д.ф.н., профессор

Мирзоев К.И. - д.ф.н., профессор

БукабаеваБ.Е. - к.ф.н., доцент

Кемелбекова З.А. - к.ф.н., доцент

Баданбекқызы З - к.ф.н., доцент

Али Али Шабан - PhD Каир (Египет)

Фатима Шнан–Давен - PhD (Франция)

Әлімсейіт Әбілғазы – д.ф.н.(КНР)

Иноятова У.И. – д.п.н (Узбекистан)

Осман Кабадайы – PhD (Турция)

ОТВЕТСТВЕННЫЙ ЗА ВЫПУСК ЖУРНАЛА:

Есенаман С.Е.- преподаватель,магистр

РЕДАКТОРЫ- КОРРЕКТОРЫ:

Балмуханова С.Н.- к.ф.н., доцент

Сейдалиева Г.О.- PhD , старший преподаватель

Оразова Р.К.- старший преподаватель

Есбосынов Е.З.- к.ф.н., доцент

Аширова Б.С.- к.ф.н ., преподаватель

Айтказы С - PhD , старший преподаватель

Есенаман С.Е.- преподаватель,магистр

ОТВЕТСТВЕННЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

Есенаман С.Е.- преподаватель,магистр

Журнал зарегистрирован в Министерстве культуры и информации Республики Казахстан 12 февраля 2013 г. № 13343-Ж

Периодичность 4 раза в год.

EDITOR-IN-CHIEF

Tanat T. Ayapova - Doctor of Philological Sciences, Professor

EDITOR-IN-CHIEF'S ASSISTANTS:

Seydalieva G.O.- PhD, senior teacher

EDITORIAL STAFF:

Zhumagaly A.Abuov -Doctor of Philological Sciences, Professor

Knyaz I. Mirzoyev- Doctor of Philological Sciences, Professor

Bakhytkul E. Bukabayeva- Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Zada A. Kemelbekova- Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Zaure.Badanbekkyzy -Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Ali Ali Shaban- PhD Kair (Egypt)

Hans Shahl- PhD (Austria)

Fatima Shnah- Daven- PhD (France)

Alimseyit Abilkazy- PhD (China)

Inoyatova U.I. – Doctor of Philological(Uzbekistan)

Osman Kabadayı – PhD (Turkey)

EXECUTIVE SECRETARY:

Saule Yessenaman- MA, teacher

EDITORS - CORRECTORS:

Balmukhanova S.N.- Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Seydalieva G.O.- PhD, senior Lecturer

Orazova R.K.- senior teacher

Yesbosynov E.Z.- Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Ashirova B.S.- Candidate of Philological Sciences, senior teacher

Aiktazy S - PhD, senior teacher

Yessenaman S.Y. - MA, teacher

**Journal is registered at the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan
(Certificate № 13343-J) 2013, February 12**

Periodicity 4 times a year

**ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ
ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
FOREIGN LANGUAGE EDUCATION**

МРНТИ: 14.35.09

Жеткергенова Ж.Е.¹

¹Сулейман Демирел Университеті

Алматы, Қазақстан

**ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫ ҮШІН АҒЫЛШЫН ТІЛІ
САБАҚТАРЫНДА ӨЗІН-ӨЗІН БАСҚАРУ СТАРТЕГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ**

Түйіндеме

Жаһандық білім берудің қажеттілігі ретінде анықталған дербес және студенттерге бағытталған оқыту секілді жаңа оқыту стратегияларына көшу әр түрлі елдердегі білім беру жүйелерін өзгеріске ұшыратты. Өзін-өзі басқаруды осы өзгерістердің жемісі деп қарастыуға болады. Бұл жағдайда студенттер оқу процесіне байланысты барлық шешімдерге, яғни мақсаттарын айқындау, үлгерімін анықтау және қадағалау, қажетті әдістерін қарастыру, өз жұмысын бақылау және нәтижелерін өзіндік бағалау секілді әрекеттеріне жауапкершілік алады, Жоғары академиялық жетістіктерге жету үшін студенттер өзін-өзі басқарудың стратегияларын қолданады. Зерттеудің мақсаты - ағылшын тілі сабақтарда жетістікке жету масатында жоғары сынып оқушыларының қандай стратегияларды қолданатындығын анықтау.

Кілт сөздер: өзін-өзі басқару, стратегия, академиялық үлгерім, жоғары сынып оқушысы

Жеткергенова Ж.Е.¹

¹Университет Сулейман Демирела

Алматы, Қазақстан

**ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СТРАТЕГИЙ САМОРЕГУЛИРУЕМОГО ОБУЧЕНИЯ В
КЛАССАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ДЛЯ СТАРШИХ КЛАССОВ**

Аннотация

Переход к новым стратегиям обучения, таким как автономное и ориентированное на учащихся обучение, определяемое как требование глобального образования, изменило системы образования в разных странах. Саморегулируемое обучение рассматривается как результат этих изменений, когда учащиеся несут ответственность за все свои решения, связанные с процессом обучения, такие как выяснение целей, определение прогресса и контекстов, определение методов и методов для использования, контролировать процесс приобретения и оценивать результат процесса приобретения. Для достижения высокой успеваемости учащиеся используют стратегии саморегулируемого обучения. Цель исследования - определить, какие стратегии используются учащимися старших классов для достижения академической успеваемости на уроках английского языка.

Ключевые слова: саморегулируемое обучение, стратегии, успеваемость, старшекласник

Zhetkergenova Zh.E.¹

¹Suleyman Demirel University

Almaty, Kazakhstan

USE OF SELF-REGULATED LEARNING STRATEGIES IN EFL CLASSES BY SENIOR GRADE STUDENTS

Abstract

Shift to new learning strategies such as autonomous and student-centered learning that are determined as requirement of global education changed the educational systems of different countries. Self-regulated learning is considered as a result of these changes where learners are responsible for all their decisions related to the learning process, such as to find out the objectives, to identify the progression and contexts, to define the methods and techniques to use, to monitor the acquisition process and to assess the result of the process of acquisition. In order to achieve high performance, students use strategies of self-regulated learning. The study aims to identify what strategies are used by senior grade school students to achieve academic achievement in English classes.

Keywords: self-regulated learning, strategies, academic achievement, senior grade student

1. Introduction.

Sphere of education came across with different difficulties that occur during the learning process. It may consider activities during and out of classroom and also teacher-student relationship. All methods then devoted to change the traditional methods and moderate in order to humanize them. Therefore, since the crucial changes in education area, researchers started to investigate and identify new methods to eliminate these problems. Shift to new learning strategies such as autonomous and student-centered learning that are considered as requirement of global education changed the educational systems of different countries. Self-regulated learners are responsible for all their decisions related to the learning process, such as to determine the objectives, to identify the progression and contexts, to define the methods and techniques to use, to monitor the acquisition process and to assess the result of the process of acquisition. Therefore, to be more responsible learners regulate and monitor their learning process and after can evaluate his/her performance. In order to achieve high performance, students use strategies of self-regulated learning. In parallel with possessing an important role in other educational studies, self-regulated learning has been taken into consideration in the field of second language teaching over the last few years. It was found that there had been several significant researches on performing efficacy of self-regulated learning in developing FLL. Learners of language demand accurate practice through elective and non-elective courses and active participation in and out of the classroom. Autonomous and self-regulated learning culminate in learning how to make learning objectives, planning, monitoring, setting goals, assessment and evaluation during the learning process.

Literature review

1.1. The self-regulated learning and academic achievements

From the end of the 20th century, psychology started to be considered as a science. Therefore, topics concerning relationship between psychology and education discussed and investigated progressively. E.L. Thorndike, J. Dewey, M. Montessori were diverse supporters who suggested different ways to change the curriculum considering the individual differences of students. The differences were related to their age and ability, perceptual-motor tasks, etc. Later reformers matched instructional treatments to students' aptitude or attitude scores on standardized tests [1:681]. Student's individual differences started to shift to research on metacognition and social cognition in the late 1970s and 1980s. Metacognition refers to the awareness and knowledge about one's own thinking. Student's differences in learning concern with the lack of metacognitive awareness of individual limitations. Social cognition devotes to the social effects on children's self-regulation development and studies the issues of teacher modeling, goal-setting and self-monitoring [2:85], [3:1]. Learners needed to set goals for themselves to complete their home tasks and self-monitor their performances in order to see the effectiveness of the strategies in achieving these goals. Academic achievement can represent a various learning outcome such as knowledge of attitude comprehension, skills understanding, utilizing intelligence. It can be generated as a product of intelligence [4:12998]. Students gained their specific and proximal goals and strengthened perceptions of self-efficacy. When students were asked to self-monitor their learning performances, it led to "spontaneous" development in functioning. These kinds of the reaction viewed the effects of metacognitive awareness of particular aspects to self-control.

Self-regulation is transformation of learner's mental abilities into academic skills. It can be considered as a self-directive process. Learning, from the beginning, is referred to the activity that students proactively do for themselves. It cannot indicate the events that happened as a reaction to the teaching. Zimmerman [3:6] in his article states that self-generated considerations, feelings and behaviors to obtain specific goals are provided by self-regulation. Learners who are self-regulated make more efforts in learning and get learning objectives by setting strategies of task completion and goals based on weak and strong sides of his/her own learning activities. Self-monitoring helps learners to set goals and plan, while self-reflection is beneficial to find out an effective strategy. Students satisfied with the actions or work will be able to motivate themselves to develop learning.

Holec [5:5] in his work claims that self-regulation is the ability to be responsible for one's own learning. He believes that self-regulated learners are responsible for all their decisions related to the learning process, such as to determine the objectives, to identify the progression and contexts, to define the methods and techniques to use, to monitor the acquisition process and to assess the result of the process of acquisition. This process of acquisition requires to the autonomous self-directed learning.

Schunk and Zimmerman [6:153], [7:107] consider that self-regulation is not a single trait that learners can possess or lack. Adaptation of each learning task integrates with different specified processes. The component skills are: (1) to set specific long-term or overall time goals, (2) to adjust strategies for achieving the goals, (3) selectively self-monitor his/her own performance of progress, (4) reconstruction of physical and social context to make it compatible with goals, (5) self-management of time to use effectively, (6) self-evaluation of methods, (7) causal attribution to results, (8) adaption to future methods. Students' level of learning has been found to vary based on the presence or absence of these key self-regulatory processes.

Zimmerman and Pons in their interview study presents 14 categories of self-regulated learning strategies (SRL) used in high school during the class and related to learner's academic

achievement. Strategies contains 1) *goal setting and planning*, 2) *organizing and transforming*, 3) *self-evaluation*, 4) *keeping records and self-monitoring*, 5) *seeking information*, 6) *self-consequences*, 7) *environmental structuring*, 8) *seeking peer assistance*, 9) *rehearsing and memorizing*, 10) *seeking adult assistance*, 11) *seeking teacher assistance*, 12) *reviewing tests*, 13) *reviewing notes*, 14) *reviewing text books* [8:56].

The previous researchers proved that mostly the students with high achievement in a public high school use self-regulation strategies rather than students with lower achievement tracks. A frequency of non-self-regulated strategy is greater by students who have lower achievement. Self-regulation strategies that were most extensively used by high achieving student.

Table 1. Self-Regulated Learning Strategies developed by Zimmerman

	Categories of strategies	Definitions
1	Self-evaluation	It involves student's evaluation of own work progress. It is initiated by students. Example of this category is to check own work to be sure.
2	Organizing and transforming	It indicates overt or covert rearrangement of instructional materials to improve learning. Student plans his work beforehand to have an organized paper.
3	Goal-setting and planning	It indicates set of sub-goals and goals and plan of time, progression and activity completions.
4	Seeking information	It indicates efforts of student during the completing an assignment to obtain information for given tasks from other educational and non-educational sources .
5	Keeping records and monitoring	The structure points out student's effort to keep records of results.
6	Environmental structuring	The structure points out student's effort to organize an environment for better learning.
7	Self-consequences	The structure indicates that a student awards or punishes himself / herself for learning success and failure.
8	Rehearsing and memorizing	The following structure indicates that students attempt to memorize materials by practicing.
9-11	Seeking social assistance	The structure involves student's effort to seek any social assistance from: (9) peers; (10) teachers; (11) adults;
12-14	Reviewing records	The structure points out student's effort to review: (12) tests, (13) taken notes, (14) course books while preparing for the lessons or exams.
15	Other	The structure indicates that the learning effort and initiation are made by other people (e.g. parents, teachers), but not by a student.

However, it is not an easy task to regulate and monitor learning and self-regulation processes at the same time. While learning complex tasks it is important to understand interrelations of learning, monitoring the processes and cognitive load of memory in order to provide strategies to develop SRL processes [9: 237]

1.2. The use of self-regulated learning in foreign language learning

Self-regulation has gained attention in the foreign language teaching field in addition to have a significant place in psychology and other educational studies over the last few years. There has been several researches that demonstrate SRL's efficacy at improving foreign language learning [10:156]. Learners of language demand accurate practice through elective and non-elective courses and active participation in and out of the classroom. Autonomous and self-regulated learning culminate in learning how to make learning objectives, planning, monitoring, setting goals, assessment and evaluation during the learning process. Using these strategies regularly may result in higher performance in reading comprehension [11:75], speaking, vocabulary and writing [10:214].

Aim of the study

Reviewing the literature, the study attempts to emphasize the importance of self-regulated learning strategies to use in English classes by investigating the correlation with English language levels. Respectively, the research aims to 1) reveal the SRL strategies senior students use to regulate study in EFL (English as a Foreign Language) classes; 2) identify what strategies students with high English proficiency use frequently. Within these purposes, these two research questions should be answered:

1. *What strategies do the senior grade students use to regulate their study in ELF classroom?*
2. *What strategies are used more by the students with high English proficiency?*

METHOD

Participants

Thirty-five senior grade school students (10th and 11th grades) aged from 15 to 17 years (mean age of 16) comprising 22 females and 13 males were participated in this study. All the participants were chosen randomly from a high school located in Almaty, Kazakhstan. The students came generally from middle-class homes and did not vary in race. Participation was on voluntary basis and all information were strictly confidential.

Materials

SRLIS (Self-Regulated Learning Interview Schedule)

Self-regulated Learning Interview Schedule [7: 621] was used to interview participants to collect data concerning their strategy preferences. The responders had seven contexts including a class work revision, essay structuring, completion of home assignments, preparing for the exams, self-motivation challenges and preparing for the next class. Zimmerman and Pons (1990) provided the extensive description of these contexts. In order to avoid misunderstanding, the schedule was translated into their mother tongue (Kazakh) and, accordingly, the interviews were held in Kazakh language.

The 7th context was added by the researcher in order to identify whether their teachers supported them to use particular strategies. Students would describe that strategies the teachers asked to perform to archive high marks.

For each given context, students were asked to point out the strategies and consistency of using them according to the four-point Likert scale with the categories of “seldom -1”, “sometimes -2”, “often -3” and “usually -4”.

Placement test

The Package of Outcomes Placement Test has been developed to assist teachers to find a proper or suitable level of learners and has been being practiced over 30 years worldwide. The Placement Test consists of 50 items that test vocabulary and grammar of students. Answer key is also implemented in the Package.

All students should be aware of instructions provided by a test administrator or researcher. Students were given a photocopy of the Placement Test and 40 minutes to complete the test. Each student got one point for each correct answer.

Based on the students’ total results, the Outcome suggested an appropriate level which indicates the following: “0-18 points”- Elementary, “19-25 points”- Pre-Intermediate, “26-32points” – Intermediate, “33-39 points”- Upper-Intermediate, “40-46 points”- Advanced, “47-50 points” – Professional English. The students with Intermediate and Upper-Intermediate level are considered as learners with high English language proficiency.

Data Collection

Two classes (n=35) with 20 and 15 school students had a placement test. Before the test they were given a photocopy of the Outcomes Placement Test with 50 items and were provided with instructions of the test by the researcher. Forty minutes were given to complete and submit the test. There were no cases of disturbing students by school staff and other pupils.

Senior students were interviewed next two days. The interview with each student lasted 15-30 minutes. The interviewer asked required personal information such as name, gender and age. Interviewees were informed about confidentiality of written and recorded data and no-effect to academic achievement. They were provided with the information about self-regulated learning and its strategies. Students listened carefully twice the contexts and described their own actions in those circumstances. Based on the fact that interviewer was more knowledgeable about the strategies and their use, she completed the self-regulated learning interview schedule herself. The main points of semi-structured interviews were written in the schedules and then were given to the interviewees to check and correct the interpreting of their words in strategies and their frequency.

Results

Statistical Package for Social Science (SPSS) 22.0 analyzed the results of placement test. According to the results, almost a half of senior grade school students (n= 16) had elementary level, whereas Pre-Intermediate was archived by 9 pupils. High scores were got by 10 students (28.8%) with Intermediate (n=7) and Upper-Intermediate level (n=3). Full description of the students’ levels is provided in Table 2.

Table.2. Frequency and Percentage of language levels

	Frequency	Percentage	Saving percentage
Elementary	16	45,7	45,7
Pre-intermediate	9	25,7	71,4
Intermediate	7	20,0	91,4
Upper-intermediate	3	8,6	100,0
Total	35	100,0	

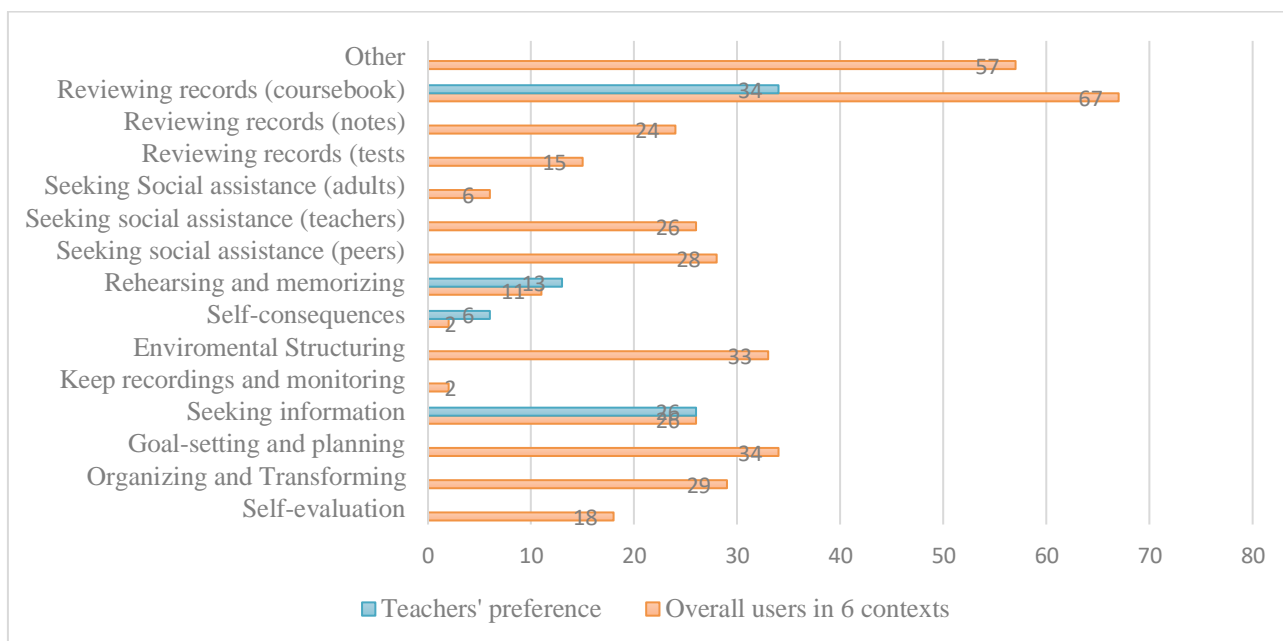
Responses of interview were analyzed in two different categories. The first category indicated the strategies the senior students used in all six contexts adopted by Zimmerman (1990) such as a) during the class; b) while doing writing tasks; c) while completing assignments; d) exam preparation; e) motivating to study; f) while preparing for the class. The second category described interviewees' responses concerning their teachers' support to use these strategies.

As it is seen in Diagram 1, reviewing a coursebook is the most frequent strategy (n=67) among senior grade school students. Teachers also prefer the use of this strategy by students in order to regulate the study in EFL classes. Despite of discourage of the strategy "others" by teachers, students do not hide the fact that in many cases (n=57) the initiatives and efforts are made by other people such as parents and teachers.

According to the data, teachers also promote the use of "rehearsing and memorizing" (n=13) and "self-consequences" (n=6) strategies. However, these strategies are not practiced frequently by the students (n=11, n=2). "Seeking information" is one of the frequently used strategies among senior students (n=26) and has equal response of students who described the strategy as preferable by teachers.

Data shows that all strategies are used by senior grade students. Strategies as "goal-setting and planning" (n=34), "environmental structuring" (33), "organizing the task" (n=29) and "seeking help from classmates (n=28) and teachers (n=26)" are also used often by students. However, "self-consequences" and "result monitoring" have a few users. Also results show that students do not often ask their parents or relatives to help with their tasks.

Diagram 1. Frequency of Using strategies in six contexts and preferable strategies by teachers.

The correlation between the high level (Intermediate and Upper-Intermediate) and self-regulated learning strategies was also analyzed by SPSS 22.0. The results defined appropriateness of set of data to conduct statistical analysis ($\alpha = 0.65$) with the 6 variables. Internal reliability was measured first.

There are six variables that Intermediate and Upper-Intermediate students mentioned as a frequently used strategies such as a) seeking information; b) reviewing coursebook; c) self-consequences; d) recording the results and monitoring; e) seeking social assistance from teachers; f) goal-setting and planning (Table 3). The frequency of using was coded as “0-sometimes”, “1-often”, “2 usually”. The variant “seldom” from the Self-Regulated Learning Strategies Interview Schedule (SRLSIS) was not taken in to account due to the purpose of the Research Question 2. The question aims to find out frequently used strategies that can be described only with these 3 points above.

The data taken from the maximum and minimum shows that all given strategies except asking help from teachers vary from “sometimes” to “usually”. This data states that students *often or sometimes* seek an assistance from their teacher. Students with high English proficiency *more often* review their textbooks (mean=1.20>1) and other sources (mean =1.10>1). The frequency of using these two strategies (md =1, md=1) also can prove this statement. Other variables have less than 1 which indicate that more students *sometimes* use these strategies.

Table 3. Descriptive Analysis of six strategies

	N	Minimum	Maximum	Mean	Mode
students who frequently review coursebook	10	0	2	1,20	1
students who frequently seek information	10	0	2	1,10	1
students who frequently use self-consequences	10	0	2	,40	0

students who frequently use recording and monitoring results	10	0	2	,40	0
students who frequently ask teachers to help	10	0	1	,40	0
students who frequently set goal to archive something	10	0	2	,20	0
N valid (based on the list)	10				

Discussion

Several researchers made claims concerning the benefits of using these strategies. The research studied the frequency of using SRL strategies by senior grade school children. Diagram 1 indicates that reviewing the coursebook is more used rather than other strategies. It can be explained by the fact that all six contexts are related with their coursebook content, therefore students tend to use coursebook as a tool to get higher marks. Despite of this fact, students highlight the influence of other people around them on achieving academic results. Some students mentioned academic pressure from their parents. Seeking information was one of the frequently used strategies because of the digitalization of the world. Students use other sources such as Google Translate, Google, Youtube to do tasks and review the grammar. Although self-consequences and monitoring the results were considered as strategies with fewer user, Table 2 defined that these few students had higher language proficiency.

Students claim that teachers support using 14 SRL strategies in all contexts and mention four strategies teachers ask and promote during or out of the class. Despite the statement that some strategies as reviewing coursebook and seeking information are used often by students, users of self-consequences and rehearsing and memorizing are less.

Conclusion

Self-regulation is transformation of learner's mental abilities into academic skills. It can be considered as a self-directive process. Learning, from the beginning, is referred to the activity that students proactively do for themselves. Adaptation of each learning task integrates with different specified processes. A student's level of learning has been found to vary based on the presence or absence of these key self-regulatory processes.

Zimmerman and Pons in their interview study presents 14 categories of self-regulated learning strategies used in high school during the class and related to learner's academic achievement. The study defined reviewing textbooks and other sources as a frequently used strategies of self-regulated learning. Students who gain more knowledge about English language and its practice also more often plan their study, keep the records and monitor the results, ask more help from teachers and try to memorize more than students with lower language proficiency. The research results can help teachers to identify what strategies will be effective in English language learning and encourage teachers to integrate activities with particular SRL strategies.

For further researchers I recommend to do an experiment with two classes where teacher support one class to use those frequent strategies and see the effectiveness of using SRL strategies in EFL classes. Also, the non-regulated strategy ("others") remained under question.

Researchers can conduct an interview to clarify roles of teacher, parents and a student in such cases.

References

1. Cronbach, L.J. The two disciplines of scientific psychology // *American Psychologist* – 1957. –Vol 12 (11). pp. 671-684
2. Schunk, D.H. (1989). Social cognitive theory and self-regulated learning. In B.J. Zimmerman & D.H Schunk (Eds.), *Self-regulated learning and academic achievement: Theory, research, and practice*. //New York: Springer Verlag. -1989, p. 83-110.
3. Zimmerman, B. J. Models of self-regulated learning and academic achievement. In B. J. Zimmerman & D. H. Schunk (Eds.), *Self-regulated learning and academic achievement: Theory, research, and practice*. //New York: Springer. -1989, p. 1-25.
4. Dalal S., & Devi S. Conceptual framework of self-regulated learning in Indian scenario // *Our Heritage* -2020. – Vol 68(30). – p. 12994-13001
5. Holec, H. *Autonomy and foreign language learning* / Oxford: Pergamon, 1979. – 65p.
6. Schunk, D.H., & Zimmerman, B.J. (Eds.). *Self-regulation of learning and performance: Issues and educational applications* / Hillsdale. - NJ: Erlbaum, 1994. -344p.
7. Schunk, D.H., & Zimmerman, B.J. (Eds.). *Self-regulated learning: From teaching to self-reflective practice* / New York: Guilford Press, 1998. -244p.
8. Zimmerman, B. J., & Pons, M.M. Development of a structured interview for assessing student use of self-regulated learning strategies // *American Educational Research Journal*, -1986. –Vol 23(4). - p.614 -628.
9. Dinsmore, D.L., & Fryer L.K., & Parkinson M.M. *Handbook of strategies and strategic processing* / *Educational Psychology Handbook*: Routledge, 2020. -460p.
10. Oxford, R. L. *Language learning strategies: What every teacher should know* /MA: Heinle & Heinle Publishers, 1990. -342p.
11. Ehrman, M. E., & Oxford, R. L. Cognition plus: Correlates of language learning success // *The Modern Language Journal*, -1995. – Vol 79(1). -p.67–89.

МРҒТІ: 14.35.09

Zh. A. Abuov¹, A.S. Karimsakova², V.P. Berger², A. A.Kupenova², G.A. Kuzembayeva²
Zh. A. Abuov¹ – DLitt, professor, Head of the Chair of foreign Languages, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan
A.S. Karimsakova² – MEd, teacher of the English Language, Languages Department, West Kazakhstan Marat Ospanov State Medical University, Aktobe, Kazakhstan
V.P. Berger² - M.A., teacher of the English Language
A.A. Kupenova² - M.A., teacher of the English Language, Languages Department West Kazakhstan Marat Ospanov State Medical University, Aktobe, Kazakhstan
G.A. Kuzembayeva² - MEd, teacher of the English Language, Languages Department West Kazakhstan Marat Ospanov State Medical University, Aktobe, Kazakhstan

---

ICT TOOLS USING TO INTENSIFY PROFESSION-ORIENTED FOREIGN LANGUAGE TEACHING AT UNIVERSITIES

Abstract

The article deals with the use of Internet technologies in the learning process. ICTs create a new global environment in which the future generation will not only communicate, but also build professional and personal relationships, represent themselves. Therefore, great importance is paid to the informatization of education systems, including language education. Scientific and pedagogical research in education informatization is intensively implemented in Kazakhstan using the integration of new information, communication and pedagogical technologies.

Purpose of the research: to introduce methodological approaches of information and communication technology (ICT) tools using on the compulsory and extracurricular classes to intensify a profession-oriented English language teaching at a university.

Methods of the research: questionnaire, observation; pedagogical experiment.

The main purpose of the experiment is to check the level of students` mastering the educational material, skills of information interaction using a profession-oriented foreign language at West Kazakhstan Marat Ospanov Medical University after complex of ICT tools training by teachers who studied the course "Modern Educational Resources in the Learning Process". The experiment was carried out at the West Kazakhstan Marat Ospanov Medical University in three stages: ascertaining, formative, final. Teachers of English implemented the experimental methodology in classroom activities and extracurricular classes with first and second year students.

There were 257 people (35 teachers 222 students) in the experimental verification of the level of students` educational material mastering, skills of information interaction using profession-oriented English language.

Results. The results confirmed the basic principles of theoretical and practical research about increasing the level of educational material knowledge, the formation of skills of profession-oriented English language information interaction if the teachers who have studied the course "Modern Educational Resources in the Learning Process" taught the students using a special complex of ICT tools.

Conclusion. We can draw the following conclusions: - teaching a profession-oriented English language using a complex of ICT tools at a university is more effective than a traditional methodology of teaching a foreign language at nonlinguistic universities.

Keywords: information and communication technologies (ICTs), profession-oriented English language, teachers, students, university.

Ж.А. Абуов¹, А.С. Каримсакова², В.П. Бергер², А.А. Купенова², Г.А. Күзембаева²

Ж.А. Абуов¹ - филология ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің шет тілдер кафедрасының меңгерушісі, Алматы, Қазақстан

А.С. Каримсакова² - м.ғ.д., ағылшын тілі оқытушысы, тілдер кафедрасы, М.Оспанов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік медицина университеті, Ақтөбе, Қазақстан

А.А. Купенова² - м.ғ.д., ағылшын тілі оқытушысы, тілдер кафедрасы, М.Оспанов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік медицина университеті, Ақтөбе, Қазақстан
В.П. Бергер² - м.ғ.д., ағылшын тілі оқытушысы, М.Оспанов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік медицина университеті, тілдер кафедрасы, Ақтөбе, Қазақстан

Г.А. Кузембаева² - м.ғ.д., ағылшын тілі оқытушысы, тілдер кафедрасы, М.Оспанов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік медицина университеті, Ақтөбе, Қазақстан

УНИВЕРСИТЕТТЕРДЕ КӘСІБИ БАҒЫТТАЛҒАН ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУ ПРОЦЕСІН ЖАНДАНДЫРУ ҮШІН АКТ ҚҰРАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУ

Аннотация

Мақалада интернет-технологияларды оқу процесінде қолдану туралы айтылады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) тек болашақ ұрпақтың қарым-қатынас жасауы үшін ғана емес, сонымен қатар кәсіби және жеке қарым-қатынас құра алатын, өздерін көрсете алатын жаңа ғаламдық орта жасайды. Сондықтан қазіргі уақытта білім беру жүйесін, оның ішінде тілдік білім беруді ақпараттандыруға үлкен мән беріледі. Қазақстанда заманауи ақпараттық, коммуникациялық және педагогикалық технологиялардың интеграциясы негізінде білім беруді ақпараттандыру саласындағы ғылыми-педагогикалық зерттеулер қарқынды жүргізілуде.

Зерттеу мақсаты: жоғарғы оқу орнында кәсіби бағытталған шет тілін оқыту процесін жандандыру үшін сабақтың негізгі, қосымша және көмекші формаларына ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) құралдарының кешенін қолдана отырып, әдіснамалық тәсілдерді енгізу.

Зерттеу әдістері: сұрақ-жауап, бақылау, педагогикалық эксперимент.

Эксперименттің түпкі мақсаты - «Оқыту процесінде заманауи білім беру ресурстары» курсына оқыған оқытушылар басшылығымен Марат Оспанов атындағы БҚМУ студенттерін АКТ құралдарының кешенін оқытудан кейін олардың оқу материалдарын игеру деңгейін, кәсіби бағытталған шет тілінің ақпараттық өзара әрекеттесу дағдыларын тексеру. Марат Оспанов атындағы Батыс Қазақстан медициналық университетінде эксперимент үш кезеңмен өтті: анықтау, қалыптастырушы және қорытынды. Ағылшын тілі пәнінің оқытушылары тәжірибелік әдісті бірінші және екінші курс студенттерімен сабақта және сабақтан тыс жұмыстарда қолданды.

Оқу материалын игеру деңгейін, кәсіби бағытталған шет тілді ақпараттық өзара әрекеттесу дағдыларын тәжірибе жүзінде тексеруге М.Оспанов атындағы БҚМУ-нен 257 адам қатысты (35 оқытушы, 222 студент).

Нәтижелер. Алынған нәтижелер бойынша, АКТ құралдарының арнайы кешенін қолдану арқылы оқыту процесін ұйымдастыруда оқытуды «Оқыту процесінде заманауи білім беру ресурстары» курсына оқыған оқытушылар жүргізетін болса, теориялық және практикалық зерттеулердің оқу материалын білу деңгейін арттырудың негізгі ережелерін, кәсіби бағытталған шет тілді ақпараттық өзара әрекеттестік дағдыларын қалыптастыру мүмкіндігі расталды.

Қорытынды. Біз мынадай қорытынды жасай аламыз: университетте АКТ құралдарының кешенін қолдана отырып кәсіби бағытталған шет тілін оқыту филологиялық емес университеттердегі шет тілін оқытудың дәстүрлі әдіснамасынан гөрі тиімді.

Кілт сөздер: ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ), кәсіби бағытталған шет тілі, оқытушылар, студенттер, университет.

Ж.А. Абуов¹, А.С. Каримсакова², В.П. Бергер², А.А. Купенова², Г.А. Кузембаева²

Ж.А. Абуов¹ - доктор филологических наук, профессор, заведующий кафедрой иностранных языков, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан

А.С. Каримсакова² – м.п.н., преподаватель английского языка, кафедра языков, Западно – Казахстанский медицинский государственный университет имени М. Оспанова, Актобе, Казахстан

А.А. Купенова² – м.г.н., преподаватель английского языка, кафедра языков, Западно – Казахстанский медицинский государственный университет имени М. Оспанова, Актобе, Казахстан

В.П. Бергер² – м.г.н., преподаватель английского языка, кафедра языков, Западно – Казахстанский медицинский государственный университет имени М. Оспанова, Актобе, Казахстан

Г.А. Кузембаева² – м.п.н., преподаватель английского языка, кафедра языков, Западно – Казахстанский медицинский государственный университет имени М. Оспанова, Актобе, Казахстан

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СРЕДСТВ ИКТ ДЛЯ ИНТЕНСИФИКАЦИИ ПРОЦЕССА ОБУЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННОМУ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В УНИВЕРСИТЕТЕ

Аннотация

В статье рассматривается использование интернет-технологий в учебном процессе. Информационно – коммуникативные технологии (ИКТ) создают новую глобальную среду, в которой будущее поколение будет не только общаться, но и строить профессиональные и личные отношения, представлять себя. Поэтому в настоящее время большое значение уделяется информатизации систем образования, в том числе языкового образования. Научно-педагогические исследования в области информатизации образования интенсивно внедряются в Казахстане на основе интеграции современных информационных, коммуникационных и педагогических технологий.

Цель исследования: внедрить методологические подходы с использованием комплекса средств ИКТ на основных, дополнительных и вспомогательных формах занятий для интенсификации процесса обучения профессионально ориентированному иностранному языку в вузе.

Методы исследования: анкетирование, наблюдение, педагогический эксперимент.

Конечной целью эксперимента является проверка уровня усвоения учебного материала, умений и навыков профессионально ориентированного иноязычного информационного взаимодействия студентов ЗКГМУ имени М. Оспанова после обучения на базе комплекса средств ИКТ, преподавателями, изучившими курс «Современные образовательные ресурсы в учебном процессе». Эксперимент проводился в Западно-Казахстанском медицинском университете имени Марата Оспанова в три этапа: констатирующий, формирующий, заключительный. Преподаватели английского языка применяли экспериментальную методику в аудиторных занятиях и на внеклассных занятиях со студентами первого и второго курса.

В экспериментальной проверке уровня усвоения учебного материала, умений и навыков профессионально ориентированного иноязычного информационного взаимодействия студентов ЗКМУ им. М. Оспанова участвовало 257 человек (35 преподавателей 222 студента).

Результаты. Полученные результаты подтвердили основные положения теоретического и практического исследований о возможности повышения уровня знания учебного материала, сформированности умений и навыков профессионально ориентированного иноязычного информационного взаимодействия в том случае, если занятия проводят преподаватели, изучившие курс «Современные образовательные ресурсы в учебном

процессе», на основе предложенной организации учебного процесса с использованием специального комплекса средств ИКТ.

Выводы. Мы можем сделать следующие выводы: преподавание ориентированного на профессии английского языка с использованием комплекса инструментов ИКТ в университете более эффективно, чем традиционная методика преподавания иностранного языка в филологических университетах.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии (ИКТ), профессионально-ориентированный английский язык, преподаватели, студенты, университет.

Introduction. The relevance of the research topic is due to changes in the education of Kazakhstan. The use of Internet technologies in the learning process in our time is of great importance. The 21st century - the century of informatization undoubtedly makes its own adjustments to the traditional teaching of the English language. Teachers` objective is to learn how to correctly and efficiently use information and communication technologies (ICTs) in the education. In this regard, the importance of mastering both the English language and ICTs is growing. The teacher`s purpose is to enhance the student`s cognitive activity in teaching the English language.

The economic development of Kazakhstan is gradually making the Internet a daily reality for most Kazakh schoolchildren and students. ICTs creates a new global environment in which the future generation will not only communicate, but also build professional and personal relationships, represent themselves. Therefore, at present great importance is paid to the informatization of education systems, including language education [1, 2,3].

Thus, there is a need for research in using ICT tools in teaching the profession -oriented foreign language at a university. In addition, it should be noted that the issues of implementing the didactic opportunities of ICTs, aimed at intensifying the process of teaching a profession-oriented foreign language are insufficiently developed. The issue of teachers` training in using ICT tools remains open.

Scientific and pedagogical research in education informatization is intensively implemented in Kazakhstan using the integration of new information, communication and pedagogical technologies [2,3].

The theory and methodology of teaching informatics, informatization is studied by T.O. Balykbayeva, E.I. Bidaibekova, Zh.A. Karayeva: methodological foundations of teaching programming languages at university (G.D.Zhangisina), teacher training of information technologies using (S.M. Kenesbayev), advanced student training in programming (Zh.K. Nurbekova), the use and assessment of the electronic resources in computer science (S.S. Usenov), improving the teaching of computer science in schools (S.Kariyev), etc.

The computerization of foreign language education is reflected in the fundamental work of A.T. Chaklikova and S.S.Kunanbayeva.

The informatization of mathematical education is studied at scientific schools of B.B. Baimukhanov, E.U. Medeuov, S.I. Chaklikova: training of future teachers on the basis of information-computer modeling (B. D. Sydykov), etc.

Representatives of scientific schools V.V. Yegorova, N.A. Zavalko study the informatization of vocational education: training of vocational education teachers using the integration of pedagogical and information technologies (L.A. Shkutina); student training in distance-credit technology of education (Ye.S. Ibyshv), etc.

The informatization of vocational education was also investigated by the scientific school of G.K. Nurgaliyeva: the formation of the students' information culture in the conditions of distance

---

learning (D.M. Dzhusubaliyeva); informatization of vocational education (A.S. Imangaliyev); the impact of ICT on the improvement of further vocational education (Zh.A. Makatova), the use of ICT in pedagogical education (R.Ch. Bekturganova, Sh.Kh. Kurmanalina), the informatization of military education (S.S. Taulanov).

These studies are aimed at understanding the dialectical unity of education informatization as a pedagogical process and as a pedagogical system that provides a transition to a new paradigm of education and the formation of the personality of the information society. At the same time, modern high-tech pedagogically-oriented applied software products are created in the course of research, creating a unified electronic information and educational environment.

Software technologies are widely used in Kazakhstan:

- case technologies (CD-ROM), based on the acquisition of sets (cases) of text and multimedia teaching materials and on sending them to students for independent study;
- TV-Web-technologies based on the use of terrestrial, cable and space television systems;
- network technologies based on the use of the Internet, both to provide students with teaching and methodological material, and for interaction between teachers and students.

Using the fundamental achievements in pedagogical sciences, the employees of the Scientific and Research Center together with scientists and teachers developed:

- modular design technology for electronic textbooks;
- functional-modular technology for designing multimedia professional education programs.

The pedagogical technology of designing electronic textbooks is based on the laws of the learning process. The structure of the electronic textbook includes 4 interconnected components: motivational-targeted, substantive, operational, evaluative and effective [4].

For a teacher -it is an open methodological system which he/she can develop and supplement with materials from his/her own pedagogical experience [4].

For students- electronic educational publications provide a knowledge base on subjects that they can constantly develop in accordance with the trajectory of individual instruction [4].

Purpose of the research: to introduce methodological approaches of ICT tools using on the compulsory and extracurricular classes to intensify profession-oriented foreign language teaching at university.

Methods of the research: questionnaire, observation; pedagogical experiment.

The main purpose of the experiment is to check the level of students' mastering the educational material, skills of information interaction using profession-oriented foreign language at West Kazakhstan Marat Ospanov Medical University (WKMOMU) after ICT tools use training by teachers who studied the course "Modern Educational Resources in the Learning Process".

The objectives of the pedagogical experiment included:

- Survey of teachers of the English language before and after studying the course "Modern Educational Resources in the Learning Process";
- Diagnostic testing of first-year students of WKMOMU, intermediate testing of first-year students after the pilot training, final testing of control and experimental groups of the first and second year students;
- Survey of teachers of the English language and second-year students of West Kazakhstan Marat Ospanov Medical University.

General approaches to conducting a pedagogical experiment

The experiment was carried out at the West Kazakhstan Marat Ospanov Medical University in three stages: ascertaining, formative, final. Teachers of English implemented the experimental methodology in classroom activities and extracurricular classes with first and second year students.

There were 257 people (35 teachers 222 students) in the experimental verification of the level of students' educational material mastering, skills of information interaction using profession-oriented English language.

During the pedagogical experiment, both students and teachers were trained. Teachers of a foreign language studied a continuing education course "Modern Educational Resources in the Learning Process". The course is aimed at forming the teacher's readiness to use ICT tools in the process of teaching profession-oriented English language. Along with theoretical and practical training, the students got acquainted with the toolkit (specific service programs), the methods and strategies for its use to solve the actual problems. Then these teachers conducted classes with students of the experimental group of WKMOMU according to the proposed methodology for organizing the educational process using a complex of ICT tools for teaching a profession-oriented English language.

To obtain experimental data we used the following research methods: expert assessment of educational information resources, computer testing, questioning of Foreign Languages Department teachers and students of WKMOMU.

Results.

The ascertaining stage of the experiment

During the ascertaining stage of the experiment, we carried out an expert assessment of hardware and software (multimedia ESON on CD-ROM, software shells for generating tests and exercises, etc.) technical capabilities at WKMOMU.

We conducted a preliminary survey of teachers, allowing to diagnose the level of their knowledge, skills of using ICT tools in the process of teaching profession-oriented English language at the university. Fifteen teachers of the Foreign Languages Department answered the questionnaire.

According to the data obtained during the questionnaire, Table 1 was compiled. Table 1 shows the percentage of the survey of teachers in percent (%), the number of people is indicated in parentheses.

Table 1

The results of the first survey of teachers` using ICT tools in teaching profession-oriented English language at the university

	I have skills and knowledge in using ICT	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Level III	Excellent	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)
Level II	Good	19,8 (3)	26,4 (4)	13,2 (2)	13,2 (2)	19,8 (3)	19,8 (3)	13,2 (2)	19,8 (1)	26,4 (4)	19,8 (3)
Level I	Adequate	39,6 (6)	33 (5)	33 (5)	39,6 (6)	33 (5)	46,2 (7)	39,6 (6)	19,8 (3)	39,6 (6)	26,4 (4)
Level 0	Bad	39,6 (6)	39,6 (6)	52,8 (4)	46,2 (7)	46,2 (7)	33 (5)	46,2 (7)	39,6 (6)	33 (5)	52,8 (4)

Teachers who considered their knowledge and skills in using ICT tools as excellent are referred to the third level of ICT skills.

We included those teachers who considered their knowledge, skills in using ICT tools as good to the second level of ICT skills and knowledge.

Teachers who considered their knowledge, skills as satisfactory are included to the first level.

To the zero level, we classified those who considered their knowledge and skills as unsatisfactory.

Survey results show that the majority of teachers (80%) relates to the zero and first levels. Thus, this determines the need for their training in ICT tools using in professional activities.

In addition to teachers questioning, first-year students were tested at the same stage to determine the level of their language knowledge and skills. Placement Test was conducted during the English language class with first-year students. The test was compiled using the shell to generate tests "Testmaster". First-year students` mastering the English language program was carried out using test questions.

According to the work experience at WKMOMU, four levels of the English language knowledge and skills were distinguished among first-year students: zero level (those who answered less than 50% of the test questions), first level (those who answered 50-60% of the test questions), second level (those who answered 60 - 70% of the test questions), the third level (those who answered 70 - 80% of the test questions), fourth level (those who answered 80 - 100% of the test questions).

The test results in percent (%) are presented in Table 2, the number of people is given in parentheses.

Table 2

The results of diagnostic testing of first year students` English language knowledge and skills

Levels	Level 0	Level 1	Level 2	Level 3	Level 4
100% (110 students)	9(10)	19(21)	36 (40)	23 (25)	13 (14)

Testing results showed that most students (71) have zero, first and second levels of the English language knowledge, skills (that is, they answered less than 70% of the test questions). The level of the English language knowledge of WKMOMU students does not allow them to carry out information interaction using profession-oriented English language.

Conclusions from the results of the ascertaining stage of the experiment provided the basis for planning, preparing and conducting the second stage - the formative stage of the pedagogical experiment.

Formative stage of the experiment.

At the second stage of the pedagogical experiment 15 teachers of the WKMOMU answered the questionnaire after they studied the course "Modern Educational Resources in the Learning Process."

The experimental training of WKMOMU students was carried out at the university at the same stage. Trained teachers taught the students using a methodology with complex of ICT tools developed by the author for teaching a profession-oriented foreign language at the university.

According to the data obtained during the survey of teachers who studied the course "Modern Educational Resources in the Learning Process", the data was compiled in Table 3.

The results of the survey of teachers after (above the line) are presented in percent (%) and before (under the line), the number of people indicated in parentheses.

Table 3

The results of the first survey of teachers` using ICT tools in teaching profession-oriented English language at the university

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I have skills and knowledge in using ICT										

Level III	Excellent	86,6 (13)	80,0 (12)	80,0 (12)	86,6 (13)	93,3 (14)	86,6 (13)	73,3 (11)	80,0 (12)	93,3 (14)	93,3 (14)
		0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)
Level II	Good	13,3 (2)	19,8 (3)	13,3 (2)	13,3 (2)	6,6 (1)	13,3 (2)	20,0 (3)	13,3 (2)	6,6 (1)	6,6 (1)
		19,8 (3)	26,4 (4)	13,3 (2)	13,3 (2)	19,8 (3)	19,8 (3)	13,3 (2)	19,8 (3)	26,4 (4)	19,8 (3)
Level I	Adequate	0 (0)	0 (0)	6,6 (1)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	6,6 (1)	6,6 (1)	0 (0)	0 (0)
		39,6 (6)	33 (5)	33 (5)	39,6 (6)	33 (5)	46,2 (7)	39,6 (6)	39,6 (6)	39,6 (6)	26,4 (4)
Level 0	Bad	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)
		39,6 (6)	39,6 (6)	52,8 (8)	46,2 (7)	46,2 (7)	33 (5)	46,2 (7)	59,6 (9)	33 (5)	52,8 (8)

Requestioning of teachers after studying the course "Modern Educational Resources in the Learning Process" shows an increase in the number of teachers who consider their knowledge as "excellent" (from 0% before training to 73.3 - 93.3% after training).

The determining factor in the pedagogical expediency of using ICT tools in the process of teaching the English language in a nonlinguistic university is the English language knowledge and skills of students. During the second stage of the experiment, requestioning was carried out in order to identify the dynamics of students' level of knowledge and skills (Achievement Test). The results in percent (%) are presented in Table 4.

Table 4
Results of diagnostic testing of foreign language knowledge, skills of first year students before and after the pilot training

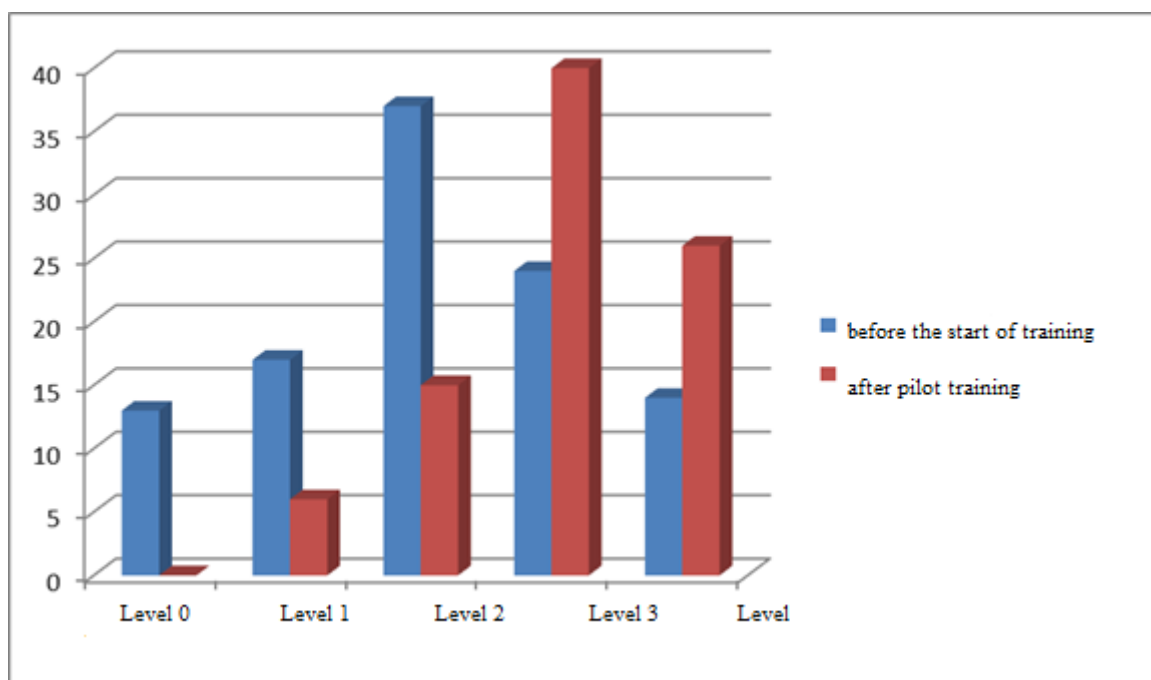
	Level 0	Level 1	Level 2	Level 3	Level 4
Before training	9 (10)	19 (21)	36 (40)	23 (25)	13 (14)
After the pilot training	0 (0)	5 (6)	14 (15)	56 (62)	25 (27)

Statistical processing of the experimental results was carried out using the statistical package STADIA. For ranked samples, it is effective to apply nonparametric methods that are not based on any assumption about the law of data distribution, but using, as a rule, assumptions about the random nature of the source data and about the continuity of the population from which they are extracted [5].

The results of intermediate testing allow us to conclude that there are differences in the level of students' English language knowledge and skills before the start of training and after the pilot training.

Histogram 1

Dynamics of the level of students' English language knowledge and skills

The final stage of the experiment

We formed the control group (112) and the experimental group (110) of WKMU students at the final stage of the research. Teachers who studied the course "Modern Educational Resources in the Learning Process" taught the experimental group. Subsequently we conducted the final testing of students after the pilot training. It was confirmed that the level of acquisition of educational material, skills of information interaction among students of the experimental group is higher than that of students in the control group.

Statistical processing of the experimental results at this stage was also carried out using the statistical package STADIA. The value of the Chi-square criterion before teaching students in the control and experimental groups (% EMP = 0.702,) is less than the theoretical value of Chi-square (% THEOR = 11.07) for the significance level, $\alpha = 0.05$, therefore, the characteristics of the compared samples coincide with significance level 0.05 [5].

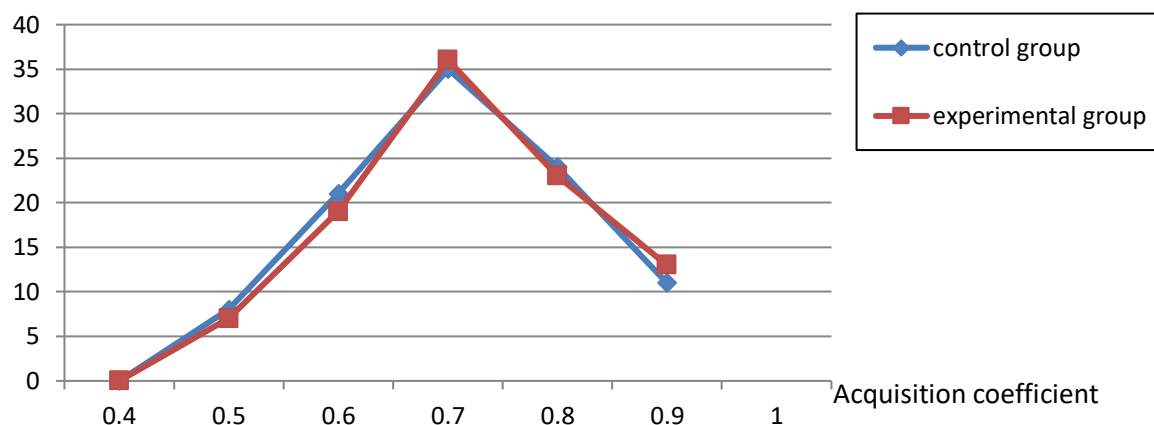
During testing, the coefficient of acquisition by students of the educational material K_a was revealed [5]. To identify the α coefficient of acquisition, Entrance Test and Final Test were carried out using instrumental shells (Choicemaster, Testmaster) to generate tests. Tests showed the level of formation of skills necessary for professionally oriented foreign-language information interaction. Comparison of the student's response with the standard and determining the number of test operations (A) correctly performed by him from all the tasks proposed to him (P), allows to determine the acquisition coefficient.

The acquisition coefficient can take values from 0 to 1. The learning process is considered complete if the acquisition coefficient for the projected level is $K_a > 0.7$ [5, 6].

Picture 1

**Distribution of coefficient values
acquisition in the experimental and control groups during
first survey**

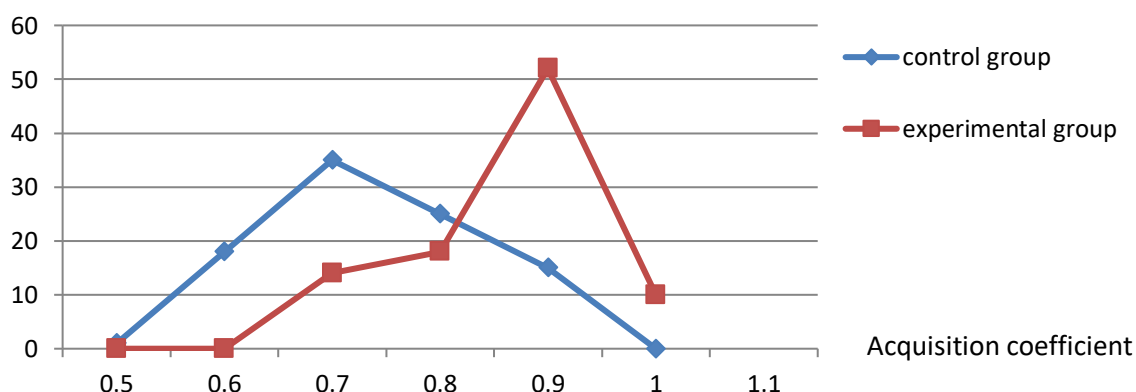
Interval hit rate

Picture 2

Distribution of coefficient values acquisition in experimental and control groups during the second survey

Interval hit rate

An increase in the level of acquisition of educational material among students of the experimental group and the skills of profession-oriented English language information interaction was confirmed during the pedagogical experiment. During testing of the first level, the average coefficient of acquisition among students of the experimental group is $\kappa_a = 0,19$, the average coefficient of acquisition among students of the control group is $\kappa_a = 0,95$. Students of the experimental group had an average coefficient of acquisition - $\kappa_a = 0,86$, and students of the control group had $\kappa_a = 0,74$ (tasks of the second level). In the experimental group, the average acquisition coefficient - $\kappa_a = 0,77$, and in the control group the average assimilation coefficient - $\kappa_a = 0.69$.

Discussion. An analysis of the features of using the didactic capabilities of ICTs in teaching a professionally oriented foreign language made it possible to conclude that the implementation of Multimedia, Hypermedia, Hypertext, Telecommunications, Virtual Reality technologies creates the prerequisites for the intensification of teaching a foreign language in such electronic

educational and informational resources as: expert-teaching systems of a foreign language ; electronic reference and information systems for teaching a foreign language, presented in various media; electronic foreign language teaching aids localized on hard drives - CD-ROM; educational websites for learning a foreign language; distributed professionally oriented foreign-language information resources [7,8,9,10,11].

Teaching a professionally oriented foreign language at a university using ICT tools provides for the maximum use of both local and global networks. Work with information arrays, with reference and search systems, specialized data banks leads to continuous intellectual development. The practical implementation of ICT tools use in the process of teaching a professionally oriented foreign language at a university implies that the student and teacher have access to hardware and software. The linguistic computer laboratory should at least include multimedia systems and an Internet connection, as well as be accompanied by methodological recommendations separately for teachers and students [13,14].

Conclusion. Analyzing the results, we can draw the following conclusion: teaching a profession-oriented English language with a complex of ICT tools at a university is more effective than a traditional methodology of a foreign language teaching at nonlinguistic universities.

Thus, the results confirmed the basic principles of theoretical and practical research about increasing the level of educational material knowledge, the formation of skills of profession-oriented English language information interaction if the teachers who have studied the course "Modern Educational Resources in the Learning Process" taught the students using a special complex of ICT tools.

References.

1. Informacionnye tekhnologii v obrazovanii [Elektronnyj resurs]: <http://physics.herzen.spb.ru/teaching/materials/gosexam/b25.htm>
2. Informatizaciya obrazovaniya v Kazahstane (opyt prakticheskogo primeneniya metodiki) na russkom yazyke. – Almaty, NCI, 2010. -96s.
3. Primenenie informacionnyh tekhnologij v prepodavanii literatury i drugih disciplin gumanitarnogo cikla [Elektronnyj resurs]:<http://ito.edu.ru/2011/Ivanovo/IV/IV-0-3.html>
4. Ispol'zovanie IKT v obrazovatel'nom processe [Elektronnyj resurs]: http://pedsovet.org/component/option,com_mtree/task,viewlink/link_id,2048/Itemid,5461288/
5. Polonskij V.M. Ocenka kachestva nauchno-pedagogicheskij issledovanij. - M.: Pedagogika, 1987, S. 144.
6. Bespal'ko V.P. Pedagogika i progressivnye tekhnologii obucheniya. - M., 1995, S 76.
7. Gubin S.YU., Matchin V.T., Mordvinov V.A. Internet-tekhnologii v vysshej shkole v period reformirovaniya Rossijskogo obrazovaniya. - M., 2007.
8. Domnenko V.M., Bursov M.V. Sozdanie obrazovatel'nyh internet-resursov. Uchebnoe posobie. - SpbGITMO (TU), 2002.
9. Kurmyshev N.V., Sokolova G.YU. Internet-tekhnologii dlya rabotnikov obrazovaniya: Metod. Rekomendacii; NovGU im. YAroslava Mudrogo. - Velikij Novgorod, 2004. CH.2: Osnovy raboty v Internet.
10. Moiseeva M.V., Stepanov V.K., Patarkin E.D., Ishkov A.D., Tupicin D.N. Ravitie professional'noj kompetentnosti v oblasti IKT. Bazovyj uchebnyj kurs. - M.: Izd. dom "Obuchenie Servis", 2008.Polat ES. Novye pedagogicheskie i informacionnye tekhnologii v sisteme obrazovaniya. M. 2000.
11. Zajceva S.A., Ivanov, V.V. Sovremennye informacionnye tekhnologii v obrazovanii [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://sgpu2004.narod.ru/infotek/index.htm>

12. Goroshko E.I. Prezentaciya «Internet-tehnologii v obrazovatel'nom processe v vuze». – 2009. – Rezhim dostupa: <http://www.slideshare.net/annamolodykh/internet-tehnologii-vobrazovatelnomprocessevvuze>
13. Sysoev P.V. Sovremennye informacionnye i kommunikacionnye tehnologii: didakticheskie svoystva i funkcii // YAzyk i kul'tura. 2012. № 1 (17). S. 120–133.

МРНТИ: 14.35.09

Пентина Е.О.¹

*¹Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана
преподаватель, докторант
г. Алматы, Казахстан*

ОСОБЕННОСТИ НАРРАТИВНОГО ПОДХОДА В ИНОЯЗЫЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация

Статья посвящена рассмотрению нарративного подхода в иноязычно-образовательном процессе, который имеет свои особенности, характеристики и функции. Порождаемые нарративы вовлекают студентов в критическое мышление и развитие рефлексии, а также обеспечивают коммуникацию и взаимодействие между студентами и учителем. Также, рассматриваемая нарративация образовательного процесса представляет большое значение для личностного саморазвития преподавателя. Методологический аспект нарративного подхода реализуется через нарративную игру, применение нарративных схем, анализа и интерпретации нарративных текстов. В процессе работы с нарративными текстами выступает целенаправленная деятельность студентов по выявлению теоретических обобщений науки и решение практических жизненных задач на их основе. Создание персонально ориентированного нарратива учащимися решает важнейшую задачу актуализации потребности в самостоятельной работе с учебным текстом, его глубоким анализом и выстраивании собственных выводов.

Ключевые слова: нарратив, нарративный подход, нарративный анализ, педагогический нарратив, технология.

Пентина Е.О.¹

*¹Абылайхан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлемтілдері университеті
оқытушы, докторант
Алматы қ., Қазақстан*

ШЕТ ТІЛДІК - БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕГІ НАРРАТИВТІ ТӘСІЛДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйіндеме

Мақала шет тілдік - білім беру үдерісінде өз ерекшеліктері, сипаттамалары мен функциялары бар нарративті тәсілді қарастыруға арналған. Қалыптасқан нарративтер

студенттерді сын тұрғысынан ойлауға және рефлексия дамытуға тартады, сондай-ақ оқушылар мен мұғалім арасындағы қарым-қатынас пен өзара әрекеттестікті қамтамасыз етеді. Сонымен бірге, қарастырылатын білім беру үрдісінің нарративациясы оқытушының жеке тұлғалық өзін-өзі дамуы үшін маңызы зор болып табылады. Нарративті тәсілдің әдіснамалық аспектісі нарративті схемаларды қолданып, нарративті мәтіндерді талдау және интерпретациялау арқылы іске асырылады. Нарративті мәтіндермен жұмыс істеу барысында студенттер ғылыми теориялық жинақтауларды анықтап, олардың негізінде практикалық өмірлік мәселелерін шешуге бағытталған қызметтерді орындайды. Өзінің жеке бағдарлы нарративін құруы студенттің оқу мәтінімен өзіндік жұмыс істеу, мәтінді терең талдау және өз тұжырымдарын құрастыру қажеттіліктерін өзектендіру үшін маңызды міндетін атқарады.

Кілт сөздер: нарратив, нарративті тәсіл, нарративті талдау, педагогикалық нарратив, технология.

Pentina Y.O.¹

*¹Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
teacher, PhD student
Almaty, Kazakhstan*

PECULIARITIES OF A NARRATIVE APPROACH IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract

The article is devoted to a narrative approach in the foreign-language educational process, which has its peculiarities, characteristics, and functions. Created narratives involve students in critical thinking, develop their reflection, provide communication and interaction between students and the teacher. Also, narrativation of the whole educational process is of great importance for the teacher's self-development. The methodological aspect of a narrative approach is implemented through a narrative game, the use of narrative schemes, making analysis and interpretation of narrative texts. In the process of working with narrative texts, students are focused on identifying theoretical generalizations of science and solving practical life problems based on them. The creation of a personally oriented narrative by students solves the most important task of actualizing the need for independent work with the educational texts, in-depth analysis and making their conclusions.

Keywords: narrative, narrative approach, narrative analysis, pedagogical narrative, technology

Введение. Специалист в области иноязычного образования, владеющий иностранным языком как средством межкультурного профессионального общения, должен уметь строить логически связное, аргументированное, четко коммуникативно-ориентированное высказывание, воздействующее на слушающих. В научной литературе это умение принято соотносить с понятием «нарративная компетенция». В силу своих характеристик нарративная компетенция может рассматриваться в числе приоритетных способов общения, помогающих установлению взаимопонимания и доверительных отношений между коммуникантами. Нарративный подход представляется одним из эффективных подходов в иноязычном образовании, раскрывающий сущность личностно-центрированной парадигмы.

Согласно Клуз-Станьска Д., определение нарратива как способа проявления познавательной активности человека открыло интересные перспективы для анализа образовательных событий как в отношении знаний и поведения учителя, так и процессов

обучения учащихся [3, с. 2]. Таким образом, чем больше в обучение включены работа синтаксисом, контекстом, внутренней логикой нарратива, и чем более оно ориентируется на порождение собственных нарративов и рефлексии над их содержанием, тем легче усваиваются получаемые знания и обеспечивается их практическое использование в будущей профессиональной деятельности.

Многие ученые проводят исследования по изучению роли и особенностей нарративного понимания субъектом окружающей действительности в процессе обучения. Фаренвальд К., Хартунг О., Штайнингер И., Фухс Т. представляют умение повествовать в процессе получения образовательного опыта; Келлер М., Леман А. рассматривают индивидуальные и коллективные изменения бытия человека через рассказывание; Каспер Л., Хайде Ф. изучают образовательный процесс через его нарративную природу; Йорк ван Н., Пандель Дж., Баррисели М. показывают связь жизненных историй с повседневными событиями жизни, регулирующими отношения людей, определяющими их общественный статус, образующими существенные пункты жизни т.д.

Рассмотренная научная литература дает основания утверждать, что педагогические и методические возможности нарративного подхода целесообразно использовать для развития нарративной и межкультурно-коммуникативной компетенций обучающихся.

Методика. Учебный нарратив — это форма передачи научных знаний в форме логически-связанного, аргументированного, коммуникативно-ориентированного нарратива, который имеет следующие характеристики: последовательность и завершенность действия; хронологический и логический порядок изложения; собственная оценка нарратора значимости событий, заложенных в его нарративе. Считаем необходимым отметить, что нарратив, порождаемый учителем может представляться в качестве образовательной стратегии, используемой для объяснения понятий и концепций через конкретные устные примеры в нарративной форме, которые основываются на личном опыте учителя.

Говоря о функциях, вводимого преподавателем нарратива, Гомза Т. выделяет следующие:

- эпистемологическая – вводится для более точного понимания образовательного конструкта или модели, чаще всего в виде аналогии;
- методологическая – содержит инструкцию по выполнению определенных операций в учебной деятельности;
- презентационная – содержит информацию о достижениях определенных людей (государств или других сообществ) в определенной области науки (технологии, организации деятельности);
- самопрезентационная – сообщение о собственных достижениях в определенной области деятельности (научной, культурной, житейской);
- психологическая – создание атмосферы взаимопонимания, сотворчества, акцентирования или переключения внимания;
- ценностноориентирующая – способствующая формированию системы жизненных ценностей;
- гуманизирующая – реализуется путем демонстрации эмпатии, провозглашения гуманистических идеалов и выражения своего личного к ним отношения. [5, с. 29]

Видится важным подчеркнуть, что нарративы вовлекают студентов в критическое мышление, способствуют развитию рефлексии, а также дают им возможность установить связь между социально-педагогическим и историческим контекстами в развитии методики

иноязычного образования. Нарративный подход во всем континууме образовательного процесса обеспечивает коммуникацию и взаимодействие между учащимися и учителем. Обмен идеями и мнениями, который осуществляется в образовательном процессе, в форме нарратива помогает учащимся находить связи между новыми понятиями, концептами и знаниями, которые они получают и сформировавшемся жизненным опытом. Согласно Мартин К. Дж. использование нарратива учителем представляется в качестве стратегии для постановки критических вопросов, создания контекста, организации дебатов и обсуждения, подводя учащихся к размышлению о личных взглядах и формируя личные идеи, предположения и суждения.

Таким образом, представляется возможным выделить следующие отличия педагогического нарратива:

- малая по объему информация, связанная с содержанием дисциплины;
- разное использование, поскольку в зависимости от аудитории меняется уровень «раскованности» преподавателя и ситуация;
- спонтанность, педагогический нарратив может быть рожден спонтанно;
- эмоциональное переключение;
- образовательный характер, донесение некоего сообщения, с приданием педагогической нагрузки [6, с. 8]

Результаты. Нарратив, порожаемый учителем в образовательном процессе является неотъемлемым компонентом во всем континууме обучения. По мнению Оксак И. Г., преподаватель выступает как ретранслятор или как создатель нарратива. «Нарратив — во власти учителя, от силы его индивидуальности и мастерства как рассказчика зависит то, насколько интересно будут донесены знания и насколько неповторимым выйдет сюжет» [4, с. 20].

Нарратив в иноязычно-образовательном процессе способствует более полному раскрытию индивидуальности обучающегося, проявлению внимания и интереса к его личности со стороны преподавателя и сокурсников. Нарративный подход позволяет организовать коллаборативную деятельность студентов и обеспечивает условия для успешной рефлексии и само-рефлексии преподавателя и студентов. Рефлексия — это многофункциональное явление, которое стимулирует саморазвитие, самосовершенствование, включает рефлексивно-оценочную деятельность учебных результатов, самокоррекцию и саморазвитие. [2, с 192].

Для того, чтобы изменить образовательный процесс, характеризующийся формальной передачей информации, необходимо усовершенствовать методические средства. Одним из таких средств является нарративация образовательного процесса, которая имеет большое значение для личностного саморазвития преподавателя, поскольку для включения собственного нарратива преподавателю необходимо: найти способ выражения того, что нужно правильно и ясно донести до студентов; определить, как использовать удачный нарратив повторно, включая идиомы и фигуративный язык; проанализировать реакцию студентов и в процессе рефлексии выявить успешные моменты и недочеты; в случае включения автобиографического нарратива заново суметь «прожить» ситуацию и т.д.

Согласно Казанцевой Е. В., современный специалист в области иноязычного образования должен ориентироваться на создание нарратива, который будет понятен и доступен учащимся [6 с. 3]. С одной стороны, эта задача не представляет особой трудности, так как студенты выступают в роли читателей, наличие определенного культурного и образовательного уровня позволяет им работать с нарративными текстами

и понимать их, но с другой – перед педагогом появляется новая цель ввести обучающихся в педагогический нарратив, научить распознавать предметно-логическое содержание нарратива, репрезентировать заложенный в представленном материале нарратив как особый тип текста, его организацию и построение с присущей ему структурой и отличительными особенностями, выявлять национально-культурные особенности речевого поведения нарратора и т.д.

Обсуждение. Главной идеей нарративного подхода является то, что основной формой человеческого опыта являются нарративы и истории. В основе образовательного процесса лежат нарративы, которые студенты анализируют, сравнивают, интерпретируют, в результате данной деятельности формируют собственные суждения и учатся корректно строить нарративное высказывание. Нарративный подход может быть реализован при использовании технологии инференциальных вопросов. Зачастую, после прочтения текста, который необходимо понять студенты сталкиваются с двумя проблемами: интерпретация аутентичного нарратива и повествование о нем на английском языке. В этот момент студенты задумываются о том «как сказать?» и «что сказать?». В данной проблеме, задача преподавателя мотивировать студентов порождать собственные высказывания. Решая эту задачу, мы предлагаем технологию инференциальных вопросов. Отличительная характеристика этих вопросов в том, что степень содержащейся в них проблемности подается градуировано, по восходящей от более легкого к более трудному. Преподаватель организует групповую деятельность студентов, в процессе которой каждый участник образовательного процесса имеет возможность задать собственный вопрос, порассуждать о полученных ответах и сделать вывод. Инференциальные вопросы разделены на три группы:

Гипотетические вопросы. Отвечая на них, студенты делают предположение о событиях которые произойдут с героями в тексте.

–What do you think will be the reason for...? (Что по вашему мнению будет служить причиной для...?)

–Can you think of any possible explanations for...? (Можете ли вы подумать о возможных объяснениях?)

–What will happen if...? (Что произойдет если...?)

Личные вопросы. В ответах на личные вопросы, студенты должны выразить личное мнение или рассказать о собственной реакции.

–What would you have done in hero's shoes? (Что бы вы сделали на месте героя?)

–Do you believe? (Верите ли вы в то, что ...?)

–Would you justify hero's deeds? (Оправдали бы вы действия героя?)

Общие вопросы. Ответы студентов на данные вопросы, должны соотноситься с обсуждаемой темой и более широким концептом или феноменом.

–Is it good or bad? (Это хорошо или плохо?)

–Is this a general condition for...? (Это общее условие для...?)

В ходе ответов студенты могут подвести итоги, выявить самые главные моменты и выразить собственное мнение о проблеме.

Еще одним нарративным методом может быть создание собственных нарративных текстов студентами. Данная деятельность представляет собой сложный, специально-организованный процесс. Создание нарративных текстов в процессе обучения является собственно психологическим методом. Концептуальным положением теоретических основ психологии понимания в обучении является тот факт, что трем реальностям бытия человека в социуме – эмпирической, социокультурной и

экзистенциальной соответствуют три типа понимания проблем, способов, явлений и событий окружающего мира: **понимание-знание, понимание-интерпретация, понимание-постижение** [7, с. 16].

На основе установления соотношений учебных задач с эмпирическим типом реальности **понимание-знание** отражает специфику функционирования традиционно существующей образовательной среды вуза, не способствующей полноценной самореализации студентов в процессуальном поле понимания. На основе установления соотношений учебных задач с социокультурным типом реальности в процессе **понимания-интерпретации** рождаются смыслы текстов, расшифровки значений речевых, культурных практик, связанные с психологической реконструкцией духовного мира человека. В социокультурной реальности мира типичным является **понимание-постижение** событий и ситуаций человеческого бытия [7, с. 17]. На основе установления соотношений учебных задач с социокультурным типом реальности понимание-постижение с необходимостью апеллирует к нарративному тексту. Таким образом, понимание, осуществляемое студентом в нарративных текстах в процессе обучения в вузе, это специальная деятельность выделения теоретических обобщений науки и попытка решения практических жизненных задач на их основе.

В условиях овладения лингвокультурным общением в условиях вне языковой среды продуктивному взаимодействию обучающихся способствует использование технологии нарративной игры. Сутью данной технологии является то, что на первом этапе студенты в группах знакомятся с аутентичным текстом, выявляют заложенный в нем нарратив и анализируют его. Результатом анализа становится: выявление интенции автора и ситуации, в которой происходит действие, определение жанра нарратива, сравнение героев из предложенного текста с теми, которые встречались в произведениях родной культуры. На следующем этапе студенты решают какой герой им ближе всего по характеру и поведению, обсуждают его поступки, находят положительные и отрицательные качества. На завершающей стадии, каждый студент самостоятельно представляет личный нарратив, повествуя от лица выбранного героя. В процессе такой нарративной игры каждый студент задействован в очень сложном и познавательном процессе, являясь носителем собственной культуры и в то же время представляющий героя с его иной культурой и языком.

В процессе работы с нарративными текстами также может применяться технология фреймирования, предложенная Кульгильдиновой Т.А. Данная технология играет важную роль в текстовой деятельности, способствует его анализу, синтезу, сохранению целостности единства, а также прогнозному способу реализации ее тезисов [1, с. 402].

Фреймирование – это процесс составления схемы ориентировочной основы действия, формирования внутренних интеллектуальных структур психики посредством усвоения внешней, социальной действительности [1, с. 402]. Осознанная работа студентов по заданному алгоритму помогает ему выстроить фреймовую сеть, которая свидетельствует о сформированности у навыков понимания, осознанного чтения и усвоения принципов построения текста [1, с. 403].

При работе с текстом используются фреймы – логико-смысловые схемы. Студенты устанавливают связи между смысловыми частями нарратива путем систематизации и одновременно расширения учебного материала. Благодаря использованию фреймов студент генерирует смыслы и интегрирует их потому что в тексте они очень четко отражаются и выявляются. Технология фреймирования должна быть осознанным действием, целенаправленным, целостным, интенсивным, активным, творческим, эффективным и продуктивным.

Заклучение. Нарративный подход позволяет решить две важные задачи в рамках современного иноязычно-образовательного процесса. Во-первых, это представление учебного материала педагогом, способ передачи информации, методы вовлечения студентов в ее содержание и механизмы ее переработки. Преподаватель не должен пересказывать учебный материал, он не должен выступать только лишь транслятором сообщений. Его задача более глобальна – глубокое осмысление материала учебного курса, создание механизма анализа и интерпретации представленных идей и подходов в нарративной форме и вовлечение студентов для их дальнейшей работы с нарративами. Во-вторых, решается задача актуализации потребности студентов в самостоятельном прочтении учебных нарративов, порождении содержательного, логически связного нарратива, оценить правильность использования лингвистических средств в зависимости от типа нарративного высказывания, ситуации и коммуникативной задачи.

Список использованной литературы

1. Жаналина Л.К., Кульгильдинова Т.А. Новое в современной лингвистике и лингводидактике: некоторые контуры в междисциплинарном контексте монография. 2 часть – Алматы: КазУМОиМЯ им.Абылай хана, 2019. – С. 448.
2. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. – Алматы, 2010. – С.339.
3. Левашкина З.Н., Обдалова О.А. Нарративная парадигма и её актуальность в контексте методики обучения иностранному языку [Электронный ресурс]. – 2020. –URL: <http://vital.lib.tsu.ru/vital/access/manager/Repository/vtls:000668336> (дата обращения: 01.04.2020).
4. Тюпа В. И. Нарратология как аналитика повествовательного дискурса [Электронный ресурс]. –2020. –URL: http://libword.by.ru/Nauchnaya/Philologiya/Literaturovedenie/Tiupa_VI/Narratologija.htm. (дата обращения: 27.03.2020).
5. Халеева И. И. Повествовательная коммуникация и нарративная компетенция // Методы современной коммуникации. Вып. 1 / Под ред. В. Н. Переверзева. – М., 2003. – С .16-22.
6. Челнокова Е.А, Казначеева С.Н. Нарратив как речеповеденческая модель// Вестник ТвГУ – Тверь, 2013. – С. 36-49.

*Мұртаза А.Ш¹, Жанұзақова Г.А.² Жумалиева Ж. К.³
¹²³Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
халықаралық қатынастар факультеті, дипломатиялық аударма кафедрасының аға
оқушылары, Алматы, Қазақстан.
email: gulmir_zhan@mail.ru*

ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІНДЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ КОМПОНЕНТТІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДАҒЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕР

Түйіндеме

Бұл мақалада шет тілін оқытуда өзге тілді әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру жайлы айтылған. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік - оқып жатқан тілде

сөйлейтін елдер туралы әлеуметтік-мәдени білімін жинақтауға (мінез-құлық, әдеп) және оны қарым-қатынаста қолдана білуге, сондай-ақ өз елін және оның мәдениетін өзгелерге жеткізе білуге үйрету. Қазіргі жаһандану заманында шет тілін оқытудағы әлеуметтік-мәдени компонентін дамыту – маңызды мәселелердің бірі. Тіл үйренушінің өзге ортада әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін келесідей құралдар арқылы дамытуға болады: – таспаға жазылған мәтіндер – видеоматериалдар - олар кезіндегі және қазір де белгілі құралдар – виртуалды ену – оқушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамытудың тиімді құралы. Бұл виртуалды кеңістік интернет, басқа да компьютерлік технологиялармен бірге қолданылады. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамытудың ең тиімді құралы, әрине, сол тілде сөйлейтін елдерде болып қайту жайлы айтылған.

Кілт сөздер: әдеп, мінез-құлық, әлеуметтік-мәдени, жаһандану заманы, тіл үйренуші, компонент, виртуалды кеңістік.

Муртаза А.Ш.,¹ Жанузакова Г.А.² Жумалиева Ж. К.³

¹²³Старшие преподаватели кафедры дипломатического перевода факультета международных отношений

Казахского Национального Университета им. Аль Фараби

Алматы, Казахстан

email: gulmir_zhan@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ СОЦИОКУЛЬТУРНОГО КОМПОНЕНТА В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация

Данная статья посвящена формированию социокультурной компетенции в изучении иностранного языка на другом языке. Социокультурная компетенция - это способность накапливать (поведение, этика) и применять социокультурные знания о странах, где изучается язык в общении, а также передавать свою страну и свою культуру другим. В современном глобализированном мире развитие социокультурной составляющей преподавания иностранных языков является одним из наиболее важных вопросов. Социокультурные компетенции изучающих язык в других средах можно развивать с помощью следующих инструментов: магнитофонные записи видео - инструменты, которые были и остаются известными виртуальный доступ - эффективный инструмент для развития социокультурных компетенций учащихся. Это виртуальное пространство используется совместно с Интернетом и другими компьютерными технологиями. Разумеется, наиболее эффективным инструментом развития социокультурной компетенции является посещение стран, говорящих на одном языке.

Ключевые слова: этика, поведение, социокультурность, глобализация, изучающий язык, компонент, виртуальное пространство.

Murtaza A. Sh.¹, Zhanuzakova G. A.² Zhumaliyeva Zh.K.³

¹²³Senior teachers of Chair of “Diplomatic Translation” of Department of “International Relations” of Al Farabi Kazakh national University, Almaty, Kazakhstan.

email: gulmir_zhan@mail.ru

FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF THE SOCIO-CULTURAL COMPONENT IN THE METHODOLOGY OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Abstract

This article is devoted to the formation of socio-cultural competence in the study of a foreign language in another language. Sociocultural competence is the ability to accumulate (behavior, ethics) and apply sociocultural knowledge about the countries where the language is learned in communication, as well as to transmit their country and their culture to others. In today's globalized world, the development of the socio-cultural component of foreign language teaching is one of the most important issues. Socio-cultural competence of language learners in other environments can be developed using the following tools: tape recordings of video-tools that were and still are known virtual access-an effective tool for the development of socio-cultural competencies of students. This virtual space is shared with the Internet and other computer technologies. Of course, the most effective tool for developing socio-cultural competence is to visit countries that speak the same language.

Keywords: ethics, behavior, globalization, language learners, component of the virtual space.

Қазіргі кезде білім беру стандарты талаптарына сай қоғамдық пәндерді оқытуда ерекше жауапкершілік пен міндет жүктеледі. Жаңа педагогикалық және ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолдану бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыруда басты рөл атқарады. Оның басты міндеттері мынадай:

- оқушылардың ежелгі адамзат қоғамының дамуынан, бүгінге дейінгі дамуынан жүйелі білім негіздерін қалыптастыру;
- оқушылардың дүниеге ғылыми көзқарасын қалыптастыру;
- оқушылардың басты назарын қоғам тарихына аудару;
- тұлғаның жеке мүддесі, мүмкіншілігін ескере отырып, бүкіл адамзаттың мәдени тұлғасын сақтауға және байытуға үлес қосуға тәрбиелеу.

Осы міндеттерді орындау үшін шет тілін оқыту маңызды орын алады. Сондықтан шет тілін оқытуда оқушылардың айрықша белсендігін, ойлау қабілетін, ізденісін дамыту үшін сабақтың әртүрлі типтерін ұйымдастыру қажет. Қазіргі еліміздің даму қарқыны мемлекет құрылысының барлық салаларына әсер етуде. Жаңа заман талабына сай теориялық білімді игеру мен жаңғырту, технологиялық процестерді үздіксіз қолдану оқушылардың алған білімін жаңаша, шынайы қалыптастырады. Шет тілі пәнін оқытуда ақпараттандыру құралдарының орны ерекше. Шет тілін мәдениетпен байланыстыра оқытудың басты мақсаты: шәкірттердің ойлануына, толғануына, пікір таластыруына ықпал ету, дүниеге деген көзқарасын қалыптастыру, эстетикалық талғамын тәрбиелеу, оларды өз еңбегімен ізденуші, білім алушы дәрежесіне жеткізу.

Жастар тәрбиесіне қатысты логика мен психология ғылымдарының өзара қарым-қатынасын әрбір оқытушы, барлық адамдар білуі парыз. Қазіргі білім беру жүйесіндегі қайта құру процесі осы мәдениеттің жалпы дамуын, философиялық, ғылыми-әлеуметтік көзқарасты меңгеруді қажет етуде [42]. Жалпы мәдениетті қалыптастыру процесі оның гуманистік табиғатын одан әрі дамытып, оған тән ізгілікті, адамға тән сүйіспеншілікті білім беру жүйесіне енгізумен бара-бар. Ғылым мен техниканың дамуы да, қоғамдық қарым-қатынастардың жан-жақты гүлденіп, нығаюына байланысты білім беру мәдениет пен өнер, әдебиет, тарих, отбасы және неке, қарым-қатынас психологиясы, ұлтаралық

қарым-қатынас мәдениеті туралы арнайы курстардың орын алуынан өскелең өміріміздің даму логикасы анық көрініп тұр. Мұны адамның ертеңгі дамуына жол ашу, қоғамдық қарым-қатынастағы оның орнын үйлестіріп отыру сияқты әлеуметтік ғылымдардағы қазіргі мәселелер ерекше дәлелдеуде.

Шет тілін еркін меңгеру, тіпті шектеулі дәрежеде сөйлей білу – қыр-сыры көп аспектілердің бірі десек, ал қажырлы оқудың нәтижесі – коммуникативтік құзыреттілік – өте күрделі, көп компонентті құбылыс болғандықтан, шет тілін оқытудың мақсатына, яғни күрделі интеграциялық тұтастықты көрсете отырып, мәдени аралық құзыреттілікке алып келеді.

Шет тілін оқып-үйрену процесі кезінде коммуникативтік құзыреттіліктің мынандай компоненттерін дамытуға аса мән бергеніміз жөн:

1. Сөйлеу құзыреттілігі – оқушылардың сөйлей алуы (диалогтық және монологтық сөйлеу), оқу және жазу; Шет тілін оқытуда қойылған мақсатқа жету үшін оқытудың әр түрлі құралдарын пайдалану көзделген. Оқу құралдарына оқытуды ұйымдастыруда, оқыту-тәрбие процесін жүргізуде қолданылатын барлық материалдар жатады. Әр оқу құралын тиімді пайдалану оқытушыға байланысты. Соған орай ол қажетті нәтижеге қол жеткізе алады. Сөйлеу құзыреттілігін дамыту үшін төмендегідей оқу құралдарын пайдалану қажет: – оқулық - оқытудың ең басты және негізгі құралы, ол оқытудың барлық әрекетін қамтитын оқу материалдарынан тұрады; – оқуға арналған кітап - ол әр оқушының қолында болуы тиіс. Әр түрлі тақырыптардағы мәтіндерді оқу практикалық, тәрбиелік, білімділік, дамытушылық мақсаттарды жүзеге асырады; – оқу құралы - жеке және өзіндік жұмысқа, практикалық сабаққа, ғылыми-зерттеу жұмыстарына арналған. Мұндай оқу құралдарын түгелдей немесе жартылай сол оқу орындарының мұғалімдері жасап шығаруы мүмкін; – аудио- және видеожазбалар - шет тілін оқытуда маңызды рөл атқарады. Ол тіл үйренушілерге нақты шет тілінде сөйлеуді, яғни шет тілінде сөйлеушінің сөйлеу мәнерін тыңдауға мүмкіндік береді, ол тіл үйренушілердің сөздерді дұрыс айту сапасын арттырады, тыңдау қабілетін дамытады; – компьютерлік программа, интернет жүйесі - оқушылардың функционалды компьютерлік сауатын қамтамасыз етеді. Өз бетінше және қашықтықтан білім алуына мүмкіндік береді. Оқушылардың ең осал тұстары, жазбаша коммуникативтік икемділіктерін дамытады.

2. Тілдік құзыреттілік сөйлеудің айтылу, лексикалық, грамматикалық жақтарын меңгеруді қамтиды, графика мен орфография. Тілдік құзыреттілікті дамытудың негізгі оқыту құралдары: жұмыс дәптері – үйде өздік жұмысты орындау үшін қажет, ағылшын тілінің графикасы мен орфографиясын меңгеруге, лексикалық грамматикалық материалдарды әр сабақта тапсырмаларды орындау кезінде игеруге мүмкіндік береді. Өзін-өзі тексеруге, түзетуге, бағалауға үйретеді; – таблицалар, схемалар, үлестірмелі материалдар, түрлі-түсті суреттер - мүмкіндігінше сөйлеу әрекетінің барлық түрлерін меңгерудегі қабілеттілігін дамыту мен қалыптастыру процесінде белсенді болуы мен даралануына мүмкіндік береді және де тіл үйренушілердің тілдік және сөйлеу бірліктерінің жинақталу процесін дамытады; – оқулық; – аудиоматериалдар; – компьютерлік программа, интернет.

3. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік - оқып жатқан тілде сөйлейтін елдер туралы әлеуметтік-мәдени білімін жинақтауға (мінез-құлық, әдеп) және оны қарым-қатынаста қолдана білуге, сондай-ақ өз елін және оның мәдениетін өзгелерге жеткізе білуге үйрету. Қазіргі жаһандану заманында шет тілін оқытудағы әлеуметтік-мәдени компонентін дамыту – маңызды мәселелердің бірі. Тіл үйренушінің өзге ортада әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін келесідей құралдар арқылы дамытуға болады: – таспаға жазылған мәтіндер (нақты шетелдік азаматтардың және тіл тасушылардың оқыған мәтіндер жазбасы); – видеоматериалдар - олар кезіндегі және қазір де белгілі құралдар (олар сол елдің

мәдениетін беруші беделді құрал); – виртуалды ену – оқушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамытудың тиімді құралы. Бұл виртуалды кеңістік интернет, басқа да компьютерлік технологиялармен бірге қолданылады. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті дамытудың ең тиімді құралы, әрине, сол тілде сөйлейтін елдерде болып қайту. Ондай елдерге барып қайтқан оқытушылар оқушылар үшін «көрнекті құрал» тәріздес, себебі, олардың сол ел туралы көрген-білгендері көп.

4. Компенсаторлық құзыреттілік – ақпаратты алуда және беруге тілдік құралдардың жетіспеу жағдайында қиындықтан шыға білу. Бұл құзыреттілік келесідей құралдар арқылы дамытылады: оқулық; интернет; сол тілде сөйлейтін елде болып қайту.

5. Оқу-танымдық құзыреттілік - жалпы және арнайы оқу, тілді өз бетінше үйренудің әдіс-тәсілдері, соның ішінде жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану. Оқу-танымдық құзыреттілікті дамытуға жататын құралдар: – әртүрлі сөздіктер (ағылшынша-орысша, орысша-ағылшынша, түсіндірме). Оқушыларға жаттығуларды орындауда көп көмегі тиеді, білуге құмарлығын, тілге қызығушылығын арттырады [44]; – оқулық; – оқуға арналған кітап; – оқу құралдары; – компьютерлік бағдарламалар, интернет.

Жоғарыда айтылған педагогикалық және прагматикалық аспектілердің бәрі ескеріле отырып, шет тілін оқытудың ең маңызды екі мақсаты негізделді: 1. когнитивті коммуникативтік мақсат, 2. когнитивті дамытушы мақсат.

Когнитивті коммуникативтік мақсат ең алдымен оқушыларға аутенттік мәтіндерді оқыту арқылы беріледі және оған коммуникативтік іскерліктердің барлық түрлерін (оқу, тыңдау, сөйлеу, жазу) бірікіре оқыту арқылы шетелдік аутенттік мәтіндерді оқудағы өзгерістерді оқып-үйрену жатады. Негізгі ерекшеліктерді игере отырып, оқушы практикада, өмірлік жағдайда пайдалануға мүмкіндік алады. Екінші мақсат – когнитивті дамытушы – ол бірінші мақсатпен тікелей байланысты және аутенттік мәтіндерді оқыту процесінде қалыптасады.

Шет тілін оқытудағы когнитивті дамытушы мақсат оқушылардың интеллектуалдық, эмоционалдық және танымдық қасиеттерімен бірге ойлау, сөйлеу қабілеттерін дамытуда тілдік формаларға мән бере отырып, лингвистикалық қызығушылыққа қол жеткізеді, демек, басты мақсатымыз когнитивті коммуникативтік мақсатқа алып келеді.

Қорыта келе, бұл мақсаттарға жету үшін оқыту кезеңдерінен өту керек. Көптеген түрлі тапсырмалар орындалуға тиіс. Сабақтардың сан алуан түрлерін өту – қажетті деңгейде еңбектенуді қажет етеді. Демек, оқытудың барлық кезеңінде жүйелі оқыту барысында ғана қол жеткізуге болады.

«Шет тілін үйренушілер лингвистикалық және экстралингвистикалық күнделікті тұрмысқа қажетті мәліметтермен қамтамасыз етілсе, онда мәдениет аспектісін шет тілін оқыту процесіне енгізудің біраз мәселесі шешілер еді. Мұндағы экстралингвистикалық мағлұматтар деп отырғанымыз – жағдайға үйлесімді паралингвистикалық іс-әрекет, ал лингвистикалық мәліметтер коммуникативті ниетті іске асырудың қарым-қатынас үлгілері болып табылады. Мысалы, «Family» тақырыбын өту барысында лингвистикалық мәліметтер ретінде жанұядағы сыйласым, тәуліктің әр мезгіліндегі амандасу, қоштасу, жақсы тілек тілеу, кешірім сұрау, рақмет айту, мақтау сөздерінің үлгілері оқытылса, экстралингвистикалық мағлұмат ретінде бала тәрбиесі, жанұя мүшелерінің қарым-қатынасы, уақытты өткізу, тамақтану, үй құрал-жабдығы, үйлену дәстүрі сияқты мағлұматтар қамтылғаны дұрыс».

«Шет тілін оқытуда, тіл үйренудің жемісті болуына ықпал етуде, оқушылардың қызығушылықтарын арттыруда бейнетаспалар мен ұнтаспалардың маңызы зор. Шет тілі сабақтарында оқушылардың үйреніп жатқан тілдерін көп естіп, көп қолдануы негізгі

жаттығулардың бірі болып табылады. Сол себепті оқытушылардан оқушыларды көбірек сөйлетуі талап етіледі. ...Шет тілін оқытудағы ең маңызды сәт – үйретілгендердің күнделікті өмірде қолданылуы. ...ұстаздың міндеті – жұмысқа әр түрлі тәсілдер мен құралдарды, түрлі ойындарды қолдану арқылы үнемі жаңалықтар енгізіп отыру. Бұл жайт үйренушілердің назарын білім игерудің қиыншылықтарынан оның қызықты жақтарына аударады, оларды ынталандырады, еркіндік береді. ...Оқушылардың қызығушылығы, қабілеті және меңгеру жылдамдығы әр түрлі болып келеді. Кейбір оқушылар тез қабылдаса, кейбірі баяу қабылдайды, бірі естігендерін жақсы түсінсе, ал бірі көзбен көрген нәрселерін тез қабылдайды, есте сақтайды, ал тағы біреулері ауызша жаттығуларға жақсы болса, ал басқалары жазбаша жаттығуларда өзін жақсы жағынан көрсетіп жатады».

Шет тілін үйретудің ерекшелігі – сөйлеу қызметіне үйрету, ал сөйлеу қызметінің пәні ой болып табылады. Сондықтан шет тілін үйретуде өздігінен ойлауды стимулдау, әр түрлі проблемаларға өзінің жеке көзқарасын дәлелдеу сияқты негізгі қызмет түрлерін қолдану қажет. Басқаша айтқанда, «проблема, проблемалық ситуация; шет тілін үйрету барысында оқытушы студенттің назарын сөйлеу қалпынан оның мазмұнына өтуіне мүмкіндік жасай отырып, оқытудың коммуникативті бағдарын анықтайды. Осыдан дәрісте тек трансформациялық жаттығуларды ғана орындап қоймай, өздігінен ой құрастырып, дискуссияға, әңгімеге, рөлдік ойындарға қатысу сияқты түрлі қызметтерді қолдану қажет».

«Мәдениетаралық қарым-қатынас концепциясы негізінде құрылған шетел тілдерін оқыту мынадай талаптарға сай болуы тиіс:

1. Мәдениетаралық қарым-қатынасты үйрету барысында оқылатын тақырыптар студенттердің өмір тәжірибесімен байланысты болуы шарт.

2. Тілін оқып жүрген ел оны қоршап тұрған жоқ. Ол бұл әлеммен тек мұғалім айтуымен, оқу құралдары арқылы байланыса алады. Сондықтан сол елдің мәдениетін, тілін түсініп, қарым-қатынасқа түсу үшін ықпал ететін әдіс-тәсілдерді қолданған жөн.

3. Тілді үйренуде мәдени құбылыстарға көңіл аудармау қателік болып табылады және ол фонетикалық, лексикалық, грамматикалық құбылыстарға тәуелді. Сондықтан тілдік механизмдерді үйреніп, меңгеру мен тілдік модельдерге жаттығулар жасауға баса назар аударған жөн.

4. Мәдениетаралық қарым-қатынасты үйретудің негізгі тәсілі өз мәдениетінің элементтері мен бірліктерін тілін оқып жатқан елдің мәдениетімен салыстыру болып табылады. Бұл сонымен қатар тілдерді де бір-бірімен салыстыруға көмектеседі [50].

Шет тілін кәсіптік-бағдарлы оқыту осы тілдің білімді иесіне тән деңгейіне жақындауды көздейді .

Әңгіме тек оқу, жазу, сөйлеудің жоғары деңгейі туралы ғана емес. Кәсіби - лингвистерді (аудармашы , оқытушы , филолог) оқытуда болашақ мамандарды үйретіліп жатқан тіл елінің ұлттық ерекшеліктеріне, тарихына, мәдениетіне, дәстүріне бағдарлау соңғы орында қалып отырған жоқ .

Лингвистикалық-әлеуметтік-мәдени құзыреттілік тілді мәдениетпен байланыстырып қарастыру қабілеттілігі – мамандарды кәсіптік дайындаудың негізгі құрамдас бөлігі.

Әлеуметтік және мәдени орта сияқты компонентке жүгінетін лингвистикалық әлеуметтік-мәдени әдіс лингвистикалық дидактика дамуының қазіргі заманғы кезеңінде шет тілін оқытудың ең маңызды әрі толық қамтушы әдістердің бірі.

Аталмыш әдістің негізгі мақсаты сұхбаттас айтқандарының тек эксплицитті берілгенін ғана емес, сонымен бірге оның имплицитті мағынасын дұрыс түсіндіру, бөтен мәдениетті қабылдауды интуитивті деңгейде қалыптастыру, және де басқа мәдениеттермен байланысқанда жүріс – тұрыстың, өзін ұстаудың белгілі дағдылары мен стратегиясына төселдіру болып табылады .

Сондықтан кімде кім осы негізгі және тұтас әдісті таңдаған болса, тілге халықтың географиясы, тарихы, оның өмір жағдайы, салты, тұрмысы, күнделікті жүріс тұрысты көрсетілген айна ретінде қарауы тиіс.

Лингвистикалық-мәдениеттанушылық әдіс – әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру үшін ең тиімді әдіс. Себебі бұл әдіс арқылы оқытылатын екінші тілдің ұлттық-мәдени болмысын терең тануға болады және аударуға келмейтін төл ұлттық тіл бірліктеріне ұқсас баламаны оңтайлы пайдалануға мүмкіндік береді. Мысалы, қазақ тіліндегі «Абылайдың асындай», «Асан қайғыға салыну» сияқты прецедентті тұрақты тіркестерге балама табу үшін тура аударымайды, мағынасына қарай, молшылық, қайғыға түсу, мұңдану ұғымдарының мәнін қолдануға тура келеді. Сондай-ақ ағылшын тілінде қыз бала мен бойжеткен сөздерін сипаттайтын, яғни жас ерекшелігіндегі өзгешелігіне қарай таңбаланған тіл бірліктері жоқ. Тек жалпы қыз ұғымын білдіретін girl сөзі ғана кездеседі. Ал орыс тілінде девочка және девушка сөздерінің қазақ тіліндегі (қыз бала-бойжеткен) балама аударма атаулары бар. Сондай-ақ ағылшын тіліндегі bank' - өзен жиегі мен shore – теңіз жағалауын білдіретін екі сөз орыс тілінде бір ғана «берег» сөзімен ғана таңбалауға болады. Ал қазақ тілінде өзен жиегі, теңіз жағалауы немесе өзен жағалауы, теңіз жиегі деген тіркестер жарыспалы қолданыла береді. Осындай ерекшеліктер лингвистикалық-мәдениеттанушылық әдіс арқылы жүзеге асырылады.

Контент-талдау әдісі. Берілген мәтінді ойда тиянақтап, негізгі айтылмақ ойды, басты идеяны, ол мәтіннің нәтижесін тезистеу үшін, санада терең сақтап, тілдік қолданыста еркін пайдалану үшін, әрбір мәтін арқылы осылайша тілдік қолданыстың жүйесін игеру мақсатында контент-талдау әдісі қолданылады.

Салыстырмалы-сипаттамалы әдіс. Шет тілін оқыту барысында бұл әдіс өте жиі қолданылады. Әсіресе фразеологизмдерді, бейнелі сөздерді аудару кезінде оларға дәл келетін баламаны табу кезінде ағылшын тіліндегі тілдік бірлікті мәтін мазмұнындағы қолданысын нақты айқындау үшін қазақ немесе орыс тіліне аударып, салыстыру әдісін қолдану шет тіліндегі сөйленістің сауатты шығуына мүмкіндік береді.

Ассоциациялық эксперимент әдісі. Ағылшын ұлтының өкілі мен қазақ ұлтының азаматына ассоциациялық эксперимент жүргізіп, нәтижелерін салыстыру арқылы, қарапайым ойлау деңгейіндегі ұқсастық пен айырмашылықты анықтауға болады. Мәселен, қазақ баласы «бақыт» деген ұғымға өмірге келу, жетістікке жету, балалы болу, ұрпақ өсіру, ата-ананың амандығы, баланың қызығын көру деп ассоциация беруі мүмкін. Ал ағылшын ұлтының өкілі бүкіләлемге саяхат жасау, ғарышқа ұшу, мақсатқа жету, сүйіктімен мәңгі болу, т.б. деп жауап беруі мүмкін. Олар үшін қазақ секілді балалы болу, ұрпақ жалғастыру аса маңызды бақыттың қатарына жатпайды. Ассоциациялық эксперимент арқылы әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің әр ұлт өкілі үшін тепе-тең емес екенін аңғаруға болады.

Әлеуметтік-мәдени, әлеуметтік-лингвистикалық құзыреттілік пен коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру үшін интернетті пайдалану тиімді.

Қазіргі кезде мәдениетаралық коммуникация облысында коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру шет тілін оқытудың мақсаты болып тұр. Бұл өзге мәдениет өкілдерімен тілдік әрекеттестікке қабілеттің болуын меңдейді.

Мәдениетаралық коммуникация – бұл әр түрлі ұлттық мәдениетке жататын коммуникативті актіге екі қатысушының барабар өзара түсіністігі. Сондықтан да шет тілін оқытудың мақсаты – бұл алдымен серіктестер арасындағы өзара түсіністік пен мәдениетаралық қарым – қатынасты қамтамасыз ету.

Оқушыларда ұлттық - мәдени компонентті қалыптастыру тілін үйреніп жатқан елдің атақты адамдарымен, тарихымен, салт-дәстүрімен таныстықтан ғана тұрмайды, бірінші кезекте тура қарым – қатынас жағдайында оқушы қажетіне жарайтын білім

беру болып табылады. Шет тілін оқытудың өзекті мәселелерінің бірі бүгінгі таңда тіл иесі әлемін анағұрлым тереңірек зерттеу қажеттілігі есептеледі. Қатынасқа түсетін адамдардың ойлау қалпын қалыптастырған тарихи және мәдени дәстүрлерді зерттемей, әлеуметтік және саяси мәдениетті білмей, әлеуметтік – экономикалық жүйені талдамай қатынас құралы ретінде тілді зерттеу мүмкін емес.

Тілін үйреніп жатқан елдің әлеуметтік - мәдени ерекшеліктері туралы білімсіз халықаралық қатынас құралы ретінде өзге тілді меңгеру мүмкін емес. Тіл стильдерін пайдалану шеберлігісіз, тілдік айтылымдардың этикеттігін ұғынусыз тіл мәдениетінің болуы мүмкін емес. Өзара тығыз байланыстағы әр түрлі тіл стильдері мен сөйлеу стильдерінің ерекшеліктерін түсіну коммуникацияның тиімділігіне септігін тигізеді.

Коммуникативті құзыреттілік бір қатар суб құзыреттілікті, оның ішінде әлеуметтік-мәдени және әлеуметтік-лингвистикалық құзыреттілікті қамтиды. Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің астарында «әлеуметтік-мәдени контексте пайдаланылған тілмен таныстықтың біршама дәрежесі» жатыр. Мәдениетаралық коммуникация теориясында әлеуметтік-мәдени құзыреттілік концепті басты орынды алып тұр.

Студенттердің әлеуметтік - мәдени дамуында ана тілімен туған мәдениетін және шет тілі мен өзге халықтар мәдениетін қатар үйреніп жүреді, өзге тілді мәдениетаралық қатынас жағдайында оқушылардың өз елі мен мәдениетін көрсету қабілетін дамыту да жүреді.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік үш блок білімнен тұрады: лингвистикалық-елтанушылық білім, әлеуметтік-психологиялық білім, мәдениет танымдық білім. Лингвистикалық-елтанушылық білімдер ұлттық-мәдени семантикалық лексикалық бірліктер білімі және оларды мәдениетаралық қатынас жағдайларында пайдалана білу дағдылары. Тілін үйреніп жатқан ел халқының менталитетінің көрінісі ұлттық мақал-мәтелдер. Олар студенттерге халық қатынасы ұстанымдары мен ережелері туралы, құндылықтары туралы, приоритеттер туралы, сөзге беріктігі туралы жорамалдауға мүмкіндік береді. Әлеуметтік-психологиялық білім-берілген мәдениетте қалыптасқан коммуникативті лексиканы пайдалана отырып жүріс-тұрыстың әлеуметтік -мәдени белгіленген сценарийін, ұлттық өзгеше үлгісін игеру.

Мәдени танымдық білімдер әлеуметтік - мәдени, тарихи-мәдени, этномәдени ортаның білім және сол мәдениет иелерімен өзара түсіністікке жету үшін оларды қолдану шеберлігі. Тұлғалық бағдарлы білім пікірлерін жүзеге асырудың бір әдісі болатын мәдени танымдық тәсіл білім беру үрдісін қалыптастыруға, оқыту әдістемесіне үлкен әсерін тигізіп қоймай, тең құқылы тұлғалар - мәдениеттердің диалогтың қарым-қатынастағы мұғалім-студент, студент-топ қатынасының жаңа стилін нығайтады. Мәдениетаралық оқыту теориясына сәйкес шет тілін меңгеру өзге халықтың жеке ұжымдық менталитеті мен мәдениетіне кірігуді білдіреді және әр ұлттық тілдің артында тұрған осы халыққа тән және маңызды құбылыстар мен әлеуметтерден тұратын әлем бейнесінің ұлттық-мәдени өзгешелікпен танысуды да көздейді. Әлеуметтік - мәдени тілдік құзыреттілік деп мәдениетаралық коммуникацияда барабар қолданылатын әлеуметтік-мәдени тілдік білімді айтамыз. Әлеуметтік –мәдени құзыреттілік дағдыларының болмауы коммуникацияны едәуір қиындатады.

Әлеуметтік-лингвистикалық құзыреттілік тілдің әлеуметтік -мәдени жағдай шарттарын пайдалануды көрсетеді (әртүрлі ұрпақ, жыныс, класстар мен әлеуметтік топтар арасындағы қатынастың әлеуметтік нормаларға бағдарлау, салт жораларды рәсімдеуге). Бұл құзыреттілік әр алуан мәдениет өкілдері арасындағы тілдік қатынасқа әсер етеді. Әлеуметтік лингвистикалық құзыреттілік жағдайға сәйкес тілдік формаларды түрлендіру мен пайдалану қабілеттілік болып табылады.

Бұл жерде қатынас сипаты мен стиліне байланысты сөздер; идиоматикалық нақысты сөздердің ерекшеліктері мен сымантикасын және олардың әңгімелесушіге

тигізетін әсерін білу өте маңызды. Диалект пен акцентке қатысты әлеуметтік лингвистикалық құзыреттілікке әлеуметтік топтардың тілдік ерекшеліктерін, өмір сүру орындарын, шығу тегін, қызмет түрін анықтау қабілеттілігі жатады. Мұндай ерекшеліктер лексика, грамматика, фонетика (сөйлеу мәнері, паралингвистика) деңгейінде, сөйлеу мәнерінде, паралингвистикада, дене қимылы тілінде кездеседі. Әлеуметтік лингвистикалық құзыреттілік аймағына педагогикалық қатынас ұйымдастыру мен нақты педагогикалық жағдайды ескеру шеберлігі кіреді, тілін үйреніп жатқан елге тән болмыстар, ерекше сөз тіркестер, тілдік қатынастың өзгеше ережелері пайдалану шеберлігі кіреді, яғни мәдениет, дәстүрлердің әсерін куәлендіретін тілдегі өзгешеліктер. Әлеуметтік ережелерге (әртүрлі жыныс, ұрпақ, әлеуметтік топтар өкілдері арасындағы қатынас ережелері, жақсы әдеп ережелері, аталмыш қоғамда қабылданған арнайы салт жоралардың тілдік бекітілімдер) байланысты әлеуметтік лингвистикалық компонент әртүрлі мәдениет өкілдері арасындағы қатынасты тілдік дайындауға зор ықпал жасайды.

Әлеуметтік-мәдени және әлеуметтік лингвистикалық құзыреттілікті қалыптастыру үшін Интернетті қолдану .

Шет тілін оқытудың ең басты міндеті – студенттердің (үйренушілердің) мәдениетаралық және кәсіби коммуникативтік біліктілігін қалыптастыру. Оны тануға бағытталған Шет тілін оқыту- лингвистикалық (тілдік), дискурсивтік (сөйлеу), әлеуметтік-мәдени және басқа компоненттерден тұратын күрделі интергративтік тұтастыққа негізделген. Атап айтқанда, лингвистикалық компонент — оқып үйренетін тілдің фонетикалық, лексикалық, грамматикалық құбылыстары мен сол тілдің қалыптасқан заңдылықтарын оқушылардың өз-ара қарым-қатынаста қолдана білуге үйретеді. Дискурсивтік компонент - нақтылы әлеуметтік-мәдени контексте кездесетін тілдік бірліктерді нақтылы ауызекі сөйлеу процесінде пайдалана білуге бағытталған. Әлеуметтік – мәдени компонент – тілін оқып үйренетін елдің мәдениетін, дәстүрін, әдет-ғұрыптарын, мемлекеттік құрылысын заң ережелерін және тіл өкілдерінің мінез-құлық ережелерін үйретуді мақсат етеді.

Көрсетілген құзыреттіліктерді қалыптастыру үшін шет тілін оқып үйренушіге тілін үйреніп жатқан ел туралы (географиясы, тарихы, мәдениеті, экономикасы және т.б.) белгілі бір білім және де шет тілі иелерінің өмір сүру үлгісі, салт – дәстүрлері жайлы қандай да бір мағлұматтарға ие болуы керек.

Ел туралы білімді тиісті әдебиет оқып алуға болса, халықтың өмір сүру салты, дәстүр, ғұрыптарымен танысу үшін тілін үйреніп жатқан елдегі қатынастың нақты жағдайларында олардың мінез – құлығымен танысу қажет. Мұндай мүмкіндікті Интернет ұсына алады. Интернет технологиялар тілдік ортаны барынша тез жасауға және оған кіруге мүмкіндік береді, яғни тілдің функционалдық принципін жүзеге асыра отырып өзге мәдениетке еруге мүмкіндік жасайды .

Мәдениет аралық әрекеттестікке қабілеттілік біздің көзімізде Шет тілін үйренуші студенттердің кез келген категорияларына аса талап етеді. Интернет ғаламторын пайдалану кез - келген мамандық бойынша ақпаратты алу мен жіберудің күннен күнге қажетті шарт болып отыр. Білім беру мекемелерінің жүргізіп отырған тіл саясатының негізгі принциптерінің бірі білім аясына кіруді қамтамасыз ететін мобильдік, жеделдік принципі болып табылады. Міне сондықтан да интеракция құралы ретінде де, білім алудың құралы және ажырамас жабдығы ретіндегі интернет арқылы жаңа технологиялар ұсынып отырған бар мүмкіншіліктерді толыққанды пайдалану қажет .

Осы міндетті шешу үшін компьютерді таңдау себептері:

Компьютер түйсінудің барлық үш арнасын (есту, көзбен шолу және кинестетикалық) іске қосуға мүмкіндік береді, оның өзі материалды меңгерудің көлемін ұлғайтуға және берік болуын қамтамасыз етеді.

Оқушылардың танымдық белсенділігін көбейтіп, пәнге деген қызығушылығын қолдайды.

Оқушылардың өз бетінше жұмыс істеуі үшін кеңестікті ұлғайтады.

Әр оқушыға тұлғалық маңызы бар жағдайларды жасақтауға мүмкіндік береді.

Виртуалды кеңестікке - оқушылардың әлеуметтік-мәдени құзырын дамытудың тиімді құралы - енудің құралы ретінде Интернетті пайдалануға мүмкіндік жасады.

Бұл жағдайда бізге Интернет не береді:

гонтекстуалды ақпараттың едәуір көлемін;

қажет болған кезде пайда болған мәселені басын аша отырып студентке өз жеке оймен жүруге рұқсат етеді;

коммуникативті бағдарламалар (чаттар, почта және т.б.) ұсына отырып виртуалды әлеуметтік-мәдени және тілдік орта қалыптастырады;

қандай да бір елде виртуалды болуға мүмкіндік береді;

әр түрлі проектлерге, оның ішінде шет елде, қатысу мүмкіндік береді.

Лингвист - маман әлеуметтік-мәдени құзыреттілікке - мәдениет диалогын жүргізуге қабілеттілік пен дайындыққа - ие болуға тиіс. Е.М. Верещагин сөзімен айтқанда, «тұлға мен мәдениет ара қатынасын анықтауда тұлғаның қалыптасу генезисін әлеуметтік қауымдастықпен (кіші әлеуметтік топтын, ақыр соңында, ұлттын) бөлек түсіну мүмкін емес, орыстың немесе немістің, поляктың немесе француздың ішкі жан дүниесін түсінуге ықыластық болса, орыс немесе тиісінше неміс, польша, француз мәдениеттерін зерттеу қажет». Тілін үйренетін ел болмысы, өнегесі, әдеті, салт – дәстүрі туралы білімдер; тілдік коммуникация актілерінде коммуникативтік мінез – құлық дағдылар мен білімдер; вербалды және вербалды емес мінез – құлық шеберлігі мен дағдылары қалыптасуға негіз болатын шет тілін оқытудың әлеуметтік - мәдени компоненті ұлттық мәдениет мәдени танымдық білімді (мәдениет фактілерін) меңгеруді ғана емес, үйреніп жатқан тіл иелерінің менталдігін түсінуге дайындық пен қабілетті, және осы ел халқының коммуникативтік мінез-құлық ерекшеліктерін ұғуды да ойластырады.

Шет тілі факультетінде шет тілін оқыту студенттердің өзара байланысты коммуникативтік және әлеуметтік – мәдени дамуын қарастырады. Соның нәтижесінде өзге мәдениетке, өзге өмір салты мен құндылықтар иерархиясына қызығушылық, басқа халықтар мен мәдениеттерді сыйлау қабілеті, туған халқы мәдениетін басқа елдің мәдениеті мен салыстыру мен өзге халық өкілдерімен қатынасу және өзін әлемдік қауымдастық мүшесі, елдің белгілі әлеуметтік - мәдени көзқарастарын тасымалдаушы ретінде сезіну шеберлігі қалыптасады.

Сонымен қатар бір-бірін түсінудегі қиындықтар, байланысты немесе қатынасқа ықыласты жоғалту көбіне лингвистикалық құзыреттілікті меңгеру деңгейінің жеткіліксіздіктері ғана емес, әлемді әлеуметтік - мәдени қабылдаудың айырмашылықтары да туындатып отырады. Өзге мәдениет адамының айтқандары мен әрекеттерін түсіну таза вербалды немесе жүріс – тұрыс тесті шеңберінен шығуды және осы мәдениет адамына тән күнделікті үйреншікті сана стереотиптері мен түсініктердің кең контекстінде қарастыруды талап етеді. Сонымен оқытудың тәжірибелік мақсаттарына оқытушылардың шет тілінде ауызша және жазбаша қатынасудың әдет, шеберлігі ғана емес, сонымен қатар «Шет тілі» пәнінің потенциалдық мүмкіндіктерін толыққанды пайдалану жолымен білімділік, дамытушылық және тәрбиелік мақсаттарына да жетудің қажеттілігі күмән тудырмасы сөзсіз. Өзге әлеуметтер, өзге мәдениеттер арқылы тану, оларды туған мәдениетпен

салыстыру және олардың жалпы мәдени деңгейін көтеру арқылы тұлғаны қалыптастыру ақырғы нәтиже болуы тиіс.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін дамыту қажеттіліктері, мамандандырылған ЖОО студенттерінің әлеуметтік-мәдени құзыреттілігі мазмұнының құрлымы мен ғаламтор ресурстарын маңызды ақпарат көздерінің бірі ретінде таңдап алу дидактикалық мүмкіндіктерін талдады, белсенді оқу әдістемелеріне мінездеме берілді және таңдап алынды. Шет тілі мамандандырылған ЖОО студенттеріне негізгі мамандық болып саналмайды, ол кәсіби істі іске асыру құралы ұсынады. Мамандандырылған ЖОО шет тілін оқыту және ақпараттық-аналитикалық істі жүргізе алуын дамытуға арналған, ақпаратты табу, оны кәсіби іс-әрекетте қолдану және өңдеуге дәрістік сағаттар көлемінде жүзеге асады. Мамандандырылған ЖОО үшін ақпаратпен жұмыс істей алу, коммуникативті құзыреттілікті дамыту, білім берудің негізгі мақсат болып табылады. Алайда мамандарға жалпы еуропалық даму барысына табысты қосылу үшін (шет тілінде шетелдік азаматтармен әрдайым қарым – қатынасқа түсу) өзінің кәсіби іс-әрекетінің ерекшелігіне мәдениетаралық өз ара әрекет жасау шартында шынайы қарым – қатынаста оны қолдану үшін шет тілін білу қажет. Бұл дерек мамандандырылған ЖОО-ның студенттерінің басқа мәдениетті қабылдауында, өзге менталитетті өкілдермен қарым – қатынас жасауда студенттерді дайындау қажеттігін растайды. Осы бейіндегі мамандар әңгімелесушіні сұхбатқа ынталандыру, әңгімені жалғастыру, тілді тасмалдаушыларға мәдениетті түбегейлі білу қажеттілігі, мемлекеттің мемлекеттік және қоғамдық білім беру құрлымын, саяси және мәдени жағдайлардың артықшылықтары мен т.б. білу керек. Осы мен байланысты зерттеуде шет тілін оқуға деген әлеуметтік – мәдени тәсіл өзектелінеді (В.В.Сафонова). Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік компоненттері (жалпымәдениет, лингвистикалық-елтанушылық, әлеуметтік лингвистикалық, әлеуметтік) және басты заманауи мәдениеттанымдық білім беру принциптері мамандандырылған ЖОО оқыту мақсаты негізінде тиімді шешеді.

Мамандандырылған ЖОО студенттерінің әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыру деңгейіне, сонымен қатар коммуникативті әңгіме ықпалдастығын дамыту қажеттілігі, әлеуметтік – мәдени іскерлігі, келелі материалдарды беру қажеттілігі себепші студенттердің интеллектуалды дамуына жеке бағдарға оқытуға бағытталған жоғарғы талаптар. Бізбен таңдалып алынған белсенді дидактикалық әдістер мамандандырылған ЖОО оқу барысында, гуманистикалық педагогикамен бағыт көрсету тәсілі принциптері негізінде көрінумен заманауи дидактикалық барлық талаптарға жауап беруді ұйымдастыра алады (кіші топтарға қызмет жасауға үйрету, шет тілдік мәдениет танымдық бағыт талас – тартыстар, мәдениеттанымдық - бағытталған рөлдік ойындар келелі бағытпен, жағдаяттық анализ). Болашақ мамандандырылған ЖОО студенттерінің өзіне әртүрлі үлкен көлемді ақпарат көздерінен ақпараттық аналитикалық жұмыспен, қажетті ақпаратты оның бағасын, қажетті ақпаратты таңдап алу және т.б. түлектердің сыни ойлау деңгейін тек жоғарғы мүмкіндікте кәсіби іскерлігі. Сонымен қатар ЖОО алдында оларды осыған оқыту міндеті тұр. Сонымен, бір жағынан, студент ақпаратпен соның ішінде электронды ақпаратпен нәтижелі жұмыс істей алу үшін оларға сыни ойлау интеллектуалды іскерлігін білу керек.

Басқа жағынан, әңгімелесушімен қарым-қатынас жасау барысында тілін оқып жатқан мемлекеттің мәдени ерекшеліктерін білуді белсенді қолдану үшін әлеуметтік – мәдени құзыреттілікті жан – жақты дамыту қажет. Сондықтанда мамандандырылған ЖОО студенттерінде әлеуметтік – мәдени құзыреттілік дамыту үшін ақпараттандырылған қоғам жағдайында және сыншыл ақыл өзекті, маңызы бірдей, бір – бірімен байланысты тапсырмалар болып табылады және оларды салыстырмалы дамыту керек.

Шет тілін үйрену барысында ғаламтор материалдарын қолдануға өзіндік пікірдің қалыптасуы мен сол немесе басқа мәселелерді жан - жақты зерттеу , әртүрлі ақпаратты іздеу мүмкіндігін, шынайы тілдік ортаны құруға, интерактивті оқытуға, аутентикалық ақпаратпен қамтамасыз етеді. Бірақ ғаламтор сервисі мен ақпараттық ресурстармен жұмыс істеуде өзінің ашық ерекшелігі бар екенін көрсетеді. Сондықтан да жүйелі оқу курсы бастамас бұрын студенттерді ғаламтордағы іздеу жүйесімен таныстыру маңызды, практикалық және технологиялық жоспарлардың негізгі қиындықтарымен, ғаламтор - ресурстарымен жұмыс істеуде олар кездесуі мүмкін . Осындай жағдайда студенттерді ақпараттық ресурстармен жұмыс жасау ерекшелігімен, олардың айдарлары мен құрылымымен, әлеуметтік – мәдени және ақпараттық – коммуникативті сипаттамаларымен , ерекшеліктерімен АКТ құралдарымен таныстыру үшін пропедевтикалық курс өткізу қажет.

Маманданған ЖОО студенттерінің сыни ойлауы мен әлеуметтік- мәдени құзыреттілігін дамыту бір-бірімен байланысты міндеттер болып табылады немесе олардың оқу барысында іске асуы мынадай болуы керек:

1. Әлеуметтік-мәдени білімдерін алу мен тереңдету ;

2. Оқу мен кәсіби міндеттерді АКТ тәсілімен қолдануды шешу мүмкіндіктері, коммуникативті және әлеуметтік – мәдени іскерліктерін дамыту .

Ғаламтор және телекоммуникация құралдарын қолданумен шет тілі мен ана тілінде практикалық тәжірибесімен алмасу, оны бағалау, жаңа қажетті ақпаратты табу іскерлігі , АКТ тәсілін қолдану кезінде өзін - өзі кемелдендіру қабілеттілігі.

Құзыреттілікті қалыптастыру – білім беру саласының өзекті мәселесі. Сол себепті оқытушылардың әдістемелік шығармашылығын дамытуды кәсіби құзіреттілігінде жүзеге асыру қажеттігі туындайды.

Құзіреттілік тәсіл идеясы – «қоғамға қандай, жеке тұлғаға қандай білім қажет және ол қоғамның қандай қажетін өтей алады» деген сұраққа жауап береді. Оқытушының құзыреттілігін қалыптастыру – бүгінгі білім беру саласының өзекті мәселелерінің бірі. Құзырлылық тәсіл, білім сапасын арттыруды дәстүрлі тәсіл мен білім мазмұнын ұлғайту арқылы шешудің арасындағы қарама-қайшылықтан шығудың бір жолы деп қарастыруға болады. Бұл тәсіл білім берудің нәтижесіне басты орын береді.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік – оқитын елдің әлеуметтік – мәдени ерекшеліктерін білу болса, лингвистикалық-елтанушылық құзыреттілік қатысымдық құзыреттілікті қамтамасыз етуге қызмет етеді.

Білім – қоғамды әлеуметтік, мәдени үрдіспен қамтамасыз ететін жоғары құндылық. Осы жоғары құндылық сапасын көтерудің басты шарты – педагогтардың кәсіби құзыреттілігін дамыту болып табылады.

Білім мен ақпарат үстемдік құрған қоғамда білім беру жүйесі инновациялық экономиканың негізгі бөлігі болып табылады. Қатаң талаптары қалыптасып келе жатқан инновациялық экономика қай салада болса да, бүгінгі маманның құзыреттілігін, яғни өз саласы бойынша ой-пікірінің қалыптасуын, кәсібилігін, өмірдің өзгермелі жағдайына бейімділігін, оған сай өз білімін пайдалану ғана емес, оны қажеттікке қарай толықтырып отыруды талап етеді.

Қазіргі оқу орындарында ойын әрекеті ойын пәнінің тарауын және тақырыбын түсіну үшін өздік технология ретінде, жалпы технологияның элементі ретінде, сабақ немесе оның бір бөлігі ретінде, сыныптан тыс жұмыстың технологиясы ретінде қолданылады. Ойынның оқыту мүмкіндігі жөнінде ертеден белгілі.

Қазіргі заманда оқушыларды оқу құралдарымен, басқа да құрал-жабдықтармен, техникамен, аппараттармен таңғалдыра алмайсың. Алайда балаларды мұғалімдердің көптен бері қолданып жүрген ойын әдісі әрқашан қызықтырады. Шет тілі сабақтарында ойын түрлерін пайдалану, әсіресе, төменгі буындар үшін өте тиімді. Сабақтағы ойынның

орны, оған бөлінетін уақыт мөлшері оқушының білімінің деңгейімен, оқу материалының жеңіл не қиындығымен, сабақтың мақсаты мен мүмкіндіктеріне байланысты. Оқушылардың белсенділігі ойын арқылы артады, мұғалім мен оқушының, оқушы мен оқушының арасындағы психологиялық кедергілер жойылады. Яғни, ойында бәрі тең, нәтижесінде ұялшақ, жасқаншақ оқушылар оның барысында белсенді серік болуға мүмкіндік алады. Оқушылардың бұл кездегі белсенділігі көбінесе жарыс нәтижесін есепке алуға байланысты.

Ойын мен адам мәдениетінің өзара байланысы ғылыми түрде анықталды. Олардың тұлғаны дамытудағы маңызы анықталды, оның психологиялық және әлеуметтік факторлармен келісімі жөнінде кең қарастырылуда. Ойын технологиялары әлі де білім беру саласында жаңа инновация болып табылады.

Білім беру саласындағы инновацияны жасау, игеру және тарату – жаңа білім беру жүйесін қалыптастырады. Бұл икемді, ашық, жеке тұлғалық, жасампаздық білімнің, адамның бүкіл өмір бойы үздіксіз білім алуының жаһандық жүйесі.

Қазіргі жас ұрпақтың саналы да сапалы білім алуының бірден-бір шарты – оқу орындарындағы білім беру процесіне жаңа инновациялық технологияларды енгізу екендігі сөзсіз түсінікті. Сондықтан ғылыми-техникалық прогрестен қалыспай, жаңа педагогикалық инновацияларды дер кезінде қабылдап, өңдеп, нәтижелі пайдалана білу – әрбір ұстаздың негізгі міндеті болып табылады.

Шетел тілін оқытуда оқушылардың коммуникативтік біліктілігін қалыптастыру бүгінгі күнде ең маңызды мәселенің біріне айналууда. Шетел тілінде сөз әрекетінің жоғары деңгейде болуы коммуникативтік біліктілік элементтерінің оқушылардың бойында толық қалыптасуынан көрініс табады. Олар: коммуникативтік білім, коммуникативтік дағды, коммуникативтік іскерлік. Осы элементтерді шетел тілдерін оқып үйренудің бастапқы деңгейінде сөз әрекетінде қалыптастыра білуіміз қажет.

Оқушының коммуникативтік қабілетін дамытуда оқыту: оқу, сөйлеу, тыңдау, жазу-ауызша өзара қатынас, жазбаша өзара қатынас бір уақытта дамиды; оқытудың бұл төрт түрі де сөйлесушілердің бір-бірін түсінуін қамтамасыз етеді.

Оқу үрдісі негізінде коммуникативтік қабілетін дамытуда ойын элементтерін пайдаланып, топпен және жеке немесе жұппен жұмыс істеу арқылы оқушының жеке тұлға ретінде ерекшеліктерін анықтау, зейінділігін қадағалау, өз білім деңгейіне өзі баға беруіне көмектеседі.

Білім беруде компьютерлік технологиялардың жетістіктері, әсіресе шет тілдерін оқытуда интернетті пайдалану, қолдану бүгінгі күннің көкейтесті мәселесі болып табылады. Мәселен, дистанциялық білім беру технологиясын жасауда интернеттің қызметін пайдаланудың маңызы зор. Ақпараттық технологияны қолданудың өзектілігі әуелі педогогикалық қажеттіліктерден яғни білім беруді тиімді дамыту, сапасын арттыру, студенттің өзіндік оқу қызметін қалыптастыру негізінен туындайды. Қазіргі уақытта ақпараттың асқан жылдамдықпен көбейуіне байланысты білім жеке адамның кәсіби қызметінде тұлғалық қасиеттерін қалыптастырудың шарты болып табылады. Ендеше, студенттерге оқу процесіне белсене қатынасатын, үнемі ізденісте болатындай мүмкіндіктер жасау керек, студенттің шығармашылық қабілетін ашып, дамытатын оқу процесінің моделін жасау керек.

Шет тілін оқытудағы негізгі мәселе басқа тілдердерді оқытудағы қызметі мен ойлау қабілеті, ауызша коммуникацияда мәтіндер арқылы түрлі ақпараттар алу болып саналады. Тілдік емес жоғары оқу орындарында шет тілін оқыту жан-жақты процесс болып келеді, негізгі мақсатты студенттің оқитын тілді мәдени аралық коммуникацияда қолданудың қабілеті мен қызығушылығын дамыту, өз бетінше басқа шет тілінде сөйлеу қызметін меңгеру мен жетілдіру яғни студентті тұлға ретінде қалыптастыру болады. Жоғарғы оқу

орындары өз түлектерін түрлі мамандықтарға бағыттап, практикалық қызметке баулиды, кәсіби маман ретінде қалыптастырады.

Интернет арқылы тілді коммуникативтік оқыту студенттің қабілетін дамытуда маңызы зор, оқып үйренген шет тілін қатынастың тиімді құралына айналдырады. Тілдік емес жоғарғы оқу орындарындағы шет тілінің бағдарламасы бұл пәнді жеке курс ретінде қарастырады. Негізгі мақсаты – болашақ түрлі ғылыми және техникалық саланың мамандарын шет тілін қажетінше өндірістік қызметте пайдаланудың кең көлемдегі тілдік тәжірибесін қалыптастыруды көздейді.

Шет тілін оқып үйренудегі ақпараттық технологияларды қолданып өз бетінше дайындалудың негізгі мазмұны интернет арқылы ақпаратты іздеу барысында түрлі тапсырмаларды орындауға болады. Мысалы, арнайы тақырыптық мәтіндер даярлау, баяндамалар (Ұлыбритания, АҚШ, т.б. алдыңғы қатарлы елдердің күн тәртібіндегі өткір мәселелері жөнінде) дайындауға тапсырмалар беруге болады. Студенттер шет тілінде өз бетінше баяндамалар мен презентациялар дайындау кезінде арнайы веб-сайттардың қазіргі ғылымның өзекті мәселелерін қызу талқылаған тақырыпқа қатысты мақалалардағы материалдарды қолдануы керек. Олар интернеттегі күнделікті іздеу жүйелерін (гугл, яндекс, апорт т.б.) еркін қолдана білуі, тиімді қолданудың кілттерін жетік меңгеруі шарт. Шет тіліне қатысты үй жұмыстарын орындауда электрондық деректерді қолдану студентке қойылатын талаптың бірі, яғни бүгінгі таңда қай саладағы болашақ маман болмасын интернет-қорлары арқылы білімін қалыптастыру зәру мәселеге айналып отыр. Шет тілінде алынған ақпаратты өңдеуден өткізу де жеке компьютердің көмегімен жүзеге асырылады. Нәтижесі MS Word программасында, немесе Power Point презентациясында құрастырылады.

Шет тілін оқытудағы жаңа ақпараттық технологияларды қолданудың педогогикалық маңызы зор болмақ, шет тілін оқытудағы тірі шығармашылық процестің тиімді құралына айналады. Әрине, оқытушы компьютер емес және ол оқытушыны ешқашан алмастыра алмайды, компьютер тек қызмет құралы ғана. Ендеше жаңа ақпараттық технологияны қолдану тілдік емес жоғары оқу орындарында шет тілін оқыту процесін қызықты, тиімді дамытуда маңызы ерекше. Бүгінгі дамыған қоғамымызда техникалық жоғарғы оқу орнының түлегіне қойылар талаптар жоғары болмақ яғни олар өз мамандығын жетік меңгерген, жақ-жақты, ғылыми шығармашылықпен айналысудың әдістемесін қолданатын, заманауи ақпараттық технологиялардан терең хабардар, ғылыми ақпаратты қолдану, өңдеу, жиынтығын жасаудың түрлі жолдарын, әдістемелерін білуі тиіс.

Шет тілін еркін білу және компьютермен оны қолдану, кәсіби қызметінде жарату еуроапалық құжаттардың талабы бойынша әрбір кәсіби маманның күнделікті қызметіндегі кәсіби біліктілігі болып табылады. Жаңа ақпараттық технологияларды тілдің емес жоғарғы оқу орындарында оқу процесінде қолданудың қажеттілігі ақпарат көлемінің үздіксіз ұлғаюы және оны оқу барысында зерделеу, өңдеуден өткізу талаптарынан туындайды. Жаңа заманауи ақпараттық технологияларды қолдану бүгінгі таңда шет тілін оқытудың сапасын арттыру және педогогикалық еңбектің өнімділігі мен тиімділігін өсірудің тың бағыты болып саналады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Исмагулова Р.С. Коммуникативтік құзыреттіліктің шет тілін оқып үйренудегі рөлі // Известия НАН РК. - 2015. - № 2(300). - С. 186-190.
2. Жанысбаев Д.С. Шет тілін оқыту процесінде мәдениет аспектісінің маңызы // Жанұя мен мектептегі тәрбие = Воспитание в семье и школе. – 2012. – №4. – 6-7 бб.

3. Ибрагимова Ж.С. Шет тілін оқытудағы негізгі ұстанымдар // Орта мектеп жаршысы = Вестник средней школы. – 2013. – №3. – 3-б.
  4. Ахметова Г. Шет тілін оқытудағы ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудағы кейбір мәселелер // Ұлағат. – 2007. – №6. – 12-17 бб.
  5. Нұрманалиева А.С. Педагогикалық колледж студенттерінің әлеуметтік – мәдени құзыреттілігін қалыптастыру.
  6. Кабдушева Л.Ж. Жоғары оқу орындарында шет тілін оқытудың озық әдістері.
  7. Ельцова С. С. Социокультурный компонент в содержании обучения иностранному языку // университетская наука, 2014.
  8. Барышников Н.В. Параметры обучения межкультурной коммуникации в средней школе // Иностранные языки в школе, №2, 2002г.
-

**ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТІН ЛИНГВИСТИКАСЫ
ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА
LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS**

МРНТИ: 14.35.09

Кошен Н.Б¹, Шайбакова Д.Д²

¹магистр педагогических наук

²доктор филологических наук

¹²КазНПУ им.Абая

Алматы, Казахстан

**ПОЛИТИЧЕСКИЙ ДИСКУРС КАК ПРЕДМЕТ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОГО
ИССЛЕДОВАНИЯ**

Аннотация

В статье рассматривается политический дискурс в контексте глобализации. *Политический дискурс является одним из наиболее сильных средств влияния на сознание общества, которое существует и развивается по определенным законам. Интерес к политическому дискурсу объясняется социальным запросом, потребностью выявить и обобщить не только особенности политической мысли и действия, но и воздействие на общественное мнение, осуществляемое в числе прочего и языковыми средствами. В статье уточняется понятие «дискурс» в целом и «политический дискурс», в частности, который является специфической разновидностью дискурса.*

Ключевые слова: политический дискурс, политика, дискурс, лингвистическая прагматика.

Кошен Н.Б¹ Шайбакова Д.Д²

¹педагогика ғылымдарының магистрі

²филология ғылымдарының докторы

¹²Абай атындағы ҚазҰПУ

Алматы қ., Қазақстан

САЯСИ ДИСКУРС ДӘСТҮРЛІК ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ МӘНІ

Түйіндеме

Мақалада жаһандану жағдайындағы саяси дискурс талқыланады. Саяси дискурс - белгілі бір заңдарға сәйкес өмір сүретін және дамитын қоғам санасына әсер етудің ең күшті құралдарының бірі. Саяси дискурсқа деген қызығушылық әлеуметтік сұраныспен, саяси ой мен іс-әрекеттің ерекшеліктерін анықтап, жалпылау қажеттілігімен ғана емес, сонымен қатар тілдік құралдармен жүзеге асырылатын қоғамдық пікірге әсер етумен түсіндіріледі. Мақалада «дискурс» ұғымы жалпы және «саяси дискурс», нақтырақ айтсақ дискурстың өзіндік түрі түсіндіріледі.

Кілт сөздер: саяси дискурс, саясат, дискурс, лингвистикалық прагматика.

Koshen N.B¹, Shaybakova D.D²

¹master of pedagogical sciences

² doctor of philological sciences

¹²KazNPU named after Abay

Almaty, Kazakhstan

POLITICAL DISCOURSE AS A SUBJECT OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH

Abstract

The article discusses political discourse in the context of globalization. Political discourse is one of the most powerful means of influencing the consciousness of a society that exists and develops according to certain laws. The interest in political discourse is explained by the social demand, the need to identify and generalize not only the features of political thought and action, but also the impact on public opinion, carried out, among other things, by linguistic means. The article clarifies the concept of “discourse” in general and “political discourse”, in particular, which is a specific kind of discourse.

Key words: political discourse, politics, discourse, linguistic pragmatics.

Изучение политического дискурса, как и других видов дискурса, охватывает широкий спектр, тем и опирается множество аналитических методов. С самого начала нужно рассматривать рефлексивный и потенциально неоднозначный характер термина «политический дискурс». Термин наводит на мысль, по крайней мере, о двух возможностях: во-первых, дискурс, который сам по себе является политическим; и, во-вторых, анализ политического дискурса как просто типового дискурса, без явной ссылки на политическое содержание или политический контекст. Но вещи могут быть еще более запутанными. Учитывая, что по некоторым определениям почти каждый дискурс может считаться политическим, тогда все виды анализа дискурса потенциально приемлемы. Эта потенциально запутанная ситуация возникает, в основном, из определений политического дискурса с точки зрения, общих вопросов, таких как власть, конфликт, контроль, или поскольку любое из этих понятий может применяться практически для любой формы дискурса. Например, недавно, в исследовании психотерапевтического учебного заведения Даймонд называет дискурс встреч персонала «политическим» просто потому, что разрабатываются вопросы власти и контроля. Они есть, однако разрабатываются на разных уровнях: например, на межличностном, личном, институциональном и образовательном уровнях, а также разными стратегическими способами (Чилтон 1997). Рассматривая весь дискурс, как политический в его наиболее общем смысле, мы имеем опасность значительного переобобщения концепции политического дискурса.

Возможно, можно было бы избежать этих трудностей, если бы мы просто разграничили нашу тему как связанную с формальным / неформальным политическим контекстом и политическими авторами (Грабер 1981), в частности, политиками, политическими институтами, а также аналитиками, которые хотят представить политическое содержание дискурса. Это первое приближение проясняет виды ограничений, которые мы могли бы установить для политического дискурса, но оно также может способствовать

лучшему пониманию . Разграничение политических аспектов трудно представить в точном выражении, они, тем не менее, полезны для определения точки зрения. Точно так же, как можно признать, что трудно представить и неполитический учет политического дискурса, аналитики могут, в лучшем случае, и действительно должны, разъяснить свои собственные мотивы и перспективы. Это может варьироваться от настройки некоторой формы «демократического» идеала для дискурса, против которого затем оцениваются другие формы политического дискурса, чтобы четко указать свои установки для анализа.

Изучение политического дискурса существует столько же, сколько и сама политика. Акцент греков на риторике является тому примером. От Цицерона до Аристотеля мир принял в основном о конкретных методах социальной и политической компетентности в достижении конкретных целей. Аристотель представил более формальный в соответствии с этими общими целями принцип формулирования информации о политике и действиях на благо общества. Этот общий подход существует до сегодняшнего дня. В течение последних нескольких лет ряд исследователей изучали политический дискурс, поскольку этот феномен рассматривается как тип дискурса, который в большей степени влияет на общество. По словам А. Н. Баранова, политический дискурс включает в себя все речевые акты политических дискуссий и правила публичной политики, имеющие конкретные условности. Важность политического дискурса заключается в том, что хорошо поддерживаемая политическая коммуникация обеспечивает достижение консенсуса в обществе. Это подразумевает, что политик должен стремиться принимать решения, от которых общество получит большую выгоду.

Основная цель политического дискурса - заставить получателей поверить в необходимость политически корректных действий или оценок. Таким образом, это не для описания, а для убеждения, чтобы получатель имел некоторые намерения, убеждения и необходимость определенных действий. Когда речь заходит об обсуждении эффективности политического дискурса, исследователи анализируют его в соответствии с главной целью политического дискурса. Очевидно, что, говоря об эффективности политического дискурса, невозможно избежать одного из важнейших элементов политической речи, то есть убедительности. Как сказал Ратмайр, политики в своей речи оперируют определенными символами, и воздействие речи успешно в зависимости от того, насколько эти символы соотносятся с общественным сознанием. Политик должен быть в состоянии найти лучший способ обратиться к своей аудитории с учетом их мнений, убеждений и так далее.

В соответствии с мнением Е. В. Будаева и А. П. Чудинова, мы предполагаем, что есть несколько источников, с помощью которых мы можем понять политический дискурс и язык. Основным источником политического языка являются средства массовой информации, в том числе газеты, радио, телевидение и Интернет. Существует также источник политического институционального дискурса, включающего листовки, парламентские дебаты, публичные выступления, опубликованные документы и т.д. В своей речи политики используют особые термины и понятия, что означает, что их словарь является профессиональным, в то же время общие слова и фразы, используемые в политическом контексте, могут иметь иное, отличное от утилитарного применения,

значение. Структура политического дискурса также специфична, поскольку состоит из конкретных речевых стратегий, типичных для политического дискурса. Исследователи также отмечают, что дискурс обладает выдающейся устной и письменной формой, то есть паузами и интонацией. Они говорят, что речь политика содержит в два раза больше значимых пауз, чем у других людей, и эти паузы имеют тенденцию быть более длинными, что позволяет сравнивать этот тип речи с театральными представлениями. Дискурс в целом и политический дискурс в частности являются предметом междисциплинарного исследования, и к нему существует множество подходов. В этой статье мы предлагаем, по крайней мере, три точки зрения, которые стоит обсудить. Во-первых, политический дискурс можно рассматривать как любой другой текст, однако в этом случае нужно учитывать контекст и идеологию. Другим важным подходом к политическому дискурсу является социопсихология, когда исследователи пытаются оценить эффективность дискурса и степень, в которой ораторы достигают своих целей. И последняя точка зрения касается анализа личных обоснований или намерений и / или адресата в определенном контексте. Вышеупомянутое предполагает, что изучение политического дискурса действительно взаимосвязано с рядом областей исследования и направлено на анализ форм, намерений и содержания дискурса, используемого в определенном контексте. Кроме того, еще одной особенностью политического дискурса является его ораторский характер, включающий декларации, пропаганду, триумфальный стиль, идеологии, абстрактные понятия, ссылки на науку и логику, критику, риторику с наклейками на бампер и утверждения о неопровержимой правде. Все эти особенности делают политическую речь звучащей театрально и агрессивно. Намерение политиков в этом случае состояло бы в том, чтобы отбросить своих противников и навязать свои идеи и убеждения аудитории. Исследователи собирают обобщенные критерии политического дискурса, включая описание действий или констатацию факта, встроенные заявления, выдвигаемые в вопросительных предложениях, ответы на конкретные вопросы, описание проблем, существующих в обществе новые идеи и убеждения; изложение общей истины или Божьей истины, запросов и претензий к государственным властям и призыв к принятию каких-либо действий или решений. Вышеуказанные критерии способствуют эффективности политического дискурса, который должен соответствовать конкретным требованиям. Выступающие обычно склонны предполагать, что у получателей есть определенный набор убеждений и идей, что они поддерживают и чему они противостоят. Это знание заставляет говорящих следовать определенной схеме в своей речи. Этот паттерн начинается с объявления причины, по которой следует произносить речь, мотивом, который обычно осмысливается так: «Я говорю не потому, что хочу, а потому, что это правильно». Докладчик также подчеркивает, что он или она является представителем политической партии или группы, и высказанное мнение соотносится с идеями и убеждениями этой партии, группы. Иногда такая партия или группа получала бы явную поддержку, поскольку обществу было бы уделено больше внимания. Выступающие избегают говорить о личных мотивах и намерениях, подчеркивая важность своей речи для общества и того, чтобы они были ответственными гражданами, думая об общем благе.

Когда дело доходит до интерпретации политического дискурса в целом, исследователи отмечают, что исследование не должно фокусироваться только на

языковых средствах, поскольку в этом случае идея и подлинное намерение политического дискурса будут исключены. Условиями для понимания и интерпретации политического дискурса является то, что в исследовании будут упоминаться исходная информация, ожидания докладчика и получателя, скрытые мотивы, сюжеты и логика. Исследователи часто отмечают, что проблема понимания политического дискурса является одной из его информационных ценностей в определенном контексте. Политический дискурс тесно связан с идеологией, мировоззрением, философией жизни и чувствами реципиента. Риторика политического дискурса коррелирует с преодолением его негативных черт, таких как идеологическая претенциозность и монополия, агрессивность, диктат, прагматизм и склонность к конфликту. Эти особенности политического дискурса навязывают информацию, а не делают ее предметом размышления получателя, таким образом, приводя к отчужденному восприятию текста. Принципы рефлексивности и диалогизма лежат в основе основной концепции этой риторики. Максимум рефлексивности подразумевает, что любые слова несут определенные идеи и энергию, передаваемые автором или оратором получателю. Во время восприятия этих слов получатель понимает текст и вписывает его в свое отражение. Когда это происходит, исследователи отмечают, что он предусматривает диалогизм, поскольку этот текст адаптируется посредством восприятия получателя. Средства риторики применяются для того, чтобы реципиент больше интересовался текстом и его значением, отвечая на вопросы и приводя аргументы в пользу своей позиции, соглашаясь или не соглашаясь с оратором. Тем не менее, часто исследователи упоминают принцип монолога как типичный для политического дискурса, поскольку иногда текст не отражает отражения говорящего и также не требует отражения получателя. Таким образом, политический дискурс включает в себя все виды взаимодействия личности и общества, создавая мировоззрение. Политический дискурс раскрывает способ навязывания культурных ценностей и социального порядка в разных обществах. Этот тип дискурса включает в себя различные политические дискуссии в обществе, в том числе с политиками и чиновниками и публичную риторику.

Политический дискурс относится к рамкам смысла и характеризуется склонностью к упорядоченности. Он придает особое значение символическому капиталу как форме значения в отличие от экономического капитала. Символический капитал - это результат, если события индивидуально рассказываются, компилируются, интерпретируются и превращаются в коллективные основные повествования агентами, которые в процессе поиска и прогнозирования, устной и письменной речи, повествований и текстов способны читать события как социальные тексты. Основной упор делается на силу толкования с использованием мифов о прошлом в качестве доказательства. Опыт становится воображаемой реальностью, которая воспринимается как высшая и убедительная форма истины. События, рассматриваемые с точки зрения затруднений и реальных обстоятельств, определяют тысячелетние цели, разрешая такие трудности и затруднения с помощью логики преодоления. Если политический дискурс принимает форму мифологии, он, будучи сформирован в дискурсивные сообщества, представляет собой собственную форму коллективной власти. Он отличает инсайдеров от посторонних, устанавливает границы, территории и филиалы на уровне государства или какой-либо меньшей

юрисдикции. Именно в контексте дискурсивных сообществ мысль в этих терминах порождает политические действия, в то время как политические действия порождают мысли. Таким образом, политический дискурс основан на том, как события интерпретируются. Это контрастирует с другими формами анализа с точки зрения рациональности, которую он использует. Концептуально он во многом обязан семиотике, лингвистике и философским концепциям, а также литературному, социологическому и политологическому анализу - отсюда и интеллектуальная родословная. Некоторые применения и применения теории политического дискурса указаны с точки зрения соответствующих событий и обстоятельств, а также предполагаемых тенденций и тенденций на будущее.

Подводя итог нашей работе, можно сделать вывод, что все рассмотренные в ней теоретические вопросы, а также вышеуказанная система языковых и прагматических особенностей политического дискурса свидетельствует о том, что этот институциональный тип дискурса представляет собой многомерное семиотическое явление, каждое измерение требующий ряда специальных междисциплинарных исследований. Мы также думаем, что те же особенности политический дискурс имеет первостепенное значение с точки зрения прикладной лингвистики, поскольку, по нашему мнению, они формируют теоретическую основу, которая должна лежать в основе его преподавания в высших учебных заведениях. Поэтому мы надеемся, что статья будет полезна как преподавателям, так и студентам, интересующимся политикой.

Список использованной литературы

1. Van Dijk, T.A. (1998). What is political discourse analysis? In: Blommaert, J. & Bulcaen, Ch.(eds.), *Political Linguistics*. Amsterdam, pp. 124-142.
  2. Van Dijk, T. A. Ed. (1997). *Discourse as Social Interaction: Discourse Studies: a Multidisciplinary Introduction*. Vol. 2. London: Sage.
  3. Bayley, P. (2005). *Analysing Language and Politics*. In *Mediazioni: Online Journal of Interdisciplinary Studies of Language and Cultures*. DOI 10.1473/media15.
  4. Макаров, М (2003). *Основы теории дискурса*. Москва: «Гнозис»
  5. Шейгал, Е (2004). *Семиотика политического дискурса*. Москва: «Гнозис»
  6. Chilton, P. & Schaffner, Ch., eds. (2002). *Politics as Text and Talk: Analytic Approaches to Political Discourse*. 4 edn. *Discourse Approaches to Politics, Society and Culture*. John Benjamins, Amsterdam.
  7. Карасик В.И. *Дискурс// Социальная психолингвистика: Хрестоматия*. Москва: Лабиринт, 2007
  8. Михалева О.Л. *Политический дискурс*. Специфика манипулятивного воздействия
  9. Chilton, P. & Ch. Schaffner (2002a). Introduction: Themes and Principles in the Analysis of Political Discourse. In Paul Chilton and Christina Schaffner (eds.) *Politics as Text and Talk: Analytic Approaches to Political Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, pp. i-ix.
-

МРНТИ: 14.35.09

*Жумадилова Айгерим Ерболовна¹, Коптилеуова Дина Тургалиевна²
докторант¹ к.филол.н., доцент²
¹²КазНУ им.Аль-Фараби,*

СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОЯВЛЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В ТВОРЧЕСТВЕ СОВРЕМЕННЫХ ПАЛЕСТИНСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ

Аннотация

В статье рассмотрены основные значения понятий «идентичность», «национальная идентичность», и их отражение в творчестве молодых палестинских писателей, таких как Зияд Хаддаш, Джамал Кавасми, Ибтисам Азим, а также в произведении «В присутствии отсутствия» классика палестинской литературы Махмуда Дарвиша в контексте палестино-израильского конфликта. Выделены основные аспекты национальной идентичности в дискурсе прозаических произведений указанных писателей.

Ключевые слова: национальная идентичность, Палестина, Израиль, отчуждение, родина.

*Жумадилова Айгерим Ерболовна¹, Коптилеуова Дина Тургалиевна²
Докторант¹ филол.ғ.к, доцент²
¹²Әл-Фараби атындағы ҚАЗҰУ*

ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ ПАЛЕСТИНА ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІКТІҢ САЯСИ-ӘЛЕУМЕТТІК АСПЕКТІЛЕРІ

Түйіндеме

Мақалада «бірегейлік», «ұлттық бірегейлік» секілді түсініктердің негізгі мағыналары мен олардың Зияд Хаддаш, Джамал Қауасми, Ибтисам Азим секілді жас палестиналық жазушылардың шығармашылығында, палестина әдебиетінің классигі Махмуд Дәруіштің «Жоқтықтың барында» деген шығармасындағы Палестина-Израиль қақтығысының мәнмәтініндегі көрінісі қарастырылады. Көрсетілген жазушылардың прозалық шығармаларының дискурсында ұлттық бірегейліктің негізгі аспектілері көрсетілген.

Кілт сөздер: ұлттық бірегейлік, Палестина, Израиль, адалау, отан.

*A. Zhumadilova¹, D. Koptileuova²
doctoral candidate¹ Ph.D., Associate Professor²
¹²KazNU named after Al-Farabi*

SOCIO-POLITICAL ASPECTS OF MANIFESTATION OF NATIONAL IDENTITY IN THE WORKS OF MODERN PALESTINIAN WRITERS

Abstract

The article discusses the main meanings of the concepts of “identity”, “national identity”, and their reflection in the works of young Palestinian writers such as Ziyad Khaddash, Jamal al-Qawasmī, Ibtisam Azem, as well as in the work “In the Presence of Absence” of the classic of Palestinian literature, Mahmoud Darwish, context of the Palestinian-Israeli conflict. The main aspects of national identity are highlighted in the discourse of prose works of these writers.

Key words: national identity, Palestine, Israel, alienation, homeland.

Проблематике «национальной идентичности» посвящено много исследований, среди авторов которых можно отметить С. Хантингтона, Ф. Фукуяму, К. Гаджиева, М. Шайкемелева и т.д. Что касается термина «идентичность», то он имеет множество специфических определений в философской, психологической, социологической и культурологической науках, но, в общем, может быть определен как набор отдельных личностных и поведенческих характеристик, атрибутов, убеждений и желаний, которые определяют индивида как члена определенной группы. То есть идентичность может быть тесно связана с убеждениями и ценностями, а также с тем, как индивид видит мир и реагирует на него. Кроме того, идентичность может быть отражена в аспектах или качествах человека, которые составляют основу его достоинства, чести и гордости. Иными словами, идентичность - это самоощущение человека о себе, своем характере, целях и происхождении.

Национальная идентичность - это понятие, относящееся к национальной группе. Это зависит от различных факторов: страны, происхождения, места жительства, этнической или религиозной принадлежности и представлений о принадлежности к своей национальности. Национальность, конечно, может отличаться от идентичности, которую человек выбирает для себя в отношении данной нации или страны [1, 66].

В первой половине XX века Палестину потрясли серьезные политические, общественные и литературные изменения. Писатели почувствовали необходимость в литературных произведениях нового типа, которые могли бы запечатлеть и выразить текущие исторические события и обстоятельства, а также в целях продвижения к изменениям. В период с 1920 г., когда вышел в свет первый палестинский роман «ал-Варис» («Наследник»), и по настоящее время, литература превратилась в барометр настроений нации: появляются такие направления, как «литература плача» (1950-е годы), «литература сопротивления» (1960-е годы), в начале 1980-х годов палестинская литература вновь обращается к теме героического сопротивления; для неё становятся характерными гражданственная и военно-патриотическая тематика, обострённое чувство исторического момента (Т. Зияд, С. ал-Касим, М. Бсису) [2]. С 1987 года, когда Палестинское движение сопротивления снова вошло в активную фазу, в литературе возобладала тема борьбы за создание независимого палестинского государства.

Было написано много, однако лишь немногие из них смогли по-настоящему изобразить драму палестинцев, чья земля, собственность, культура и национальная самобытность столкнулись с самым ужасным планом истребления, когда-либо направленным против людей, за исключением, возможно, коренных американцев, тасманийцев и армян. В числе этих писателей можно назвать Искандера ал-Хури, Мухаммеда Иззат Дарваза, Габриэля Абу Саади, Исхака Мусу ал-Хусейни, Махмуда Дарвиша и других.

С началом нового века ситуация с палестино-израильским конфликтом не изменилась, несмотря на попытки создать на спорной территории два государства: независимое палестинское государство рядом с Израилем [3], или бинациональное государство с равными правами для всех [4], существуют значительные разногласия по форме любого окончательного соглашения, а также в отношении уровня доверия, ведь каждая из сторон видит в другой угрозу своей дальнейшей безопасности и суверенитету. Литература, отражая национальную идентичность, трансформирующуюся в русле исторического потока Палестины, также приобретает новую форму и содержание.

По словам палестинского писателя и литературного критика Тахсина Йакина, новое поколение молодых палестинских авторов появилось в 1990-х годах, особенно после соглашения в Осло, заключенного в 1993 году между Израилем и Организацией освобождения Палестины. Молодое поколение писателей пыталось выработать свой собственный путь, пытаясь найти «индивидуальный творческий голос, придающий подлинность их чувствам, мыслям и отношению к жизни, родине, женщине и другим современным проблемам». Далее Йакин утверждает, что большинство из этих авторов все еще «борются с бунтом, имитацией, экспериментами и попытками показать себя любой ценой» [5]. Ностальгия по родине, надежда на ее возвращение уже не являются такими актуальными темами, каковыми они были в XX веке, ведь часть современных писателей являются уже третьим поколением после оккупации Палестины Израилем, и знают ее лишь по рассказам и воспоминаниям своих родителей, или даже дедушек. Национальная идентичность также претерпевает изменения, теряя свой острый политический окрас. Объектом размышлений писателей становятся не только идеи о национальной независимости, политической свободе, они уступают место таким темам, как экономическая жизнь: богатство и бедность, рынок труда, защита прав потребителей, а также свобода женщин, политические и идеологические противоречия.

Далее мы рассмотрим некоторые примеры отображения новой палестинской национальной идентичности на материале современных литературных произведений нескольких палестинских авторов. Среди авторов коротких рассказов, которые получили признание на литературной сцене в последние годы, мы рассмотрим Зияда Хаддаша и Джамала Кавасми.

В своих рассказах Зияд Хаддаш (р.1964) затрагивает проблему отчуждения палестинского человека, особенно молодежи, в свете политических и социальных изменений. Например, в своем рассказе «الشتاء في قميص رجل» («Зима в мужской рубашке») [6] из сборника рассказов «خذيني ألة موتي» («Забери меня, орудие моей смерти») автор повествует о молодом учителе, устроившемся на работу в школу, в которой ему все до боли знакомо. Но, тем не менее, он не может осознать почему. Выглянув из окна, он видит

долину, и воспоминания нахлынули на него. Герой, Зияд, вспоминает себя, своего товарища Самира и подругу Хайфу, которые, будучи 10-11-летними детьми, беззаботно проводили свои дни в играх, в этой долине. Он по-детски любил ее, как, наверное, и Самир, но они не знали, кого из них любит Хайфа. Ей нравилось гладить волосы Самира, приговаривая, что «это похоже на гладкое скольжение по трубе». А шевелюру Зияда девочка, насмехаясь, сравнила с «полем из колючек». С того дня Зияд даже стал бояться расчесывать волосы, опасаясь порезать свои пальцы. В один день Хайфа показала мальчикам небольшую записку, где она написала «имя того, кого любит и за кого выйдет замуж». И пообещала, что спрячет ее под камнем на холме в долине. Но ожиданиям мальчиков найти заветную записку не суждено было сбыться: израильский бульдозер сровнял с землей ту гору. Для родителей детей, то была потеря горы. А для мальчиков – потеря послания Хайфы. Больше они ее никогда не видели, девочка переехала с родителями жить в далекий город. Поток воспоминаний главного героя был прерван улыбчивой девочкой, предложившей ему познакомиться с новым классом. Но от нахлынувших воспоминаний ему стало плохо, администрация школы привела его в чувство. После, улыбчивая девочка вновь подошла к учителю с просьбой дать ей книг для чтения, сказав, что ее родители погибли, но в свое время ее мама играла в долине возле школы с двумя мальчиками, одного из которых звали Самир, а другой «носил колючки на голове»... Ошарашенный учитель выбежал из кабинета, с его пальцев капала кровь... Данный рассказ продолжает тематику глубокой потери, фрустрации жизненно важных экзистенциальных ценностей, таких как жизнь, любовь, ответственность, осознание идеи о невозможности их полной реализации, другими словами, внутриличностного конфликта идентичности.

В рассказе «Холодными глазами» [7] из упомянутого сборника Хаддаш описывает чувства подруги своего главного героя, которая в ночное время оказалась в одиночестве на улице, ожидая друга, слушая рев танков и перестрелку, она поняла, что «хочет убежать от всего...Всего.» [7, 117]. Таким образом, он пишет со значительной горечью о тех в окружающем его обществе, которые находятся в маргинальном положении и еще не способны адаптироваться к изменениям, которым они подвергаются. Как следствие, его герои скептически относятся к политическому процессу, особенно на фоне палестинской нищеты и безработицы. В упомянутом рассказе «Холодными глазами» [7] главный герой настолько боится потерять работу и средства к существованию, что решается на вылазку в офис глубокой ночью, во время патрулирования города танками (чтобы скрыть от своего начальника следы непристойности, которую он совершил в его кабинете). Герои Хаддаша одинаково недовольны различными аспектами израильской оккупации, прямыми или косвенными, которым мирный процесс не смог положить конец.

В творчестве Джамала Кавасми (р.1966), мы можем ощутить больший сдвиг, чем у остальных молодых авторов, к субъективизму, приближающемуся к саркастическому, абсурдному. В рассказе «هزائم صغيرة» («Маленькие поражения») [8] из одноименного сборника рассказов, написанный автором в 1998 году, главный герой отрекается от всего: начиная от своей обуви, своей семьи, работы и даже себя, своей идентичности: «افهمي أنت موقفی، أرجوك، أنا شخص آخر الآن، الرام ليست الرام، وأنت لست أنت» [9] - «Войди в мое положение, прошу тебя, я теперь другой человек, Ар-Рам больше не Ар-Рам, и ты больше не ты», -

---

обращается герой рассказа к своей спутнице Инас. Заявляя о том, что в течение долгих 10 лет он был обманутым женщиной, которая притворялась его женой, детьми, которые не были его детьми, герой написал заявление об увольнении с работы, на которой он не работал. По дороге домой он заметил, что на улице происходит нечто странное: полицейский, к которому он подошел, снял обувь, и заявил о том, что утром он обнаружил, что он не полицейский, и он – это не является им самим. Далее он обнаружил дорогу в Ар-Рама непривычно пустой, а на блокпосте при въезде в Иерусалим было огромное скопление машин. Оказалось, что солдаты обнаружили в то утро, что они не являются самими собой, что они носят оружие, которое им не принадлежит, носят униформу, которая им не принадлежит, с детства говорят на не родном языке, живут в незнакомом месте, чувствуют в своих сердцах и сердцах палестинцев ненависть из-за мелких войн, в которые они были втянуты по неизвестной им причине, и убивали людей, которые не причинили им никакого вреда. И солдаты оставили свои посты, в результате чего население Ар-Рама хлынуло в Иерусалим. В этой связи, проводилась операция по выводу палестинцев из Иерусалима. А главный герой вновь вернулся не в свой дом, не к своей жене и не к своей семье. И удовольствовался подобной, не своей жизнью. Наиболее ярко самоощущение современного палестинца, описанного в данном произведении Кавасми, выражается словами французского философа и писателя Ж.Батая: «В запустении, где я потерян, мне безразлично эмпирическое познание моего подобия с другими, ибо сущность меня состоит в том, что ничто и никогда не сможет заменить: чувство моей фундаментальной недостоверности располагает меня в мире, в котором я остаюсь ему посторонним, абсолютно посторонним» [10, 56].

Одной из особенностей творчества Кавасми является гуманистическая тенденция в его трудах относительно восприятия Другого - израильтянина, которого писатель изображает как обычного человека. Кавасми также попытался поэкспериментировать с новым подходом к короткому рассказу, изобразив обычного палестинского человека со всеми его слабостями, разочарованиями и устремлениями, отклоняясь, таким образом, от традиционного изображения палестинца как бойца и мятежника [6]. Другими словами, в своей работе Кавасми рассматривает гуманность как палестинцев, так и израильтян, как мы увидели на примере рассказа «هزائم صغيرة» («Маленькие поражения») [8].

Очевидно, что темы, традиционные для арабских литературных произведений: война, мужественность претерпели огромные преобразования за последние несколько десятилетий. Мы видим, что Израильско-палестинский конфликт больше не останавливается на тропах ностальгии и возвращения, которые присутствуют в более ранних произведениях. *Wapirah*, Журнал современной арабской литературы опубликовал специальный выпуск (Зима, 2012), посвященный работам современных палестинских писателей. Например, в отрывке из романа Ибтисам Азим «Похититель сна: Гариб из Хайфы», хорошо образованный палестинец с отличным знанием иврита и высокими стандартами фалафеля (традиционного арабского блюда) Он не соответствует стереотипу сердитого, неотесанного палестинца, ввиду чего Нина, недавно иммигрировавшая в Израиль, принимает его за израильтянина. Не подозревая о том, что дружит с арабом, Нина произносит гневную тираду о том, как арабы пугают ее своими «глазами, полными ненависти и гнева, своим ломаным ивритом» [11, 95]. Гариб спокойно сообщает ей: «Я

один из тех арабов. Разве ты не говорила мне, что мои глаза такие же «обильные», как земля, которая полна молока и меда? Я тогда смеялся, пока чуть не упал. Какая странная метафора, подумал я! Я - араб, Нина» [11, 96]. Неправильное использование Ниной библейских упоминаний о земле молока и меда указывает на пыл нового иммигранта, который хочет влиться в исторический и религиозный дискурс. Называя глаза Гариба «обильными», она пытается мифологизировать свою встречу с ним. «Гариб» в переводе с арабского языка означает странный или незнакомый, чужой. Гариб - чужак дома, на своей земле. Он чувствует себя «призраком» [11, 96], вне истории, ни здесь, и ни там. История нацелена на то, чтобы запечатлеть его эфемерное присутствие и многогранное чувство утраты, потери.

Одним из ярчайших представителей арабского литературного мира (в частности, палестинской поэзии и прозы) является Махмуд Дарвиш. Будучи высланным из Палестины в 1973 году, поэт теряет надежду на физическое воссоединение с родиной, и находит прибежище в арабском языке. Язык становится перенесенным домом, ускользающим от физического и географического разделения, ведь для поэта «присутствующий отсутствующий» находится ни там, и ни здесь:

صِرْنَا خَفِيفِينَ مِثْلَ مَنَازِلِنَا
فِي الرِّيحِ البَعِيدَةِ . صِرْنَا صَدِيقِينَ لِلكَائِنَاتِ
الغَرِيبَةِ بَيْنَ الغُيُومِ .... وَصِرْنَا طَلِيقِينَ مِنْ
جَانِبِيَّةِ أَرْضِ الهُوَيْيَةِ

Наш вес стал легким, как наши дома в далеких ветрах. Мы вдвоем превратились в друзей странных творений в облаках... и теперь мы освободились от притяжения земли идентичности (перевод авт.) [12].

Так как физический объект (Палестина) осталась недостижимой для высланного Дарвиша, язык стал его заменой. Но сам язык не подлежит репрезентации, как утверждает Деррида в «Структура, знак и игра в дискурсе гуманитарных наук» (1967 г.) [13]. Он не более не имеет стабильной структуры с фиксированным центром. Теперь, он децентрализован, в него введена «игра», и символам предоставлена свобода в поиске высшего значения. Результатом, несомненно, является бесконечный процесс обозначения, где непрерывно, без истощения, создаются новые значения. Чтение работ Дарвиша в дискурсе постструктурализма открывает не ограниченные возможности для игры языка в текстах, затрагивающих вопрос идентичности, таких как «В присутствии отсутствия». Книга была опубликована в 2006 году, за два года до смерти поэта, которую он считал, возможно, последним своим большим проектом, и в этой работе идентичность Дарвиша достигает кульминации своего развития.

Переводчик Синан Антун называет эту книгу «траурной речью самому себе», в котором «живущее «Я» прощается со своим воображаемым умирающим «Другим» в поэтическом обращении [14]. Данная прозаическая работа Дарвиша построена, даже больше, чем другие его работы на напряженности противоположностей: жизни и смерти, присутствия и отсутствия, дома и изгнания, поэзии и прозы. Книгу нельзя категорично отнести ни к рассказу, ни к стихотворчеству, она, скорее, является комбинацией обоих

жанров, где поэзия и проза плавно сливаются в единый «текст». Идентичность автора выражена текстовым актом «сопротивления». В контексте того, что было приведено ранее, тема идентичности затрагивается и в данной его работе, ведь вопрос «Кто я?» всегда присутствовал в его произведениях, как в период пребывания в Палестине, так и в последующей его ссылке. И, несмотря на то, что Дарвишу всегда непросто было дать прямой и определенный ответ на этот вопрос, Палестина, родина поэта, всегда присутствовала в его мыслях, когда поднимался вопрос идентичности. В «В присутствии отсутствия» продолжена тематика идентичности, родины и смерти, которая является своеобразным трендом в произведениях Дарвиша. Подобно ранним трудам поэта («سجل أنا عربي») («Удостоверение личности», 1964 г.), «В присутствии отсутствия» задает этот вопрос «من أنا؟» («Кто я?»), но дает гораздо более тонкий ответ. Это слова горькой мудрости, которой Дарвиша научили ссылка, возраст и болезнь (поэт страдал от сердечной болезни, и умер после проведенной открытой операции на сердце) [15; 20].

В этом произведении власть языка, объединившись однажды со смертью, становится недостаточной для передачи значений. Наконец, появляется пространство, где нет пустоты, отсутствия, которое необходимо заполнить, нет потери, которую нужно восполнить, и нет боли, требующей облегчения. Наконец, нет необходимости делить между «я» и «ты» в тексте, между символом и значением, живущим и умершим Дарвишем. Наконец, идентичность превращается в полноценный образ, когда не имеет значения, имеет ли кто-то настоящую родину для идентификации, или (не) способен ли кто-то воссоздать родину в словах, если не имеет таковой. Наконец, идентичность стала целостностью и ничем одновременно; «присутствующим отсутствующим» в поисках которого Дарвиш провел свою жизнь:

وغائبان أنا وأنت, وحاضران أنا وأنت

Я и ты (умерший Дарвиш обращается к умирающему себе) -отсутствующие, я и ты - присутствующие [16].

Таким образом, в данной статье мы увидели, что проявления национальной идентичности в современной палестинской литературе тесно взаимосвязаны с социально-политической обстановкой в стране, и в качестве основных изменений в литературной тематике нами выделены отход от тем войны и борьбы, большее концентрирование на тематике внутреннего состояния души, и социальных проблем общества.

Список использованной литературы:

1. Khalil Hasan Nofal. National Identity in Mahmoud Darwish's Poetry // English Language and Literature Studies; Vol.7, No.3; 2017
2. В.Э. Шагаль, Е.В. Дьяконов. Палестинская литература// Энциклопедия Всемирная история.// https://w.histrf.ru/articles/article/show/paliestinskaia_litieratura – Эл.ресурс [Дата обращения: 20.03.20]
3. The New York Review of Books. The American Jewish Cocoon by Peter Beinart.// <https://www.nybooks.com/articles/2013/09/26/american-jewish-cocoon/> – Эл.ресурс [Дата обращения: 24.03.20]

4. Tony Judt. Israel: The Alternative. The New York Review of Books.// <https://www.nybooks.com/articles/2003/10/23/israel-the-alternative/> – Эл.ресурс [Дата обращения: 24.03.20]
5. Tahseen Yaqeen. Young Palestinian Writers: Shifting Trends// Palestine-Israel Journal of Politics, Economics and Culture. // <https://pij.org/articles/236> – Эл.ресурс [Дата обращения: 10.04.20]
6. Ziad Khaddash. Winter in a Man’s Shirt. Short story. Translated by Thomas Aplin//Banipal 45. Magazine of Modern Arab Literature. Writers from Palestine. pp.118-121.
7. Ziad Khaddash. With Cold Eyes. Short story. Translated by Thomas Aplin //Banipal 45. Magazine of Modern Arab Literature. Writers from Palestine. pp.114-117.
8. Jamal al-Qawasmi. Small defeats. Laghoo. Progressive Arab Thought and Literature. <http://www.laghoo.com/2011/07/small-defeats-jamal-al-qawasmi/> – Эл.ресурс [Дата обращения: 10.04.20]
9. مشوار ميديا //أحمد دحيور. «هزائم صغيرة» جمال القواسمي في قصصه القصيرة // <http://www.meshwarmedia.com/2013/10/02/%D8%AC%D9%85%D8%A7%D9%84-%D8%A7%D9%84%D9%82%D9%88%D8%A7%D8%B3%D9%85%D9%8A-%D9%81%D9%8A-%D9%82%D8%B5%D8%B5%D9%87-%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%B5%D9%8A%D8%B1%D8%A9-%D9%87%D8%B2%D8%A7%D8%A6%D9%85-%D8%B5/> – Эл.ресурс [Дата обращения: 14.04.20]
10. Батай Ж. из «Внутреннего опыта»// Танатография Эроса: Жорж Батай и французская мысль середины XX века. СПб., 1994. С.226
11. Ibtisam Azem. Sleep Thief: Ghareeb Haifawi. Two chapters from the novel. Translated by Sally Goma//Banipal 45. Magazine of Modern Arab Literature. Writers from Palestine. pp.88-96.
12. <https://www.aldiwan.net/poem9117.html> – Эл.ресурс [Дата обращения: 24.03.20]
13. Derrida. Structure, Sign, and Play in the Discourse of the Human Sciences // https://ocw.mit.edu/courses/literature/211-451-introduction-to-literary-theory-fall-2014/readings/MIT21L_451F14_Notes_6.pdf – Эл.ресурс [Дата обращения: 30.03.20]
14. M. Lynx Qualey. In the Presence of Absence: Mahmoud Darwish’s farewell to language//Egypt Independent//<https://egyptindependent.com/presence-absence-mahmoud-darwishs-farewell-language/> – Эл.ресурс [Дата обращения: 15.03.20]
15. Eman K. Mukattash. The Politics of Identity in Mahmoud Darwish’s Absent Presence: A Textual Act of Resistance // CSCanada. Studies in Literature and Language, Vol.12, No.2, 2016 pp. 17-27.
16. <https://foulabook.com/ar/book/%D9%81%D9%8A-%D8%AD%D8%B6%D8%B1%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%BA%D9%8A%D8%A7%D8%A8-pdf> – Эл.ресурс [Дата обращения: 15.03.20]

МРНТИ: 14.35.09

Коптилеуова Дина Тургалиевна¹
¹КазНУ им.Аль-Фараби, к.филол.н., доцент

РАЗВИТИЕ ТЕМЫ ВОСТОК-ЗАПАД В АРАБСКОМ РОМАНЕ (II половина XX в. и I четверть XXI века)

Аннотация

Расширение и активизация всесторонних экономических, политических и культурных контактов между Арабскими странами и Западом имели значение для ускорения развития новой арабской литературы, в частности, для развития в ней новых жанровых форм, возникновения литературных направлений, схожих с западной литературой.

В статье анализируется и рассматривается в хронологической последовательности тема культурного взаимодействия Запада и Востока, воплощенная в художественном творчестве арабских писателей. На основании произведений, можно сказать, что арабский Восток проходит в изображении писателей три этапа своего развития: первозданный, чистый Восток, затем Восток активно взаимодействующий с Западом и, наконец, новый, вновь возрожденный Восток, противостоящий Западу, пытающийся возродить свою культуру и наследие.

Ключевые слова: тема культурного взаимодействия Запада и Востока, арабская проза, этапы развития

Көптілеуова Дина Тургалиевна¹
¹Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, филол.ғ.к, доцент

АРАБ РОМАНЫНДАҒЫ БАТЫС-ШЫҒЫС ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ДАМУЫ (XX ғ. II жартысы және XXI ғ. алғашқы ширегі)

Түйіндеме

Араб елдері мен Батыс арасындағы жан-жақты экономикалық, саяси және мәдени байланыстардың кеңеюі мен күшеюі жаңа араб әдебиетінің дамуын жеделдетуде, атап айтқанда, ондағы жаңа жанрлық формаларды дамыту үшін және Батыс әдебиетіне ұқсас әдеби ағымдардың пайда болуы үшін маңызды болды.

Мақалада араб жазушыларының көркем шығармасында бейнеленген Батыс пен Шығыстың мәдени өзара әрекеттесу тақырыбын хронологиялық ретпен қарастырылады. Шығармаларға сүйене отырып, Араб Шығысы жазушылар бейнелеуінде өз дамуының үш кезеңінен өтеді: алғашқы, таза Шығыс, содан кейін Шығыс Батыспен белсенді қарым-қатынас жасаған уақыты, соңында, өз мәдениеті мен мұрасын жандандыруға бағытталған жаңарған Шығыс.

Түйін сөздер: Батыс пен Шығыстың мәдени өзара әрекеті тақырыбы, араб прозасы, даму кезеңдері

*D. Koptileuova*¹

¹*KazNU named after Al-Farabi, Ph.D., Associate Professor*

EAST-WEST THEME DEVELOPMENT IN THE ARABIAN NOVEL (II half of XX century and I quarter of XXI century)

Abstract

The expansion and intensification of comprehensive economic, political and cultural contacts between the Arab countries and the West were important for accelerating the development of new Arabic literature, in particular, for developing new genre forms in it, and the emergence of literary trends similar to Western literature.

The article analyzes and considers in chronological sequence the theme of cultural interaction between the West and the East, embodied in the artistic work of Arab writers. Based on the works, it can be said that the Arab East passes through three stages of its development in the depiction of writers: the pristine, pure East, then the East actively interacting with the West and, finally, the new, revived East, opposing the West, trying to revive its culture and heritage.

Keywords: theme of cultural interaction between the West and the East, Arabic prose, stages of development

XX ғасырдың 60-шы жылдарындағы реалистік бағыттың дамуымен қатар, араб әдебиетінде батыс әдебиетінен алынған түрлі модернистік ағымдар пайда болғанын білеміз. Араб модернисттері шығармаларында әлемнің рационалдығы мен оның тұтастығына деген сенімнің, әлеуметтік оптимизмнің жоғалуы мәселесін қамтиды. Тіпті реалист жазушы ретінде танылған авторлар, модернизмге бет бұрады, олардың қатарында египеттік Тауфиқ әл-Хаким, Нагиб Махфуз, Йусуф Идрис те бар.

Баһа Таһирдің «الحب في المنفى» («Қуғындағы махаббат», 1995) романы Женевада жазылып, әдеби ортада үлкен табысқа ие болған. Бұл жетістігін автордың өзі романдағы Шығыс пен Батыстың саяси қақтығысын эмоциональды тұрғыда пайымдауымен байланыстырады.

Роман оқиғасы Еуропада орын алса да, онда Израильдің Ливан жеріне басып кіруіне қарсы наразылық білдіріледі, 1995 жылы роман жарияланған кезде, Сабра мен Шатила¹/ضبرا و شتيلا лагерьлерінде арабтарға қарсы жасалған зұлым әрекеттер адамдардың жадында әлі де өмір сүрді. Романда құжаттар мен нақты, өмірлік куәліктер қолданылды. Ливандағы тазалаудың куәгері болған журналист мақала жазды, бірақ ешкім оны жариялауға келісім бермеді, сонда Баһа Таһир оларды өз романының мәтініне қосты. Романның өзін «мойындау-романы» [1] деп атауға болады, өйткені автордың бейнесі жеке сомдалған. «Қуғындағы махаббат» романындағы баяндаушы әрекет етуші тұлға ретінде қарастырылады. Ал оқырман автордың идеяларын қандай да бір ескертпесіз және түсіндірмесіз тікелей қабылдайды, бұл оқырман, жазушы мен кейіпкер арасындағы жақындықты тудырады. Романды оқу кезінде біреудің күнделігін оқығандай сезімде

---

¹ Бейруттегі палестина босқындарының лагері. 1982 жылы 16-18 сентябрьде жергілікті христиан радикалдары (фалангистер) лагерлерде палестина сотқарларын іздеу барысында қантөгіс операция жүргізді. Халыхаралық қауымдастық жауапкершілікті Израильге жүктеді.

боласын, бұл өз кезегінде іс-әрекетке толық қатысы бар сезімді береді, оқырман басты кейіпкерге ерекше көңіл бөледі.

Романның сюжеті дәйекті баяндалмайды, авторлық әңгіме бір оқиғадан екіншіге үнемі ауысады, олардың арасындағы басты кейіпкердің «сана ағымындағы» ой-пікірлері, ішкі монологтары, толғану мен есте сақтау қозғалысы беріледі. Осы белгілерге негіздей отырып, модернистік шығармаға жатқызамыз.

Роман Еуропаның солтүстік қаласына саяси көзқарастары үшін жер аударылған египеттік журналист өмірінің бір бөлігін сипаттайды. Бас кейіпкер, автор сияқты, Абд ан-Насердің саясатын жақтаушы болып табылады, бірақ елдегі биліктің ауысуымен, көптеген адамдар өз орындарында қалу үшін «хамелеон болды», ал ол керісінше, өз ой-пікірлеріне адал болып қалғандығы үшін жер аударылады. Ол - өз өмірін қайта жөнге салуға тырысып жүрген ажырасқан адам. Оның өмірінде барлығы Чилидегі адам құқықтарының бұзылуына арналған конференциядан кейін өзгереді, онда ол өзінің ертедегі досы мен қарсыласын Ибраһим қатысты істе қарсы алады, сондай-ақ ол Бриджитті алғаш рет кездестіреді. Осы конференцияда чилилік таксист Педро Ибаньездің ауыр тағдыры туралы әңгіме болады: ол өз елінде социалистерге көмек көрсеткені үшін айыпталып, одан аса қатыгездікпен жауап алынып, оның ағасын оның көз алдында өлтіреді, содан кейін ол елден қашып, Австрияда босқынға айналады. Басты кейіпкер, адам ретінде, Педро өміріне алаңдап, биліктің қатыгез және немқұрайлы екеніне көз жеткізеді. Бірақ бір қызығы, Педро Ибаньез тек екі рет, романның басында және соңында пайда болады. Егер басында ол аяушылық пен жанашырлық сезімдерін тудырса, соңында оған деген қарым-қатынас диаметрльды қарама-қарсы, себебі ол есірткі саудагері болып, осы әлемнің жалған екенін растайды. Бұл басты кейіпкердің күйреуі, оның идеяларының күйреуі. Ол адамгершілігі мол адам ретінде өмір бойы әділетсіздікке қарсы белсенді күресіп келді, тек өлгенге дейінгі бір сәтте ғана бұл күресінің бос және мағынасыз болғанын түсінді. Бірақ неге бұл көзқарас өлімнің алдында ғана келеді? Мүмкін, бұл кейіпкер ол туралы бұрын білсе де, басқаша өмір сүре алмас еді. Бірақ Баһа Таһирдің өзі бұл романда социализм идеяларынан кетіп, индивидуализмге² көшкенін көрсеткісі келді [3].

Басты кейіпкердің бейнесі - сыртқы жағдайдың қысымымен өз идеяларынан бас тартпайтын қыңыр адамның бейнесі. Ол Израильдің Ливан аумағына басып кіргеніне қатты уайымдап, әлі күнге дейін панарабизм және бірыңғай араб мемлекетін құру идеяларымен өмір сүреді. Ол - жастық шағы 1952 жылы Египеттегі революцияда өткен революционер. Бірақ содан бері көп уақыт өтті, сол күндер туралы естелік жастарда айтпағанда, оның тікелей қатысушыларында да сақталмаған. Басты кейіпкер заманнан қалыс қалғандай, немесе ол қазіргі әлемде орын алып жатқан дүниемен келіскісі келмегендіктен өз естеліктерімен өмір сүреді. Ибраһиммен кездесу бәрін өзгертеді, Ибраһим оған өткен күндердің қайтып оралмайтынын түсіндіреді. Бас кейіпкер «ұлттық революция уақытының аяқталғанын» мойындауға мәжбүр болды. Тіпті революционерлер мен бүлікшілер де өзгеше болды. Егер олардың жастық шағында олар бүкіл әлемдегі әділетсіздік пен заңсыздыққа қарсы, тіпті нәсілге, континентке және діни наным-сенімге қарамастан соғысса, қазіргі замандағы бүлікшілер, мысалы Йусуф тек өз мақсаттарын көздейді.

---

² Индивидуализм — жеке адамның ([отбасының](#)) өмірін тұтас [қоғамның](#) өмірінен маңыздырақ деп білетін ойдың бағыты. Этикалық-саяси индивидуализм қоғамды және мемлекетті жеке адамдарды [мақсатқа](#) жеткізетін көмекші құрал деп біледі.

Йусуф - қазіргі заманғы өршіл жастардың ұжымдық бейнесі. Ол оқымаған, бірақ журналист болғысы келетін сәтсіз адам, өзінен бірнеше жасқа үлкен ересек әйелге үйленген, бірақ оған қандай пәк сезімдері жоқ. Ол негізі иррационалды тұлға, кейде ол радикалды, бөтен адамдардың жүрексіздігімен келіспей, демонстрацияға шыға алады.

XX ғасырдың 1990-шы жылдардағы баяндаудың реалисттік және модернистік стильдерінің әртүрлілігімен қатар постмодернистік жалпы пародия, қуыршақ кейіпкерлер, гротеск және қара юмор әсіреулері, стилистикалық кодтарды араластыру мен бұзу, мағынасын ашу үшін мәтіннің құрылымын бұзу және т.б. стратегияларын қолданған шығармалар легі қалыптаса бастайды. Бұл үрдістер әлі де дамып келеді.

Сонымен қатар 1990-шы жылдардың басынан бастап, жаһандану үдерістерінің әсерінен араб әдебиеті жаңа идеологиялық және көркемдік ерекшеліктерге ие болды, бұл батыс тарапынан оқырмандар санының артуына әкелді. Бұл әдебиет өзінің бұрынғы мәдени-діни дәстүрлер мен ішкі саяси жағдайларға байланысты шектеулілігінен арыла бастап, қазіргі заманғы батыс әдебиетіне тән ашық және психологиялық тұрғыдан қалыптасқан тыйымдарды бұзды. Бұл ретте Алә Асуанидің/علاء اسواني/ «Йакубиан үйі»/عمارة اليعقوبيان және «Чикаго»/شيكاغو/ романдары араб әлемінде ғана емес, тіпті Батыстың өзін шулатты деуге болады. Йусуф Зайданның/يوسف زيدان/ «Аззел»/عزازيل/, Ражи әс-Саненің «Рияд қыздары»/بنات الرياض/ араб әдебиетінде байқалып отырған бірыңғай үрдіс анық көрінетін белгілі жұмыстардың кейбірі ғана болса, Букер сыйлығы қорының техникалық қолдауымен өтетін жыл сайынғы марапатқа 2007 жылғы ең үздік араб романы алғандығы бұл әдебиеттің батыс әдебиетінің деңгейіне жақындағанының айқын дәлелі болады. Бұл марапатқа ие араб романдары бірден бірнеше еуропалық тілге аударылып, тиісті елдерде жарияланады. 2012 жылғы мамыр айында қазіргі заманғы араб әдебиетінің еуропалық зерттеушілері қауымдастығының конгресінде батыс арабтануындағы ең жаңа әдебиетті зерттеушілердің (баяндаманың 11 тек италиялық зерттеушілердің үлесінде) саны көбейіп келе жатқандығы байқалады. Конгрестегі барлық баяндамалар соңғы жылдары жарияланған араб әдебиетінің маңызды жұмыстарына арналды.

Қазіргі заманғы араб әдебиетіне арналған «Banipal» (https://www.banipal.co.uk/contributors/issue_index.cfm), «Kika», «Nizwa», «Adab-Fann» сияқты араб және еуропалық тілдердегі көптеген электрондық журналдар мен баспа журналдарының электрондық нұсқалары бүгінде қол жетімді. Мұның бәрі қазіргі араб әдебиетін зерттеушіге шығармамен таныс болмаса да бағдарын білуге көмектеседі, қажетті мәліметті саналы әрі мақсатына қарай жинай алады.

Соңғы уақыттағы Америкаға арналған романдарды күтпеген әдеби құбылыс деп атауға болмайды. Америкаға деген қызығушылық араб елдері қоғамы мен жазушыларында өткен ғасырдың ортасында пайда болды, бұл кезде Құрама Штаттар Таяу Шығыстағы өз саясатын жандандырған және олардың әсері, әсіресе Мысырда да күшейді. Ендігі жердегі америкалықтардың араб елдерінің ісіне тікелей әскери араласуынан кейін – «Шөлдегі дауыл» операциясы және Ирақты басып алғаннан соң, қарапайым египеттіктердің АҚШ саясатына деген көзқарастарында айыптау мен сақтықпен қарау басымдыққа ие болып отыр. Сонымен қатар, әлемдегі ең бай елде өз бақытын тапқысы келген заңды және заңсыз иммигранттар ағымы көбеюде. Америкадағы Мысырдың колонияларының саны тез өсуде. АҚШ-қа олар оқу үшін де, ақша табу үшін де, әлемнің тағдырын шешіп отырған қуатты өз көздерімен көру үшін де барады.

Саналла Ибраһимнің/صنع الله ابراهيم/ романы атауының екі нұсқасы бар «Американли» және «Амри кана ли» (امري كان لي) «Өзім шешуім керек еді» деп аударуға болады. Атаудың бірінші нұсқасының мағынасы С.Ибраһимнің романдарының дәстүрлі бір баяндаушысы, бұл жерде оның аты Шукри, және ол - АҚШ-қа Сан-Франциско университетіне дәріс оқуға келген тарих профессоры. Шукри былай дейді: «Мен лекцияны арандатушылық

мақсатымен бастадым, балалық шағымда «американли» сөзін түрі әдемі, бірақ жылдам бұзылатын тауарларға арналған» дегенге үйренгем» [1, 127 б.].

Баяндаушы егжей-тегжейлі Сан-Францискодағы алғашқы күндерін сипаттайды. Оны қоныстандырған үй, оның жанындағы бау-бақша, қақпағы тығыз жабылған таза қоқыс бактары, пәтердегі жиһаз (ең қажеттісі), тұрмыстық электр техникасы (жөндеуді қажет ететін), бұрынғы тұрғындардан қалған кітаптар. Университетке алғашқы сапар – жолда кездескен адамдар мен дүкендер, университет аудиториялары мен кабинеттері, олардың жабдықтары, қызметкерлермен танысу, келушілерді толтыратын құжаттар, қауіпсіздік ережелерін сақтау туралы нұсқаулықтар, кері жолда сатып алуға заттар тізімі – азық-түлік, газеттер, бейнефильмдер. Сонымен қатар, жалпы тарих бойынша семинарға келетін магистранттар тобы, оқытушылар – америкалықтар, латын америкалықтары, еврейлер, арабтар - олардың кейбіреулері америкалықтарға үйленген.

Баяндаушының ой-өрісі кеңейіп, қала көшелері мен ондағы адамдармен танысады, әртүрлі ұйымдардың жиналыстарында қатысады, көпұлтты, көпнәсілді және көпконфессиялы америкалық қоғам өмірінің барлық қырларына қызығушылықпен қарайды.

Өзінің алдыңғы романдарындағы сияқты, С. Ибраһим құжаттық поэтиканың құралдарын пайдаланады. Берілген дәйексөздерден, жеке пікірлерден, фактілерден, баяндаушының бақылауынан оқырман өз қорытындысын шығара алады. С. Ибраһимнің мақсаты «Комитет» (1981) атты саяси памфлетіне ұқсас, сатира емес, ол - Американың не екенін түсіну, оның күші неде, Америка қоғамының артықшылығы мен кемшілігі, өмір салты қандай секілді сұрақтарға жауап іздеген роман. Ол шынайылықты сақтауға тырысады, бірақ ирониялық мәнмәтін кейде анық көрінеді [1, 128 б.]. Дегенмен, ол байыпты болудан, ғылыми проблемаларға барудан қорықпайды, романдан зерігу не зерікпеу автордың айтқанынан емес, оның қалай айтылғанына байланысты. Роман араб оқырмандарын тек Америка ғана емес, жалпы тарихқа қатысты, Мысырға қатысты, өткен және бүгінгі күнге қатыстыны кезекті конъюнктуралық ойлар жиналысына айналдырмай, қатаң және объективті ғылым ретінде тарихқа жақындауға үйретеді. Сонымен қатар, профессор Шукри өзінің студенттеріне тарихи шындықты орнату қиын, кейде мүмкін емес, кейде ол туралы дауыстап айтудың өзі қиын екенін үнемі еске салады.

Мысырлық Рифаа ат-Таһтауи Парижге сапары мен алған әсерлері жайлы «Париждің қысқаша сипаттамасынан таза алтынды шығарумен» (1834) салыстырсақ, бұл саяхат 180 жылдан кейін жасалады. Егер Рифаа ат-Таһтауи еуропалық ғылым мен техникалық жетістіктерін ХІХ ғасырдың басында қабылдауға үгіттесе, С. Ибраһим көптеген америкалық және еуропалық ғалымдардың тарихи көзқарастары мен теорияларының біржақтылығын сынап қана қоймай, ортағасырлық саяхат сипаттамасының ажырамас «Ажайиб уа ғарайиб» элементіне сәйкес Сан-Франциско «таңғажайыптарына» қала және жастар келбетімен қатар көшеде тұрып жатқан мыңдаған үйсіз жандар, ирониялық үндестікке анық қойылған.

Романда тарих ғылымы мен тарихты зерттеу әдістемесінің маңызды мәселелерімен қатар, онда маңызды орынды махаббат емес, автодың басқа да романдарындағыдай – жыныстық тақырыпқа берілген. «Прогресс» ұғымының эволюциясы, еуропалық отарлық жаулап алу тарихы, Араб-Израиль қақтығысы және т.б. олармен өзінің алғашқы жыныстық тәжірибелері, өзінің «сатқындықтары» туралы жан-жақты естеліктерімен бөліседі, ол өзінің ғылыми мансабына зақым келу қаупінен қорыққан кезде, көзқарастарын бөліскен адамдарды қолдаудан бас тартты. Сонымен қатар баяндаушы өз тыңдаушыларының дәрістеріне деген қызығушылығын тудырғанына қанағаттанған. Сондай-ақ, проф. Шукри жас студент қыздарға деген ықыласын үнемі көрсетіп бағады. Ал оның «АҚШ-та өмір сүретін мысырлардың қауымдастығы» атты жыл сайынғы

жиналысында сөйлеген сөзі респектабельді аудиторияның ашуын тудырады және профессор өз баяндамасын жартылай бос залда аяқтайды.

Автор оқырманмен ойнайды, оны таңқалдырады, ғылыми тақырыптардан жыныстық тақырыптарға үнемі ауысып, оқырманның назарын ұстап тұруға тырысады. Мүмкін, жазушының әдебиеттегі алғашқы қадамдарын ойшыл К.Маркс пен З.Фрейд жұмыстарына деген аса қызығушылығымен түсіндіруге болатын болар. Сондықтан автордың романдағы кейіпкері проф. Шукридің дүниетанымы екі жақты негізде дамиды: тарихи процесті талдауда ол тарихи материализмнің белгілі постулаттарына сүйенсе, адам табиғатын жеке тұлғаның психожыныстық даму теориясымен түсіндіреді.

Бірақ профессор Шукри қандай шешім қабылдауы керек еді? Бұған жауапты Сан-Францискода араб елдерінен келген тарихшылар конференциясында сөйлеген сөзінен байқаймыз. Онда Шукри ешбір ажуасыз Мысырдың қазіргі тарихына өз көзқарасын білдіреді. Ливаннан келген тарихшыдан басқа баяндамашылардың қолдауы не қызығушылығын тудыра қоймағанмен, Сан-Францискода тағы бір семестр қалғысы келсе де, университетпен келісім-шартын ұзартуға үміт арта алмайтынын түсінеді. Бірақ ол өз таңдауын жасады...

Фрейдизммен мүлдем байланысы жоқ жыныстық тақырыпты басқа да қазіргі заманғы бірқатар мысырлық романистердің, соның ішінде Алә Асуанидің шығармаларында үлкен орынға ие екендігін байқамау мүмкін емес [1, 129 б.]. Оның екінші «Чикаго» (2006) романы да «Йакубәна үйі» секілді үлкен қызығушылық тудырды, алғашқы басылым бес күнде сатылғанмен, баспаға кейбір оқырмандар тарапынан автордың жыныстық көріністерді асыра пайдалануына қарсы наразылықтарын алды.

Романның кейіпкерлері - Америкада өмір сүретін Чикагодағы Батыс Иллинойс университетінде оқып, жұмыс істейтін мысырлықтар. Алә Асуани өзі Чикагода оқыды, қала мен оның тарихын жақсы біледі, ол оқырманын қысқаша экспозицияға енгізеді. Құрылымдық түрде роман алдыңғы «Йакубәна үйі» романын қайталайды: кейіпкерлердің драмалық әңгімелері дәйекті түрде, бір-біріне қарама-қайшы эпизодтармен параллельді түрде ауысып, күтпеген сәтте үзіледі. Кейіпкерлердің айқын берілген сипаты олардың іс-әрекеттерінде, көптеген диалогтарда, бір-біріне беретін уәделерімен ашылады. Дегенмен кейіпкерлердің бейнелері типтенген, олардың әрқайсысында парасаттылық, қорқақтық, тектілік, арсыздық, діншілдік, екіжүзділік, мансаптық, жастық идеалдарына адалдық секілді адами сипаттар басым келеді. Бұларды біріктіретін ортақ сипат - мысырлықтар екені. Америкада жылдар бойы өмір сүрсе де, алдарынан мысырлық өткені күтпеген жерден шыға келеді. Роман тақырыбы - мысырлықтардың америкалық өмір салты мен мәдениетіне бейімделуіне не бейімделмеуіне негізделген.

Америкада мәдениеттердің айырмашылығын жеңіп, ақыл-ойдың тепе-теңдігін сақтап, жергілікті тәртіпке бейімделуге қабілетті мысырлықтар кездеседі, бірақ олардың саны аз. Мысалы, 30 жыл бойы Америкада өмір сүріп, америкалық әйелге үйленген профессор Рафат Сәбит өзін жүз пайыз америкалық екендігіне күмән келтірмейді. 1952 ж. төңкерістен кейін меншігінен айырылған пашаның ұлы, ол мысырлықтарды жек көреді, оларды надан және артта қалғандар деп санайды. Бірақ оның мысырлық "табиғаты" қызы есірткіге тәуелді жұмыссыз суретшімен өмір сүру үшін үйден кеткен кезде сыртқа шығады [1, 130 б.].

Профессор Мухаммад Салах студенттік жылдарында солшыл топ мүшесі болған, 1967 ж.соғыста жеңіліске ұшырағаннан кейін «бәрі аяқталды» деген шешім қабылдап Египеттен де, оны қорқақ деп айыптаған сүйікті қызын тастап кетеді. Штаттарда ол америка азаматтығы үшін даяшыға үйленеді, оған әйелі ұнамайды және өзін өте бақытсыз сезінеді. АҚШ-қа келген Мысыр президентіне патриотизмі оянып Мысырдағы демократиялық еркіндіктің кеңеюін талап ететін петициясын оқуға келіседі, бірақ шешуші

сәтте қорқып, мәтіні бөлек адалдық туралы мәтінді оқиды. Осы кезде сүйікті қызының айтқанының бір кездері дұрыс болғанына көзі жетіп, өз маңдайына өзі оқ атады.

Тантадан (Марокко) келген 30-жастағы студент Шима Мухаммади, дініне берік, керемет үй иесі және аспазшы, парасатты мұсылман қызының үлгісі. Күйеуге шықпағандығына ары қарай төзе алмай және америкалық жастардың моральдық бостандығы да әсер еткен болу керек, жатақханадағы тәкаппар көршісі әрі даңғой мінезді Тариқ Хасиб есімді жігітпен күнәһарлыққа барады. Бірін-бірі ұнатқанмен, Шима жүкті болған кезде, Тариқ оған үйленуден бас тартады, өйткені неке оның оқуына кедергі келтіреді. Шима түсік түсіруге бел буады, ал наркоздан оянғанда, Тариқтың кең жымыған бетін көреді. Олардың болашақ өмірі белгісіз күйінде қалады.

Жасы келіп қалса да магистрант атанып жүрген Ахмад Данана - Египет ұлттық қауіпсіздік қызметінің екіжүзді және пайдакүнем агенті. Оның оқуға уақыты жоқ, ол Египет студенттерінің одағының төрағасы саналады және оның барлық мүшелерін өз қолында ұстайды. Бір кездері Египетте, ол солшыл топ қозғалысына қатысушы деп Нағи Абд ас-Самадқа шағым жасаған болатын. Енді Нағи Чикагоға диссертация жазуға келеді, олар қайтадан бетпе-бет кездеседі. Нағи өзіне сенімді, ол Мысыр режимінің қарсыласы және барлық айыптаулардан Америкада қашып құтыларына үмітті. Карам Дос кезінде өзінің "қажетсіздігін" сезініп Египеттен кетіп қалған, кейіннен Чикагода танымал хирург болды. Нағимен бірге Египетте демократиялық бостандықты сақтау талап етілген петицияға қол жинау жоспарын әзірлейді. Оларды 60-шы жылдардағы «ренжіген жастар» қатарынан қарт америкалық Джон Грэм де қолдады. Бірақ Ахмад Данана Нағи туралы Мысырдың консулдығына жеткізді. Нағиға президентпен кездесуге жол берілмейді. Петицияны, жоғарыда айтылған, Мухаммед Салах оқуы керек еді... Тұтқындаған Нағиді полиция бөлімшесінде қатыгездікпен ұрып-соғады. Оның еркіндікке деген үміті ақталмады.

«Чикаго» романына пікір білдіруші Хатим Хафиз «романды оқудың рахаты оның барлық басқа кемшіліктерін жояды» деп атап өтеді. Бір жыл сегіз рет қайта шығарылған роман бұл көзқарасты растайды.

Романның кемшіліктерін оны «саясаттандыруында», кейіпкерлер мінездерінің тым «ашықтығында», жыныстық көріністердің шектен шығуында деп бағалаған сыншыларға, ал-Асуани саясаттың «біздің барлық мәселелерімізден ажырамайтын байланысы, оның ішінде жұмыс табу, табыс табу» деген түсінігін тұжырымдады. Оның романында «толық оң кейіпкер» жоқ, «қара және ақ» жоқ. Жыныстық көріністер туралы «секс – кейіпкерлер өмірінің өте маңызды бөлігі және олардың жыныстық әрекеттері кейіпкерлердің мінезін, тәрбиесін, кәсіби қызметінің аша түседі» деді [11]. Ол сондай-ақ өзін характерлер мен оқиғалардың негізін салушы Нагиб Махфуздың ізбасары ретінде мойындады, бірақ ол үшін Махфузбен салыстыру – «тым үлкен құрмет» деп мәлімдеді. Ал 2008 жылдың наурыз айында Алә әл-Асуани Венада адам құқығын қорғау саласындағы қызметі үшін берілетін Бруно Край атындағы сыйлықтың иегері болды.

1970-ші жылдары басталған мысырлықтардың жаппай еңбек эмиграциясы да өзінің әдеби жемісін әкелуді жалғастырады. Фатхи Эмбаби, Ибраһим 'Абд әл-Мажид, 'Абд ас-Салам әл-'Умари романдары кейіпкерлері Ливияда, Сауд Арабиясында, Парсы шығанағында бақтарын сынағаннан кейін, Оңтүстік және Солтүстік Америкаға бағын сынап кеткен египеттіктер туралы да шығармалар легі келді. Жәмәл Амрдың «Біздің латын ауылымыз. Заңсыз эмигранттың жазбалары» («Карйатуна әл-латинийа. Музаккарат мухажир ғайр шар'ий») романы әлі жеке басылымнан шыққан жоқ, 2007 жылдың қазан айында «Ахбар әл-адаб» апталығында оның бірінші бөлімі жарық көрді [12]. Өз мақсатына яғни, Құрама Штаттарға дейін кейіпкер әлі жеткен жоқ, басқа да арабтар тәрізді ол Гватемалада тұрып қалады. Бірақ роман қазіргі Египет ауылындағы көңіл-күйдің сипаттамасымен қызықты, олардың көпшілігі шетелге кетуді армандайды

және заңсыз саяхаттың өзі қалай болатынын әңгімелейді. Автор романдағы баяндаушыны ауыл мектебінің қарапайым мұғалімі ретінде ұсынған. Роман қарапайым ауызекі әдеби тілге жақын, мектепте және институтта Араб әдеби тілін меңгерген сөзсіз талантқа ие баяндаушының тілінде жазылған. Баяндаушының отбасы мүшелерінің, ауылдастарының, ауылдан кетпей тұрып-ақ есімдерін білген және жолсеріктері болып үлгерген тасымалдаушы-мысырлықтар мен латын америкалықтардың сыртқы және психологиялық портреттері өте қонымды. Олардың трансокеан лайнерінде ұшудан, талқандалған латын-америка жолдары бойында қираған таксимен, мұздатылған өнімдерді тасымалдауға арналған фургонда, қалалардан, ауылдардан, Эквадор мен Коста-Риканың қиын өтетін ормандарынан жүріп өткен маршруттарынан алған әсерлері, сонымен қатар шағын ғана топ мүшелерінің арасындағы қарым-қатынас, ой-пікірлер, кейбір шекаралардан өту кезінде ұсталынып қалу қаупі, қорқынышы, жаңа жерге жету-жетпеу күмәні, міне, осының барлығы баяндаушының жаңа әлемді тану тарихына жатады.

Ауылда эмигранттың әсіресе, Америкаға кеткен туысының болуы – «паша немесе беймен туыс» болғанымен тең саналды. Ауылда Америкаға ену жолдары, тасымалдаушының есімі мен телефон нөмірлері туралы пайдалы және қажетті ақпарат алмасу жүріп жатты. Америкадан сыйлықтар, киім және техника жіберіледі. Сол жерден әкелінген ақшаға жер телімдері сатып алынып, жаңа үйлер салынды. Америкаға кетем деудің өзі көршілер мен достар арасында қызғаныш тудырады. Егер ауылдан кетіп қалғандар онда сәтсіздікке ұшыраса, олар қуанатын. Табысқа жеткендер қоғамдық иерархияның жоғары сатысына көтеріліп, басқалары төмен қарай жылжиды. Туыстық қатынас заңдары, адамның білім деңгейі тіптен жарамсыз болып қалды. Жоғары сатыға доллары мен еурасы бар адамдар көтерілді. Сондықтан, әрбір адамның елден кетуі «әскери операция» тәрізді құпия болуы шарт, тек жеңіспен оралуы тиіс. Олар Италияға, Испанияға және одан әрі Эквадорға ұшуы тиіс Каир халықаралық әуежайында ауылдастардың бір-бірімен кездесіп қалуы барлығына күтпеген жағдай болады [1, 133 б.].

Баяндаушы ешқайда кетпейді, ол ауылдағы қарапайым, дәстүрлі өмірімен және мектеп мұғалімінің еңбекақысымен қанағаттанды, көршілердің «адал ниеттерін» бөлмейді. Бірақ достары оны неге кетпесің деген сұрақтармен кудалады. Отбасы оның сапарына ақша жинай алмайтыны туралы болжамы, оның намысына тигендігі, оның жылдам арада шешім қабылдауына түрткі болды. Ұшақта оның құлағына, атақты араб әншісі Умм Кулсумнің «біз емес, тағдыр солай қалады» атты әнінің сөздері естілді. Кейіпкер өзінің серіктерінен ерекшеленеді, өйткені ол білімді адам, кітап оқиды және жоғары өнерді ұнатады, ағылшын тілін және бірнеше испан сөздерін біледі, нарды ойнамайды, оны футбол қызықтырады. Сонымен қатар, ол дініне берік, оразасын бұза алмайды және ұшу кезінде бірнеше сағаттық белдеулер өзгергендіктен, ол аш болса да, стюардесса берген таңғы астан бас тартады. Ол қыздармен қарым-қатынаста өте ұялшақ, сөйлесіа қалса, тер ағып шыға келеді де, өзін ыңғайсыз сезінеді. Аднан ше, шімірікпей шошқа етіне тойып алғаны былай тұрсын, бір ауыз сөз не ағылшын, не испан тілінде білмей ақ, ұшақтағы көрші қызбен танысып алып, тіпті күлдіріп отыр. Ұшақта «Шөлдегі дауыл» операциясы туралы америкалық фильмді қарау барысында «батыл америкалық сарбаздар ақылсыз және ақымақ арабтарды ойран қылады», міне, америкалықтарға осындай кинофильмдер арқылы арабтарды асқан байлығын не істерін білмейтін және оларды тек жыныстық рахатқа бөленуден басқа еш нәрсе қызықтырмайды деген жансақ пікір қалыптастырады. Ал олар болса, өркениетті адамдар, әлемді осы арабтардың «ақымақтықтарынан» қорғауға міндетті.

Бірақ Эквадор асып, содан кейін Коста-Рики мен Гватемалаға келгенде, баяндаушы Латын Америкасы елдерінің кедей қала шеттері мен ауылдары батпағымен ғана емес, сонымен қатар АҚШ-қа саяси тәуелділігімен де арабтарға өте ұқсас екенін айтады. Ал

карапайым көңілді, ашық латынамерикалықтармен, яғни жас, биші жігіт-қыздармен танысуда өзін еркін ұстай алмауы қынжылтады. Ол би билеуді үйреніп, қызбен әңгіме жарастырып, өз білімін испан және ағылшын тілдерінде толықтыра бастайды. Ақыр соңында Америкаға жетуді басты мақсат етеді. Батысты кітаптардан оқығандай емес, оның қандай екенін зерттеу қажет деп түсінеді. «Мен Батысқа деген өз көзқарасымды анықтауым керек. Мен Америкаға жерлестерім сияқты ақша жинап, ауылға қайта оралу үшін емес, Батысты оқып, ағылшын тілін үйренуге, компьютерді меңгеруге тиіспін. Ақша үшінші орында... Мен араб қоғамдық ойының проблемаларын шешуде және арабтың жаңғыру жобасы дағдарысының себептерін анықтау үшін баруым қажет» [1, 134 б.].

Міне, осы ой мен мақсат, жоғарыда айтылған бір-біріне ұқсамайтын «Американли», «Чикаго» және «Біздің латын ауылымыз» үш романда орын алады. Барлық үш жазушы С. Ибраһим, оның «Барлық жерде осы бір иіс» (1966) шығармасы египет «жаңа романының» классикасы аталғанмен, Әл-Асуани жаңа ғасырдың басында әдебиетке «Йакубиани үйі» романымен "баса көктеп" кіргенмен, Ж. Амр өзінің алғашқы романында бірінші кезекте өз елінің тағдырына қатысты және Америкадағы олар үшін негізгі сұраққа жауап іздейді: неге Египет артта қалуды жеңе алмады, неге тәуелсіз өмірдің қысқа кезеңі тағы басқа күштірек колонизаторға тәуелді болды?

Келесі М. Ат-Тахауидің «Көк баялды» («Ал-Базинджана аз-зарқа», 1999) және «Бөкеннің дүрсілі» («Накарат аз-зиба», 2001) атты екі романдарында патриархалды қоғамындағы әйел адамның қайғылы өмірі суреттеледі. Алайда, бұл екі роман оның алғашқы романындай жетістікке жете алмады. Мирәл АҚШ-қа кетіп, сол жерде Солтүстік Каролина университетінде араб тілінің оқушысы болады.

АҚШ-та Мирәл ат-Тахауи «Бруклин шыңдары» атты романын жазады. Аталмыш роман 2010 жылы Каирда басылып шықты. Роман араб «Букеріне» тағайындалып, 2011 жылы Каирдегі Америка Университетінен Нагиб Махфуз жүлдесіне иеленеді [1, 142 б.].

Романның есімі «Бруклин хайтс» болып арабша транслитерациямен, ешқандай аудармасыз жазылған. Бруклин шыңдары Нью-Йорктегі ең әдемі әрі романтикалық жерлердің бірі болып есептеледі.

Аталмыш роман М. Ат-Тахауидің алдыңғы романдары секілді әйел адамның тағдыры туралы баяндайды. Алайда, бұл романда сонымен қатар Бруклинде өмір сүріп жатқан көптеген иммигранттардың тағдырлары туралы да баяндайды. Романда автобиографиялық мағлұматтар және автор өзінің Бруклиндегі өмір туралы әсерлері мен көзқарастары туралы жазғанымен, романды толығымен автобиография деп атай алмаймыз. Романның басты кейіпкері мысырлық Хиндтің бостандықты жақсы көретін қайратты мінезі автобиографиялық десек те болады. Басты кейіпкер Хинд Мысырдан көзіне шөп салған жұбайымен ажырасқаннан кейін Америкаға көшіп кеткен, мектепке баратын баласы бар 40-жастағы әйел болып табылады. Хинд ғаламтор арқылы бір бөлмелі пәтерді жалдап тұрады. Ол әр күн сайын Бруклинге барып тұрады, кейде жұмыс іздейді, кейде әкімшілік кеңселерге, дүкендерге, кафелерге, қоғамдық кітапханаға барады. Ол әңгімелер мен өлеңдер жазады, және де бір күні сол туындыларды баспадан шығаруға көмектесін адамды кездестіруді армандайды. Бруклинде тұратын адамдармен танысады. Оның ішінде тек қана бір американдық адам кешке би залында танго сабақтарын беру арқылы табыс табатын Хиндтің көршісі Чарли. Қалғандары: түрлі елдерден келген арабтар, мексиканкалық әйелге үйленген ирактық күрд, «оғаш тағамдары» бар ресторанның иесі қытай, Сомалиден келген әдемі Фатима, және де өзінің Ауғанстанда америкалық әскерлермен жұмыс істегенімен мақтанатын жас ауған жігіт, Кеңес Одағынан профессор-жұбайымен көшіп келген көп сөйлейтін еврей әйелі. Хинд жоғарыда аталған адамдардың өзі туралы шынайы не болмаса өтірік пікірлерін тыңдайды. Баласын мектептен алып кетеді. Және де баласының ағылшын тіліндегі жетістіктеріне қуана қарайды. Қазір оның баласы сағыз, бургер, және түрлі тәттілерді дүкендерден не

керектігін ағылшынша оңайлықпен айтып сатып ала алады. Хинд баласының қолын ұстай отырып, серуенге шығады. Себебі бүгін демалыс күні. Оның бөлмесі қараңғы. Ол түндерін ояу өткізеді. Оны үрей мен қорқыныш мазасыздандырады. Хинд бостандықты кәміл сезіне алмайды: ол өзіне кәрі әрі толық, әрі ұсқынсыз болып көрінеді; адамдармен еркін сөйлесе алмайды. Ағылшынды жақсы білсе де, бұл бөтен тілде сөйлегісі келмейді. Марокко, Алжир, Судан, Йеменнен келген арабтар араб әдеби тілін білмейді, тек өздерінің диалектілерінде сөйлейді, ал ағылшынша өте нашар сөйлейді. Олар бір тілді біле тұра, бір-бірін мүлде танымайды. Ал Хинд болса араб тілінің мұғалімі, араб тілін өте қатты жақсы көріп, басқа тілдерді мүлдем ұнатпайды.

Роман бірде Хиндтің өткен шағын, бірде қазіргі өмірі туралы баяндайды. Әрдайым өткен шақты «еске алулар», балалық шақтың суреттелуі, адамдардың толықтай суреттелуі осының барлығы Прустты және оның «Жоғалған уақытты іздеуін» еске салады. М. Ат-Тахауи кейіпкерінің Мысырдағы кішкентай қалашықтағы жастық шағы мен көптеген адамдар тұратын үлкен Бруклиндегі қазіргі өмірді параллель суреттеуі үшін «прусттік» тәсілді қолдануы хикаяның бірыңғай толық баяндалуына алып келеді. Сол сияқты тілдің де өзіндік рөлі бар: ұлттық, өзінің бойына салт-дәстүрді, әдеби мұраны сіңірген мысырлық диалект және де бөгде, бейтаныс, жаттанды Бруклин тұрғындарының сөйлесетін ағылшын тілі. Тіл – бұл тұлғаның қандай-да бір қоғамға тиесілі екендігінің, ұлттық ерекшеліктің көрсеткіші. Ал бұл ерекшелікті Бруклин тұрғындары уақыт өте келе жоғалтып барады.

Өзінің Мысырдағы қалашығын еске ала отырып, Хинд өзінің сыныптас құрбыларының өмірін де еске түсіреді. Оларды, балиғат жасқа толғаннан кейін күйеуге беретіндігін, және де бір сыныптас құрбысының анасы өз қызын күйеуге Сауд Арабиясына «сатып жібергендігін» және де одан кейін ол осы істі өзінің табыс көзіне айналдырғанын еске түсіреді. М. Ат-Тахауидің романдағы әңгімелері мысырлық қала қоғамының шын мәнісінде «нарықтық қоғам» екендігін суреттейді.

Бруклинде өзінің өмірін қалпына келтіргісі келіп жүрген бойдақ әйелдер өте көп. Олар америкалық көйлек киеді, ағылшын тілін оқып алып, табыс беретін жұмыс іздейді. Әдетте өздері сияқты иммигранттарға тұрмысқа шығып, тез ажырасып кетеді. Бұндай отаулар әдетте көпке шыдамайды. Олардың өмірлері және бостандықтары қандай-да бір діни шектеулердің кесірінен емес, жай ғана тағдырдың оларға бергендігімен шектеулі.

Өткен шақтың бейнесі анық болатын болса (ата-анасының өлімімен, және де АҚШ-қа көшумен), онда осы шақтың және болашақтың бейнесі анық емес. Хинд ешкіммен ұзақ созылатын қарым-қатынасқа түспейді. Тіпті баласының да оның өміріндегі үлесі азая бастайды. Енді оның баласы саябақтарда анасының қолынан ұстап жүрмейді, керісінше өзінің «өскендігін» көрсетіп алдыда жүреді. Ол мында өмір сүру қын екендігін біле тұра, Америкадан қайтқысы келмейді. Ол өзіне тіпті Бен деген жаңа есімді алғысы келеді. Хинд оны өзін жалғыз үйде жиі қалдырады.

Хиндтің жақын достары екеу ғана: компьютер ойындарының дүкенінің иесі Баальбектен келген армяндық Нарак, және де «шығыстық сусындар мен азық-түліктің» дүкенінің иесі 1995 жылы Набулустан келген Наджиб әл-Халили. Нарактың көңіл-күйі әрқашанда көтеріңкі, ал екіншісі болса, әрдайым өзінің туған жерін сағынып, қайта қайтқысы келеді. Ол Американы «ет тартқыш» немесе «ұлы жалған» деп атайды, оның пікірінше мында адамның бостандығы жоқ, ол тек қана бір үзім нанды табу үшін күнделікті жұмыс істейді, ал одан кейін ол ақшаның барлығы несие төлеуге кетеді.

Мирәл ат-Тахауидің романы мелодраматизмнен мүлдем алшақ, керісінше оның романында адамзат тағдырының, сезімінің, мінезінің шындығы жазылған. Роман кейіпкерлерінің көп жағдайда шынайы өмірде өздерінің прототиптері бар. Ал оқыған әрі талантты бас кейіпкердің бостандығын шектейтін салт-дәстүрлерден құтылу, және де осы

уақытта өзінің ұлттық әрі мәдени ерекшелігін сақтап қалу бас кейіпкердің жеке проблемасы. Және де бұл проблема қазіргі таңдағы көптеген иммигранттардың проблемасы болып табылады. Романды оқып болғаннан кейін роман есімінің символикасы да білінеді: кейіпкерлер Американы Бруклин шыңдарынан тамашалай алады, алайда Бруклин көпірінен өтіп, өзін «нағыз» америкалық деп санау тек кейбір адамдардың ғана қолынан келеді.

Бүгінгі араб прозасында, атап айтқанда, романдарда айқын анықталған бағыттар мен үрдістерді анықтау қиын, бұған себеп жазушылардың жеке тұлғалары мен стильдерінің әртүрлілігі, сондай-ақ авторлардың әлемдік әдебиеттегі жаңа тенденциялар мен құбылыстарға деген көзқарасының да түрлі болуында.

Сонымен қатар, әдебиетте реалистік дәстүр де сақталған, дегенмен «үлкен қоғамдық идеяны» іздеуде емес, адам баласына деген ізгілік пен адамгершілік көзқарасты қуаттаумен байланысты.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Суворов М. Н. Современная литература Ближнего и Среднего Востока, М., 2014
2. Кирпиченко В.Н. Новая и современная литература Египта (19-20 вв.). М., 2003.
3. Кирпиченко В. Н. Об арабских формах арабского романа и о пище духовной. – М.: Россия - Восток - Запад, 1999
4. Абд ар-Рахман Муниф. Мудун ал-мильх, -Бейрут. -391 с.
5. Кирпиченко В.Н. Новые явления в египетском романе начала XXI века // Восхваление: Исааку Моисеевичу Фильштинскому посвящается. М.: ИСАА МГУ, 2008. С. 417-444.
6. аль-Асуани Аля. Дом Якобяна. -М.: Центр гуманитарного сотрудничества, 2008
7. Аль-Асуани Аля. Чикаго. -М.: Центр гуманитарного сотрудничества, 2012
8. Надирова Г.Е. Эволюция тунисского арабоязычного романа. - KazNU Bulletin. Oriental series. №3 (59). 2013
9. Соколов О.А. Черты йеменского исторического романа (на материале первоисточников). В кн. Новая наука: теоретический и практический взгляд: Международное научное периодическое издание по итогам Международной научно-практической конференции (14 ноября 2015 г., г. Стерлитамак). Ч. 3 – Стерлитамак, 2015
10. Суворов М.Н. Творчество йеменских прозаиков-модернистов (70-80-е гг. XX в.). – Востоковедение. № 28. 2008
11. «Ахбар әл-адаб» апталығында 29.07.2001
12. «Ахбар әл-адаб» апталығында 22.04.2001

МРНТИ: 14.35.09

Сейтметова Ж.Р.,¹ Құрмаш С.С.²

¹Әл Фараби атындағы Қазақ ҰУ, ф.ғ.к., аға оқытушы

*²Әл Фараби атындағы Қазақ ҰУ, шығыстану факультетінің 2 курс магистранты,
Алматы, Қазақстан,*

ЛИВИЯ “АРАБ КӨКТЕМІНЕ” САЯСИ ФАКТОРДЫҢ ӘСЕРІ

Түйіндеме

2010 жылдың соңынан бастап, Тунис тұрғындарының арасында, үкіметтің билігіне қарсылық пен наразылық дауылы елді шарпыған болатын. Кеңінен тараған көтеріліс ақырында Тунис билігінің отставкаға кетуімен аяқталды. Танымал бұқаралық ақпарат көздерінде наразылықтар көптеп қозғалып, “Араб көктемі” деген атпен белгілі болды. Бұл атау Таяу Шығыс пен Солтүстік Африка араб елдерінде өткен көтерілістерге қатысты қолданылады. Мақалада Тунис жастары мен әлеуметтік желінің “Араб көктеміндегі” рөлі талқыланады. Тунистегі көтерілістің нәтижелерін анықтай отырып, аймақтағы жағдайдың одан әрі дамуына баға беріледі. Жастардың Тунис революциясына белсене қатысуының бір себебі, Әл-Буазизидің 27 жасында Тунис үкіметінің әділетсіздігіне қарсы өзін-өзі өртеуі себепші болды. Бір-екі сағаттан кейін Әл-Буазизидің пікірлестері наразылықтарын білдіру үшін орталықта жас адамдардың тобыры жинала бастады. Назылық толқыны Кассерин, Гафса, Сфакс сияқты басқа қалаларға тарап және полиция тарапынан қарулы қарсылық көрді. Нәтижесінде 18 жасар екі адам өлтірілді. Осы оқиғаға дейін бір апта бұрын Әл-Буазизидің өзін-өзі өртеуі, Тунис билігінің зорлық-зомбылығы мен әділетсіздігін тоқтату мақсатында Тунис жастарының бірігуіне айтарлықтай ықпал етті.

Кілт сөздер: араб көктемі, ливия жастары, әлеуметтік желі, авторитарлы режим, ереуілдер мен толқулар

Сейтметова Ж.Р.¹ .С. Курмаи²

¹К.ф.н. старший преподаватель

²Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, магистрант 2 курса, востоковедение, Алматы, Казахстан

ВЛИЯНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОГО ФАКТОРА НА "АРАБСКУЮ ВЕСНУ" В ЛИВИИ

Аннотация

С конца 2010 года в тунисском городе разразилась буря, протестов против правительственных властей. Широкое восстание в конечном итоге привело к отставке тунисских властей. Протесты широко распространились в популярных средствах массовой информации и стали называться «арабская весна». Название используется в связи с восстаниями в арабских странах Ближнего Востока и Северной Африки. В статье рассматривается роль тунисской молодежи и социальной сети в «Арабской весне». Итоги восстания в Тунисе будут оцениваться для дальнейшего развития ситуации в регионе. Одной из причин, по которой молодые люди активно участвуют в тунисской революции, является самовозгорание Аль-Буазизи против несправедливости тунисского правительства в возрасте 27 лет. Час или два спустя толпа молодых людей собралась в центре, чтобы выразить протест против комментариев аль-Буазизи. Волна протеста привела к другим городам, таким как Кассерин, Гафса и Сфакс, и была вооружена полицией. В результате двое 18-летних были убиты. За неделю до инцидента самовозгорание Аль-Буазизи оказало значительное влияние на воссоединение тунисской молодежи, чтобы положить конец насилию и несправедливости в Тунисе.

Ключевые слова: арабская весна, тунисская молодежь, социальные сети, авторитарный режим, забастовки и волнения

Seitmetova Zh.R.¹ Kurmash S.S²

¹c.ph.s. senior teacher

*²Kazakh National University Al-Farabi, 2-year graduate student, Oriental studies,
Almaty, Kazakhstan*

THE IMPACT OF THE POLITICAL FACTOR ON THE "ARAB SPRING" IN LIBYA

Abstract

Since the end of 2010, a storm has erupted in the Tunisian city, protests against government authorities. The widespread uprising eventually led to the resignation of the Tunisian authorities. Protests spread widely in popular media and became known as the "Arab Spring." The name is used in connection with the uprisings in the Arab countries of the Middle East and North Africa. The article examines the role of Tunisian youth and the social network in the Arab Spring. The results of the uprising in Tunisia will be evaluated for the further development of the situation in the region. One of the reasons young people are actively participating in the Tunisian revolution is the spontaneous combustion of Al-Boisizi against the injustice of the Tunisian government at the age of 27. An hour or two later a crowd of young people gathered in the center to protest al-Boisizi's comments. A wave of protest led to other cities, such as Kasserin, Gafsa and Sfax, and was armed with police. As a result, two 18-year-olds were killed. The week before the incident, Al-Boisizi's spontaneous combustion had a significant impact on the reunion of Tunisian youth in order to put an end to violence and injustice in Tunisia.

Keywords: Arab spring, Libyan youth, social networks, authoritarian regime, strikes and unrest

Ливиядағы Азамат соғысы - 1969 жылдан бері билік етіп келе жатқан ел басшысы, полковник Муаммар Каддафи басқаратын күштер мен Ливия ұлттық өтпелі кеңесінің қарулы күштері арасындағы қақтығыс. Ливия ұлттық өтпелі кеңесің Америка Құрама Штаттары, Араб елдерінің лигасы, Еуропалық Одақ қолдады. Қақтығыс көрші жатқан Тунис пен Мысырдағы автократиялық режимдерді құлатқаннан кейін, тәртіпсіздіктерден басталып, тез арада азаматтық соғысқа ұласты. Оппозиция елдің шығысындағы бірқатар қалаларды басып алып, Ливия армиясымен, оның ішінде әр түрлі елдердің жалдамалы жауынгерлерімен (негізінен Қара Африка елдерінен - Чад, Гвинея, Нигерия, Кот-д'Ивуар және т.с.с.) қанды шайқастар өткізді. 5 наурызда көтерілісшілер Ливия өтпелі ұлттық кеңесі құрылғанын және оны елдің жалғыз заңды үкіметі деп жариялады.

Ливияда жұмыссыздық 2005 жылы 30% құрады. 2009 жылы - 20,7%. Сондай-ақ Ливияда сыбайлас жемқорлық деңгейі жоғары болды, мысалы, ГФР-да орналасқан Трансперенс Интернешнл ұйымы жасаған сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексында Ливия 2,2 балл алды (сан неғұрлым жоғары болса, сыбайлас жемқорлық деңгейі соғұрлым төмен) . АҚШ-тағы Фридом Хаус ұйымы 2010 жылы Ливиядағы баспасөз бостандығы мен саяси құқықтарды пайдалану мүмкіндігін 7-рейтинг бойынша бағалады. Бұл еркіндіктің тым төмен деңгейін білдіреді (рейтинг неғұрлым төмен болса, соғұрлым еркіндік). Муаммар Каддафидің тұсында төңкеріске қарсы комитет құрылды. Ел билігіне қарама-қайшы пікірді ұстанғандарға қарсы күресетін азаматтық режимді жақтаушылар органы

болды. Онда ливиялықтардың 10-20% -ы ақпарат беруші болып жұмыс істеді. Сондай-ақ, Ливияның құпия қызметтері бүкіл әлемдегі ливиялық диссиденттерді өлтірді. 2004 жылы Каддафи Ұлыбританияда 1960 жылдардан бері тұрып жатқан ливиялық диссидент журналист Ашур Шамистің көзін жоюға 1 миллион доллар уәде етті. Оқу бағдарламасына ағылшын және француз тілдерінде тыйым салынған және шетелдіктермен саяси тақырыптарда сөйлесе үш жылға дейін түрмеге түсу қаупі төнген. Ливиядағы диссиденттік қозғалыстарға тыйым салынып, саяси партиялар үшін өлім жазасы кесілген.

Ресей ғылым академиясының шығыстану институтының ғылыми қызметкері Алексей Подцеробтың пайымдауынша, үкіметке қарсы наразылықтар әлеуметтік-экономикалық себептерден туындаған жоқ, өйткені елде өмір сүру деңгейі өте жоғары болды. НАТО-ның Еуропадағы бұрынғы күштерінің қолбасшысы Уэсли Кларктың айтуынша, Ливия мен басқа да Африка елдерінде соғыс бастау туралы шешім, олар басталардан көп жылдар бұрын қабылданған. Дәл осындай пікірді Voltaire Network саясаттану орталығының президенті Тьерри Мейссан да ұстануда. Андрей Коротаев, Экономика жоғары мектебінің профессоры, Ресей ғылым академиясының шығыстану институтының бас ғылыми қызметкері Триполитания мен Киренаика тайпалары арасындағы қақтығысты елдегі азаматтық соғыстың себебі деп санайды. Триполитанияның тумасы М. Каддафи 40 жылдан астам уақыт билікте болған кезде, Ливияның шығыс тайпалары саясаттан қудаланған.

Ливиядағы көтеріліс 15 ақпанда Бенгази қаласында болған оқиғадан басталған. Тәртіпсіздікке себеп адвокат пен құқық қорғаушы Фата Тербилдің қамауға алынуы болды. Өз әрекеттерін әлеуметтік Интернет желілері арқылы үйлестірген демонстранттар оның босатылуын талап етіп, жергілікті әкімшілік ғимаратына жиналды. Содан кейін адамдар қақтығыс болған қала орталығына бет алды. 600-ге жуық адам қатысқан демонстрация кезінде үкіметті отставкаға кетіруге шақырулар болды. Қақтығыс кезінде 38 адам жарақат алды.

Демонстранттар Абу Салим түрмесінде жазасын өтеп жатқан саяси тұтқындардың суреттерін ұстады. Тұтқындардың көбісі 1996 жылы 29 маусымда түрмедегі тәртіпсіздіктер барысында 1200-ге жуық адам атылды. Фатхи Тербили кінәлілерді жазалауды талап етті. Құрбандардың туыстарына ресми өкіл ретінде әрекет етті. Кейіннен билік Ливия исламдық күрес тобының 110 мүшесін Абу Салим түрмесінен шығарды.

17 ақпанда Бенгази, Бевида, Зентан, Ружбан және Дерна қалаларында жаппай наразылық акциялары өтті. Штаб-пәтері Женевада орналасқан Ливиядағы «Адам құқығын қорғау» ұйымы 13 наразылық құрбаны туралы хабарлады. Куәгерлерге сілтеме жасайтын Адам құқықтары жөніндегі ынтымақтастық ұйымының хабарлауынша, үйлердің төбесіне қойылған мергендер 13 адамды өлтіріп, ондаған демонстранттарды жарақаттаған. Ливиядағы «қаһарлы күн» 2006 жылы Бенгазидегі Италия консулдығындағы наразылық митингісінің бес жылдығына орайластырылды, онда 10-нан астам адам қаза тапты. Триполи астанасында Каддафиді жақтаушылардың митингі өтті.

Халықаралық қауымдастық, бірнеше елдерді қоспағанда, Каддафи мен әскерилердің әрекеттерін айыптады. Халықаралық қылмыстық сот Каддафидің әрекетін адамзатқа қарсы қылмыс деп санауға болады деп мәлімдеді. 26 ақпанда БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесі Каддафи мен оның сыбайластарына қарсы санкциялар бірауыздан қабылданды.

Кейін, 2011 жылдың 18 наурызына қараған түні Қауіпсіздік Кеңесі қарар қабылдады. Онда Ливия үстінен ұшуға тыйым салынған аймақ құрылды және «Ливия территориясының кез келген бөлігінде шетелдік басқыншылық күштердің кез-келген нысанда болуы мүмкіндігі» қоспағанда, азаматтарды қорғау үшін кез-келген құралдарды қолдануға рұқсат етілді. ». Осыдан кейін Каддафи күштері басқаратын нысандар әуе шабуылына ұшырады.

Халықаралық қауымдастықтың араласуы азаматтық соғыста оппозицияның пайдасына өзгертті. Тамыздың аяғында оппозиция әскері елдің астанасы Триполиді, ал 23 қазанда Джамахирия күштерінің соңғы бекеті - Сиртені алды. Муаммар Каддафиді тұтқындаған көтерілісшілер сотсыз өлтірді.

Ливиядағы азаматтық соғыстың негізгі қатысушылары - НАТО елдері және Муаммар Каддафи үкіметі және халықаралық коалиция қолдаған Ұлттық өтпелі кеңес. Қақтығысқа сонымен қатар, Араб елдерінің лигасы, шетелдік жалдамалылар мен жергілікті тайпалардың отрядтары (Туареги, Амазиги, Тубу) қатысты.

М. Каддафи үкіметіне адал күштер қатарында тұрақты армия, милиционерлер мен Бербер тайпаларының отряды кірді. Сондай-ақ Африка мемлекеттері мен Ресейдің жалдамалы жауынгерлері болды. Бұл құрылымдардың барлығы қандай-да бір жолмен Ливия үкіметіне бағынды.

Азаматтық соғыс қарсаңында Ливия қарулы күштерінде 2000-нан астам танк, 3600 бронетранспортер, 3000-нан астам артиллериялық мылтық, соның ішінде бірнеше жүздеген әскери ұшақтар, 100-ден астам тікұшақтар және басқа да қарулар болған. Жалпы әскер 76000 мыңнан астамды құрады. Алайда қақтығыстың басталуымен әскерлердің бір бөлігі көтерілісшілердің жағына өтті. Сондай-ақ, бұған дейін үкімет армиясына тиесілі көптеген қару-жарақ пен құрал-жабдықтар көтерілісшілердің қолына түскен.

Соғыс кезінде Каддафиге адал болған 32-ші бригада мен Революциялық күзет корпусы Ливия армиясының элиталық бөлімшелері болып саналды. Каддафидің үкіметінде 40 мың адамнан тұратын полицияның, оның ішінде революциялық гвардия мен исламдық африкалық легион бар еді. Соңғысына Судан, Египет, Тунис, Мали және Чад азаматтары кірді.

Қарулы қақтығыс басталғанға дейін 500 Беларусь әскері Ливияға келіп орналасты. Олардың арасында арнайы операциялық күштер де болды. Түрлі ақпарат көздерінен алынған мәліметтер бойынша әскери техниканы пайдалануға, жөндеуге және модернизациялауға қатысты, кеңесшілер болғандығын айтады. Беларусь әскері мерген болып әрі әскери кеңесші лауазымдарында болды. «Комсомольская правда» басылымы белоруссиялық нұсқаушылардың арқасында қақтығыстың алғашқы айларында үкімет әскері НАТО мен көтерілісшілерге қарсы тұра алғандығын жазды. Алайда ресми түрде Белоруссия СІМ өзінің әскери қызметкерлері азаматтық соғысқа қатысқандығын жоққа шығарды.

Ливия оппозициясының жетекшілерін көбінесе Ливия ұлттық құтқару майданын басқаратын Ибрахим Сахад деп аталады. Ұлыбританияның баспасөз қызметі Ливия оппозициясымен келіссөздеріндегі «қиындықтар» туралы хабарлады. Себебі оппозицияда бүкіл елді біріктіре алатын бірде-бір көшбасшы жоқтығынан.

Оппозицияда біртұтастық болған жоқ, оған исламшылар, либералдар, диссиденттер және революцияны қолдаған әскери адамдар кірді. Ресейдің Ливиядағы бұрынғы елшісі Владимир Чамов оппозицияның арасында, атап айтқанда «Аль-Каиданың» террористері бар екенін айтты.

Ливия лидері Каддафи ВВС-ге берген сұхбатында «неге олар (бүлікшілер) Бенгазианы басып алып, сізге қарсы тұруда?» деген сұраққа: «Бұл Аль-Каида», олар менің халқым емес, олар жаңадан келгендер» деп жауап қатты. Ливиядағы бұрынғы елші Алексей Подцеробтың пікірінше, мұсылман оппозициясының ең үлкен ұйымы болып саналады.

Таяу Шығыс институтының президенті Евгений Сатановский де Каддафидің негізгі қарсыластары радикалды исламшылар екенін айтады (оның айтуынша, Ливияда әр 1500 адамға бір содыр бар). Сонымен қатар, бүлікші топтардың бірінің қолбасшысы өзінің және оның содырларының «Аль-Каидаға» жататындығын ресми мойындады. Уганда президенті Юоури Кагут Мусевени оппозицияға деген теріс көзқарасты білдіріп, оны «қуыршақтар» деп атады. Ресей Президентінің Африкадағы арнайы өкілі Михаил Маргелов оппозиция өкілдерімен келіссөздерден кейін: «бұл маңызды көшбасшылар болып табылатын байсалды және жауапкершілігі бар адамдар. Бұл адамдар экстремистік идеяларды қолдамайды, олар Ливияның біртұтас мемлекет ретінде орнықты дамуына мүдделі» деген еді.

Пайдаланған әдебиеттер

- 1) Mark. Libyan Revolution: Gate son Institute: International Politics Council. <http://www.gatestoneinstitute.org/1816/revolution-in-tunisia>.
  - 2) Al-Thaqaf, Walid. Internet censorship in the Arab world. Diamond, Larry and Mattner, Fr.
  - 3) Mark Release technology: social media and struggle for democracy. Baltimore: John Hopkins
  - 4) Diamond, Larry. The fourth wave or false start?
  - 5) Farzaneh Rudi, "Youth and Employment in the Middle East and North Africa: Opportunities
  - 6) Honwana, Alcinda. Youth and the Libyan Revolution. Conflict Prevention and Peace Forum. (September 15, 2012).
  - 7) Honnanie, "Youth and Libyan Revolution", 2
  - 8) Huckd, Eric. Connected to the Libyan Revolution
  - 9) Honnanie, "Youth and Libyan Revolution", 3
  - 10) Ryan, Yasmine. How the Libyan Revolution began. Aljazeera (January 26).
  - 11) Giglio, Mike. 2011 year. Cyber activists who helped dictate the dictator. Daily Beast: World News (January 15).
  - 12) Marin, Ignacio. Political Participation, Democracy, and the Internet: The Libyan Revolution: What We Learn
  - 13) Achy, Lachkens. 2011. Libyan economic problems
  - 14) Kolobov A.O. Obshee i ossobennoe v processe blizhnevostochnogo uregulirovaniya na sovremennom etape razvitiya mezhdunarodnyx otnoshenii //Vestnik Nizhegorodskogo Gosudarstvennogo universiteta 2010.
  - 15) Ramadan, Tariq (2012): Islam and the Arab Awakening. New York: Oxford University Press.
-

- 16) Inbar, Efraim (Ed.) (2013): The Arab Spring, Democracy and Security: Domestic and International Ramifications. (BESA Studies in International Security). Oxon: Routledge.
- 17) Panara, Carlo; Wilson, Gary (Eds.) (2013): The Arab Spring: New Patterns for Democracy and International Law. (Nijhoff Law Specials, Vol. 82). Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- 18) Amghar, Samir (2012): Les islamistes au dfi du pouvoir: volutions d'une idologie. Paris: Michalon

МРНТИ: 14.35.09

Тулегенов Н.М.¹

¹Әл Фараби атындағы Қазақ ҰУ, шығыстану факультетінің 2 курс магистранты, Алматы, Қазақстан, nbab@mail.ru

ОРТА ҒАСЫРДАҒЫ ҚАЗАҚ Өңірлеріне қатысты Әл-Идрисидің ЖАЗБАЛАРЫ

Түйіндеме

Тарихымызды біліу, зерттеу, жан-жақты қарастырып талдау рухани құндылығымызды сақтау болып табылады. Әр ғасырдағы шетелдік ғалымдардың зерттеу жұмыстарына қарап, Қазақ даласындағы халықтар мен ондағы елді мекендер туралы пікірлері мен мағлұматтарға қанық боламыз. Жалпы орта ғасырлық түркі халықтарының ортақ өмір салты мен мәдениетіндегі қазақ халқының рөлін анықтауға болады. Бүгінгі күнде Қазақстанның тарих ғылымының алдында, әубаста қалыптасқан идея- теория, методология тұрғысындағы негіздердің өзгеруіне орай, тарихи зерттеулердің мазмұнын жаңарту міндеті тұр. Тарихшылар отандық тарихтың көптеген мәселелерін қайта қарап, жаңаша түсіндіруге ұмтылуда. Әр ғасырдағы шетелдік ғалымдардың зерттеу жұмыстарына қарап, Қазақ даласындағы халықтар мен ондағы елді мекендер туралы пікірлері мен мағлұматтарға қанық боламыз. Қазақстанның орта ғасырлық тарихындағы зерттеулер қоғамтану ғылымында бірнеше жұмыстар атқарылып келгенімен әліде ашылмаған қажетті мәселелер баршылық. Ортағасырлық тарихты көп зерттеудің маңыздылығы, сол кездегі қазақ даласында үлкен мәдени өзгерістер мен дамулар болған кезең және сол ғасырдағы зерттеушілердің қазақ жеріне көптеп келуі себеп болып отыр. Сондықтан да бұл мақалада орта ғасырлық Қазақстан қалалары, мәдениеті, жерлері, аймақтары, өзендері және қала аралығының арақашықтығы жайлы кейбір мәліметтер беріледі.

Кілт сөздер: Қазақстан тарихы, ортағасырлық жазбалар, көне қалалар, Шаш, Фараб, Испиджаб, Тараз, Суткент, қазақ аймақтары

Н.М. Тулегенов¹

¹Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, магистрант 2 курса, востоковедение, Алматы, Казахстан nbab@mail.ru

СОЧИНЕНИЯ АЛЬ-ИДРИСИ СРЕДНЕВЕКОВЬЕ ИСТОРИЯ ОТНОСЯЩИЕСЯ КАЗАХСКИХ РЕГИОНАХ

Аннотация

Знание, исследование и анализ нашей истории - все о защите наших духовных ценностей. Когда мы смотрим на исследования иностранных ученых всех возрастов, мы получаем представление о народах и поселениях казахской степи. Можно определить роль казахского народа в общем образе жизни и культуре средневековых тюркских народов. Сегодня историческая наука Казахстана сталкивается с проблемой обновления содержания исторических исследований в связи с изменениями основ идеологии и методологии, которые поставлены на карту. Историки стремились пересмотреть многие аспекты отечественной истории. Когда мы смотрим на исследования иностранных ученых всех возрастов, мы получаем представление о народах и поселениях казахской степи. Хотя исследования в средневековой истории Казахстана проводились в области социальных наук, все еще существуют важные проблемы, которые еще не были выявлены. Важность изучения средневековой истории обусловлена периодом больших культурных изменений и развития в казахской степи и частым прибытием исследователей того же возраста на казахскую землю. Вот почему эта статья предоставляет некоторую информацию о средневековых городах, культурах, местах, регионах, реках и расстояниях между городами.

Ключевые слова: История Казахстана, средневековая письменность, древние города, Шаш, Фараб, Испиджаб, Тараз, Суткент, казахские регионы

Tulegenov N.M¹

¹*Kazakh National University Al-Farabi, 2-year graduate student, Oriental studies, Almaty, Kazakhstan nbab@mail.ru*

WORKS BY AL-IDRISI MEDIEVAL PERIOD HISTORY RELATED TO KAZAKH REGIONS

Abstract

Knowing, researching, and analyzing our history is all about protecting our spiritual values. When we look at the research of foreign scientists of all ages, we get an idea of the peoples and settlements of the Kazakh steppe. You can determine the role of the Kazakh people in the general way of life and culture of the medieval Turkic peoples. Today, the historical science of Kazakhstan is faced with the problem of updating the content of historical research in connection with changes in the foundations of ideology and methodology that are at stake. Historians sought to reconsider many aspects of domestic history. When we look at the research of foreign scientists of all ages, we get an idea of the peoples and settlements of the Kazakh steppe. Although studies in the medieval history of Kazakhstan have been conducted in the field of social sciences, there are still important problems that have not yet been identified. The importance of studying medieval history is due to the period of great cultural changes and development in the Kazakh steppe and the frequent arrival of researchers of the same age on Kazakh soil. This is why this article provides some information about medieval cities, cultures, places, regions, rivers, and distances between cities

Keywords: History of Kazakhstan, medieval writing, ancient cities, Shash, Farab, Ispidzhab, Taraz, Sutkent, Kazakh regions

Әл-Идриси (560/1165 ж.к.б.) «Нұзхат әл-мунштақ фи-ихтирак әл-афақ»

Мухаммед ибн Мухаммед ибн Абдаллаха ибн Идрис әл-Хасани әт-Талиби, аш-Шариф әл-Идриси атымен таынымал ақсүйектер әулетінен шыққан. Кезінде әл-Идриси әулеті

халифалық лауазымға таласқан, соған байланысты көптеген деректерде Идриси аш-Шериф әл-Идриси деген атпен белгілі. Деректерде әулеттің негізін салған Идрис I. Идриси Сеутте (Оңтүстік Испания, Андалусия) жерінде дүниеге келгендігі айтылады. Ол Кордовада білім алған. Кордова сол кездерде мұсылман Испаниясының мәдени орталығы болған. Жас кезінен көп саяхат жасап, Лисса-бонда, Англияда, Францияда, Мароккода, Кіші Азияда болған әл-Идриси 510/1116 жылдары Кіші Азияда өмір сүрген. 1138 жылы Сицилияға сапар шегіп, өмірінің біраз уақытын сонда өткізеді. Ал өмірінің соңында Сеутка қайтып келіп, сол жерде дүниесі аяқталады. Оның «Нузхат әл-муштак фи-ихтирак әл-афак» деген атпен белгілі географиялық шығармасы Еуропада ең алғашқы жарық көрген араб тіліндегі шығармалардың қатарына жатқызылады.

Бұл кітапты ерекшелендретін тағы бір нәрсе кітаптың батыс және шығыс мәдениеттерінің тоғысқан жерінде жазылуы. Идриси Сицилияға қоныс аударған кезде Сицилияның королі Роджер сарайына келеді. Географиялық шығарма Сицилияның королі II Роджерге (1098-1154) арналған. Онда Еуропаның, Азия мен Африканың елдері егжей-тегжейлі суреттеледі. Кітапта Шығыс Еуропаны, Кавказды, Орта Азия мен Казакстанды мекендеген халықтар туралы этнографиялық және тарихи-географиялық сипаттағы мағлұматтар береді. Тағы да бір назар аудартатын нәрсе Идрисидің жасаған атласы. Идриси жазбаларында карталарға көп көңіл бөлген. Оның картографиялық мағлұматтарының өзі аса құндылыққа ие. Идрисидің «Нузхат әл-муштактан» басқа да еңбектері бар. Екінші географиялық еңбегі Роджердің мұрагері Вильгельм патшаға жазылған еңбегі. Еңбек «Рауд ал-унс уа нузхат ан-нафс» деген атпен белгілі.[1]

Әл-Идрисидің «Нузхат әл-муштак фи-ихтирак әл-афак» кітабында, [2] Хорасан, Мауараннахр өзендері,[3] сондай-ақ, Ферғана, Усру-шана, Шаш, Илақ, Фараб қалаларын, әл-ағзас (тоғызғыз) елін камтиды. Аталмыш аймақтық бөлімдердің әр қайсысында гүлденген қалалар мен атақты қалалардың орталықтары орналасқан. Шаш пен Илақ [4] жерлерінің ендік көлемі екі күндік, бойлық көлемі үш күндік жол. Мауараннахрда қалалар, ауылдар және ғимараттардың көптігі жағынан Шаш пен Илаққа ұқсас елді мекен жоқ, Аумағы Шаш өзенінен бастап, Исфиджаб пен Шашка жапсарласа орналасқан әл-Қилас атауымен белгілі, таусыз-қырсыз жазық даладағы «Баб әл-Хадид» қақпасына дейін көсіліп жатыр. Бау-бақша, көгалды жерлері мен саябақтары өте көп. Өзі түркі жеріндегі шептердің бірі. Халқы күшті әрі қуатты, Шаш – қазіргі Ташкент, гүлденген, үлкен аймақ. Халқы дәулетті, бай, жауынгер, қарулы адамдар. Бұл жерден “әл-хәндәк” ағашынан жасалған садақтар мен жебелер және көптеген көкбұта (аршагүл) тасмалданады. Шаш қалаларының ең шұрайлысы: Бинкас, Динфаганикас, Жинанжикас,[5] Нажакас, Фанакас, Харашкас, Истабайғу, Ардланкас, Хазинкас, Канкарак, Калашжак, Фарканде, Фаннаж, Жабузн, Үрдүк, Кабранх, Ғадранк, Нужакс, Фазак, Абразкас, Бағнакс, Баркуши, Хатункат, Жабгукат, Фаранкат, сонымен қатар Текелік, бұлар Шаш қалалары.

Бинкас қаласы - жер көлемі бойынша үлкен, тұрғындар саны және ғимараттары көп, сауда-саттық кең тараған, ризық несібесі мол, қайырлы бір мекен. Қаланың берік қорғаны, су арықтары мен үлкен саябақтары бар. Қала сыртында елді мекен орналасқан, айналасы қорғанмен қоршалған. Ауласындағы базарлары жұртқа толы. Шаштың басты өзеніне құятын Барақ [6] деп аталатын басқа бір өзені бар. Бұл өзен бастауын түрік-қарлуктардың [7] мемлекеті жағынан алып, бірі Бискамадан шықса, екіншісі Жадғаладан шығып, Нажакасқа жақын орналасқан Шаш өзеніне құяды. Харшакас Бинкасқа жақын орналасқан. Харшакас адамға толы үйлер мен аулалары, саябақтары көп әсем қала. Харшакасқа Истауракас жақын орналасқан. Истауракас қорғанысы мықты, шұрайлы, суы мол, ғимараттары көп қала. Шаштың қалған қалалары аталмыш қалалардан әлдеқайда кішірек әрі жұрты, алым-салығы аз, жұтандау.

Илақ қалалары Шашка оңтүстік жағынан көршілес әрі жақын орналасқан. Бас қаласы Тункас [8] атауымен белгілі. Қалалары: Сакакас, Банжахаш, Нукас, Балаян, Такас, Арбалых, Намузлағ, Хамрак, Нужакас, Каһасим, Дахкас, Харханкас.

Тункас болса, Илақтың орталық қаласы болып есептеледі. Тункас-адамға толы, орталық алаңы бар үлкен қала. Каланың берік салынған екі қорғаны бар. Сондай-ақ бір қорғанда бірнеше қақпа бар. Базарлары жұртқа лық толы, алым-салығы мол, су арықтары көшелері арқылы ағып, ауылдары мен ғимараттарын сумен қамсыздандырып отырады. Тункас қаласының жер көлемі Бинкас жерінің жарты бөлігінен де кішірек. Қала мен базарлары Барак өзенінің жағасын бойлай орналасқан. Тункас жерінің бір бөлігі Испиджаб аймақтарымен жапсарлас жатыр. Исфиджаб-халқы көп, жердің жазық бөлігінде орналасқан қала. Құрамында Будахкас, Субаникас, Тараз, Атлах, Шалжы, Кедер, Суткент [9], Шауғар, Сабран, Уасидж атты қалалар бар.

Субаникас болса, Канджида аймағының бас қаласы, Кедер болса, Барабтың (Отырар, Фараб- 3.И) бас қаласы, Уасидж да Бараб құрамына кіреді. Сабран - оғыздар бітім жасасқан кезде, келісім мен сауда-саттық үшін жиналатын жерлері.

Бараб аймақ атауы, жерінің ендік және бойлық көлемін бір күннен аз уақытта өтуге болады, қуатты әрі күшті қала. Егінді-тоғайлы жер.

Суткент - мінбері бар, түркілердің бас қосатын жері. Қала су алқабының батыс жақ бойында орналасқан, жақын жерде Барак өзені ағып жатыр. Сонымен қатар Бараб пен Канджида арасын шөбі шүйгін жайылымдар мен егін алқаптары алып жатыр. Қаланың айналасында ислам дінін ертерек қабылдаған оғыз түркілерінің тайпалары мекендейді. Олар бұл аймақты қоныс етіп, сол жайылымдарды пайдаланады.

Сонымен қатар, Тараз қаласы да мұсылмандардың сауда орталығы. Түркілермен Тараз мұсылмандарының арасын бөліп тұрған бекіністер бар. Солтүстігінде қарлұқ түркілері орналасқан және Тараз мұсылмандары мен қарлұқтардың арасында соғыстар, шапқыншылық жиі орын алып тұратын. Екі тарап арасында бітім жасалғанда малдар, қой жүндері, тұтынатын тұрмыстық заттар және одан да басқа нәрсемен тауар айналымы жүргізіліп, сауда-саттық қатынасы орнайды.

Ходженд Ферғанамен шектеседі. Ферғананың құрамындағы аймақтардан бөлек орналасқан жер, Шаш өзенінің Батысында. Жерінің бойлық көлемі енінен көп. Кенд қаласы Ходжендтен үш миль жерде орналасқан. Үлкен, әсем қала. Жерінің барлығын жүзім ағаштары, бау-бақшалар алып жатыр. Кенд бау-бақшалары, үйлері біріне-бірі жақын тығыз орналасқан орталық қала. Мешіті қала ішінде. Әмір сарайы қыр үстіндегі ашық, алаңда орналасқан. Бұл қала арқылы өзен арнасы өтеді, ол Шаш өзені. Аталмыш өзен Үзкент шекарасындағы түрік қалалары жағынан тоғысатын бірнеше өзеннің бір-біріне келіп қосылуынан басталады. Ол өзенге басқа да өзендер құяды. Содан барлығы жиналып Ахсикас орқылы өтеді, содан кейін Ходжент арқылы, содан кейін Банакас арқылы, содан кейін Сүткент, содан кейін арнасы Бараб арқылы өтеді, өзен арнасы Сабран жерінен кейін оғыз түркілері орналасқан дала арқылы ағып өтеді. Содан өзен даладан үш миль жерде орналасқан Жаңа кентке (әл-Қарийа әл-хадиса-Янгикент) жетеді. Содан кейін жаңа кенттен екі мархала [10] жерде орналасқан Хорезм көліне (теңіз) құяды. Аталмыш Жаңакентте мұсылмандар тұрады. Бірақ бұл кент мемлекетінің бас қаласы. Оғыз билеушісі осы кентте қыстайды. Ол кентпен Жент, Хауара кенттері іргелес жатыр. Аталмыш екі кентте мұсылмандар тұрады. Бұл жердің сұлтаны оғыздарға қарайды. Хорезмнен аталмыш екі кентке дейін 10 мархала. Бұл екі кент Барабтан 20 мархала жерде орналасқан.

Ахсикенттен (Ферғананың Х ғасырдағы астанасы) Қубаға дейін 3 мархала. Ахсикент пен Үзкент арасы 4 мархала. Жейхүн өзенінің арғы бетінде орналасқан Фараб қаласынан Үзкентке дейін 23 мархала. Үзкент қала, ол туралы алдыңғы тақырыпта баяндағанбыз.

Аталмыш қала- түркілер еліне алып баратын жол бойына орналасқан сауда орталығы. Қаланың бау-бақшалары, саябақтары, көшелері арқылы су ағатын арықтары бар.

Сух тау жақта орналасқан. Құрамында 60 ауыл бар. Үлкен қала. Таулы жерде орналасқан Уанқанд қаласы жағында орналасқан аймақ. Уанқанд-аймақтың аты, қаласы Маскан. Бұдан басқа қаласы жоқ. Уш бұлда қаланың аты. Құба қаланың аты. Көптеген ауылдары бар. Құбамен шекаралас жерде өзінен басқа қала жоқ. Аталмыш Уш қаласымен іргелес Мадауа деп аталатын басқа қала бар. Екеуінің арасы 6 миль. Үзкент қаланың аты. Ауылдары бар. Бұл жерде Үзкенттен басқа қала жоқ. Касан қала аты. Аймағының аты да-Касан. Ауылдары көп. Жадғал аймақ аты. Қаласы - Ардаланкас. Бұл аймақта одан басқа қала жоқ. Миян - Рузан аймақ аты. Ауылдары көп. Қаласының аты- Хайлам. Каруан-қала аты. Ауылдары бар. Аураст ауылдары көп. Астиякәнд пен Шлаттың ауылдары көп. Бұл екеуі - түркілер жеріне алып барар екі қақпа. Үзкент қаласы түркілер жеріне алып барар қақпа ретінде қалай саналса, Миян Руз да аталмыш Астиякәнд пен Шлатқа алып баратын қақпа саналады.

Самарқандтан Шашқа алып баратын жол бағыты... содан кейін Бинкаса дейін 1 мархала, содан кейін әл-Каластагы [11] Анфаран [12] деп аталатын рибатқа дейін 1 мархала, содан кейін Фаркард деп аталатын кентке дейін 1 мархала, содан кейін Исбиджабқа дейін 1 мархала, содан кейін Будухкетке [13] дейін 1 мархала, Будухкеттен Таразға дейін екі аралықта рибатсыз ғимратсыз жер арқылы екі күн. Кім Банакас жолына түскісі келсе бірінші Абаркастан шығып, рибат Са'дқа аялдайды, ол жерден Заминге бет алады, одан әрі Хауасқа, одан Банакасқа, содан кейін Истауракаса барады. Жейхун алабынан Таразға дейін жалпы 23 мархала. Шаш, Илак, Испиджаб қалаларының барлығы біріне-бірі жақын орналасқан, ал аймақтары бірімен - бірі шектеседі..

Қарлұқ хақаны мен қарлұқ түркілерінің қалаларының бір бөлігін ол Рузан мен Йалан, Төменгі Барсхан қаласын, халажылар (қарлұқ тайпасының аты) жері мен онда орналасқан қалаларын, өзендерін, қамалдарын және қимақтар елінің кейбір жерлерін қамтиды. Біз колда бар дерекке сүйеніп, бұл жерлер туралы алдыңғы тақырыпта жазғанымыздай баяндаймыз.

Ахсикастан тоғызтоғыз қалаларының бірі Карантияға [14] алып баратын жол бағытын баяндаймыз. Ахсикастан Кашукетке дейін 1 мархала, содан кейін Аншатқа дейін 1 мархала, Қаншикетке дейін 1 мархала, содан кейін Букендке дейін 1 мархала, содан кейін Каркетке дейін 1 мархала, содан кейін тауға дейін 1 мархала, таудан Хаулакке дейін 3 мархала, Хаулак кентінен қарлұқ хақанының қаласына дейін 33 миль. Бұл қарлұқ хақанының қаласы, ғимараттары, қорғаны, жауынгерлері, адам саны көп қала. Содан кейін Атраканаға [15] дейін 6 мархала. Бұл қарлұқ қалаларының ішіндегі үлкен қала.

Атракана қаласының мықты қорғаны бар, суларын ағып тұрған бұлақтардан алады. Аталмыш қалада қарлұқ билеушісінің қол астында жауынгерлері бар. Атракана қаласынан Қарантия қаласына дейін көшпелі, келбетті, мал шаруашылығымен айналысатын, тұрмыстары жақсы түркілер мекендейтін дала арқылы 10 мархала.

Карантия қаласы кимек қалаларының бірінші қаласы, үлкен, жерінің бойлық көлемі 9 миль, ендік көлемі 3 миль, Ғаған [16] деп аталатын үлкен көлдің жағасында орналасқан. Көлдің бойлық көлемі 6 күн, ендік көлемі 1 жарым күн. Қарантия билеушісі қуатты, төзімді, қол астында жауынгерлері бар, халқының саны көп, жылқылар бағатын, құралайды көзге атқан мерген ерлері бар адам. Тіпті халқының барлығы құралайды көзге атқан мергендер. Карантиядан кимек билеушісінің қаласына дейін 24 мархала. Жол бағытының барлығы Батыстан Шығысқа қарай.

Карантия қаласынан Бахуанға [17] дейін 7 күн. Атраканадан Бахуанға дейін онтүстікке қарай 3 мархала. Ғаған деп аталатын аталмыш көлдің батысында Ғаған қаласы [18] орналасқан. Карантия мен Ғаған арасы 6 мархала. Ғаған табиғи байлығы көп, берекелі қала. Бұл қалада жібек киімдерді жасаудың өзіндік тәсілдері бар. Малдың жүнінен керемет

киім түрлерін тігеді. Түркі көпестері бұл киімдерді көптеп артып, түркі қалаларының барлығына апарып саудалайды. Ғаған қаласынан Дамурияға [19] дейін батысқа қарай 4 кун. Дамурия қаласы кимек қалаларының бірі. Гүлденген, халқы көп жер. Дамуриядан солтүстік пен шығыс арасындағы бағыттағы Сарауқа [20] дейін кимек түркілерінің ауылдары мен ғимраттар орналасқан жер арқылы 2 мархала. Сараус қорғаны мықты, жылқылар ұстайтын, салт атты жауынгерлері, түркілерден жасақталған жауынгерлері бар үлкен қала. Бұл қаладан Ғағанға дейін оңтүстік бағытпен 3 кун.

Осындай қазақ жерлеріне қатысты деректер өте көп, дегенімен де біз осы қолжазбаларды зерттей отырып, тарихқа терең үңілумен бірге қазақ тарихын жаңа қырын көрсетеміз.

Пайдаланылғын әдебиеттер тізімі:

1. Крачковский И.Ю. Арабская географическая литература / Избранные сочинения. С.287-299
2. История Казахстана в арабских источниках. Арабские географы и путешественники IX-XII вв. / Вступительная статья, перевод с арабского, комментарии, тексты и факсимилье Б. Е. Кумеков, Р. Б. Кумекова., С. 101-127; Әл-Идриси (Мұхаммед ибн Мұхаммед иби Абд Аллаһ ибн Идрис әл-Хасани ат-Талиби, аш-Шариф әл-Идриси). Нузһат әл муштак фи ихтирақ әл әфақ. 1466/2002. әл-Музжаллад 1-2. Каһира: әл- мактабату сақафийа уа-д-динийа, 1466/2002. 695-930 бб., 21
3. Мұнда Амудария және Сырдария өзендері туралы айтылған.
4. Илақ - Ахангаран алқабы. Йақұт «Му' джам ал-булдан» атты еңбегінде «Илақ - ол түріктер жерімен шектесетін Шаш ауданы, Шашатан 10 фарсақ жерде орналасқан. Оның басты қаласы - Тункас. Илақта қазанды алтын мен күміс бар», - деп жазады
5. Жинанжакас- Ташкент облысындағы қазіргі Шыназ қаласы.
6. Барақ - қазіргі Шыршық
7. Түрік-қарлуқтар VI-VII ғғ. Шаш аймағы мен Ферғана аңғарында, оларға іргелес жатқан аймақтарда мекендеген [Шаниязов К. Узбеки-карлуки (Историко-этнографический очерк. Ташкент: Фан, 1964. С.9-14].
8. Тункас - Илақтың бас қаласы; Ахангаран өзенінің жағасында Тункас орналасқан. Бинкеттен Тункасқа дейін сегіз фарсах. Ол барлық ортағасырлық маңызды қалалар сияқты цитадель, шахристан және рабадтардан тұрған [Байпаков Қ., Нұржанов А. Ұлы Жібек жолы және ортағасырлық Қазақстан. Алматы, 1992. 203 б.] Сүткент капалардың бірі. XI ғасырда оғыз қалаларының тізіміне енген.
9. Сүткент - Сырдарияның сол жағалауында орналасқан ежелгі қалалардың бірі XI ғасырда оғыз қалаларының тізіміне кірген. Сүткент атауы осы уақытқа дейін сақталған, Сырдария жағалауындағы Қарасай сайында орналасқан, ауылдық округтің орталығы.
10. Мархала - Арабтарда бір күндік жүріс арақашықтығы. О.Караев мархала ғылыми әдебиетте жазық далада 30 км-ге, ал тауда 20 км-ге сәйкес келеді деп жазады [Караев О. Арабские и персидские источники IX-XII вв. о киргизах и Киргизии. - Фрунзе: Илим, 1968 – 102 с. Әл - Идриси фарсахты нақты ұзындық өлшемімен анықтайды: 75 фарсах 225 мильге сәйкес келеді, демек 1 фарсах 3 мильге немесе 6 км-ге сәйкес келеді. Бір өткел (мархала) жердің бедеріне байланысты 25-36 км. сәйкес келеді. [Кумеков Б.Е. Государство кимеков IX-XI вв по арабским источникам. - Алма-Ата: Наука, 1972. 156 с., С.81].
11. Калас- Келес даласы.
12. Анфаран - Ангрен [Агаджанов С.Г. Очерки истории огузов и туркмен Средней Азии IX-XIII вв. Ашхабад: Ылым, 1969. С.76.].

13. Будухкет- Казатлық (IX-XI ғғ.) қаласына сәйкес келеді [Байпаков К.М. О локализации средневековых городов южного Казахстана /Археологические исследования в Отраре. - Алма -Ата: Наука, 1977. - С. 81-92, С.84.].
14. Қарантия – Карантия қаласы Алакөл ойпатын сәйкес келетін үлкен Ғаған көлінің оңтүстік – шығысында орналасқан [Караев О Арабские и персидские источники IX – XII вв. о киргизах и Киргизи. – Фрунзе: Илим, 1968 – 102 м., С.56 Кумеков Б.Е. Государство кимеков IX-XI вв по арабским источникам. С.72]. Ж.Артықбаев бойынша Бытыгай [Артықбаев Ж. Қимақ мемлекеті: Орта Ертіс өңірі деректері бойынша Мәдени мұра. ҚР Ұлттық музейі. -Лоб (57) қараша-желтоқсан /2014. -34-41 бб.).
15. Атрақана - (1леден 25 км. солтүстікте орналасқан, Шеңгелдінің қираған үйіндісі?)
16. Ғаған көлі-Алакөл көлдер жүйесі [Кумеков Б.Е. Государство кимеков IX-XI вв по арабским источникам., С.70-73]. Ж.Артықбаев Орталық Қазақстандағы Теңіз көлі деген болжамды ұсынады [Артықбаев Ж. Қимақ мемлекеті: Орта Ертіс өңірі деректері бойынша, 38 б.].
17. Бахуан - Құлжа мен Куча арасында орналасқан ортағасырлық қала. Текес немесе Күнгес өзендері болуы мүмкін [Кумеков Б.Е. Государство кимеков IX-XI вв по арабским источникам., С.70]. 88
18. Ғаған қаласы Көктұма ауылы [Кумеков Б.Е. Государство кимеков IX-XI вв по арабским источникам., С.108]. Көктұма- ортағасырлық қала орны. Қазіргі Алматы облысы Алакөл ауданындағы Көктұма ауылының жанында, Алакөлдің оңтүстік-шығыс жағасында орналасқан.
19. Дамурия -Б. Е. Көмеков оның орны Үш-Аралға жақын Текес өзенінің бассейнінде деп болжамдайды [Кумеков Б.Е. Государство кимеков IX-XI вв по арабским источникам., С.106]. Ал, Ж. Артықбаев оны Өркөшекпен сәйкестендіреді. Дамурия және Сараус қалаларын Шария өзенінің бойында, яғни қазіргі Терісаққан өзенінің жағалауында орналасқан. Қимақтың Карантия, Ғаған, Сараус, Дамурия қалалары да осы көл- өзендердің жағалауында болады деп есептеуге қисын бар деп есептейді [Артықбаев Ж. Қимақ мемлекеті: Орта Ертіс өңірі деректері бойынша, 38 б.].
20. Сараус- Орманбет (Артықбаев Ж. Кимақ мемлекеті: Орта Ертіс өңірі деректері бойынша)

МРНТИ: 14.35.09

¹Шайбакова Дамина Дисингалеевна, ²Сейсенәлі Әйгерім Берікқызы.

¹доктор филологических наук, профессор, ²магистрант филологических наук КазНПУ им. Абая. Алматы, Казахстан.

СТЕРЕОТИПЫ И КЛИШЕ: О РАЗГРАНИЧЕНИИ ПОНЯТИЙ

Аннотация

Данная статья посвящена исследованию понятий «стереотип» и «клише». Рассмотрены основные разновидности стереотипов, выявлены их особенности. Показано, что понятие «стереотип» коррелирует с такими понятиями как «предрассудок», «предубеждение», «установка», в то время как клише рассматривается как языковой

стандарт, устойчивое выражение. Описаны как положительные, так и негативные аспекты использования стереотипов и клише.

Ключевые слова: стереотип, клише, стереотипизирование, социальный стереотип, этнические стереотипы, гендерные стереотипы, возрастные стереотипы.

¹Шайбакова Дамина Дисингалеевна, ²Сейсенәлі Әйгерім Берікқызы.

*¹филология ғылымдарының докторы, профессор, ²филология ғылымдарының магистрі,
ҚазҰПУ Абай.
Алматы, Қазақстан.*

СТЕРЕОТИПТЕР МЕН КЛИШЕ: ҰҒЫМДАРЫНЫҢ АРА-ЖІГІН АЖЫРАТУ ТУРАЛЫ

Аңдатпа

Бұл мақала "стереотип" және "клише" ұғымдарын зерттеуге арналған. Стереотиптердің негізгі түрлері қарастырылды, олардың ерекшеліктері анықталды. "Стереотип" ұғымы "жаңылысу", "күмән орнату" сияқты ұғымдардың өзара бір-бірімен байланысын, тәуелділігін көрсетсе, ал клише тілдік стандарт, тұрақты өрнек ретінде қарастырылады. Стереотиптер мен клишелерді пайдаланудың оң және теріс аспектілері сипатталған.

Кілт сөздер: стереотип, клише, әлеуметтік стереотип, этникалық стереотиптер, гендерлік стереотиптер, жас стереотиптері.

¹Damina Shaibakova, ²Aigerim Seisenali.

*¹Doctor of Philology, Professor, ²Master of Philology,
KazNPU named after Abay.
Almaty, Kazakhstan.*

STEREOTYPES AND CLICHES: ABOUT DIFFERENCE OF CONCEPTS

Abstract

This article is devoted to the study of the concepts of "stereotype" and "cliche". The main varieties of stereotypes are considered, their features are revealed. It is shown that the concept of "stereotype" correlates with such concepts as "prejudice", "prejudice", "attitude", while the cliche is considered as a language standard, a stable expression. Both positive and negative aspects of using stereotypes and cliches are described.

Key words: stereotype, cliché, stereotyping, social stereotype, ethnic stereotypes, gender stereotypes, age stereotypes.

Человек – существо социальное. Всю жизнь его окружают другие люди. Поэтому совершая тот или иной поступок, мы так или иначе оглядываемся на общество, надеясь на

их поддержку и опасаясь их осуждения. В процессе социализации и рождаются те или иные стереотипы. С самого рождения человек познавая окружающий мир и его явления приобретает стереотипы. Человеческое мышление склонно к обобщению единичных случаев, в результате чего происходит стереотипизация. В последнее время, как в научном обиходе, так и в ежедневной речи мы все чаще встречаем такие слова как стереотипы, клише, речевые клише, речевые шаблоны и т.д. Хотя они в какой-то степени образуют синонимический ряд, существует определенная разница между ними, иначе не было бы разных наименований этих феноменов [1., 45]. Стереотипы свойственны мышлению всех без исключения членов общества и всех общественных групп, они пронизывают все формы их поведения и влияют на развитие, как самого общества, так и формирование массового и индивидуального сознания людей. Нашей целью в данной работе выступает разграничение понятий стереотип и клише.

В общественные науки термин «стереотип» впервые был введен в 20-е годы XX века в США, когда возникла необходимость изучения и объяснения – законов функционирования массового сознания. Основателем концепции стереотипного мышления и поведения стал американский ученый Уолтер Липпманн. Он определил стереотипы как «упорядоченные, схематичные, детерминированные культурой «картинки» мира «в голове» человека, которые экономят его усилия при восприятии сложных социальных объектов» и защищают его ценности, позиции и права». С тех пор было предложено огромное количество определений социального стереотипа [4., 16]. В зависимости от теоретической ориентации авторов, на первый план выдвигались те или иные соответствующие аспекты этого явления. Однако при попытке углубиться в предмет исследования, выявить содержание и сущность понятия «стереотип» перед учёными снова и снова возникал ряд вопросов: что же, всё-таки, следует понимать под так называемыми «картинками» окружающего мира? в чём сущность понятия стереотип, каково его содержание? откуда взялись стереотипы? какую роль они играют в процессе познания и деятельности людей? каковы их свойства и функции? является ли стереотипизация изначально природным механизмом сознания или приобретённым в обществе вместе с развитием мозга образованием мыслительной деятельности людей? Под стереотипами следует понимать односторонний, основанный на предубеждениях – и чаще всего преувеличенный взгляд определенной группы людей, относящихся к одному этническому или социальному классу. Схематичный, упорядоченный, сформированный культурой образ мира в сознании человека называется социальным стереотипом. Согласно У. Липпману, стереотипизация связана с тем, что люди устают реагировать на происходящие явления каждый раз по-новому, поэтому предпочитают относить их к уже существующей категории. Данный принцип он называет принципом экономии усилий [2., 65]. Понятие «стереотип» схоже с такими понятиями как «предрассудок», «предубеждение», «установка». Ключевыми характеристиками стереотипов являются устойчивость, ригидность, эмоциональная наполненность и избирательность восприятия информации. Под устойчивостью мы предполагаем существование одних и тех же определенных стереотипов у разных поколений (людей), которые принадлежат к одному этносу. С другой стороны, посредством стереотипизирования люди защищают ценности групп, к которым они принадлежат, и свои права. В совокупности их называют межэтническими установочными образованиями формирующими эмоционально – оценочное отношение людей к различным этническим группам [2., 34].

Принято считать, что стереотипизирование – это вид когнитивного «отклонения», вызываемого иллюзией связи принадлежности к определенной группе и психологическими характеристиками. Стереотипы способствуют формированию предсказаний, которые имеют свойство подтверждаться. Связано данное явление с тем, что люди неосознанно копируют модели поведения других людей. Например, существует

распространенное мнение о том, что все англичане – консервативны, а немцы – педантичны [7., 11].

Формирование конкретных стереотипов является результатом различных процессов, в числе которых категоризация, схематизация, каузальная атрибуция. В рамках когнитивной лингвистики «стереотип» рассматривается как содержательный аспект языка и культуры, то есть как мыслительный стереотип неотъемлемо связанный с картиной мира. Социальные стереотипы и установки помимо обобщенных представлений принимают следующие различные формы: социальные ярлыки; устойчивые предписания и запреты; общественное мнение; преобладающие ценности; стереотипные действия и ритуалы; типичные эмоциональные реакции. Таким образом, социальные стереотипы представляют собой устойчивые представления о людях или их действиях в обществе. Стереотипы, связанные с убеждениями о народах называются этническими стереотипами. На их появление, как правило, влияют культурные особенности [5., 67]. Паскаль Бодри, профессор в области делового администрирования и глава консалтинговой фирмы WDNB Consulting Group, долгое время живущий в США, опубликовал книгу «Французы и Американцы. Другой Берег», в которой привел перечень качеств, которыми, по мнению французов, обладает типичный житель США [10., 19]. Американец – дружелюбный и общительный, шумный, грубый, интеллектуально недоразвитый, трудолюбивый, экстравагантный, самоуверенный, полный предубеждений, недооценивающий достижения иных культур, богатый, щедрый, неразборчивый и вечно куда-то спешащий. В свою очередь, Хэрриет Рошфор, американка, живущая во Франции, в книге «Французский Тост» привела перечень типичных представлений американцев о французах. Французы пользуются репутацией лентяев, не говорящих по-английски по идеологическим соображениям. Они самодовольны, невежливы и непредупредительны, тем не менее, весьма предупредительны к дамам и артистичны [8., 9]. Выделяют следующие виды социальных стереотипов: гендерные стереотипы (женщины слабые, мужчины сильные; женщины не могут быть руководителями, мужчины не плачут, у мужчин больше прав, девушка – эмоциональное, неразумное, слабое создание, ее миссия – рожать, вести домашнее хозяйство и заботиться о мужчине, сильные дамы, как правило, одиночки; мать-одиночка – это несчастная, брошенная жертва; у бизнес-леди нет времени на семейные ценности; мужчина должен быть чуть красивее обезьяны, его задача – зарабатывать деньги, чтобы материально обеспечивать женщину; представителям сильного пола не следует выражать свои чувства, выполнять «женские» обязанности: готовить, стирать; настоящий мужчина должен работать, содержать семью, водить машину), возрастные стереотипы (молодые люди – легкомысленные; все пожилые люди – консерваторы; подростки – трудные люди и т.д.), этнические стереотипы (американцы – честолюбивы; прибалтийцы – медлительны; англичане – консервативны; японцы – трудолюбивы; французы – любвеобильны; китайцы – предприимчивы;) [8., 45]. Примеры популярных стереотипов в обществе:

- добиться успеха в карьере без «блата» невозможно;
- мужчина никогда не плачет;
- дети – несамостоятельные, беспомощные;
- евреи – меркантильный народ;
- женщина на корабле – плохая примета;
- чем выше цена, тем качественнее товар;
- без высшего образования нельзя прожить достойно.

Стереотипы проникают практически во все сферы нашей жизни, даже наши действия и побуждения могут стать стереотипными. К негативным аспектам стереотипов относится то, что они приводят к ошибке восприятия [3., 17]. Хотя стереотипы чаще всего имеют

негативную оценку, их нельзя рассматривать как исключительно негативные явления. Психологи когда-то считали, что только фанатичные люди используют стереотипы. Теперь изучение бессознательных предубеждений открывает тревожную истину: все мы постоянно пользуемся стереотипами, сами того не зная. То есть, стереотип, основанный на ложных знаниях, навязывает определенную модель поведения, которая уже изначально может быть неверной [1., 56]. Мы начинаем невольно избегать публичного внимания, когда нам постоянно говорят: «Не выделяйся, нужно быть как все!» А слова «Тебя перестанут уважать за это» и вовсе звучат угрожающе. Недостаток использования бессознательных предубеждений заключается в том, что они заставляют нас игнорировать различия между индивидами; поэтому мы думаем о людях то, что может оказаться неверным [3., 31]. Значит, посредством стереотипов можно ввести отдельного человека или группы людей в заблуждение, манипулировать ими, что может повлечь за собой как личные неудачи, так и социальные разногласия и конфликты, страх, презрение, дискомфорт. Ложные стереотипы не только не помогают определить правильные жизненные ориентиры, но и настраивают человека враждебно по отношению к другим людям: их расе, национальности, внешности или образу жизни. Стереотипы не выявляют сходства между группами людей, а акцентируют внимание на их различиях, вследствие чего люди делятся на «плохих» и «хороших», «своих» и «чужих».

Использование стереотипов – это основной способ, которым мы упрощаем наш социальный мир; поскольку они уменьшают объем ментально – вербальной обработки, которую мы должны делать, когда встречаем нового человека. И одним из преимуществ стереотипа является то, что он позволяет нам быстро реагировать на ситуации, потому что мы, возможно, уже имели подобный опыт раньше. При помощи стереотипов мы делаем вывод, что человек обладает целым рядом характеристик и способностей, которыми, как мы предполагаем, обладают все члены этой группы. Стереотипы ведут к социальной категоризации, которая является одной из причин предубежденных установок (т.е. менталитета “они” и “мы”), приводящих к внутригрупповым и внегрупповым отношениям [4., 45].

Стереотип это не единственная форма несвободной речи, так же существуют клише. Клише – это выражение, стандартные образцы словоупотребления, речевой оборот, шаблонная фраза, речевой штамп, легко воспроизводимые в определённых условиях и контекстах. Клише – это традиционная форма человеческого выражения (в словах, мыслях, эмоциях, жестах, поступках), которая из – за многократного использования в социальной жизни утратила свою первоначальную, часто гениальную эвристическую силу. Несмотря на то, что оно таким образом не вносит позитивного вклада в социальное взаимодействие и общение, оно действительно функционирует социально, поскольку говорящему удается стимулировать поведение (познание, эмоции, волю, действие), в то время как он избегает размышлений о значениях [11., 23].

Клише образует конструктивную единицу со своей семантикой. Клише являются готовыми речевыми формулами, способствующими облегчению процесса коммуникации [9., 37]. Этот термин часто используется в современной культуре для обозначения действия или идеи, которые ожидаются или предсказуемы, основываясь на предшествующем событии. Некоторые клише являются стереотипами, а некоторые просто трюизмами и фактами. Клише часто используются, как правило, в художественной литературе: «Растаял, словно тень / дым», «Железный занавес», «Лихие девяностые», «Тонкая душевная организация», «Пятая колонна», «Москва белокаменная» (здесь клише настолько въелось в обиход, что все уже забыли про цвет кремлёвских стен). Иными словами, клише – это готовый устойчивый оборот, речевой стереотип [8., 61]. Клише широко используются и в деловых документах: на основании вышесказанного, учитывая все сведения и т.д. Таким образом, клише представляют собой распространенные фразы

или идеи в литературе, рекламе и многих других формах. Они часто встречаются в любовных романах, пародиях и на телевидении. Хотя критики советуют избегать клише, они остаются популярными. Клише часто является ярким изображением абстракции, которая опирается на аналогию или преувеличение для достижения эффекта, часто заимствованного из повседневного опыта. Если его использовать скупое, он может иметь успех, но использование клише в письменной речи или аргументации обычно считается признаком неопытности или отсутствия оригинальности. Поскольку клише, по определению, распространены и часто используются, их можно находить часто, но вы можете не заметить их, потому что мы принимаем их как должное [11., 10]. К примеру, задача текста на сайте — привлечь потенциального клиента. Если текст наполнен штампами и клише, которые не несут конкретики, пользователь не получит нужной ему информации (только набор стандартных фраз) и не совершит то действие, которое от него ждут. Текст теряет свою ценность, а сайт — доверие пользователей и позиции в поисковиках. Поэтому многие тексты на сайтах выглядят так: «С 2010 года мы значительно расширили географию продаж», а не «С 2010 года мы начали продавать в Санкт-Петербурге, Нур-Султане и Алматы», или же «Год назад мы и подумать не могли, что добьёмся такого успеха», а не «Мастера прошли сертификацию Международной ассоциации сертифицированных».

Клише важны, потому что они выражают идеи и мысли, которые широко распространены в рамках культуры, отсюда фраза «клише, но верно». Однако в нашей культуре мы склонны не любить клише, потому что придаем большое значение творчеству, оригинальности и уму, а не повторению и использованию чужих слов. Однако не все культуры чувствуют это. К примеру, в Китае использование клише является нормой, потому что китайская культура придает большее значение традициям и смотрит свысока на индивидуальность. Но даже в нашей культуре клише все еще очень распространены в популярных книгах, стихах, фильмах, телевизионных шоу, речах и рекламе [12., 31]. Клише выполняют различные функции, среди которых: экономия мыслительной энергии, быстрое составление документов, облегчение общения и т.д. Более того, по мнению лингвистов, стандартные выражения ускоряют процесс передачи и восприятия информации. Например, для оформления академической устной речи мы часто используем такие речевые клише, как: Позвольте представить вам свою исследовательскую работу, Я бы хотел представить вам основные выводы моей выпускной квалификационной работы, В продолжение давайте более подробно рассмотрим, Данный раздел включает в себя следующие вопросы и т.д. [13., 8].

Проанализировав значения этих двух понятий, мы пришли к следующему выводу: клише – это чаще всего фраза или выражение, которое часто используется или используется вне своего первоначального контекста, так что его первоначальное воздействие и смысл теряются. А стереотип – это условная, шаблонная и чрезмерно упрощенная концепция, мнение или образ. Это неоднозначное проявление общественного мышления. Стереотип и клише есть и будут всегда, независимо от того, хотим мы этого или нет. Они несут в себе информацию, которую люди собирали и систематизировали веками. Некоторые из них основаны на реальных фактах, но есть и те, которые выражают интенции, не подтверждаемые реальной практикой.

Список использованной литературы

1. Агеев В.С. Механизмы социального восприятия//Психологический журнал. – № 2, – 1989. – С. 76.
-

2. Агеев В.С. Психологическое исследование социальных стереотипов // Вопросы психологии. – № 1. – 1996. – С. 95.
3. Кон И.С. Социологическая психология: избранные психологические труды. – М., 2009
4. Майерс Д. Социальная психология. – 7-е изд. – СПб.: Питер, 2005, – С. 18.
5. Дельская Т. Ф. Речевой стереотип как функциональная единица // Значение и смысл слова. – М., 1987. – С. 109.
6. Загидулина Р.Г. Основные семантические группы речевых стереотипов// Романский коллегийум: Материалы междисциплинарных научных чтений – Вып.1. – СПб., 2004. – С 21-43.
7. Лебедева Н. Введение в этническую и кросс-культурную психологию. – М., 1999
8. Брагина Н.Г. Клише // Социокультурные конструкты в языке. –2-е. - М.: ФЛИНТА, 2013.
9. Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряженности. – М., 1998
10. Андреева Г.М. Социальная психология. – М.: АСПЕКТ-ПРЕСС, 1999
11. Бодалев А.А. О социальных эталонах и стереотипах и их роли в оценке личности. – Л., 2005.
12. Сорокин Ю.А. Стереотип, штамп, клише: К проблеме определения понятий. // Общение: Теоретические и прагматические проблемы. – М., 2008. – С. 89.
13. Социальная идентификация личности. Под ред. В. Ядова. – М., 2007.
14. Карасик В.И. Рутинное и креативное общение: функции типы, способы// Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. 2008. №3, с 112-118

ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ
ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ
LINGUA-CULTURAL LINGUISTICS

МРНТИ: 14.35.09

Жумажанова Ф.Т.¹

¹*Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ филол.ғ.к., аға оқытушы*

XIX ҒАСЫРДАҒЫ ДІНИ ЗЕРТТЕУ ЕҢБЕКТЕР ХАҚЫНДА

Андатпа

Әрбір ұлт мәдениеті мен әдебиетінің өзіндік өсу, қалыптасу жолы және өзіне тән ерекшеліктері болады. Сол секілді қазақ әдебиеті де дәстүрлі діни наным-сенімдермен тығыз байланыста дамыды. Ұлттық әдебиетіміздің діни-сеніммен тығыз байланысы халық болып қалыптасқан кезден бастап, Кеңес өкіметі құрылған жылдарға дейін жалғасып келді. Қазақ елі дербестік алғаннан кейінгі уақыт талабы, замана ағымы осы кезге дейін тарих тереңінде қалған рухани мұраларымыздың барлығын қазіргі ұрпақ игілігіне жаратудың мезгілі жеткендігін дәлелдеді. Бұл мақалада XIX ғасырдағы кейбір діни зерттеу еңбектер қарастырылады.

Кілт сөздер: дін, діни зерттеулер, иман, ислам, шариғат, діни көрініс

Жумажанова Ф.Т.¹

¹*ҚазНУ имени аль-Фараби, к.ф.н., старший преподаватель*

К ВОПРОСУ О РЕЛИГИОЗНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ XIX ВЕКА

Аннотация

Как культуре, так и литературе каждого народа характерны такие явления, как развитие, формирование, а также специфические особенности. И казахская литература как неотъемлемая часть казахского народа не стала исключением. Она развивалась в тесной связи с традиционными религиозными местными верованиями с периода формирования самого народа и далее включила в себя и период формирования и существования советской власти. После обретения независимости перед страной встала задача возродить, а точнее продуктивно "использовать" все духовное наследие, которое все еще находится в глубине истории, на благо уже сегодняшнего поколения. В настоящей статье рассматриваются некоторые религиозные исследования XIX века.

Ключевые слова: религия, религиозные исследования, иман (вера), ислам, шариат (мусульманское законодательство), религиозная картина

F.T.Zhumazhanova¹

¹*Al-Farabi Kazakh National University
Candidate of Philology, Senior Lecturer*

ON THE ISSUES OF RELIGIOUS STUDIES OF THE XIX TH CENTURY

Abstract

Both culture and literature of each nation are characterized by such phenomena as development, formation, as well as specific features. And Kazakh literature as an integral part of the Kazakh people was no exception. It has been developed in close connection with traditional religious local beliefs from the period of the formation of the people themselves and further included the period of the formation and existence of the Soviet union. After gaining independence, the country faced the task of reviving, or rather productively “utilizing” all the spiritual heritage that is still in the depths of history, for the benefit of today's generation. This article discusses some of the religious studies of the 19th century.

Keywords: religion, religious studies, iman (faith), Islam, Sharia (Muslim law), religious picture

Қазіргі кезде қазақ әдебиеттану ғылымында діни ағартушылық ағымдағы ақындардың шығармалары, рухани мол мұралары зерттелу үстінде. Себебі дін, ғылым, өнер өмірді тану деп аталатын бір бүтіннің құрамдас бөліктері жеке өркениетті ел болу үшін дін, ғылым, өнердің үш тағаны бірін-бірі жоққа шығармайды, қайта толықтырып отырады. Дін адамның жан дүниесінен бастап қоғамдағы бүкіл процестерді бір қалыпқа түсіруге тырысса, әдебиеттің де түп мақсаты адамды қоршаған шарттылықтарды жеңіп, жан бостандығына жол ашу екені белгілі. Қазақ әдебиетіндегі ислам, шариғат мәселелерін сөз ету үшін қазақ арасына ислам дінінің қай уақытта келгендігіне көңіл бөлу керек. Осы мәселе жөнінде ғалым былай дейді: «Жазу әдебиет деп жазылған шығармаларды айтамыз. Жазылған шығармалар қазаққа жазу тарай бастағаннан бері қарай шыққан сөздер. Қазаққа жазу дінмен бірге келген. Қазақ ішінде молдалық қылып дін үйретушілер, бала оқытушы қожалар, ноғай молдалар болған себепті жазба сөзді шығарушылар да бастапқы уақытта солар болған. Қазақ ішінде олар көп тұрып, қазақтың тілін, мінезін жақсы білген. Қазақтың өлеңді сөзді сүйетін мінезін біліп, дінді халыққа молдалар өлеңмен үйреткен. Шарттарын, шариғат бұйрықтарын өлеңді хикая, өлеңді әңгіме түрінде айтып, халықтың құлағына сіңіріп, көңілдеріне қондырған, басқа мұсылмандардың тіліндегі діндер түрде шығарған. Ертегі өлеңдерді қазақтың ертегі жырларының түріне салып, қазақ тіліне аударулары дін шарттарын, шариғат бұйрықтарын өлең арқылы білдіру мақсатпен істелген іс» [1, 316]. Ғалымның осы пікірін М.Әуезов былайша толықтырады: «Қазақ арасына ісләм дінінің тарауына көбінесе қазақтың ақындықты суюі себеп болды деген дұрыс пікір. Елге не жайылса да, әдебиет жұрнағы болып, әдебиет өлшеуінің біріне түскен соң ғана жайылатын болған. Өлеңсіз, әңгімесіз, сұлу сөзсіз келген құрғақ үгіт болса, ондайды ел тындамаған да ұқпаған; ықылас қоймайтын болған». Олай болса, ислам дінінің қазақ арасына кіруі жөнінде айтылған бірсыпыра зерттеулерге сүйене отырып ой тұжырымдаған орынды болмақ. Осы мақсатпен ежелгі дәуір әдебиет зерттеушілердің еңбектерінен бірер мысалдар келтіріп көрелік.

Бұл жөнінде қазақ даласындағы ислами әдебиеттің тууын арнайы зерттеушілер мынадай тұжырым жасайды: «ҮІІ ғасырда дүниеге келіп, көп ұзамай көрші жатқан елдерге таралған ислам діні өзімен бірге ұлы өркениет пен тың мәдениетті алып келді. Осы имани сенімді қабылдаған халықтардың әдебиетінде жаңа бағыт, тың серпіліс пайда болды. Бүгінде әлем әдебиетінің алтын қорына қосылған мұсылман шығыс сөз өнерінің асыл жауһарлары осы діннің ықпалында дүниеге келгені аян. Мұсылмандықты қабылдаған түркі халықтарының әдебиетінде Махмұд Қашқаридың «Диуани лұғат ат-түрк», Жүсіп Баласағұнның «Құтты білік», Ахмет Иасауидің «Диуани хикмет», Сүлеймен Бақырғанидың «Ақыр заман кітабы», Ахмет Йугнекидің «Ақиқат сыйы», Бурхануддин Рабғузидың «Қиссасул әнбия», сейф Сараидың «Гулистан бит-түрки», Құтыбтың «Құсрау

уа Шырын», Хусам Кәтибтың «Жұмжұма сұлтан», Махмұд бин Ғалидың «Нахжул фарадис» секілді әдеби жәдігерлері пайда болды.

Қарахандықтар билігінен бері XX ғасырдың алғашқы ширегіне дейін өмір сүрген ақындардың жырлайтын басты тақырыптарының бірі – діни мазмұндағы шығармалар еді. Өткен ғасыр ақындары – Шәді Жәңгірұлы, Тұрмағамбет Ізтілеуов, Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы, Әбубәкір Кердері, Жүсіпбек Шайхисламұлы діни медреселерде тәлім алып, көкірек көздерін қасиетті Құранмен суарды. Олар хақ дінді өз шығармаларында жырлау арқылы бұл сенімнің қазақ халқының арасына тарауына айтарлықтай дәрежеде өз септігін тигізді» [2, 3-4].

Әрбір ұлт мәдениеті мен әдебиетінің өзіндік өсу, қалыптасу жолы және өзіне тән ерекшеліктері болады. Сол секілді қазақ әдебиеті де дәстүрлі діни наным-сенімдермен тығыз байланыста дамыды. Ұлттық әдебиетіміздің діни-сеніммен тығыз байланысы халық болып қалыптасқан кезден бастап, Кеңес өкіметі құрылған жылдарға дейін жалғасып келді. Қазақстанның дербес ел болып, шаңырақ көтеріп, хандық құру кезеңін тарихшы ғалымдар ХҮ ғасыр деп көрсетіп жүргенінен әрі қарайғы тарихқа жүгінсек, қазіргі қазақ жерін біздің мемлекет пайда болмай тұрып, түркі тілдес тайпалар мекендегенінен хабардар боламыз. Сол түркі тайпалары, яғни біздің халқымыз Ислам діні келген уақыттан бастап, жаңа дін Ислам дінін қабылдап, мұсылман болған.

Ислам діні мен шариғаты жайында жазылған ғылыми зерттеу еңбектерді талдап саралар болсақ, әуелі қазақтың көрнекті ағартушы ғалымы, Ы.Алтынсариннен бастау алатынын көреміз. Қазақ халқының дарынды ұлдарының бірі Ы.Алтынсариннің «Шарайт-ул-ислам» атты кітабы – Ислам дінінің қағида-шарттарын қазақ балаларына арнап, лайықты етіп жазған тұңғыш оқу құралы. Оны автор 1884 жылы Қазан қаласында араб қарпімен бастырып шығарды. Аталған еңбек Ы.Алтынсарин қайтыс болғаннан кейін, 1894 жылы орыс таңбасы-кириллицамен қайта басылып шығады. Ұлы ағартушының бұл еңбегі бір ғасыр бойы бірнеше буын ұрпақтың назарынан тыс қалып, архивтің қоймасында шаң басып, сақталып келді.

Қазақ елі дербестік алғаннан кейінгі уақыт талабы, замана ағымы осы кезге дейін тарих тереңінде қалған рухани мұраларымыздың барлығын қазіргі ұрпақ игілігіне жаратудың мезгілі жеткендігін дәлелдеп отыр. Сондай құнды жәдігерлеріміздің бірі – «Шарайт-уль-Ислам» кітабы. Аталған еңбектің жазылуы жайында автордың өзі: «...Мұның соңында бұл кітапты жазып шығарған себебіміз әркімге мәлім Кәләм шариф һәм үлкен ғылыми кітаптар араб тілінде жазылуы. Араб тілін әркімге білмек һәм қиын, һәм көп қара халыққа мүмкін де емес... қазақ жұртына пайда келтірмек ниетпен һәм қараңғы туғандарымызды түсінікті тілменен өзінің дінін түсіндіру үшін бұл кітапты жазуға кірістік», – деп жазды [3,9]. Аталған оқулық кезінде қазақ балаларының мұсылман дінінің ереже шарттарын үйреніп, біліп, оны өмірде қолдануына дәнекер болса, кейін ұзақ жылдар бойы жарияланбай, зерттелмей келді, атала қалған күннің өзінде дінді уағыздау деп түсіндіріліп, лайықты көңіл бөлінбеді. Тек коммунистік жүйеден кейінгі кездерде ғана тарихи мұраларға әділ қараудың заманы келген тұста, әсіресе, ұлы ағартушының туғанына 150 жыл толуы қарсаңында ғана ғалымның ғылыми, әдеби мұраларын толыққанды зерттеуге көңіл бөліне бастады

Ы.Алтынсариннің еңбегінде қамтылған мәселелерден жасалатын түйін – автордың ислам діні қағидаларының халыққа ең керекті, ең басты жерлерін тандап ала білгендігінде. Араб тіліндегі еңбектерде шариғатқа төмендегідей анықтама беріледі:

. الشرع في اللغة عبارة عن البيان والإظهار يقال شرع الله كذا أي جعله طريقا ومذهبيا ومنه المشرعة. الشريعة العبودية وقيل الشريعة هي الطريق في الدين (ص) هي الإلتزام بالتزام [4.167]

«Әш-Шарь» сөзі араб тілінде бір нәрсені баяндауды әрі қандай да бір нәрсені ашып көрсетуді білдіреді. Мысалы, Аллаһ тағала осылайша шара десек онда Аллаһ тағала

осылайша жол көрсетті, жол салып берді деп түсінеміз. Міне осы сөзден «эл-машраъ» сөзі шығады. Бұл «Шариғат» сөзінің түбірі. Шариғат дегеніміз Жаратқанға құлшылық етуде ұстануы тиіс қағидалар жиынтығы. Кейде мұны дін жолы деп те атайды.

الشرع لغة: البيان واصطلاحاً: تجويز الشيء أو تحريمه أي جعله جائزاً أو حراماً. الشارح مبین الأحكام الشرعية والطريقة في الدين. الشريعة ما شرع الله تعالى لعباده. المشروع ما أظهره الشرع والدين ما ورد به الشرع من التعبد [5.70] ويطلق على الطاعة والعبادة والجزاء والحساب. (ص)

Шаръ сөзінің тілдік мағынасы бір нәрсені баяндау, түсіндіру. Ал діни терминдік мағынасы бір нәрсені рұқсат ету немесе оған тыйым салу. Басқаша айтқанда бір нәрсенің адал не арам (харам) екендігін білдіру, баян ету. Міне сондықтан да «Әш-шаариъ» сөзі діни үкімдердің баяндалуы. Ал «шариғат» сөзі діндегі ұстанатын жол. Шариғат Алла Тағаланың пенделеріне баяндап түсіндіргендерінің жиынтығы. Әл-машруъ сөзі діндегі құлшылықтарға қатысты амалдар баяндап түсіндірілген мойынсұну, құлшылық ету, орындаған іске берілетін сый немесе жаза, есеп-қисапты білдіреді.

Осы араб ғалымдарының шариғатқа берген анықтамаларын оқып, аударып отырып Ыбырай Алтынсарин мен Шәкәрім Құдайбердіұлының өз еңбектерінде қазақ халқына ислам діни туралы мағлұмат беруде орынды пайдаланғандығын байқауға болады. Ол өзі өмір сүрген тұстағы қазақ жастарының дін жөніндегі түсініктері теріс бағытқа түспес үшін және де қазақтың жазба тілінде татар, өзбек тілдерінің орынсыз қолданылуына жол бермес үшін халыққа түсінікті тілмен осы зерттеу еңбекті құрастырып діннің тәрбиелік мүмкіндігін молайтты. Сонымен қатар қалың қауымға иман-ғибадаттың мәнін қазақ тілінде дұрыс ұғындыруға тырысты. Оның бұл бағыттағы қыруар еңбегі өз нәтижесін берді де. Ы.Алтынсариннің «Мұсылманшылықтың тұтқасы» атты еңбегі қалың оқырманның қолына тиген соң қазақ халқы Құран Кәрімнің аяттары мен сүрелерінде айтылған сөздерді түсінбесе де жатқа айту дағдысын қойып, оның мазмұнына үңіле түсті. Ислам дінінің жақсы жақтарын түсіндіру бағытында жасалған бұл еңбек – осы бағытта жасалған құнды дүниелердің тырнақ алдысы ретінде тарих қойнауына енді. Аталған еңбектің кеңестік дәуірде біржақты бағалануының салдарынан көпшіліктің қолданысынан түсіп қалды. Алайда, осы құнды дүниенің араға жүз салып қайта оралуы – мәдени, рухани өміріміздегі баға жетпес үлкен қуаныш. Бұл еңбек – сонымен қатар қазақ әдеби тілінің әу бастағы табиғи сұлулығының тамаша бір үлгісі. Терең білімділікпен жазылған еңбектегі қаламгердің аудармасында берілген баламалар да көңілге қонымды.

Ы.Алтынсариннің «Мұсылманшылықтың тұтқасы» еңбегінен кейін қазақ тілінде дін ілімі туралы кітаптар шыға бастады. Соның бірі – Шәкәрім Құдайбердіұлының «Мұсылмандық шарты» атты еңбегі. Профессор М.Мырзахметовтың осы кітапқа жазған алғы сөзіндегі: «...қазақ ағартушылары мен Ы.Алтынсариннің «Шариат-уль ислам» кітабы мен одан кейін дүниеге келген Шәкәрімнің «Мұсылмандық шарты» бір аңғардан соққан желдің бағдарындай межені ұстағаны сезіледі. Немесе XIX ғасырдың екінші жартысы мен XX ғасырдың басындағылардың творчествосындағы кейбір саяси-әлеуметтік рухтағы ағымдардың туындау себебі де жүйелі түрде жүргізіле бастаған миссионерлік саясаттың етек алуынан пайда болған құбылыс болатын-ды. Бұлар да уды умен қайтаруға болады деген танымалы күрес тәсілін ұстанған тәрізді» – деген пікіріне сүйенетін болсақ, Ы.Алтынсарин мен Ш.Құдайбердіұлы аталған еңбектері арқылы дін мұсылман халқын мәңгірттіктен құтқаруға қарлығаштың қанатымен су сепкендей еңбек ете білді. Шәкәрім Құдайбердіұлының бұл шығармасы ислам, шариғат қағидаларын қарапайым халыққа түсінікті тілмен жеткізу мақсатында жазылған екінші еңбек. Сөйтіп, Ы.Алтынсариннің «Мұсылманшылықтың тұтқасы» еңбегіндегі имандылық мәселесін Ш.Құдайбердіұлы «Мұсылмандық шарты» атты еңбегінде толықтыра түсті. Екінші кітапта имандылық мәселелері кең ауқымда қамтылған. Оның басты ерекшелігі де осында. Еңбектің кіріспе сөзінде автор былай дейді: «Алла Тағала барша адам баласына бір Алла Тағаланың барлығын, бірлігін һәм өзін жаратқан иесі екенін біліп иман келтіріп, құлшылық қылсын

деп жаратқан... Оқығандарыңыз кітаптан, оқымағандарыңыз молдалардан естіп білген шығарсыздар. Олай да болса біздің қазақ халқының өз тілімен жазылған кітап жоқ болған соң араб, парсы кітапты білмек түгіл, ноғай тіліменен жазылған кітаптарды да анықтап ұға алған жоқ шығар деп ойлаймын. Сол себептен иман ғибадат турасын шамам келгенше қазақ тіліменен жазайын деп ойландым. Бұл кітап әрбір қазақ оқуға оңай болып әрі оларға пайда, әрі өзіме сауап болар ма екен деп Алла Тағаланың рахметінен үміт еттім. Амин» [6, 7], – дей келеді де автор имандылық дегеннің не екендігін түсіндіруден бастайды. «Иман деген Алла Тағаланың барлығына, бірлігіне, онан басқа Алла жоқтығына, Құран сөзінің бәрі шындығына анық ықласпен нанбақ», – деген сөзі Ы.Алтынсариннің иман сөзіне берген анықтамасымен үндесіп жатқаны даусыз.

Жоғарыда сөз болған еңбектерде екі автордың да бес парызға ерекше мән бергенін байқадық. Бес парыздың бірі ораза ұстаудың сауап екендігі туралы Құран Кәрімде де өте көп айтылған. Осы сөзімізге Құран Кәрімнен бірер мысал келтіруге болады:

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ

«Рамазан айы сондай бір ай-кім, бұл айда адамдарды тура жолға бастайтын, хақ пен нахақты ажырататын уә хақтың дәлелдері келтірілген Құран түсірілді» (Құран Кәрім, Бақара сүресі (2) 185-аят)

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ

«Күдіксіз, Құранды қадір түнінде түсірдік» (Құран Кәрім, Қадір сүресі (97), 1-аят

حم 1. وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ 2. إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ

«Ха мим. Ол ап-анық Кітапқа ант болсын! Біз оны (Құранды), шынында, мүбәрәк бір түнде (Қадір түнінде) түсірдік! Шынында, Біз онымен (Құранмен) ескертушіміз» (Құран Кәрім, Дұхан сүресі (44), 1-3 аяттар).

عن أبي هريرة رضى الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: "إذا جاء رمضان فتحت أبواب الجنة، وغلقت أبواب النار، وصدفت الشياطين". رواه البخارى و مسلم

Әбу Хурайрадан (р.а.) келген риуаятта Алланың Елшісі (с.а.у.): «Рамазан айы келгенде жаннаттың есіктері ашылып, тозақтың есіктері жабылып, шайтандар кісенделінеді»- деді. Сахих әл-Бұхари мен Муслим. Олай болса, Ы.Алтынсарин мен Ш.Құдайбердіұлының да Рамазан айы мен ораза туралы кеңірек сөз етуі тегін емес. Олар қазақ халқына оразаны не үшін ұстау керек екендігін түсіндіре білді. Қаламгерлердің бірінші жетістігінің өзі – осы.

Ы.Алтынсарин мен Ш.Құдайбердіұлының еңбектерінен кейін М.Тұрғамбайұғлының «Пайғамбарлар заманы» атты еңбегі жарық көрді. Ислам дінінің енуі, пайғамбарлардың өмірі мен қызметі жөнінде Мәнән Тұрмағамбайұғлының «Пайғамбарлар заманы» атты еңбегінде кеңінен сөз болған. Кітаптың «Таратушыдан» деп аталатын беташарын (алғы сөзін) жазған Халжан Қоңыратбаев. Таратушы былай дейді: «Бұрын балаларымыз ноғайша, «аср сағадат» оқығанда көп сөзіне түсіне алмаушы еді. Сондықтан пайдасы да кем еді. Енді тәңірім өзімізден жазушы берсе жазған кітаптарын біз әрленіп (үйреніп болу керек) тарата бермейтін неміз бар. Түркі қауымының ішіндегі ең саф болып тұрған жалғыз қазақ әдебиеті екен осы алтынды таза гауһардай қымбат қазақ әдебиетіне қылған хызметіміз бүтін түркі қауымдарына қылған хызметіміз болып табылады ғой» [7, 3].

Ислам діні VII ғасырдың басында Арабия түбегінде пайда болды. Ол уақытта бұл аймақтағы Мекке мен Ясриб (Медине) қалаларында арабтармен қатар басқа діндерге құлшылық ететін, өзге де халықтар мекен ететін. 51 беттік кітаптың құрылымы 19 тараудан тұрады. Автор «Сөз басында»: «Тарих кісінің көңілін оятады, жүректі тербейді. Бұрынғы жанның үстіне жаңа жан кіргізіп жасартады. Тарих кісінің пікірін ашады; зор қиял кіргізеді, алдыңғы жақтан үмітті арттырады, көңілді кеңейтіп ұзақшыл қылады, бір

күндік ғана жаман ойдан құтқарады. Тарих кісінің мінезін түзейді. Әрлендіреді, шыдамды қылады. Өткір сөзді, жүректі қылады, намысты арлы қылады. Тарих кісінің ұлтын сүйдіреді, ұлтшыл қылады, ұлт ісіне аянбай кірісетін сабырлы, сабаз кісі қылады. Тарих кісінің дінін жақсы көргізеді, діндар қылады. Діндегі артықшылықты үйретеді», – дей келіп, өткен тарихтың болашақ үшін аса қажет дүние екендігіне көңіл аударады [7, 5]. Автор Ислам дінінің қашан, қайдан келгендігін, оның адамзат баласы үшін пайдалы жақтарын нақты мысалдар арқылы түсіндіре білген. Осы мақсатпен Арабстан елі туралы толық мағлұмат беріп, араб халқының өзіндік ерекшеліктеріне назар аударады. Ислам дінін қабылдағанға дейінгі араб халқының әдет-ғұрпы мен ол елде үстемдік құрған басқа діндердің тарихынан да мағлұмат береді. Ислам дінінің оңай пайда болмағандығы сол тұстағы қиыншылықтар арқылы ашыла түскен. Пайғамбардың дүниеге келуінен бастап сөз еткен автор халықтың сол тұста пайғамбарларға аса зәру болғанын өмір шындығы арқылы жеткізе білген. Пайғамбар дүниеге келгеннен кейін оны асыраушы әйелге бергеніне, оның тәрбиесіне жеке-жеке тарау арнау арқылы оның өсу-толысу кезеңінен біршама мағлұмат беріледі. Пайғамбардың пайғамбарлыққа дейінгі хал-жағдайынан хабар бере отырып, оның ел билеудегі шеберлігі ашылған. Пайғамбарға уахи илаһидың келуі арқылы оның дінге үндеу жүргізе бастауы, кәпірлердің сөзіне қарсы тұрып олармен арада болған сан-алуан күрестерді нанымды суреттей білген автор Ислам дінінің қалыптасу барысындағы қиыншылықтарды аша түскен. Кәпірлердің ұйым құрып қастандық жасауы мен Хамза мен Омардың иманға келуін сөз ету арқылы автор Ислам дінінің қалыптасу тарихынан хабар берген. Бұл кітапта ислам дінінің тарихымен бірге оның пайдалы жақтары кең түрде сөз болғандықтан тәрбиелік мәні де зор. Осындай Ислам дінінің тарихы мен тәрбиелік мәнін кеңінен сөз еткен кітаптардың қазақ тіліне аударыла бастауы арқылы оқушы қауым діннің тарихынан хабар ала бастады.

Қорыта айтқанда Ы.Алтынсариннің «Мұсылманшылықтың тұтқасы» мен Ш.Құдайбердіұлының «Мұсылмандық шарты» атты еңбектері – қазақ халқына имандылық жөнінде ана тілінде толыққанды мағлұмат берген құнды дүниелер. Бұл еңбектер мұсылманшылықтың негізгі шарттары мен парыздарын алғаш рет түсіндіруге ұмтылыс жасауымен бағалы. Себебі, шала сауатты қазақ халқын қолына Құран ұстаған шала молдалар шарифатта солай деген деп тура жолдан адастыра бастады. Аталған еңбектер дер шағында жазылғандықтан, бұқара халық шарифаттың не екендігін өздері оқып түсінді. Араб, парсы сөздерін түсінбесе де жатқа айтатын қазақтар ендігі жерде Құран аяттары мен сүрелерінің не жайында айтылып жатқанын ұға білді. Ы.Алтынсариннің тұңғыш бастамасын Ш.Құдайбердіұлы өз тарапынан толықтыра түсті. Ол Құран Кәрімнің аят, сүрелерін сол қалпында келтіре отырып, өз бетінше түсіндіруге тырысты. «Мұсылмандық шартына» ақынның өзінің көңілі толмағаны оның кейінгі жылдары Шығыс пен Батыстың рухани мұрасын терең игергендігінен туындағаны анық. Алайда, ақын қазақ халқына имандылықтың не екендігін, Алланың бар екендігін, оның бірлігі мен сипатын ақылмен ойлау керектігін, Алла Тағаланың періштелері мен пайғамбарларының болғандығын қарапайым тілмен нанымды түрде бейнелей білді. Ахырет күнінің болатындығын, қияметте тіріліп, жалған дүниеде жасаған істеріңнің есебіне қабырда жауап беретіндігіңді шынайы бейнелей білді.

Ы.Алтынсарин мен Ш.Құдайбердіұлы көркем шығармаларында да осы ақ жолды ұстана отырып ар ілімін көтере білді. Мұның өзі сол тұстағы қазақ әдебиеті мен мәдениетінің баға жетпес қазынасы болып табылды. Сондықтан да аталған еңбектер қашан да өз бағасын жоймақ емес. Аты аталған қаламгерлер қазақ әдебиетіне Мұхаммед пайғамбардың жанды бейнесін алып келді. Баяндау, әңгімелеу әдістері арқылы олар аңыздарға жан бітірді. Жиырма сегіз пайғамбар туралы аңыздардың өмірден алынған тарихи шындық екендігіне оқырманның көзін жеткізді. Олай болса, аталған еңбектердің

бірінші жетістігі – қазақ әдебиетіне Мұхаммед пайғамбардың образын алып келуі. Екінші жетістігі – Құран Кәрімдегі мадақ, мінәжат үлгілерінің қазақ әдебиетіне енуі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Байтұрсынов А. Шығармалары.– Алматы: Алаш, 2003. – 1 т. – 408 б.
2. Қыдыр Т. «Орта ғасырдағы қазақ даласында ислами әдебиеттің тууы және қалыптасуы (XI-XII ғғ.): филол. ғыл. канд. автореф. ... – Алматы, 2005. – 27 б.
3. Ыбырай Алтынсарин. Мұсылманшылықтың тұтқасы. (Шараит-ул-ислам. – Қазан. – 1884). – Алматы: ТПО Қаламгер. – 1991. – 80 б.
4. الطبعة الكتاب : التعريفات. المؤلف : علي بن محمد بن علي الجرجاني. الناشر : دار الكتاب العربي – بيروت الأولى ، 1405 هجري. تحقيق : إبراهيم الأبياري. عدد صفحات الكتاب 333 ص.
5. الكتاب : الحدود الأنيفة والتعريفات الدقيقة. المؤلف : زكريا بن محمد بن زكريا الأنصاري أبو يحيى الناشر : دار الفكر المعاصر – بيروت. الطبعة الأولى ، 1411. تحقيق : د. مازن المبارك. عدد كل صفحات الكتاب ص 85
6. Халифа Алтай Ғақып ұлы. Ғибадатул ислам.– Алматы: Берен, 1994. – 128 б
7. Тұрмағамбайұғлы М. Пайғамбарлар заманы. – Орынбор. – Хусейн мэтбағасы, 1915. – 51 б.

МРНТИ: 14.35.09

Оразова Рая Қадыс-қызы.¹

¹*Абай атындағы ҚазҰПУ*

шығыс тілдері кафедрасының аға оқытушысы.

АБАЙ ЖӘНЕ ШЫҒЫСТЫҚ ӘДЕБИЕТІ БАЙЛАНЫСТАРЫ

Андатпа

Мақалада қазақтың ұлы ақыны Абайдың өмірі мен шығармашылығын зерттей отырып, оған әсер еткен шығыс әдебиеті мен классиктерінің ақын шығармашылығында алған орнын анықтаған зерттеуші ғалымдардың пікірлері түйінделеді, еңбектерінен мысалдар келтіріледі. Жалпы, Абай өмірі мен шығармашылығы қазақ халқының белгілі бір дәуірдегі өмірінің бейнесі дейтін болсақ, ол туралы зерттеу еңбектер мен шығармаларын жан-жақты талқылау әлі де жалғаса береді деген ойдамыз.

Кілт сөздер: шығыс әдебиеті, шығыс классиктері.

Оразова Рая Кадысовна¹

¹*КазНПУ им.Абая, старший преподаватель*

ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ АБАЕМ И ВОСТОЧНОЙ ЛИТЕРАТУРОЙ

Аннотация

В статье рассматриваются мнения ученых исследовавшие жизнь и творчество великого народного поэта и просветителя Абая, и повлиявшей на его творчество восточная литература и восточные классики, примеры из его стихов. Если считать, что вся творчества и жизнь великого классика отражает жизнь казахского народа в определенный период, то надеемся, что исследования творчества поэта найдут свои продолжения.

Ключевые слова: восточная литература , восточная классика.

Orazova R.K.¹

¹KazNPU named after Abai, senior teacher

RELATIONS BETWEEN ABAI AND EASTERN LITERATURE

Abstract

The article considers the opinions of scientists who studied the life and work of the great folk poet and enlightener Abay, and which influenced his work, eastern literature and oriental classics, examples from his poems. If we consider that all the work and life of the great classic reflects the life of the Kazakh people in a certain period, then we hope that the study of the poet's creativity will find its continuation.

Key words: eastern literature , oriental classics.

Қазақ әдебиеті мен араб әдебиеті туралы сөз қозғағанда, қазақтың бас ақыны Абайға соқпай өтуге болмайды. Қазақ және шығыс елдері әдеби байланыстарын сөз ете отырып, біз Абай шығармаларының шығыстық тамырын, түп-төркінін Ислам дінімен бірге келген араб мәдениетінің Орта Азия мен қазақ жеріне енуімен байланыстырамыз. Араб мәдениетімен бірге келген араб жазуы, араб тілі мен ислам діні, сол арқылы енген араб классикалық әдебиетінің үлгілерінің Абай дүниетанымына да қаншалықты ықпал еткені жайында да ,оның шығармаларының Шығыс әдебиетімен сабақтастығы туралы да көптеген зерттеу еңбектер жазылды. Ұлы ақынның шығармаларының араб әдебиетімен байланысы жөніндегі іргелі мәселені ғылыми тұрғыдан зерделеу ісіне жол ашқан ғалым М.Әуезов болды. Ол «Әр жылдар ойлары» атты еңбегінде Абай мұраларын саралай отырып, «тегінде, Абай шығармаларының барлық қор, нәрі үлкен үш арнадан құралады: бірінші, ең молы – қазақтың халық әдебиетінің мұра-тумалары, екіншісі – Шығыс әдебиетінен келген және ең аз сезілетін белгілер, үшіншісі – Батыс әдебиетінің үлгі-өрнектері. Абай ұлағатының биікке көтерілуіне, дүниетаным көкжиегінің кеңеюіне ықпал еткен екінші арна – негізінен шығыстық араб әдебиеті десек, артық айтқандық емес» [1,199б] деген болатын. Содан бері Абай мұраларының Шығысқа қатысы жайында қазақтың бүкіл ғалымдары қалам тартқан десек артық айтқандық болмас. Бұл үшін ұлы ақынның жастық шағына үңілсе де жетіп жатыр. Зейінді шәкірттің Ахмет Риза медресесінде оқып жүргенде өздігінен ізденіп жүріп тапқан Шығыс шайырлары жас жүрегіне өшпес шұғыла құйды. Жас ақынның алғашқы өлеңдері де шығыс поэзиясы үлгісімен жазылуы тектен тек емес. Ақынның балаң кездегі Шығыс поэзиясынан жинаған тәжірибелері кейіннен ақындықтың шыңына көтерілген тұста кемелдене түсті. Ақын шығармаларының Шығыс әдебиетіне қатыстылығы жайында, әсіресе, М.Әуезов, З.Ахметов, С.Қасқабасов, М.Мырзахметов, Ө.Күмісбаев, А.Қыраубаева т.б. нақтылы ғалымдар ғылыми еңбектер жазған.

Абай Науаи, Физули ғазалдарына ерекше ден қойды, алдымен шығыстың ұлы шайырларының өзбек, түрік тілдеріндегі туындыларымен танысты. Науаи, Физулиді жете білу арқасында Фирдауси, Сағди, Қожа Хафиз шығармаларынан хабардар болды. Зерттеуші ғалымдардың айтуынша XIX ғ. қазақ әдебиетіндегі Абай, Шәңгерей, Шәді, Шортанбай, Ақан сияқты ірі ақындардың бәрінен де шығыс ғазалдарының, дастандарының айқын сарындары сезіледі.

Енді сол классикалық мәдениетті айтқанда көз алдымызға әуелі араб халқының «Мың бір түн» ертегісі елестейтіні даусыз. Абай бұл классикалық туындының сюжеті негізінде «Әзімнің әңгімесі» поэмасын жазғанда, арабтың ертегі аңыз-әңгімелерін өндеп, өз дүниетанымына, қазақ қоғамына орайластырып, қайта жырлағанын көруге болады. Бұл поэманы «Мың бір түн» ертегісінің назирашылдық дәстүр негізінде өлеңмен қайта жырланған туынды нұсқасы деп түсінеміз. Шығарманың басында поэма сюжетін қайдан алғаны жөнінде ақынның өзі былай баяндап өтеді:

Бір сөзім «Мың бір түннен» оқып көрген,
өлең ғып сол сөзімді айтқым келген.

Большты ағайында екі жігіт

Бағдатта Мұстапа мен Сапа деген [61,140].

Абай туындысының «Мың бір түндегі» «Хасан зергер туралы әңгімеден» ерекшелігі Хасанды Әзім деп алып, ертегіде орын алмаған баланың тәрбиелену оқиғасын қазақтың дәстүрі мен өзінің ағартушылық идеяларына сәйкестендіріп жыл санап өсіреді, медреседе оқытады. Сонымен қатар автор бұл поэмада кейіпкерлердің образдарын мінездерін, қасиеттерін өмірде кездесетін адамның жағымды, жағымсыз қасиеттерімен сомдайды.

Шығыс аңыздарының бірінің негізінде жазылды деп айтылып жүрген ұлы ақынның «Масфұт» поэмасының да түп негізі араб аңызына барып тіреледі. М.Әуезовтың пайымдауынша, «Масфұт» поэмасындағы Масфұттың тіршілік еткен шаһары - Бағдад, Һарун ар-Рашид халифтің тұсында болса керек. Араб әдебиетіндегі бұл шығарма Абайдың эстетикалық ой-пікірлерімен ұштасқандықтан, ақын қаламы арқылы қазақ жерінде қайта түлеген. Абай осы поэмадағы басты кейіпкер Масфұт арқылы өзінің қоғамдық-әлеуметтік көзқарасын, өмірден түйгендерін әңгіме арқауына айналдырады [2,1726]. Адамгершілік пен әділдікті ту етіп ұстаған Масфұт «мүсәпір шалды» жабылып сабап жатқан ұрылардың арашалау үшін көзсіз ерлікке барады.

Абайдың шығармашылығына араб поэзиясының ықпалы болғанымен, ақын оларды өзінің ой өлшемінде таразыға салып, төлтума туындысына айналдырған. «Көзімнің қарасы», «Желсіз түнде жарық ай», «Қызарып, сұрланып» өлеңдерін ақын шешен тілмен шеберлеп, сүйспеншілік сезімдерді көркем көрсетеді. Сонымен қатар, «жан ләззаты», «жан шәрбаты» тәрізді сөздермен махаббат иріміне бойлай түссе де, араб ақындарында жиі кездесетін «Алланың рахметінде» өлең өрнегі өріліп отырады. «Қор болды жаным», «Сен мені не етесің» өлеңдерінде арабтың классикалық поэзиясында қалыптасқан, махаббат лирикаларында көптеп жырланған «ғашық», «мағшұқ» сияқты жүректің алып-ұшқан күйін сипаттайтын ғазалдарымен сабақтасатын ортақ белгілер көрініс береді. «Өлең сөздің патшасы, сөз сарасы», «Білімдіден шыққан сөз» және т.б. өлеңдерінің кейбір шумақтарында Абай өлең сөздің құдіретін діни деректермен дәлелдеуге тырысады. Ақын ғибратты, мәнді өлеңді ердің данасы ғана қиыстыра алады және ондай «Тілге жеңіл, жүрекке жылы тиетін» өлеңді Тәңірі де, пайғамбар да, әулиелер де қадір тұтады деп түсінеді.

Абай тек классиктерді оқып қоймаған, арғы-бергі араб, парсы, грек тарихшыларының еңбектерімен де таныс болған. Ибн ал-Асир, Жамаладдин, Диуани, Шамсиддин Сами және басқа ғалымдардың туындыларын оқыған. Ибн аль-Асир кім дейтін болсақ, ол араб тарихшысы, белгілі шежіреші ат-Табаридің «Ал-камил фи-т-тарих»

атты 12 томдық еңбегін жалғастырып, толықтырған ғалым. Тағы бір мысалды айтатын болсақ, Абай өз кітапханасына Шамсиддин Самидің 10 томдық сөздігін қолына түсіруі ұлы ақын талантын жаңа бір қырынан көрсетеді. Бұл сөздікте христиан, мұсылман діндерінің көрнекті өкілдері, атақты шайырлардың, қалалардың ғұмырнамасы және өлеңдерден үзінділер берілген. Осы сөздікке қарап, біз Абай атамыздың кең даламызда бір өзі энциклопедиялық қызмет атқарғанын байқаймыз.

М.Әуезовтың «Әр жылдар ойдарын» оқи отырып, Абайдың «күншығысым күнбатыс, батысым шығыс боп етті» деген философиялық ойының мәнін ұққандай боламыз. Ұлы ақын шығыс шайырларын 13 жасында жазған өлеңдерінде тізіп айтып, отыз жасына дейін Шығыстың классикалық әдебиетіне ден қойғанын, одан кейін орыс оқымыстыларының кітаптарын оқығанын, ал қамал алатын жасқа келгенде бүкіл дүние асты-үстіне шығып өзгергенін айтады [3,456]. Қырық жасында өлеңді ермек емес, ұлы өнер, рухани азық деп ұғып, өзінің жазған «Жазын» Көкбайдан қайта «сатып» алған Абайдың күнбатысы қайта шығысқа айналуының үлкен философиялық, тағылымдық мәні бар. Батыстың классикалық әдебиеттерін оқып, ондағы тұжырымды ойға қаныққан ақын Шығыс дүниесіндегі ойдың феномендік астары мен жүйесін түсінген болар бәлкім?! Шығыстағы дүние-жалған философиясының мәнінің тереңдігіне үңілген болар... Шығысқа іштей туыстығын 44 жасындағы махаббат лирикаларында да байқатады. Осы тұста жоғарыда айтып өткендей, әсіресе Абай лирикасы мен Науаи ғазалдарының арасындағы көп үндестікті табуға болады. Ғалымдардың зерттеулерінен келтірілген мысалдарды алатын болсақ, «Ескендір» поэмасын жазудағы Науаи мен Абайдың өз талғамдарымен келуі, «Өліпби» өлеңіндегі араб алфавитімен тізілген ғазалдар т.б. алуға болады. Науаи «адамға деген махаббат – адамдық іс» десе, Абай «атым адам болған соң, қайтіп надан болайын» дейді. Абайдың «Мен сәлем жазамын», «Айттым сәлем Қаламқас» өлеңдерін мысалға келтіретін болсақ, Науаиден : «күннің сұлу ақша бетін көктегі тек бұлт бүркейді» деген жолдарды кездестіруге болады.

Абайдың мәнді де, мағыналы, әрі философиялық еңбектерінің бәрі де кемеліне келген шақта дүниеге келгені белгілі. Сонымен қатар Абай өзінің тиянақ таппаған тынымсыз көңілін дінге қарай бұрғанда, мұсылманшылық дініне бұрады. Тағы да «халық», «дәһри», «ләмәкан» сияқты анық исламият сөздігін пайдаланып отырады, - деп М.Әуезовтің айтқан тұжырымы да біздің ойымызды нақтылай түсері хақ [4,1286].

Сонымен, Шығыстың ғұлама шайырларымен терезесі тең түсіп отырған Абай үлкен шындықтың ақыны, ол Фирдауси, Низами, Науаи көлеңкелерінде қалып қоймай, қазақ өлеңдерінің туын тікті. әл-Фараби трактаттары тәрізді Абайдың философиялық трактаттары да қазақ қара сөзінің төл басы болды. Ол қалдырған үлкен қазына басқа ұлы ғұламалардай бүкіл адамзат баласына ортақ қазына. Ұлы ойшыл жандардың нағыз ірі туыстығы осында жатса керек.

Қазақ әдебиеті тарихына «кітәби ақындар» деген атпен кірген ХІХ- ғасырдың аяғы мен ХХ-ғасырдың басында қазақ ақындарының үлкен шоғыры болғаны белгілі. «Кітаби» сөзі шартты түрде болса да, термин ретінде қалыптасқанын әдебиетші ғалымдардың зерттеулерінен көруге болады. Олар Бұхара, Ташкент, Самарқан, Қазан, Уфа сияқты қалалардағы мектептер мен медреселерде білім алып, өз шығармашылықтарында ағартушылық идеяларымен ерекшеленді. Араб, парсы, түрік тілдерін жетік меңгерген кітәби ақындар Шығыс әдебиетінің классикалық үлгілерін қазақ даласында насихаттап, жырлауда айрықша танылады. Б.Кенжебаев кітәби ақындар жайында «Олар екі түрлі мәдениетпен танысып, екі түрлі дәстүрден нәр алған. Бірі қазақ халқының бұрынғы мәдени байлығы мен әдеби қазынасы, екіншісі мұсылмандық Шығыстың ертедегі әдебиеті», - деп тұжырым жасайды [14,11].

Осындай ірілік пен туыстықтың үлгісін пәндер сабақтастығын сөз еткенде жалпы үш тармаққа бөліп қарасақ:

1) «Шығыс ғұламалары» тақырыбын басшылыққа ала отырып, Абай алғаш нәр алған шығыстың мол рухани байлықтарымен таныстыру, яғни Науаи, Фирдауси т.б. ұлылардың есімдері мен шығармаларын жалпы жұртқа танытып-білгізу, «болмасаң да ұқсап бақ...».

2) «Тіл – тіршілік тірегі» атты тармаққа тәрбиелік жағынан үңілсек, көп тілді білудің қазіргі замандағы зор маңызын ешкім де жоққа шығармас. Абай сусындағын шығыстың әлі де көптеген ғылымға нәр берері сөзсіз.

3) «Сүйер ұлың болса, сен сүй» тармағына үңілсек, өзге тіл әдебиеттерінің, шетел ақындарының Абайды өз тілдерінде сөйлетіп, қадірлеп-қастерлеуі, Абай өлеңдерінің философиясын өзге жұрт өкілдерінің өз мағынасында, өз дәстүрінде қабылдауы, тілдік географияның кеңдігі тарих, философия, шет тілдері пәндері үшін маңызы зор деп ойлаймын.

Әдебиеттер:

1. М.Әуезов. Әр жылдар ойлары. -А. ҚМКӘБ, 1959ж.
2. Абай шығармаларының екі томдық толық жинағы. Т.2.- А. Жазушы, 1995ж.
3. М.Мырзахметов. М.Әуезов және абайтану проблемалары.-А. Ғылым, 1982ж.
4. А.Қыраубаева. Шығыстық қисса-дастандар.-А.: Рауан, 1997ж.
5. Б. Кенжебаев. Қазақ халқының XX ғасыр басындағы демократ жазушылары.-А. 1958ж.
6. М.Салқынбаев. Қазақ-араб әдеби байланыстары.- Астана. 2009ж.

МРНТИ 811.111`42

G.A. Tairova¹

¹Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

SPECIFICITY OF REPRESENTATION OF LINGUOCULTUROLOGICAL CONCEPT "WOMAN" IN CONTEMPORARY BRITISH NOVELS

Abstract

The study of this article is attached to the analysis of the linguoculturological concept of “woman” in contemporary British novels. The author considers the interdisciplinary connection of the concept, thus defines the term “concept”. According to many linguists, the concept structure consists of a core, near and further periphery. Thus, the aim of the article is to analyze this concept in terms of its structure. This concept is implemented in such thematic aspects as “woman’s psychological characteristics”, “woman’s relationships”, “woman’s external characteristics” and “woman’s social status”. These thematic aspects are represented by certain lexical units or sentences. The author uses the content analysis method. The author of the article gives examples and analysis of each of them expressing each thematic aspect. The author comes to the conclusion that in novels the core of the concept “woman” is expressed by psychological traits of a woman’s character; the near periphery of the concept of “woman” is interpersonal relationships; the further periphery is the external features of the heroines and their social status.

Keywords: linguoculturological concept, core of the concept, near periphery, further periphery

---

Г.А.Таурова¹

¹Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы қ., Қазақстан

ҚАЗІРГІ ҚАЗІРГІ ЖҰМЫСТАРДАҒЫ «ӘЙЕЛ» ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯЛЫҚ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫНЫҢ ӨКІЛДІК ЕТУ ЕРЕКШЕЛІГІ

Түйіндеме

Осы мақаладағы зерттеу қазіргі ағылшын тіліндегі еңбектердегі «әйел» лингвомәдениеттанулық тұжырымдамасын талдауға қосылады. Автор тұжырымдаманың пәнаралық байланысын қарастырады, осылайша «тұжырымдама» терминін анықтайды. Көптеген лингвистердің пікірі бойынша тұжырымдама құрылымы ядродан тұрады, жақын және алыс шеткері. Осылайша, мақаланың мақсаты - осы тұжырымдама авторын оның құрылымы тұрғысынан талдау. Бұл тұжырымдама «әйелдің психологиялық ерекшеліктері», «әйелдер арасындағы қатынастар», «әйелдердің сыртқы белгілері» және «әйелдердің әлеуметтік мәртебесі» сияқты тақырыптық аспектілерде жүзеге асырылады. Бұл тақырыптық аспектілер белгілі бір лексикалық бірліктермен немесе сөйлемдермен ұсынылған. Автор мазмұнды талдау әдісін қолданады. Мақала авторы тақырыптық аспектілерді білдіретін мысалдар мен олардың әрқайсысына талдау жасайды. Автор романдарда «әйел» ұғымының өзегі әйел мінезінің психологиялық белгілерімен байланысты деген қорытындыға келеді; «әйел» ұғымының жақын перифериясы - бұл тұлғааралық қатынастар; алыс периферия - батырлардың сыртқы деректері және оның әлеуметтік мәртебесі.

Кілт сөздер: лингвокультурологиялық ұғым, ұғымның өзегі, шеткері, алыс шеткері

Г.А.Таурова¹

¹Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, г. Алматы, Казахстан

СПЕЦИФИКА РЕПРЕЗЕНТАЦИИ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОГО КОНЦЕПТА «ЖЕНЩИНА» В СОВРЕМЕННЫХ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ

Аннотация

Исследование в данной статье приобщено к анализу лингвокультурологического концепта «женщина» в современных англоязычных произведениях. Автор рассматривает междисциплинарную связь концепта, так дает определение термину «концепт». Согласно многим лингвистам, структура концепта состоит из ядра, ближней и дальней периферии. Таким образом, целью статьи является анализ данного концепта с точки зрения его структуры. Данный концепт реализован в таких тематических аспектах как «психологические черты женщины», «взаимоотношения женщины», «внешние характеристики женщины» и «социальный статус женщины». Эти тематические аспекты репрезентированы определенными лексическими единицами или предложениями. Автором используется метод контент-анализа. Автор статьи приводит примеры и анализ каждого из них выражающего каждый тематический аспект. Автор приходит к выводу, что в романах ядро концепта «женщина» выражается психологическими чертами характера женщины; ближнюю периферию концепта «женщина» составляют межличностные отношения; дальнюю периферию составляют внешние данные героинь и их социальное положение.

Ключевые слова: лингвокультурологический концепт, ядро концепта, ближняя периферия, дальняя периферия

Introduction. This article is at an interdisciplinary junction, as it analyzes the concept of “woman” in contemporary novels. Linguistics and literature have always been side by side with each other. Any work has a large number of various kinds of concepts that are verbalized by various linguistic means of speech. Since the concept combines language and culture, this concept in the work reflects the cultural significance of a particular concept. The linguistic means of expressing this concept express a particular era, a role in society. For example, the author of this article analyzes the concept of “woman” in the works of such authors as Jojo Moyes, Gail Honeyman and Sophie Kinsella. The author will try to create the image of a modern woman based on the analysis of this concept. By analyzing these images, readers get a picture of the cultural, social and spiritual values characteristic of women in the modern world” [1, 81].

Literature has always been a reflection of the culture of the people. The above authors are representatives of such a new genre as "chiklit", which implies literature written by women, for modern women and about modern women. Writers of this genre are trying to show the whole world a modern woman, with her personal life and the struggle in her in the modern world.

The linguoculturological concept “woman” is one of the key concepts in any picture of the world, since the image of a woman exists in any nation, possessing a number of different distinctional attributes that are correlated with the sociocultural, temporal characteristics of the environment and conditions in which the concept of “woman” developed.

The aim of this article is to study the lexical means of implementing the concept of “woman” in the novels of Jojo Moyes “Me Before You”, Gail Honeyman “Eleanor Oliphant is completely fine” and Sophie Kinsella “The Secrets dreamworld of a shopaholic”. It was these works and authors that were selected, as these works were received with great enthusiasm by readers around the world, and the fact that they are translated into more than 35 languages around the world and reprinted almost every year confirms that women with all over the world see and identify with the main characters of these novels.

We rely on and agree with this definition of the term “concept,” according to a short dictionary of cognitive terms edited by E.S. Kubryakova, “the concept is an expression of the ethnic specificity of thinking, and its verbalization is determined by the linguocognitive, ethnoculturally marked associative competence of the bearer of the conceptual system” [2]. In this article we will try to reflect the features of the concept of “woman” inherent in the modern woman of Great Britain, what features she possesses, what changes she has occurred.

Methods. Content analysis is a quantitative analysis of texts and text arrays with the aim of subsequent meaningful interpretation of the identified numerical patterns, as well as with the aim of identifying or measuring various facts and trends reflected in these documents. Content analysis affirms one or another linguistic theory and is usually used when working with various kinds of documents, literary texts. This research method was chosen in this article because it is most suitable for identifying lexemes, phrases, sentences that most often express a certain aspect of the concept of “woman” in modern British novels. This method helps to quantify the core, the near periphery and the further periphery of this concept, which will help to identify the image of a modern British woman in modern British society.

Results. The core of the concept “woman” is most pronounced with the aspect “psychological character traits”.

In the novel “Me before You”, the main female image is the image of Louise Clark, a 26-year-old girl who recently lost her job in a local cafe. Without higher education and responsible for her family, being almost the only breadwinner in the family, Louise is content with the work that she is offered, namely, with the young paralyzed man Will Trainor.

The appearance of the heroine is not as remarkable as that of many women of modern society and the heroines of modern novels who pursue fashion and suffer from consumerism. She did not receive the corresponding higher education, since her younger sister Katrina gave birth and they had

---

to drop out of school and start working to support their family, since she now consisted of both of them, grandfather, mother, father and son of the younger sister Louise. The inability to get an education gave her experience only in the service sector.

*"I was **twenty-six years old** and I wasn't really sure what I was. An **ordinary girl, leading an ordinary life**. It actually suited me fine."* [3]

So, for example, it has more positive character traits than negative ones. She is hardworking, as she has to earn a living not only to provide for herself, but also for the whole family. This is expressed in the application of metaphor: she worked courageously, valiantly, like a Trojan.

*Well, that's big of him, give she's **worked like a ruddy Trojan** in that place **for the last six years**.* [3]

Even having lost her job, she did not rest, but immediately began to look for work and she was uncomfortable in the status of a unemployed person. This is expressed in the use of metaphor, she missed the job, as if she had taken away an important part of the body.

*I had never considered that you might **miss a job like you missed a limb** – a constant, reflexive thing* [3].

Also, the main character is honest, which is expressed in the next sentence. From this context, we see that she cannot lie, so she had to leave the job offered by her job search agency:

*I had realized pretty quickly that I was essential being instructed to befuddle old people into switching energy suppliers, and Syed, my personal 'adviser' that **I couldn't do it*** [3].

Louise Clark is an open person and used to trusting people, since she herself is an honest and conscientious girl. She always tries to support both relatives and strangers to her:

*..., I had fought the urge to go and **give her a hug*** [3].

Also, she is a very sociable person, which was a necessary quality not only at her previous job, but also at her current job, where she was hired as a nurse to entertain, make her talk and open up to a paralyzed young man.

In the novel "Eleanor Oliphant in completely fine", the main female image is the image of the main character, 29-year-old Eleanor Oliphant, a socially unsuitable, lonely person whose life hitherto unknown feelings like love, friendship, self-acceptance.

Speaking of her positive character traits, Eleanor is a man of his word to rely on.

*...and **I'm a woman of my word**...* [4]

Also, the heroine is a patient person, she is not used to getting everything instantly, which emphasizes her positive character trait - patience. This trait is verbalized by such a verb as "used to" and the phrase "patient person":

*I was **used to waiting**, and life has taught me to be a **very patient person**.* [4]

Subjected to constant ridicule and mockery from her colleagues at work and constant psychological oppression from her mother, who often emphasizes that she was and is an ugly, vile, friendless and incapable of feelings, Eleanor speaks to herself and tries to be strong and persistent in any situation.

*...you **have to be strong**, Eleanor.* [4]

Lexeme "for the first time" implies that the main character has never visited such establishments before, which suggests that she leads a healthy lifestyle.

*I was in a fast-food restaurant **for the first time** in my adult life, ...* [4]

In Sophie Kinsella's novel "The secret dreamworld of a Shopaholic", the main female image was the image of the main character Rebecca Bloomwood, who suffers from consumerism, shopaholism, which prevents her from saving money and finding a suitable position. She always dreamed of being a journalist in the field of fashion and design. She has the following positive qualities as honesty. Despite the fact that she wants to receive money in an easy way, without making any effort, she understands that although her friend helped her with the framework and earned good money, she cannot accept them:

*"But you made them! Suze, you **should get the money!**"* [5]

Rebecca is very optimistic about her life. She wants to change her life, and she believes that the book on how to learn how to save money will change it:

*Quite honestly, it's going to **change my life**. [5]*

Despite the fact that the main characters have positive character traits, they also have negative character traits that are caused by certain events in their lives: problems in the family, at work, poor relationships with relatives and colleagues.

So, for example, in the Jojo Moyes novel, the heroine Louise Clark has such negative traits as laziness. From this proposal we see that she does not show laziness in relation to her work, duties at work, but she is impassive and slow in sports, unlike her young man, who is obsessed with sports and wants to teach her to run too.

*I **hate running** [3].*

The heroine of the novel is afraid, constantly afraid, despite the fact that she seems strong at first glance, because she has to provide for the whole family.

*I had never considered that you might **miss a job** like you missed a limb – a constant, reflexive thing. I hadn't thought that as well as **the obvious fears about** money, and your future, losing your job would make you **feel inadequate**, and a bit **useless** [3].*

The main character is conservative:

*I had felt **comfortable** there [3].*

The frequent mention of the words "fine on my own" verbalizes the loneliness of the main character. Thus, she is trying to reassure herself and her mother that she is single, which is actually not the case:

*"I'm **not lonely**, Mummy," I said, protesting. "I'm **fine on my own**. [4]*

In this context, a comparison is used that verbalizes the unpleasant state of changes in the appearance of Eleanor, in which she was in a beauty salon that she had never visited before. Eleanor compares herself to a cornered animal in the event that she was not used to changing her usual way of life and appearance.

*I felt **like a trapped animal—a steer or a rabid dog**—and imagined the chaos I'd cause if, careering wildly, I was corralled in there against my will. [4]*

The combination of the negative verb with the noun "I'd never sent a card" verbalizes its non-communicative nature. Eleanor never had friends or lovers to whom she felt warmth and tenderness and she had never previously shown feelings through postcards.

*This was a revelation; I'd **never actually sent a card** to anyone before. [4]*

Like most modern people, in order to drown out inner pain and loneliness, they are addicted to such an addiction as alcoholism.

The verb "yearn for" and the combination of adjectives and nouns "brief, sharp feeling," sad, burning feeling, "no feelings" imply a negative character trait as loneliness. These phrases verbalize the sensations and feelings of the main character, which she wants to drown out in alcohol. The use of just such adjectives shows a gradual transition of changes in the perception of feelings, from sad to their complete absence.

*I was also thinking that I **might buy some more vodka**, just a **half bottle**, to top up what remained. I **yearned for** that **brief, sharp feeling** I get when I drink it—a **sad, burning feeling**—and then, blissfully, **no feelings** at all. [4]*

*On Fridays, I don't get the bus straight after work but instead I go to the Tesco Metro around the corner from the office and buy a margherita pizza, some Chianti and two **big bottles of Glen's vodka**. [4]*

The heroine of the novel "The Secret dreamworld of a shopaholic" is a notorious dreamer, which is expressed in the following sentence. She dreams without making an effort:

*They remain clutched around it while my mind is seized — as it is every month — by my **secret dream**. [5]*

People perceive Rebecca as a simple girl, do not take her words and actions seriously.

*I'm the **scatty girl** who gets things wrong and makes people laugh. The girl who didn't know SBG and Rutland Bank had merged. The girl no one would ever think of **taking seriously**.* [5]

Rebecca Bloomwood does not have the quality of hard work, she wants to get everything in an easy and quick way.

*If only there were some way that I could get all the nice clothes — but not have to do the **dreary work**.* [4]

She spends all earned on unnecessary things, suffers from consumerism and squandering, which led to numerous debts.

*Spend nothing. I mean, when you think about it, how much money do we all **waste** every day? No wonder I'm in a **little bit of debt**.* [5]

The near periphery of the concept is expressed by the aspect “woman’s relationship”.

In the Jojo Moyes novel, the main character, Louise Clarke, pays a lot of attention to her family, with whom she has a trusting and warm relationship. Her parents supported her verbally and morally when she lost her job and kept telling her that she deserved better. She is very close to her younger sister, with whom she shares the most intimate, especially her difficult relationships with her employer Camilla Trainor and her son Will, whom she needs to look after.

Parents constantly support Louise, calling her dear and beloved. It is verbalized through the noun “love”.

*You're smart, aren't you, **love**?* [3]

Despite the fact that Louise is an older sister and takes care of all family members earning a living, Katrina's younger sister is always ready to support and take care of her older sister.

*I know we never had, you know, a formal contract or anything, but I wanted to **look after you**.* [3]

As for the relationship at work, at first the relationship with Will Trainor did not go very well, he constantly found fault with how talkative, clumsy, inattentive and strange she was, but gradually their relationship improved, as they spent a lot of time together and gradually learned each other, which grew into mutual support and love.

This context verbalizes the thin, like a taut string, relationship of Will and Louise. He does not understand why such a young girl as she spends her time working as a nurse, while she could have fun with friends, guys, dress smartly, and travel the world. She emphasizes his character trait - self-confidence in the fact that he is used to everyone and always instructing him to act, as he considers it necessary.

'I'm happy here,' I said. 'Well, you shouldn't be.'

'You like telling people what they should be doing, don't you?' [3]

He grimaced. 'Jesus, for a girl who made tea for a living you make a terrible cup.' [3]

Throughout the novel, Gail Hanimen, the main character often turns to her mother or thoughts about her while using only one mummy lexeme in relation to her mother, which tells us that the mother's opinion is important to the main character, she often wonders what would mom say to a particular question.

*I usually talk to **Mummy** on a Wednesday evening for fifteen minutes or so.* [4]

***Mummy** was going to be thrilled.* [4]

In addition, in this context, the main character is also ridiculed by colleagues who compared her to Harry Potter. The author resorted to using a metaphor, implying the presence of scars on his face, which makes her look like Harry Potter, the hero of the books Joan Rowling, who had a distinctive feature on his forehead - a scar.

*"Let's ask **Harry Potter** over there," she said, not quite sotto voce, and then turned to address me.* [4]

In this context, we see the only friend Eleanor, who has appeared in her life over the past few years, who shows signs of concern for her. He takes care of her, trying to call a taxi late at night.

But you're not going to wander the streets on your own and try to hail one, not at this time of night. I'll call you one—look, I've got an app! He showed me his phone, beaming. [4]

The personal life of the main character was tragic, due to the fact that she was constantly subjected to moral and physical violence from her lover and cohabitant in one person. Eleanor did not try to change anything in her life, she took it for granted and considered herself guilty of the way Declan treated her.

I lived with a man called Declan for a couple of years. He used to punch me in the kidneys, slap me—he fractured twelve bones, all in all. [4]

The heroine Rebecca Bloomwood grew up in a complete average family consisting of her, father and mother. She maintains a warm relationship with them, living far from each other, but coming to them when she needs moral support.

I've already forgotten what my mum and dad are arguing about. They'll just go round and round in circles and agree it's all the fault of Tony Blair. [5]

Like many modern girls seeking to build a career in a big metropolis, the heroine Rebecca Bloomwood rents an apartment in central London with her best friend Susie.

Suze suggested I move in with her. I'm sure the rent she charges is too low, but I've never insisted I pay the full market rate, because I couldn't afford it. [5]

The further periphery of the concept “woman” is expressed by two aspects “external characteristics of a woman” and “social status of a woman”.

The appearance of the main character of the novel “Me before You” by Louise Clark, as already mentioned, is no different from other girls. She considers herself an average girl with average external data, she does not consider herself beautiful or smart, what her younger sister Katrina is, but, the only thing she can brag about, how she differs from her sister is the style of dress, she is always unusual, original in her choice of clothes that verbalizes in the following sentence:

I am not thick. Everything that is sensible, or smart, Katrina did first, despite being eighteen months younger than me. Sometimes I think I dress the way I do because the one thing Treena can't do is put clothes together. She's a pullover and jeans kind of a girl. [3]

My father calls me a 'character', because I tend to say the first thing that pops into my head. [3]

And you seem to like...theatrical...clothing [3].

She does not care about her appearance, which is caused, firstly, by a lack of time, since she works and she does not have time to go to beauty salons, various purchases; secondly, lack of money, as she is the only breadwinner in the family:

You know my beauty routine. Soap, water, the odd paper bag [3].

The main character of the novel "Eleanor Oliphant is completely fine" also does not consider herself a beauty. Unlike the aforementioned heroine, who was distinguished if not in appearance, then in a striking appearance, then this heroine is a “gray mouse”, which is outwardly quite normal, no different from other female representatives, apart from a few scars on her face that arose from burns. She also dresses simply, discreetly, she is used to the fact that people do not pay attention to her both at work and outside of her. When they look at her, they see only her scars and most often disgust and fear are reflected on their face. These feelings are verbalized in the following passage:

There I was: Eleanor Oliphant. Long, straight, light brown hair that runs all the way down to my waist, pale skin, my face a scarred palimpsest of fire. A nose that's too small and eyes that are too big. Ears: unexceptional. Around average height, approximately average weight. I aspire to average . . . I've been the focus of far too much attention in my time. Pass me over, move along please, nothing to see here. [4]

Eleanor does not consider himself an attractive woman with whom a man would like to go to bed:

---

*I was familiar with the classical allusion, of course, but, in modern-day, practical terms, a muse seemed simply to be **an attractive woman whom the artist wanted to sleep with.** [4]*

Speaking about the appearance of Rebecca Bloomwood, she considers herself, also in the person of relatives, friends and the people around her, she is a beautiful, fashionably dressed girl who devotes a lot of time to her appearance to match the latest fashion:

*I'll get that swirly coat in **Whistles**. And some black high-heeled boots from **Pied & Terre**. Maybe I'll go on holiday. And I'll pay off that blasted VISA bill once and for all. [5]*

Speaking about the social status of Louise Clark, she grew up in a complete family consisting of grandfather, mother, father and younger sister. Their family always had a relaxed, warm atmosphere, expressed in joint holiday lunches and dinners, caring and supporting each other:

*Around the little table sat **my parents, my sister and Thomas, my granddad, and Patrick** – who always came for dinner on Wednesdays. [3]*

Unlike most modern women and the heroines of modern novels, Louise does not have a higher education, she had to drop out of school and go to work early to support her family with her father, as her younger sister gave birth.

This context verbalizes the inability and complete lack of the ability to find work that is not related to service, as it is not qualified enough to find a more paid job and it has to be content with little:

*'I'm afraid, Louisa, **you're not qualified** for much else. If you wanted to retrain, I'd be happy to point you in the right direction. There are plenty of courses at the adult education centre.'* [3]

Speaking about the social status of Eleanor Oliphant, she comes from an incomplete family consisting of her, mother and younger sister. She never knew or saw her father. Due to the fire that occurred in childhood, she lost her mother and sister, after which Eleanor often changed her place of residence, from one foster family to the next, in which she did not stay so long. In this case, reminiscence is traced with the famous 19th century work "Jane Air", both heroines of which experience the same fate in childhood. The author of the novel deliberately mentions this work, making it one of the favorite works of Eleanor:

***Jane Eyre. A strange child, difficult to love. A lonely only child. She's left to deal with so much pain at such a young age—the aftermath of death, the absence of love. It's Mr. Rochester who gets burned in the end. I know how that feels. All of it.** [4]*

In this context, there is a contrast between the perception of the main character of two different mothers: mother Eleanor and mother Raymond. The mother of the latter seems to us in a positive way, since the author uses phrases such as "kind woman", "loving woman", "nice lady", "raised a family", "lived with her cats", "grew vegetables". An ideal, loving mother seems to Eleanor to be a stereotypically kind, pleasant woman who has been raising respectable children all her life, being in retirement age, she lives quietly with a cat and grows fruits and vegetables in the garden of her modest home. While Eleanor's mother is the exact opposite of her mother's generally accepted vision: the author uses such lexemes as "crazy", the phrases "pose an extreme risk", "you never guess what she has done", which creates a dysfunctional image about her, implying that such a mother only endangers her children and the people around her.

*She was a **mother, a kind, loving woman**, about whom no one would ever say, "She was **crazy, that Betty!**" or, "You'll **never guess what Betty's done now!**" or, "After reviewing psychiatric reports, Betty was refused bail on grounds that she **posed an extreme risk to the general public.**" She was, quite simply, a **nice lady who'd raised a family and now lived quietly with her cats and grew vegetables.** [4]*

Eleanor Oliphant, like most modern women, has a higher education, she has 9 years of experience in the office associated with design. Modern women are successful, independent, have several diplomas in various fields of activity, they want to be on a par with men.

I tell them I work in an office. [4] I had a degree in Classics... [4]

The main character Rebecca Bloomwood is an educated girl who has received specialization in journalism, she always dreamed of being a fashion journalist working in some modern fashion magazine. Nevertheless, she works in an equally demanded field as financial journalism.

I'm a journalist on a financial magazine. I'm paid to tell other people how to organize their money. [5]

Having a permanent job, she makes good money and has connections with many financial entities:

I earn 21,000. And I thought that was a lot! I remember really well, when I moved jobs, I jumped from 18,000 to 21,000, and I thought I'd made the big time. [5]

I'm a leading financial journalist hobnobbing with a leading entrepreneur at a leading London restaurant. [5]

Discussion. According to the structure of the concept, it consists of a core, near and further periphery. Each of these aspects is expressed by a large number of examples and associations related to each of them. According to the above results, the linguoculturological concept is one of the main ones analyzed by linguists and has the characteristics and linguistic features inherent in them. The core is characterized by psychological traits of a woman's character, in which positive traits prevail, such as optimism, inner strength and will.

The near periphery of the concept is characterized by interpersonal relationships expressing relationships with family members, relationships with colleagues / employers, relationships with friends, and relationships with partners.

The further periphery is characterized by the external data of the heroine and her social status, expressed by her marital status, work and education. Also, one of the language features used in the novels are metaphors and comparisons, most often used to describe the appearance and character of the main characters of the works.

Conclusion. Thus, a modern woman in English-language linguistic culture is perceived more as a strong, strong-willed woman with her individual character traits. These traits can be both negative and positive, even if negative traits prevail, they are caused by certain circumstances in modern life and the heroines that have taken place in life, such as work, constant stress, pressure, the desire to be on a par with a man as intellectually, so socially. A modern woman wants to achieve heights in her career or solve a problem that prevents her from doing this, such as, for example, the heroine of the novel "Shopaholic", thereby changing her internal character traits and perception of the world. Each of the heroines lives their own life, as they can.

The relationship of a woman with friends, colleagues, and family is also important, which can also be expressed in various circumstances. Meeting and friendship with new people will help a person to reveal himself, as, for example, in the novel "Eleanor", where friendship with her colleague helped her solve internal problems and self-perception.

And, only in the last place for society is her appearance important, since the role of a woman in modern society has changed significantly and differs from that of a woman, which is presented in the 19th or 20th century, when women could not get an education or work where her talents are revealed. In the modern world, a woman has to achieve everything herself, live alone, achieve career heights. And this is proved by the heroines of modern British novels.

Bibliography:

1. Remayeva Yu.G. Postfeministskaya proza Britanii na rubezhe XX-XXI vv.: fenomen "chicklit": Diss. kand. filol. nauk. – Nizhniy Novgorod, 2007 – 260 s. (in Russ.)
  2. Kratkiy slovar kognitivnyh terminov / pod obsh. red. Ye. S. Kubryakovoy. – M.: Filol. fakultet MGU im. M. V. Lomonosova, 1996. – s. 144. (in Russ.)
-

3. Jojo Moyes Me before you [Электрон. ресурс]. 2012. – URL: <https://liteka.ru/english/library/1873-me-before-you> (дата обращения: 20.10.2019)

4. Gail Honeyman. Eleanor Oliphant is completely fine [Электрон. ресурс]. 2018. – URL: <https://avidreaders.ru/book/eleanor-oliphant-is-completely-fine-debut.html> (дата обращения: 25.10.2019)

5. Sophie Kinsella. The secret dreamworld of a shopaholic [Электрон. ресурс]. 2012. – URL: <http://booksonline.com.ua/view.php?book=165107> (дата обращения: 17.09.2019)

6. Vorkachyov S.G. Linguokulturologiya, yazykovaya lichnost, kontsept: stanovleniye antropotsentricheskoy paradigm v yazykoznanii. Filologicheskiye nauki / S.G. Vorkachyov. – 2001. – №1. (in Russ.)

МРНТИ: 14.35.09

Султанова К.Д.¹

¹Әл Фараби атындағы Қазақ ҰУ, шығыстану факультетінің 2 курс магистранты, Алматы, Қазақстан, karkyrab@gmail.com

СИРИЯДАҒЫ АЗАМАТТЫҚ СОҒЫС БОСҚЫНДАРЫНЫҢ ТАРИХЫ

Түйіндеме

«Араб көктемі» Сирияға жеткен кезде, президент Башар елдегі қиын жағдайды қабылдауға дайын болмады. Бейбіт үкіметке қарсы наразылықтар күші елді азаматтық соғысқа итермеледі. Сирия үкіметі, оппозиция көтерілісшілері, шетелдік державалар және исламдық содырлар Сирияның дағдарысына себеп болып табылады. Соғыс жүздеген адамдар мен тарихи ескерткіштерді қиратты. Соғыс күйреп, мүліктен айрылдыты және үлкен дағдарыс тудырып, миллиондаған сириялықтарды өз үйлерінен қашуға мәжбүр болды. Ең басынан бастап Сириядағы шайқастар қатал, қатыгез және қанды сипатқа ие болды. Тез арада «сектанттық» мағынасы бар нақты азаматтық соғысқа айналады. Қарулы қақтығыстар кезінде төңкеріс пен көтерілісшілердің режимге қарсы күрестері исламдық көлеңкеге ие болып, жиһадшылардың соғысына айналды.

Кілт сөздер: босқындар, режим, оппозиция, азаматтық соғыс, репрессия, көтерілісшілер, әлемдік қауымдастықтар мен ұйымдар.

Султанова К.Д.¹

²Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, магистрант 2 курса, востоковедение, Алматы, Казахстан, karkyrab@gmail.com

ИСТОРИЯ БЕЖЕНЦЕВ ГРАЖДАНСКОЙ ВОЙНЫ В СИРИИ

Аннотация

Когда «арабская весна» достигла Сирии, президент Башар Асад не был готов принять сложившуюся ситуацию в стране. Жестокие репрессии против мирных антиправительственных выступлений подтолкнули страну к гражданской войне.

Сирийское правительство, оппозиционные повстанцы, иностранные державы и исламские боевики являются основой сирийского кризиса. Война унесла сотни людей и исторические памятники превратились в руины. Война принесла опустошение в Сирию и произошли огромные потери с точки зрения человеческих жертв и ущерба собственности. Война создала огромный кризис беженцев и миллионы сирийцев были изгнаны из своих домов. С самого начала боевые действия в Сирии приняли ожесточенный, жестокий и кровавый характер. В дальнейшем быстро превратившись в настоящую гражданскую войну с «сектантским» значением. По ходу боевых действий, революция и борьба повстанцев против режима приобрела исламистский оттенок и превратился в войну джихадистов.

Ключевые слова: беженец, режим, оппозиция, гражданская война, репрессия, повстанцы, мировые сообщества и организации.

Sultanova K.D.¹

¹*Kazakh National University Al-Farabi, 2-year graduate student, Oriental studies,
Almaty, Kazakhstan, karkyrab@gmail.com*

THE HISTORY OF SYRIAN CIVIL WAR'S REFUGEE

Abstract

When the “Arab Spring” reached Syria, President Bashar Assad was not ready to accept the current situation in the country. Violent repression against peaceful anti-government protests pushed the country to civil war. The Syrian government, opposition rebels, foreign powers and Islamic militants are the foundation of the Syrian crisis. The war claimed hundreds of people and historical monuments turned into ruins. The war brought devastation to Syria and there were huge losses in terms of human casualties and damage to property. The war created a huge refugee crisis and Millions of Syrians were expelled from their homes. From the beginning, the fighting in Syria took on a fierce, brutal and bloody character. After that, it is quickly turned into a real civil war with a "sectarian" meaning. In the course of hostilities, the revolution and the struggle of the rebels against the regime acquired an Islamic shade and turned into a war of jihadists.

Keywords: refugee, regime, opposition, civil war, repression, rebels, world communities and organizations.

Глобальные мировые процессы – военно-политические столкновения, этнические конфликты, кризисы в экономической системе государств за последние десятилетия усугубили рост численности вынужденных переселенцев и беженцев, спровоцировали существенные трансформации в мировоззрении и душевном состоянии людей, в их образе мыслей, социальном поведении.

Гражданская война в Сирии, начавшаяся в марте 2011 года, приближается к концу победой сирийского президента Башара Асада и его союзников. Война началась с мирного и ненасильственного протеста крестьян и жителей сельских и периферийных районов страны, а именно из суннитской общины. Всего за несколько недель протест превратился в народное восстание, затем в революцию и кровавую гражданскую войну между различными этническими и религиозными общинами. Яростные бои, повлекших за собой почти полмиллиона погибших, более двух миллионов раненых и несколько миллионов

бездомных и перемещенных лиц. Боевые действия в стране стали причиной экономического кризиса. Около трех четвертей экономической инфраструктуры Сирии было разрушено, и по мнению экспертов, на восстановление потребуется пару десятков лет и около 200–250 миллиардов доллара [1, стр.72].

Ужасающие цифры, являются данные, указывающие, что примерно 5-8 миллионов сирийцев бежали или были высланы за границу, то есть 1/4-1/3 довоенного населения Сирии. Большинство, если не все, сирийские беженцы принадлежали либо к экономической и социальной периферии сирийского общества (в основном из сельской местности, населявших районы на севере и юге Сирии, членов экономической элиты или христианского меньшинства)[1, стр.75]. Теперь, когда боевые действия вот-вот закончатся победой режима, нет ничего удивительного в том факте, что беженцы готовы возвращаться в свои дома в Сирии. В конце концов, именно режим создал массовое бегство сирийских граждан за границу посредством систематической и безудержной политики этнической или общинной чистки. Это означает, что многие из беженцев никогда не вернутся на родину.

С исторической точки зрения большая волна миграции, приведенная гражданской войной в Сирии, также можно присоединить несколько предыдущих волн миграции из сирийских земель (Билад аш-Шаам). Конец XIX и начала XX века ознаменовались значительными волнами миграции. Нынешнее движение миграции отличается тем, граждане Сирии были вынуждены покинуть родину в результате жестокой войны. Заглядывая в будущее, недавнее перемещение населения, несомненно, приведет к появлению общин сирийских мигрантов на всем Ближнем Востоке: в Ливане, Иордании, Турции, странах Персидского залива, Египте и Северной Африке и также в Европе. Действительно, несколько разных типов сообществ беженцев и мигрантов могут образоваться даже в одной и той же стране, в зависимости от фона этнического, религиозного и географического происхождения беженцев, обстоятельства их переселения или бегство из Сирии, и как относятся к ним принимающие страны и общество.

Поскольку нынешний кризис в Сирии затянулся и обременил принимающие страны, имевших первоначально положительный характер со временем вызвал ряд недовольств среди общества в принимающих стран. В любом случае, большинство сирийских беженцев испытывают серьезные трудности, с которыми они сталкиваются, зарабатывая себе на жизнь и нужды в области здравоохранения, образования и социального обеспечения.

Можно предположить, что после политического процесса международное сообщество пытается вернуть в Сирию, по крайней мере, небольшое количество беженцев, живущих в ливанских, иорданских и турецких лагерях возле сирийской границы. Тем не менее, остальная половина беженцев, живущих внутри принимающих стран не будут иметь возможность вернуться к себе на родину из-за ряда причин. Больше чем миллион сирийских беженцев, уехавших в Европу, наверняка не захотят вернуться в страну.

В течение нескольких месяцев до начала войны, прошедший протест перерос в массовое восстание, которое в итоге переросла в кровавую войну длительностью более 7 лет. После первых недель и месяцев война также приняла общинные и этнические формы, а позже религиозное, превратившую его в войну джихадистов против Алавитского режима Башара Асада, союзника шиитского лагеря на Ближнем Востоке во главе с Ираном и Хезболлой. Хотя Сирия стала полем битвы, но на самом деле на региональной и международной арене, на которой Башар Асад и его внутренние соперники были пешками в шахматной игре, где сыграли важную роль мировые державы, в первую очередь Россия, а также Соединенные Штаты и конкурирующие региональные державы,

включая Иран, Турцию, Саудовскую Аравию и Катар. Участие держав только усугубил кризис в Сирии, подпитывал боевыми действиями, ведущиеся на его земле и тем самым затянул войну, которая не отвечала национальным интересам Сирии и, конечно, на интересы сирийского народа.

В первые годы сирийской войны повстанцы одержали верх, хотя их ряды состояли из простой группы в несколько сотен вооруженных группировок, которым не хватало единства и эффективного политического и военного руководства. Они наносили удары по Сирийскому режиму, который не смог продемонстрировать свою силу. Не смотря на это, в сентябре 2015 года Москва и Тегеран пришли на помощь президенту Сирии и помогли режиму пережить боевые действия и одержать вверх над врагами.

С самого начала боевые действия в Сирии приняли ожесточенный, жестокий и кровавый характер. В дальнейшем быстро превратившись в настоящую гражданскую войну с «сектантским» значением. По ходу боевых действий, революция и борьба повстанцев против режима приобрела исламистский оттенок и превратился в войну джихадистов.

Боевые действия в Сирии сопровождались актами жестокости, которые равносильны были войне против гражданского населения, большинство из которых не были вовлечены в нее и оказались в огне между режимом и его противниками. Военные преступления были совершены обеими сторонами: режимом и его союзниками (Россия, Иран, Хезболла и шиитские ополченцы, завербованные Тегераном из Ирака, Пакистана и Афганистана) с одной стороны и повстанческими силами (некоторые из которых были салафитами-джихадистами, исламские группы, наиболее известными из которых являются ИГИЛ). Последний превратил акты безудержного убийства как инструмент пропаганды для эффективного политического и военного значения для использования против своих противников и для привлечения сторонников. Тем не менее, сирийский режим следует судить более строго за жестокость, которую он совершал по трем причинам.

Во-первых, режим был и все еще признается международным сообществом как законный представитель сирийского государства и сирийского народа.

Во-вторых, так как режим имел в своем распоряжении военный потенциал и государственную власть, намного превосходящую любую, что было в руках у повстанцев, президент Башар использовал их широко, без разбора и без ограничений.

В-третьих, военные преступления создали впечатление, что являются результатом систематической, расчетливой и целенаправленной политики, продиктованной сверху и являющиеся стратегией тотальной войны. Предполагалось, что режим сможет добиться решающей победы не только сражаясь с противниками, носивших оружие против сил режима, но также и в борьбе с их сторонниками среди гражданского населения, заставляя их искать убежища за пределами страны, очищая Сирию от всех проблем внутри сирийского общества, из которых вышли повстанцы и выразили протест.

Жестокие действия сирийского режима вызвала ненависть, которая продлится еще много лет. Если президенту Башару Асаду удастся пережить войну и сумеет остаться у власти, что получается в последнее время, то сложившаяся демографическая картина пойдет ему на руку для восстановления контроля по всей Сирии. С самого начала беспорядков режим принял жестокую политику против протестующих и выступающих, применив силу и насилие с целью разгона антиправительственных демонстрантов. Позже правительство активировало воинские части для подавления восстания и демонстрации, которые распространялись по всей стране. С усилением протестов насильственные репрессии режима только усиливалась, так как режим пришел к выводу, что тяжело будет подавить восстание не применяя силы против активистов. Завершением репрессивных мер

режима стало использование современного арсенала оружия, как например танк, ударных вертолетов, самолетов и химического оружия. Режим также принял тактику осады и блокады в районах, удерживаемых повстанцами, что в дальнейшем привело к нехватке и даже голоду среди местного гражданского населения. В конечном итоге им пришлось сдаться, либо покинуть свои дома и перебраться к контролируемым повстанцами районы, в основном в провинцию Идлиб на севере Сирии, или же вовсе покинуть Сирию [2].

В связи с волной беженцев следует отметить, что данное явление привело к резкому изменению демографического характера сирийского общества. Миллионы сирийцев стали жертвами этнических чисток и были вынуждены покинуть свою родину. В марте 2018 года Верховный комиссар ООН по делам беженцев (УВКБ ООН) подсчитал, что в стране осталось 19 миллионов жителей из 25 миллионов до начала гражданской войны. Ученый Фабрис Баланче оценил, что после разрушений, вызванных гражданской войной, демографический состав населения Сирии в начале 2018 года был следующим: арабы-сунниты – 61%, курды – 16%, алавиты – 13%, друзы -4%, христиане – 3%, шииты - 1% [3].

Нынешняя волна миграции из сирийского региона является дополнением к предыдущим волнам переселения из этого региона. Здесь имеется ввиду область, известную как «Билад аш-Шаам», термин, укоренившийся в арабской и исламской истории, как территорию, включающая Ливан, Иорданию, Израиль, Палестину и Сирия сегодня. Этот регион претерпел значительные волны миграции на протяжении веков, особенно во второй половине девятнадцатого века. Миграционное движение состояло из миллиона христиан сирийцев, ушедших в Северную и Южную Америку в поисках лучшей жизни.

Поток сирийских беженцев начался еще в конце апреля 2011 года, когда 250 человек пересекли границу из северо-западной Сирии в Турцию. Спустя около месяца, в середине мая 2011 года, около 500 жителей Таль аль-Калах на сирийско-ливанской границе искали убежище в северной части Ливана. К концу мая 2011 года общее число беженцев, покинувших Сирию из-за боевых действий, достигло 1000 человек. 4 июня 2011 года в результате инцидента в Джиср аш-Шугур повстанцами было убито 120 сирийских солдат. Данный инцидент до сегодняшнего времени считается самым жестоким и серьезным противостоянием. Опасаясь ответных мер со стороны сирийской армии, около 2 500 жителей города бежали в соседнюю Турцию и, к концу июня 2011 года число беженцев составило 10 000 человек. Иордания впервые приняла беженцев к концу 2011 года, бежавших из провинции Дарья на юго-западе Сирии и было зарегистрировано 2000 беженцев. Число беженцев из Сирии в соседние страны продолжало увеличиваться и к началу 2012 года достигло 100 000 человек. В августе 2012 года после того, как боевые действия достигли второго по величине города Сирии, Алеппо, было зарегистрировано самое большое число беженцев – около 100 000 человек, бежавших из северной Сирии в Турцию. В том же месяце общее число сирийских беженцев, укрывающихся в соседних странах, составило около четверти миллиона. Цифры продолжали расти, и через год достигли миллиона сирийцев. В сентябре 2013 года число удвоилось и составило около двух миллионов беженцев [4].

Согласно оценкам, сделанным в конце 2018 года, более 11 миллионов человек – почти половина жителей Сирии, потеряли свои дома во время боевых действия. Число лиц, ставших беженцами за границей, оценивается в 5 649 973 человек, из которых 3 607 563 проживают в Турции, 951 629 в Ливане, 673 414 в Иордании, 251 793 в Ираке, 32 0259 в Египте, 33 545 в Северной Африке и почти миллион в Европе [5].

Эти цифры продолжали расти, хотя волна беженцев из Сирии прошла свою максимальную точку. Также рост числа перемещенных лиц в Сирии был зафиксирован

как раз в тот момент, когда война заканчивалась. Только за 2018 в статистику было добавлено около миллиона перемещенных лиц. Большинство из них были из районов вокруг Дамаска, Хама и Химсы, которые режим захватил в 2018 году. Иордания и Израиль закрыли свои границы для беженцев из южных районов Сирии, и многие решили переехать в провинцию Идлиб, которая в то время еще находилась в руках у повстанцев.

Необходимо подчеркнуть, что число беженцев, сообщаемое агентствами ООН по оказанию помощи, являются не точными, так как это связано к беженцам, зарегистрированных в лагерях, созданных агентствами ООН, а количество беженцев за пределами этих лагерей не входят в статистику. Так, другие международные агентства помощи указывают, что общее число беженцев составляет 8 миллионов [6].

Первые волны беженцев, спасающихся от сирийской катастрофы, прибыли в Турцию и Иорданию, где первоначально были равнодушно встречены местными суннитскими жителями стран. На самом деле, в северной части Иордании, в районе Ирбидских высот, в основном новопришедшие сирийцы-сунниты (родом из района Хавран, провинция Дарья) и местные жители были связаны по семейным и племенным связям. Иорданцы основали ряд крупных лагерей, таких как Затари и Рукбан, каждый из которых предоставил убежище почти 100 тысячам беженцам. Население суннитов и правительство Турции также выступили за восстание против сирийского режима и поддержали повстанцев, также приняв беженцев. В Турции было создано около 22 лагерей беженцев, каждый из которых предоставил жилье из палаток, продовольствия и медицинской помощи примерно 20 000 беженцам [7].

Сирийские беженцы, пришедшие в Ливан, были растворены среди суннитского населения и выступили против режима правительство Сирии. Однако никаких крупных постоянных лагерей в Ливане не было создано. В начале беженцев собрали во временные места сбора, а затем, по большей части распределили по ливанским деревням и городам, где они нашли жилье в застроенных районах. Большая часть беженцев нашла убежище в ливанской долине Бекаа, недалеко от сирийской границы, в районе Бейрута и даже на юге Ливана. Другая часть беженцев обособилась в районах Триполи и Аккар, население которых с самого начала проявляло симпатию к повстанцам.

В первые годы войны в Сирии предполагалось, что война будет временным и в скором времени все быстро разрешится. Люди думали, что либо режим будет свергнут, что представлялось им реалистичным, или какое-то урегулирование кризиса и компромисс между режимом и оппозицией будут найдены, и тогда скоро борьба могла закончиться и беженцы смогут вернуться на родину. Так как ожидалось о предоставлении некоторой базовой помощи будет достаточно для преодоления кризиса виде временного обеспечения жильем, в основном палатками, а также питанием и основными медицинскими услуги. Хотя все эти потребности являются базовыми но финансируются все на сумму несколько 100 миллионов долларов ежегодно международными организациями по оказанию помощи, агентствами ООН по оказанию помощи и правительствами нескольких западных государств, которые взяли ответственность за поддержкой сирийских беженцев [8, стр.12].

Однако боевые действия в Сирии продолжались и никакому решению не смогли придти ни режим, ни оппозиция. Количество беженцев за все это время только увеличивалось. Люди стали все больше обеспокоены тем, что беженцы будут оставаться в стране в течение длительного периода времени. В результате отношение принимающих стран к беженцам начало постепенно меняться как на правительственном уровне, так и среди местного населения.

Со временем бремя финансирования беженцев легло в основном на плечи принимающих сторон. Они должны были предоставлять, помимо жилья и питания,

---

медицинские услуги, образование для детей-беженцев и, в конечном итоге, места работы для тех, кто нуждается в ней. Не смотря на то, что агентства ООН по оказанию помощи и правительства западных стран ежегодно увеличивают свои доходы до миллиардов долларов за счет сирийской проблемы, данный вопрос до сих пор не решен [8, стр.31]. Кроме того, характер сирийской трагедии принял бремя заботы о беженцах и снижении интереса к их судьбе по всему миру. Поскольку различные ограничения были наложены на перемещение и возможности трудоустройства людей, проживающих в лагерях беженцев, многие стали рассматривать их как нечто лучшее, чем лагеря для заключенных. В следствии, многие беженцы предпочли не входить в лагеря, хотя им обещали предоставлять еду и жилье. Другие оставили их, предпочитая быть свободными, чтобы бродить и жить без постоянного места жительства, пытаясь найти любую работу.

Кроме того, многие беженцы пересекли границу без соблюдения каких-либо правил и исключили регистрацию в органах ООН по оказанию помощи. Это затрудняло регистрацию и отслеживание их, и поэтому стало трудно получать точные и достоверные данные о фактическом количестве беженцев. Так, например, в отношении по данным УВКБ ООН, в Ливане было 997 905 сирийских беженцев к концу 2017 года. Однако это число было значительно ниже, чем другие оценки, согласно которым было больше миллиона беженцев на ливанской земле [9, стр 160].

В конце 2018 года, когда война в Сирии, казалось, заканчивалась победой режима, возникла ожидание возвращения беженцев на родину. Однако этого не произошло. Во-первых, во время начатия этой войны Сирия была еще далека от каких-либо результатов, и даже если было принято военное решение и предпринята попытка, чтобы свергнуть режим Башара силой, все равно потребуются месяцы или даже годы, чтобы стабилизировать ситуацию безопасности в стране. Во-вторых, потребуются огромные ресурсы для восстановления страны до такой степени, что беженцы могут быть перейти на второй план. Наконец, и самое главное, кажется, что сирийский режим совсем не заинтересован в возвращении беженцев.

Во время интервью итальянскому СМИ в конце декабря 2016 года Башар Асада спросили, что он должен сказать миллионам сирийцам, которые пришли в Европу. «Если вы спрашиваете меня, чего хотят эти беженцы, в конце концов, они являются членами моей нации - я полагаю, что они хотят вернуться в свою страну. Ведь каждый человек хочет вернуться на родину. Однако для этого им нужны две вещи: стабильность и безопасность, и в то же время, основные средства существования, которые многие из них потеряли из-за войны. Поэтому я не могу сказать, что намерен пригласить их всех вернуться в Сирию. Прежде всего, я не собираюсь этого делать, потому что это их страна, и им не нужно специального приглашения, чтобы вернуться. Однако, помимо этого, те Европейские чиновники, ответственные за создание проблемы беженцев в силу того факта, что они прямо или косвенно поддержали терроризм и таким образом создали поток беженцев в Европе, те высокопоставленные европейские чиновники, которые сейчас так высоко призывают о необходимости предоставления этим беженцам гуманитарной помощи, следует понимать, что беженцам нужна помощь не на европейском континенте, а в их собственной стране, в Сирии. Поэтому эти чиновники должны прекратить поддерживать терроризм и устранить экономические санкции, которые они наложили на Сирию, заставив большое количество сирийцев покинуть свою страну и бежать в Европу», - сказал Башар Асад [10, стр. 4-5].

Война в Сирии привела к одному из худших кризисов связанный с беженцами на Ближнем Востоке в последние десятилетия. Его масштаб беспрецедентен и имеет глубокие последствия не только для Сирии, но и для принимающих стран. Война и миграционное движение, которые возникли после нее, привели к росту числа беженцев. Беженцы, которые нашли приют в соседних странах, могут вернуться домой или, в

качестве альтернативы, могут вернуться где проживали до войны. Что касается беженцев в Европе, то это сомнительно, что они когда-нибудь вернуться на родину, и в любом случае, сирийский режим, скорее всего, вовсе не заинтересован в их возвращении.

Список литературы

- 1) Alon A. Rieger & Eran Yashiv, ‘The Syrian Economy: Current State and Future Scenarios’, Strategic Assessment, 20, no. 1: 71–82, http://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2017/05/SA20.1_Rieger-Yashiv.pdf.
- 2) Fabrice Balanche, ‘How Sectarianism Can Help Explain the Syrian War’, Syria Deeply, March 6, 2018, <https://www.newsdeeply.com/syria/articles/2018/03/06/how-sectarianism-can-help-explain-the-syrian-war>
- 3) UNHCR, ‘UNHCR’s Guterres: Syria refugees reach one million’, March 6, 2013, <http://www.unhcr.org/neu/757-unhcrsguterres-syria-refugees-reach-one-million.html>.
- 4) Union of Relief and Development Associations (URDA), ‘Number of Syrian refugees ’, January 1, 2017, <http://urda.org.lb/en/details.aspx?ID=1426>.
- 5) Syrian Refugees, A snapshot of the crisis—in the Middle East and Europe’, Syrian Refugees, September, 2016, [http:// syrianrefugees.eu/](http://syrianrefugees.eu/)
- 6) President Assad’s Statements to the Italian TG5 and to Il Giornale’, December 12
- 7) O.Bahadir Dincer, V.Fedirici, E.Ferris, S. Karaca, K. Kirisci, “Turkey and Syrian Refugees: the limits of hospitality”, November 2013, C- 20-24
- 8) Center for Middle Eastern Strategic Studies, “The situation of Syrian refugees in the neighboring countries: findings, conclusions and recommendations”, ORSAM Report No: 189, April 2014, C 10-15, 31-34;
- 9) John McHugo, “Syria: from the Great War to Civil War, 2014, C 157- 201
- 10) Kilic Bugra Kanat, Kadir Ustun, “Turkey’s Syrian Refugees”, SETA, May 2018, C 4-6, 18-21, 47-48.

**ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІҢ РӨЛІ
РОЛЬ КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ
THE ROLE OF COMPETENCY IN LEARNING LANGUAGES**

МРНТИ: 14.35.09

*Zhaiykbay K.T.¹ Kulgildinova T.A.²
^{1,2} KazUIR & WL named after Ablai Khan
¹ PhD student
² doctor of ped.sciences., professor.
Almaty, Kazakhstan*

**ANALYSIS OF THE FACTORS INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF THE IT
STUDENT'S PRAGMA-COMMUNICATIVE COMPETENCE**

Abstract

The research aims to analyze the factors influencing the development of IT specialty student's pragma-communicative competence as well as explore student's foreign language pragmatic awareness. The participants of the study included two focus group students and they are the 1st and 2nd year of IT specialty students of Suleyman Demirel University. The findings of this investigation are presented in two stages using the following data collection tools: interview and observation. The analysis considers the influences of overcrowded classes, mixed level classroom, teacher's instruction and cultural differences on the development of students' pragma-communicative competence. It was found that social factors (overcrowded classes, mixed level classroom, teacher's instruction) are negatively influencing the development of students' pragma-communicative competence and language proficiency. As for cultural factors, the differences in culture are slightly influencing this.

Keywords: IT specialty, pragma-communicative competence, ESP, EAP

*Жайықбай К.Т.¹ Кульгильдинова Т.А.²
^{1,2} КазУМОиМЯ им. Абылай хана
¹ педагогика ғылымдарының докторанты.
² п.ғ.д. профессор
Алматы, Қазақстан*

**ІТ-МАМАНДЫҒЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ ПРАГМА-КОММУНИКАТИВТІК
КОМПЕТЕНЦИЯСЫН ДАМУҒА ӘСЕР ЕТЕТІН ФАКТОРЛАРДЫ ТАЛДАУ**

Түйіндеме

Зерттеудің мақсаты ІТ-мамандығындағы студенттердің прагма-коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға әсер ететін факторларды талдау, сондай-ақ шетел тілі бойынша

студенттердің прагматикалық білімін зерттеу болып табылады. Зерттеуге қатысушылардың құрамына фокус-тобының 10 студенті кіреді және олар Сулейман Демирел университетінің IT-мамандығының 1-ші және 2-ші курс студенттері қатысты. Бұл зерттеудің нәтижелері келесі деректерді жинау құралдарын пайдалану арқылы екі кезеңде ұсынылған: сұхбат және бақылау. Талдау барысында сынып толықтығының, сынып бөлмесінің аралас деңгейінің, оқытушылар құрамының және мәдени айырмашылықтардың студенттердің прагма-коммуникативтік құзыреттілігінің дамуына әсері қарастырылады. Әлеуметтік факторлар (сыныптардың толып кетуі, түрлі деңгейлі студенттердің бір сыныпта шоғырлануы, оқытушылардың сабақ беру методикасы) прагма-коммуникативтік құзыреттілігінің дамуына және тілді меңгеруіне кері әсерін тигізетіні анықталды. Мәдени факторларға келетін болсақ, мәдениеттегі айырмашылықтар студенттердің прагма-коммуникативтік құзыреттілігінің дамуына елеусіз әсер етеді.

Кілт сөздер: IT мамандығы, прагма-коммуникативтік құзыреттілік, ESP, EAP

Жайықбай К.Т.¹ Кульгильдинова Т.А.²

^{1,2} КазУМОиМЯ им. Абылай хана

¹ докторант педагогических наук.

² д.п.н. профессор

Алматы, Казахстан

АНАЛИЗ ФАКТОРОВ ВЛИЯЮЩИХ НА РАЗВИТИЕ ПРАГМА-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У СТУДЕНТОВ IT СПЕЦИАЛЬНОСТИ

Аннотация

Целью исследования является анализ факторов, влияющих на формирования прагма-коммуникативной компетенции студента IT-специальности, а также изучение прагматического сознания студента по иностранному языку. В состав участников исследования вошли десять студента фокус-группы, студенты 1-го и 2-го курсов IT-специальности Университета Сулеймана Демиреля. Результаты этого исследования представлены в два этапа с использованием следующих инструментов сбора данных: интервью и наблюдение. В ходе анализа рассматривается влияние переполненности классов, смешанного уровня студентов в одном классе, методика преподавания преподавателей и культурных различий на развитие прагма-коммуникативной компетенции у студентов. Установлено, что социальные факторы (переполненность классов, разноуровневый класс, методика преподавания преподавателей) негативно влияют на развитие прагма-коммуникативной компетенции студентов и владение языком. Что касается культурных факторов, то различия в культуре оказывают на это незначительное влияние.

Ключевые слова: IT-специальность, прагма-коммуникативная компетенция, ESP, EAP

Introduction. Knowledge of a foreign language becomes not only important and prestigious but also an essential requirement for young professionals in a labour market. In most cases, for young professionals listed particularly needed competencies to apply for a job. Thus,

---

today's society requires employees to be able to competently and logically verbalize communicative intentions and strategies in their native language as well as in foreign. Formation of foreign language pragma-communicative competence of students of IT specialty is structurally complex in education. Several countries in the world are using English as the instructional language in educational establishments including Kazakhstan. Obviously, English-medium instruction in universities is rapidly increasing and universities such as Suleyman Demirel University, KIMEP, Nazarbayev University also use English as a medium of instruction to become competitive in terms of economy, trade, technology, and science. These Kazakhstani universities introduced English as a medium of instruction to be able to communicate in the international arena. Not all our universities can provide education in English, whereas Turkey has introduced English-medium instruction at the university level. "In accordance with the State Development Program of the Republic of Kazakhstan for 2011-2020 (2010), English should be used as a language of instruction at all levels of education" [1]. In 2016, some schools' first grade learners will be taught English in the simplest way. Starting from 2018-2019, certain disciplines such as chemistry, biology, computer sciences and physics will be provided in English. Since 1996, Suleyman Demirel University uses English as a medium of instruction no matter of what faculty is that, except law and Kazakh & literature faculty. Therefore, a number of students of non-linguistic specialties might have some problems while learning not only English subject but also to learn other disciplines. The aim of English-medium instruction is to provide students with effective knowledge within their academic grounds and enlarge their experience in future profession to be able to face challenges. In universities which are used English medium instruction English language proficiency takes essential place in order to understand lesson, so it can make positive impact on tertiary level. Despite the indicated above information, it is generally believed that non-linguistic department students have some problems with learning foreign languages due to the influences of certain factors.

Literature Review. Traditionally, the main place in the methodology of teaching English belonged to teaching "General English", the purpose of which is to develop oral skills: the ability to discuss, express the development of oral skills: the ability to discuss, express opinions on various topics and different situations. The study of grammar focuses on its use in oral speech, as well as the acquisition and improvement of other language skills: listening, that is, listening comprehension, reading, writing, and pronunciation. In modern conditions, English for special purposes of its study (ESP -English for Specific Purposes) gradually turns into English for real purposes (English for Real Purposes - ERP), and this makes teaching English for special purposes the most promising direction of development not only methodical science. A professionally oriented approach to teaching a foreign language in engineering and pedagogical universities is now acquiring special relevance. This approach provides for the formation of students' ability to speak foreign languages in certain professional, business, scientific fields and situations while taking into account the peculiarities of professional thinking. English for special purposes is actually English for teaching language for academic purposes (English for academic purposes) and language for professional purposes (English for occupational purposes). Today teachers face certain difficulties in teaching foreign language for future engineers, namely: the lack of authentic materials and original sources that familiarize students with the terminology and means of language communication in the field of professional training; the lack of classes

that simulate actions in a professional environment; lack of opportunities for students to form knowledge by performing tasks related to their professional training; English is used only in language classes, lack of opportunities to use communication skills outside the classroom [2]. Some methodologies that work on the improvement and modernization of programs for teaching foreign languages in higher educational institutions provide a continuous course of study in foreign languages, which consist of three stages of study from the first to the seventh semester. Expected results at the first stage (from the first to the third semester) - obtaining linguistic and communicative competence, sufficient for use in training activities, for learning foreign experience in the field of science and technology, as well as for obtaining business contacts at the elementary level. As it is mentioned in Balgazina & Kulgildinova's [3, p.85-88] work, in order to make the business text [texts in general] the effective means of achieving a communicative goal, it is necessary to have special strategies and tactics of the discourse: strategy of informing, encouraging strategy, the strategy of persuasion, and strategy commitments. Knowledge of the discursive strategies and tactics of written business communication, as well as the laws that form the content aspect of writing and the ability to use them in accordance with the purposes and conditions of communication is the key to successful business communication in Russian. In order to develop or form a certain competence, it is essential for students to pick up workable and suitable strategies. However, students and teachers may not be aware of those workable strategies unless they try some. Therefore, students should have proper level of language proficiency as well as they should have the awareness of what strategies to use.

Obviously, there are a lot of factors that cause students low language proficiency which is directly influence to the formation of pragma-communicative competence. Since Kazakh students do not have opportunity to use English in their daily lives, they might not be confident in communicating in English. Another factor is the interference of English language from student's mother tongue, particularly regarding pronunciation, syntax and idiomatic usage. According to Kazakh mentality, our students are passive and shy to speak English with groupmates and teachers. On the basis of researcher's believes, the main goal of the engineering students seems to pass the English examination. Additionally, students are not responsible for their own learning. In order to be successful in the academic life and to follow the developments in time, students need to have not only the knowledge of engineering science, but a good command of foreign language skills which is called pragma-communicative competence. A lot of researches related to the field of engineering studies present the importance of English language in the professional and academic lives of engineering students. According to Pendergrass et al [5, p. 33-41], integrating English into engineering, math and science courses is an essential tool in engineering education and it fosters the improvement in the performance of engineering students in both oral and written communication. English language is the principal international language of science therefore it is important to learn English language for engineering and science students. Zoghoul & Hussein (qutd.in Ali)[6, p.11-19] conducted a research on language needs of undergraduate students from various disciplines including economics, engineering and natural sciences. It was found that undergraduate engineering students need extensive use of the English in both professional and academic settings. Since papers, books, handbooks and journals are written in English, the necessity of English language

---

is growing among other students as well as engineering students. Another study has been focused on the academic language needs of Computer Science Engineering students of Iran. The students perceived that "written skills" and "language components" are important; however, they had some difficulties with some sub-skills and translating texts. Additionally, most of the engineering students' level of proficiency have been resulted rather to be low. The research on student's needs has been done in seven departments such as Computers, Electronics, Industrial, Civil, Petroleum, Chemical and Mechanical at Kuwait University. The results proved the essentialness of English for engineering students' academic needs. Obviously, engineering students especially IT students are not exempted from studying English in most institutions. Nowadays, it is believed that engineering students are not giving enough importance to English language and they give prior preference to their specialized subjects. Therefore, they have difficulties with basic language skills particularly vocabulary, spoken skills and usage of grammar which lead to low level of English language proficiency. As a result, they may not be able to satisfy in communicating with interlocutors. The English teachers of non-linguistic departments face different and difficult problems while teaching either academically and non-academically. According to Bhaskar[7], the students with different level of English proficiency in one class can be one factor that makes teacher's job harder. The varied level of learning makes students passive. Additionally, the time duration for the completion of the given task may not be sufficient in mixed level classroom, because teacher may find a few students completing a given task while the slow learners find difficult to complete it on time. For these reasons there might be some factors influencing learner's pragma-communicative competence.

Initially, pragmatic competence was defined by Chomsky[8] as the "information on conditions and way of proper utilization (of the language), in similarity with different purposes". According to Canale[9,p. 67-84], pragmatic competence includes "illocutionary skill, or the information on the realistic shows for performing worthy language capacities, and sociolinguistic ability, or information on the sociolinguistic shows for performing language works suitably in a given setting". Pragmatic competence is the capacity to perceive the specific situation, comprehend others' discourse precisely in the unique circumstance, and communicate suitably. Pragmatic competence here covers affectability and fittingness of articulation to different settings, including etymological setting and unknown dialect setting. As pragmatic failure is more intricate than semantic failure, researchers at home and abroad have investigated it from the viewpoints of down to earth mindfulness, relevant adjustment, open fitness and even intellectual blueprint. For most English students, pragmatic failures in intercultural correspondence are frequently oblivious, however for local speakers, they are hard to comprehend or even misconstrue as impolite behavior. The investigation of the pragmatic competence should not be restricted to the field of pragmatics, however, ought to be examined and developed from a multi-disciplinary or multi-dimensional point of view. Furthermore, numerous examinations have completed encouraging trials on the choice of course books and the game plan of gathering exercises in homeroom educating. The outcomes show that the development and procurement of pragmatic competence are feasible. There are some factors that are influencing the development of IT specialty students' pragma-communicative competence: social, cultural and linguistic factors.

Social factor. In modern world, a person is a part of society and constantly interacts with

other individuals, and social factor is a distinctive feature of this. The social factor defined as a driving force for the development of a society, a phenomenon or process that causes certain social changes. The basis for selection of the social factor is such a relationship of social objects in which causes under certain conditions, necessarily generate other social objects or their consequences. Social factor is primarily the activity of people, which ultimately determines the whole diversity of social life of society. According to Omelechko[10] society is the condition in which a specific language exists and develops. Based on this definition, it is obvious that the development of any language is not entirely autonomous, since it depends to some extent on the development of society. Additionally, all social factors have different linguistic feature or significance. As an example of it can be global social factor that changes the composition of native speakers which lead to changes in lexico-semantic system, syntax, phonetics and morphology of the language. However, private factors determine the development of only a few levels. Changing strategies for mastering a language is a good example of a social factor that is described above. It is essential to mention that the social factor has its own fundamental structure. The main element of the social factor structure includes: a) the subject of the action; b) the environment with which the subject is connected; c) the means of the action; d) the goals and objectives of the action; e) the object of impact; f) the environment to which the object of action is ranked. Alefirenko[11] refers to the existence of the varieties of social factors. The main social factors of the development and functioning of a language are social factors a) determined by socio-economic formations; b) due to the education system and mass communication; c) limited by various interpretations of the phenomena of nature and public life by representatives of religious ideology; d) deterministic language interaction; e) scientific and educational value; f) moral and ethical understanding of different phenomena of social life; g) social and professional differentiation of the language. Social factors include parental and student's attitude, learning environment, learning opportunities, size of the learning group, student-teacher interaction, teacher's technique and socio-economic status [10]. Social environment refers to the factor that has importance in the study of foreign languages. The social environment is teachers, peers, parents, etc. The social component of the educational atmosphere is related to the features of societal organization of the environment (macro-conditions). Macro conditions can be defined with "atmosphere" of the school, the mood of pedagogical staff and students. Detail-spatial environment determines the shape of the environment in which students and teachers work.

Cultural factor. There are numerous definitions of culture. It can be described as beliefs, values, knowledge of society. According to Richards' definition, "culture is the set of practices, codes and values that mark a particular nation or group: the sum of a nation or group's most highly thought of works of literature, art, music, etc." [12]. Generally, culture can be identified as daily life of people and their history, traditions, abilities, literature, art, etc.

A man cannot live in isolated way. They need to communicate and integrate with others. While integrating they share attitudes, beliefs, their own beliefs, all of these is called "culture". Therefore, in order to archive better proficiency level of second language teachers and students need to be experienced in intercultural communication. In this case, learning rules, units, vocabulary is not enough to acquire target language, the role of target language comprehension is significant. In other words, they should gain the sense, or functionality of culturally conditioned behavior, have an idea about conventional behavior in common situations of the target language and understand interaction of language and social variables. Hinkel[13] in his work agrees that

---

real life communication is a main process of language learning and thus, culture is appeared in almost all contexts. In this case, it is known that learning languages and learning cultures are interrelated and cannot taught separately. The result of separation of these two can occur misinterpretation and misunderstanding among culture carriers. When students are taught how to have verbal and non-verbal communication it will develop their cultural awareness and communicative competence. It will allow them to get out of source culture frame and be tolerant toward other different attitudes and values. This is a requirement of multicultural world. On the other hand, all the tools of learning such as movies, videos, podcasts and other authentic materials which includes cultural atmosphere of target language influence on people as a motivation to acquire a new language. In addition to that, it helps to develop not only intercultural, but international competence. It leads to the changes of perceptions which can recognize different values, beliefs and be tolerant to other cultures. Learners of a foreign language have to develop the knowledge of culture as well as knowledge of the language. Disregard of this connection may result in cultural shock and misunderstanding, disorientation, frustration, and anxiety [14]. For a student who has low level of foreign language proficiency (most of Kazakhstani non-linguistic department students), learning new language and culture: values, beliefs, worldview and mentality seems to be difficult, if teacher does not connect student's own cultural views with culture of the target language.

Methods. This chapter depicts the research setting, practical issues, along with research participation, instruments, procedures of data collection and data analysis. This study was designed to analyze the factors influencing the development of IT specialty students' pragmatic competence and identify the most important factors influencing language learning from the perspectives of engineering students. The design of research is a mixed approach which is based on instruments such as observation and focus group interview.

Data collection. Two groups of students from engineering faculty were selected for non-participant focus group interview. The main focus of the focus group interview was identifying the troubles of students' usage of pragmatic awareness, and the factors that are influencing the development of IT specialty students' pragma-communicative competence. Additionally, interviews were conducted by the researcher and arranged with the permission of the teachers and with due consideration of their convenience and time availability. Those students were from various specialties such as Information Systems, Computing systems and software, and Mathematics.

Results. Some participants underlined several social factors influencing their English language proficiency. The mixed level students and large classes are considered as social factors (environment). Moreover, respondents claimed that teachers cannot cope with teaching process due to the mixed level students and large classes. Several of these students commented that large classes influence to the quality of learning and teaching.

"I feel somehow embarrassed in front of people who are speaking very well and I may not speak."S5

"In our group some students who have elementary and intermediate levels are having difficulties such as they get bored or they cannot understand assignments and teacher."S7

"In my opinion, the more students the more problems."

"I think overcrowded classes influence to the quality of the lesson and to the quality of understanding of students."S3

“Teacher cannot pay attention to every student’s learning process.”S4

“Yes, it influences a lot, because a lot of students make a huge noise.”S1

Student seven said that in his group they have different level students, even his English is intermediate they forced to study pre-intermediate level course books. Additionally, he concluded students who has lower level proficiency have troubles with understanding the theme. However, one of respondents claimed that he enjoys studying lessons in a mixed level classes, because higher level students motivate him. It can be concluded that engineering students perceive these factors differently.

Learning environment is also important for both teachers and students. Interviewer aimed to identify whether teacher provides learning opportunities such as speaking in the classroom, working in pairs, practicing language items in class, discussing, sharing opinions and preparing special learning environment for students. This aim was derived from students’ responses about teacher’s technique; therefore, it is essential to explore whether these factors influence engineering student’s language proficiency or not.

“No. We do not have time for different kind of activities and our teacher is not able to spend classroom time properly.”S7

“It depends on teacher, we have group works, but we did not have speaking activities.”S10

“No, in our group we do not have such things. In my opinion, in most English classes our teacher does not create such atmosphere in class, therefore we cannot speak, but we should learn how to speak.”S6

“We do not have individual activities, but we have group works.”S5

“Our teacher uses group work a lot.”S4

“We have debate, I think it is useful for our speaking.”S3

“In English courses, students should develop at least two skills such as speaking and writing.” S2

From the responses we can see some teachers provide different opportunities for learning while others do not. Some of the respondents claimed that teachers must provide speaking activities because it is essential skill recently. Majority of students did not have speaking activities, due to the teacher’s instructions. They believe such kind of learning environment depends on good teachers who are able to manage his teaching time. They claimed that lack of the speaking activities, lack of the suitable learning environment influence engineering student’s foreign language process. One of them said that in their class they have such students who cannot understand the topic or grammar properly and teacher does not pay attention to it. Engineering students proposed that it will be better if each teacher find a strategy for every student. In one group students are passing their topic very fast, teacher does not make sure that students get the topic, therefore, it is hard for students to develop their language proficiency.

“Teacher spends time to explain only grammar and to do a lot of exercises. We do not have games, debates and different kind of activities.”

“I cannot remember such kind of activities; we are having only grammatical activities.”S9

It shows that teachers who teach engineers more concentrate on grammatical exercises rather than speaking. However, engineering students are aware of the importance of speaking competency and they require speaking activities more.

“We do not have time for speaking and listening. I have friends who are studying in TFL, they have even separate subject in speaking and listening, they practice it more than us.

As for the cultural environment, student's cultural background and differences in culture and language were considered as the main factors. It is important that differences in cultures and languages should be explained to foreign language learners in order to avoid any misunderstandings. The lack of knowledge of the language and cultural differences may cause demotivation to learn language among language learners. The demotivation can cause the lower level of English language proficiency. Obviously, each culture has its own rules, norms and values. It might be assumed that the majority of English course books describe life and situation from a western point of view which can be difficult for Kazakhstani learners to learn English language in such a context.

“I think it does not influence a lot.”S2

“I can say that we do not study culture we just learn about grammar.Sometimes it makes me mad, because we may have some troubles in the future when we will meet foreigners.”S7

“Yes, every English course book was prepared for western people, but it will not be a problem if the teacher can facilitate culture learning and teach the American culture very well. In future, we will need it.”S4

It is noticeable that some students are not aware of the western culture and they found difficult to learn some units in English course books, so it might influence to their language proficiency. Researcher believes attitudes towards certain culture will also influence engineering students' foreign language competency neither negatively nor positively. It is supposed that students who have positive attitude towards culture will have good level of proficiency whereas students with negative attitude will have low level English language. The development of the understanding about certain culture is also essential for foreign language learners, because it may cause misunderstandings.

“I am not interested in western culture but I am interested in their education.” S10

“ Americans live with exact moment while Kazakhs always think about the future”. S6

“Every culture has its own values; for example: Americans value more privacy whereas Kazakh culture values family.” S8

“We(foreign language learners) should learn cultural differences to avoid arguments with foreign people.” S4

It can be seen that amongst participants some of the respondents do not consider cultural differences as a negative factor influencing engineering student's language proficiency. They believe every culture has its own differences and foreign language learners should tolerate it. Students should learn differences in cultures in order to avoid misunderstandings.

Conclusion. In this paper we have considered the social factors such as social environment consisting of two aspects: spatial environment (place, size, light, furniture) and

emotional environment (relationships between teacher and students, attitudes of parents and groupmates toward learning English). Both aspects of social environment play a great role in increasing students' foreign language motivation which lead to the development of foreign language proficiency. As for cultural environment we have considered learners' cultural background, differences in languages and cultures that should be in obligatory way understood by the foreign language teacher and explained to the foreign language learners in order to avoid any language and cultural misunderstandings. It was found that IT speciality students do. It can be concluded that each factor contributes to the success and failure of language learners differently.

References

1. Sagadiev A. M. The meaning of the introduction of trilingualism in Kazakhstan - the total knowledge of the Kazakh language by population. Retrieved from http://www.inform.kz/ru/erlan-sagadiev-smysl-vnedreniya-treh-yazychiya-vkazahstane-total-noe-znanie-kazahskogoyazyka-naseleniem_a2897529 [Accessed 13 January 2017].
  2. Shahrokhi A. et al. "Relationship between spiritual intelligence and perceived stress among critical care nurses." *The Journal of Qazvin University of Medical Sciences* 22.3 (2018): 40-49.
  3. Kulgildinova T.A., Balgazina B.S., Training modeling business written texts. *Международный журнал экспериментального образования*, 2012. 85-88.
  4. Taguchi N. Development of interactional competence in Japanese as a second language: Use of incomplete sentences as interactional resources. *The Modern Language Journal*, 2014. 98(2), 518-535.
  5. Pendergrass N. A. Kowalczyk, R. E., Dowd, J. P., Laoulache, R. N., Nelles, W., Golen, J. A., & Fowler, E. Improving first-year engineering education. *Journal of Engineering Education*, 2001. 90(1), 33-41.
  6. Ali, H. I. H., & Salih, A. R. A. Perceived Views of Language Teachers on the Use of Needs Analysis in ESP Materials Writing. *English Language Teaching*, 2013. 6(3), 11-19.
  7. Chomsky N. Rules and representations. New York: Columbia University Press. 1980.
  8. Canale M. The measurement of communicative competence. *Annual review of applied linguistics*, 1988. 8, 67-84.
  9. Boeva-Omelechko N. B. "A short explanatory dictionary of sociolinguistic terms." *M.: Gothic* 2004.
  10. Alefirenko N. F. Language as a state of ethno-cultural consciousness. 2015.
  11. Phon S. Factors affecting the English language proficiency of students majoring in English at a rural university in Cambodia. *UC Occasional Paper Series*, 2017. 69.
  12. Richards, J.C., & Schmidt, R. *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics* (3rd ed.). London: Pearson Education. 2002.
  13. Hinkel, Eli. "Introduction: Culture in research and second language pedagogy." *Culture in second language teaching and learning*, 1999. P. 1-7.
  14. Schumann J. (1986). Research on the acculturation model for second language acquisition // *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 1986. Vol. 5. P. 379-392
-

МРНТИ: 14.35.09

Сарсен Дана Айдаулетовна¹

¹КазНПУ им. Абая

*7М0119 - «иностранный язык: два иностранных языка»
магистрант 1-курса*

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В СИСТЕМЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ.

Аннотация

Сегодня компетентность занимает особое место. То есть развитие образования основано на этом. Из-за спроса на иностранный язык были предприняты попытки заговорить. Важно развивать коммуникативную компетентность у студентов, свободно владеющих английским языком. Формирование коммуникативной компетенции в системе обучения студентов иностранной речи является предметом исследования. Задача состояла в том, чтобы развить личное самопознание и общение с окружающими, языковые навыки, соблюдение определенных социокультурных норм речевого поведения, научить студентов правильно и эффективно использовать знания, навыки и умения, приобретенные в процессе изучения иностранного языка. Особое место в процессе изучения другого языка отводится умениям и способностям, навыкам, то есть гибкости учащегося. Поэтому важно обратить внимание на гибкость говорения на иностранном языке. Использование языка на практике - это общение. Существуют виды развития отношений, процесс участия, его содержание, система его состава и т. д. И эти особенности учитываются при обучении студентов говорить.

Ключевые слова: компетентность, обучение студентов говорить, коммуникативная компетентность, система обучения.

Сарсен Дана Айдаулетқызы¹

¹Абай атындағы ҚазҰПУ-нің

*7М0119 - «шетел тілі: екі шетел тілі»
мамандығы бойынша 1-курс магистранты*

СТУДЕНТТЕРДІҢ ШЕТТІЛДІК СӨЙЛЕУ ӘРЕКЕТІН ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІНДЕ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Түйіндеме

Бүгінгі таңда адам бойындағы құзіреттілік ерекше орынға ие. Яғни білім беруді дамыту осы нәрсеге негізделеді. Шетел тілінің сұранысына байланысты сөйлеу әрекеті қолға алына бастаған. Ағылшын тілін меңгеріп еркін сөйлеуде студенттердің бойына коммуникативтік құзыреттілік қалыптастыру маңызды. Студенттердің шеттілдік сөйлеу әрекетін оқыту жүйесінде коммуникативтік құзыретті қалыптастыру зерттеу нысанына ілігіп отыр. Жеке өзін-өзі тану және басқалармен қарым-қатынас, тілдік дағдыларды игеру, сөйлеу мінез-құлқының нақты әлеуметтік-мәдени нормаларын сақтау, студенттің шет тілін оқу үдерісінде меңгерген білімдерін, дағдылары мен біліктерін іс жүзінде дұрыс,

орынды, тиімді пайдалануға баулу міндетке айналды. Өзге тілді игеру барысында студенттің қабілеттілігі мен бейімділігі, шеберлігі яғни икемділігі ерекше орын алады. Сол себепті шет тілінде сөйлесу икемділігіне көңіл аудару қажет. Тілді тәжірибеде пайдалану – сөйлесу, яғни қарым-қатынас жасау. Қарым-қатынастың дамуының түрлері, қатысым үрдісі, оның мазмұны, оның құрамының жүйесі т.б бар. Ал студенттерді сөйлеуге үйретуде осы ерекшеліктер негізге алынады.

Кілт сөздер: құзіреттілік, студенттерді сөйлеуге үйрету, коммуникативті құзіреттілік, оқыту жүйесі.

Sarsen Dana Aidauletkyzy¹

¹KazNPU named after Abay

7M0119 - "Foreign language: two foreign languages"

1st year master

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE SYSTEM OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE SPEECH ACTIVITY OF STUDENTS

Abstract

Today, competence has a special place. That is, the development of education is based on this. Due to the demand for a foreign language, there have been made several attempts to speak. It is important to develop communicative competence among students who are fluent in English. The formation of communicative competence in the system of teaching students of foreign speech is the subject of research. The task was to develop personal self-knowledge and communication with others, language skills, observance of certain sociocultural norms of speech behavior, to teach students to correctly and efficiently use the knowledge, skills and abilities acquired in the process of learning a foreign language. A special place in the process of learning another language is given to skills and abilities, skills, that is, the flexibility of the student. Therefore, it is important to pay attention to the flexibility of speaking a foreign language. Using the language in practice is communication. There are types of development of relations, the process of participation, its content, the system of its composition, etc. And these features are taken into account when teaching students to speak.

Key words: competence, teaching students to speak, communicative competence, system of teaching.

Қазіргі таңда білім беру саласында да, қоғамда да шет тілдеріне деген сұраныс арта түсуде. Осыған орай шет тілін үйретушілердің де, үйренушілердің де саны күн санап өсіп келеді. Бұл әрине өмір ағымына ілесуге, алға қарай дамуға, әлемдік ақпараттар кеңістігіне шығуға үлкен көмек. Өзімізге мәлім шет тілін қолдана отырып, біз еліміздің мәдениетін, салт – дәстүрін өзге елге таныта аламыз. Тіл - адам қатынасының аса маңызды құралы.

Елдер мен халықтар арасындағы мәдени және экономикалық байланыстардың дамуымен бірге шет тілдерін үйренудің рөлі артып келеді.

Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев «Біз үштілділікті дамыту қарқынын үдетіп отырмыз. Бұл ойдан шығарған дүние емес, қажеттілік. Қазірдің өзінде Қазақстандықтардың 20%-ы ағылшын тілін меңгерді. Яғни, үш тілді меңгеру, білу- бұл жаһандық әлемге жолдама деген сөз. Бұл адамның өмірдегі табыстылық, жетістік принципі. Жаһандық әлемде біздің балаларымыз «Планета азаматы» болады. Сондықтан да олар әлемнің кез келген өңірінде жұмыс істеп, күнін көре алатын болады. Яғни, бүгінгі күрделі әлемде біздің

балаларымыз өздерін «судағы балықтай» сезінуі керек, біз соған жағдай жасап жатырмыз» - деді.

Сондықтан білім беру ұйымдары мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілін білу мен дамытуды, сонымен қатар орыс тілін ұлтаралық қатынас тілі ретінде және ағылшын тілін-мемлекеттік жалпыға бірдей білім стандарттарына сәйкес әлемдік экономикаға сәтті кірігу тілі ретінде оқытуды қамтамасыз етуі қажет. Білім алушы қандай да бір тілді меңгере отырып, тіл тасмалдаушы – халыққа құрметпен және ықыласпен қарайды, оның психологиялық және рухани көңіл-күйін жақын қабылдайды, оның рухани және мәдени құндылықтарын, тарихи өткенін қазіргі таңда түсінеді. Тілдер түрлі ұлт өкілдерін рухани және адамгершілік жағынан жақындастыра отырып, интернационалдық миссияны орындайды.

Осыған байланысты, қазіргі таңда шет тіліне деген үлкен сұраныс болуынан елімізде сөйлеу мәселесі қолға алына бастады. Өзекті болуының себебі шет ел мемлекеттерімен қарым-қатынас негізгі мақсаты болуына байланысты студенттердің дұрыс сөйлеу мен сауатты жазу дағдыларын қалыптастыру болып табылады. Жоғарғы оқу орындарында ойын еркін жеткізуге, бөгде біреудің сөйлеуін түсініп, жеткілікті дәрежеде сөздік қорын меңгеріп, шет тілінде қарым-қатынас жасауға жаттықтырылады. Студенттерді мұндай дәрежеге жеткізу үшін сөйлеудің өзіндік жүйесі, тәсілдері мен амалдары, жолдары ойластырылады.

Студенттердің шеттілдік сөйлеу әрекетін оқыту жүйесінде коммуникативтік құзыретті қалыптастыру зерттеу нысанына ілігіп отыр.

Білім беру жүйесінде «құзырет», «құзыреттілік», «құзырлылық» деген жаңадан қолданысқа енген сөздердің мәні мен мағынасын біреуге түсінікті, таныс болса, біреуге бейтаныс болуы мүмкін.

Құзырлылық- бұл күнделікті өмірдің нақты жағдайларында пайда болатын проблемалар мен міндеттерді тиімді түрде шешуге мүмкіндік беретін қабілеттілік.

Құзырет- тұлғаның қойылған мақсаттарға жету үшін ішкі және сыртқы ресурстарды тиімді іске асыруға қабілетінің дайындығы. Сыртқы ресурстарға білім, білік, дағды, құзыреттіліктер (іс-әрекет тәсілдері), педагогикалық-психологиялық ерекшеліктер, құндылықтар жатады.

Құзыреттілік –бұл алынған білімдер мен біліктерді іс-жүзінде, күнделікті өмірде қандай да бір практикалық және теориялық мәселелерді шешуге қолдана алу қабілеттілігі.

Құзыреттілік- хабардар болушылық, абыройлылық дегенді білдіреді.

Коммуникативтік құзыреттілік- мұнда оқушы бойына коммуникативтік құзыреттілікті тіл материалдарының бағыттары арқылы, яғни лексикалық бағыттағы жұмыстар арқылы қалыптастыруға болады. Жаңа сөздер үйрене отырып, сөздік қорлары байиды, сөйлем құрастырып, өз ойларын айтып беруге дағдыланады.

Ағылшын тілін меңгеріп емін-еркін сөйлеуде студенттердің бойына коммуникативтік құзыреттілік қалыптастырудың маңызы зор.

Студенттерге шет тілін оқыту жағдайын мәдениетаралық коммуникация процесінен бөлек қарастыру мүмкін емес, яғни шетел тілін оқытудың негізгі мақсатқа жетудің жолы мәдениетаралық коммуникацияны дамытуға негізделетіні белгілі. Осы тұрғыдан қарағанда шетел тілін оқытуда студенттердің коммуникативтік біліктілігін қалыптастыру әрі дамыту қазіргі күні білім саласында маңызды орын алып отыр.

Анықтамаға мән беретін болсақ, коммуникативтік біліктілік дегеніміз шет тілінің грамматикалық құрылымы мен тілдік бірліктердің қызметін толық білетін, тілді жақсы меңгерген, яғни лингвистикалық білімі сөйлеу әрекетінен жоғары деңгейде көрінетін шетел тілінде еркін қарым-қатынас жасайтын адамның қабілеттілігі. Коммуникативтік біліктілікті белгілі бір тілдік ортада немесе арнайы ұйымдастырылған оқу процесінде қалыптастыруға болады. Бұл тіл үйренушінің жеңіл

және сауатты сөйлеуіне, қарсыласына түсінікті болатындай тілдесе білуіне септігін тигізеді.

Ғалымдардың пікіріне сүйенсек, «коммуникативтілік» термині тілдік қатынас деген ұғым. Қоғамнан тыс адам болмайтыны сияқты, адамнан тыс тілде болмайды. Бірақ ол тіл- жеке адамның тілі емес, белгілі қоғамда өмір сүруші адамдардың өзара түсінісуі, сөйлесу құралы. Сондықтан тіл әрі қоғамдық, әрі коммуникативтік қасиетке ие болады.

Коммуникативтік қабілетті қалыптастыру кезінде ең алдымен қарапайым деңгейден бастаймыз, яғни мәдени ортада немесе оқу ортасында өз еркімен қарым-қатынас жасай білу қабілеттілігі, ынталылығы, сөйлеу кезінде студент тақырыпты еркін баяндауы, психологиялық жағынан тартынуды болдырмау.

Бұдан әрі қарай коммуникативтік қабілетті қалыптастыру кезінде, студент монологты сөйлеуде дайындалған және де дайындалмаған тақырыптарда өткен материалдарды қолдана отырып, еркін сөйлеуі, берілген тақырыптарға талдау жасауы қажет. Ұсынылған жағдаяттағы мәселені дұрыс шеше біліп, өз тапқырлығымен жол таба білуі қажет.

Коммуникативтік әдіс барлық тілдік әрекетті дамытатынын білеміз. Олар айтылым, жазылым, оқылым және тыңдалым. Шет тілін оқыту процесінде коммуникативтік әдісті қолдану тек тілдік білім алуға ғана емес, сонымен қатар студенттің жалпы ой өрісінің қалыптасып, дамуына көмегін береді.

Бүгінгі таңда білім беруді дамытудың маңызды бағыттары құзіреттілікке негізделген тәсілді қолдану болып отыр. Біз адамның коммуникативті қабілетін, оның мәдени, әлеуметтік және ақпараттық құзіреттілігін тәжірибеде қолдануға байланысты дағдыларды қалыптастыру туралы айтып отырмыз. Бұл мәселе ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде кеңінен талқыланады. «Құзыреттілік» ұғымы психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде әлдеқашан қолданылған, бірақ оған деген қызығушылық кейінірек пайда болды.

Құзыреттілік- бұл шет тілін оқыту процесінде қалыптасқан білім, білік, дағдылардың жиынтығы. Сондықтан, тіл – бұл адамның айналасындағы әлемді ғана емес, сонымен бірге оның менталитетін, ұлттық мінезін, өмір салтын, салт-дәстүрін және дүниеге көзқарасын бейнелейтін мәдениеттің айнасы.

Шет тілін оқытудың мақсаттарының бірі- шет тілінің коммуникативті құзіреттілігін дамыту, яғни тұлғааралық және мәдениет аралық қарым-қатынасты шет тілінде жүргізуге қабілеттілік пен дайындық.

Шет тілдерін оқытудың мемлекеттік стандартына сәйкес коммуникативті құзіреттілік келесі негізгі дағдыларды қамтуы керек:

- қарапайым мәтіндерді оқып, түсіну (негізгі мазмұнын түсіну);
- өзі туралы, қоршаған орта туралы қысқаша айту, пікір білдіру, баға беру;
- білім беру, еңбек, мәдени, тұрмыстық салалардағы стандартты жағдайларда ауызша қарым-қатынас жасау;
- қарапайым ақпаратты жаза алу және жеткізе алу мүмкіндігі.

Шет тілінің коммуникативті құзыреттілігінің құрамына бірқатар құзіреттер кіреді. Біріншіден, бұл -лингвистикалық құзыреттілік, коммуникативті құзыреттіліктің негізгі компоненттерінің бірі болып табылады. Тілдік құзыреттілік дегеніміз адамның белгілі бір тілдің нормаларына сәйкес грамматикалық формалар мен синтаксистік құрылымдарды дұрыс құра білу қабілеті деп түсіндіріледі. Сөйлеу құзыреттілігі-сөйлеу мінез-құлқының нормасын иелену(сөйлеу әрекетінің барлық түрлерінде). Тәрбиелік құзыреттілік студенттердің тіл бойынша өзіндік жұмысын ұйымдастырады

және оңтайландырады, шет тілін үйрену кезінде шет тілін сапалы меңгеруге ықпал етеді, пәнге қызығушылығын арттырады.

Айта кету керек, шет тілінің грамматикалық құрылымын білместен коммуникативті мәселелерді шешу мүмкін емес. Сонымен, грамматикалық және лексикалық дағдылар мен қабілеттер сөйлеу дағдылары мен қабілеттеріне негізделген тілдік құзіреттіліктің орталығы болып табылады.

А. Б. Добрович коммуникативтік құзіреттілікті қарым-қатынас жасауға әрдайым дайын болу деп қарастырған және оны адам санасы, ойлау ерекшелігімен түсіндірген. Адам үнемі ой процесінде, яғни диалогтік жағдайда болады деген.

В. А. Кан-Калик пен Н. Д. Никандров коммуникативтік құзіреттілікті адам іс-әрекетінің құрамдас бөлігі ретінде қарастырады. Осыған байланысты кез-келген әрекет сияқты қарым-қатынас құзіреттілігін қалыптастыруда негізгі мақсатқа айналып, оның әдістері мен құралдары анықталуы тиіс деп есептейді.

Адамның құзіреттілігін, оның біліктілігі тұлға аралық қатынасын Л. А. Петровская қарастырады. Ол ересек адамдардың құзіреттілік қатынас дамуын екі түрлі ұсынады, бір жағынан – жаңа қырынан білім алу, іскерлігі мен тәжірибелері. Екінші жағынан бұл- түзетулер, құрылған тәсілдердің өзгертулері.

С. Л. Братченко өзінің зерттеуінде коммуникативті құзіреттілікті анықтау, тұлға аралық кешенді мінез-құлықтарын, әртүрлі құрылымдық коммуникативті құзіреттілік топтарға бөледі, олар когнитивтік, эмоционалдық және мінез-құлық сипатта. Тұлғалық компоненттердің негізгі мазмұнының бағыты диалогты қатынас, оның негізгі мақсаты қатынасқа дайындау болып табылады. Әлеуметтік психологияда «Коммуникативтік құзіреттілік» түсінігі басқа адамдармен негізгі байланыс ұстау және қабілет орнату. Құзіреттіліктің құрамына білімдер жиынтығы мен іскерлігі, тиімді коммуникативті процесспен қамтамасыз ету енгізіледі деген пікір айтқан.

Коммуникативтік құзіреттілікті қалыптастыруда музыканың алатын орны зор. Атақты педагог Ян Амос Каменский «музыканы түсінбейтін адам- сауатсыз деп айтуға болады» деген. Ежелгі Греция мектептерінде мәтіндерді әнмен үйреткен. Индияда арифметиканы әнмен оқытады.

Шетел тілін үйрету барысында да музыканың ықпалы зор. Олай болса тіл үйретудегі музыканың әсері көп.

Ән- сөздік қордың кеңеюіне ықпал етеді, есінде тез сақталады. Лексиканы қайталайды, дыбыстарды дұрыс атап үйренеді. Шығармашылық қабілеттері ашылады, көңіл-күйлері көтеріліп, оқушының тілге деген қызығушылығы арта түседі.

Коммуникативті құзіреттілік – студент пен оқытушының тікелей қарым-қатынасы арқылы жүзеге асатын, белгілі бір тілде сөйлеу мәнерін қалыптастыратын, тілдік қатынас пен әдістемелік категорияларға тән басты белгілер мен қағидалардың басты жүйесінен тұратын, тіл үйретудің тиімді жолдарын тоғыстыра келіп, тілді қарым-қатынас құралы ретінде іс жүзіне асыратын әдістің түрі.

Өзге тілді игеру барысында студенттің қабілеттілігі мен бейімділігі, шеберлігі яғни икемділігі ерекше орын алады. Сол себепті шет тілінде сөйлесу икемділігіне көңіл аудару қажет. Тілді тәжірибеде пайдалану – сөйлесу, яғни қарым-қатынас жасау. Қарым-қатынастың дамуының түрлері, қатысым үрдісі, оның мазмұны, оның құрамының жүйесі т.б бар. Ал студенттерді сөйлеуге үйретуде осы ерекшеліктер негізге алынады.

Сөйлеу тілін дамыту әрқашан әдісте қаралып отырады. Оның маңызы, қажеттілігі айқындалады. Бірақ шет тілінде сөйлеу енді ғана қалыптасып келеді. Әсіресе сөйлеуге жаттықтырудың негізгі атаулары және категориялары, тіл дамытуға арналған жұмыстар, сөйлеудің мазмұны, құралы, студенттердің тіл байлығын бағалау қалыптары анықталмаған, бірақ қазіргі тіл дамыту әдістерінің өзіндік зерттеулері бар, керекті

психологиялық, лингвистикалық базасы жетіле бастаған. Бұл мәселелер студенттердің қатысымдық әрекет негізінде сөйлеуге үйретудің өзектілігін анықтайды.

Қазіргі заман сөйлеудің үш түрлі- ауызша, жазбаша және электронды түрлерінің дамуын ерекше талап етіп отыр. Ауызша сөйлеуге үйрету барлық топтарда жүргізіледі. Студенттерді ауызша сөйлеуге баулу мәселесі әлеуметтік қажеттілік екенін айтсақ болады. Себебі, Елбасы Н.Ә Назарбаев « Өсіп келе жатқан ұрпаққа әлемдік стандартқа сай келетін сапалы білім беруіміз керек, сонымен қатар қазіргі мамандардың біліктілік деңгейін көтеруді де ұмытпауға тиіспіз» деген міндеті бар.

Бүгінгі таңда әр адам және мемлекет әлемдік нарыққа шығуды, әлемдік мәдениетті білуді қамтамасыз ететін шет тілін практикалық меңгеруге мүдделі. Сондықтан коммуникативтік құзыреттілік басым мақсатқа айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Н.З.Игиликова. Ағылшын тілін оқыту арқылы оқушылардың құзіреттілігін дамыту.//Шетел тілін оқыту әдістемесі/Методика обучения иностранному языку.-2015.- №6(68) -С45-48.
2. Сүгірбекова Н., Әшімова Н. Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру.//Қазақстан мектебі.-2011.- №9.- С. 32-34.
3. А.Ш.Нұртаза. Ағылшын тілі сабағында дидактикалық ойындар арқылы коммуникативтік құзыреттілікті дамыту.//Шет тілін оқыту әдістемесі.-2014.-№4 (60).-С3-7.
4. . Г.А.Абикенова. Развитие коммуникативных навыков через диалоговое обучение. //Шетел тілін оқыту әдістемесі/Методика обучения иностранному языку.-2014.- №6(62) –С3-6.
5. 11. Н. С. Нусипалиев. Жоғарғы оқу орындарындағы тілдік емес мамандықтар бойынша ағылшын тілін оқытуда коммуникативті технологияларды қолдану. //Шетел тілін оқыту әдістемесі/Методика обучения иностранному языку.-2019.- №4(90) -С41-44.

МРНТИ: 14.35.09

*Orazkhanova A.O.¹Chaklikova A.T.²
^{1,2} KazUIR & WL named after Ablai Khan
¹ PhD student
² doctor of ped.sciences., professor.
Almaty, Kazakhstan*

ANALYSIS OF THE LINGUISTIC BASES OF THE FOREIGN LANGUAGE EDUCATION IN THE FORMATION OF STUDENTS' PROFESSIONAL- COMMUNICATIVE COMPETENCE

Abstract

The research aims to analyze the linguistic bases of foreign language education reflecting in the development of students-economists' professional-communicative competence as well as

---

suggest effective means of acquiring professional foreign language. Overall 22 respondents of the 2nd and 3rd year of Ablai khan Kazakh University of International Relations and World Languages took part in the research as focus groups. The results were taken by the interview in the Google forms and observation during the lesson. The analysis considers the influences of the lack of knowledge in grammar, lexis, pronunciation, selection and organization of the speech material on the development of students-economists' professional-communicative competence. It was found that linguistic bases (grammar, lexis, pronunciation, selection and organization of the speech material) are hindering the development of students-economists' professional-communicative competence.

Keywords: students-economists, professional-communicative competence, linguistic bases.

*Оразханова А.О.¹Чакликова А.Т.²
^{1,2} Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
¹ педагогика ғылымдарының докторанты.
² п.ғ.д. профессор
Алматы, Қазақстан*

СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ-КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ШЕТТІЛДІК БІЛІМ БЕРУДІҢ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІН ТАЛДАУ

Түйіндеме

Зерттеудің мақсаты - экономист-студенттердің кәсіби-коммуникативті құзыреттілігінің дамуына әсер ететін шет тілін оқытудың лингвистикалық негіздерін талдау, сонымен қатар кәсіби шет тілін үйренудің тиімді жолдарын ұсыну. Зерттеуге фокус-топ ретінде Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің 2 және 3 курс студенттерінің 22-сі қатысты. Нәтижелер Google нысандарындағы сұхбат және сабақ барысында байқау арқылы алынды. Талдауда экономист-студенттердің кәсіби-коммуникативтік құзіреттілігін дамытуға грамматика, лексика, айтылым, сөйлеу материалын іріктеу және ұйымдастыру саласындағы білімнің жетіспеуінің әсері ескеріледі. Тілдік негіздер (грамматика, лексика, айтылым, сөйлеу материалын іріктеу және ұйымдастыру) экономист-студенттердің кәсіби-коммуникативтік құзіреттілігін дамытуға кедергі келтіретіні анықталды.

Кілт сөздер: экономика студенттері, кәсіби-коммуникативтік құзыреттілік, лингвистикалық негіздер.

*Оразханова А.О.¹Чакликова А.Т.²
^{1,2} КазУМОиМЯ им. Абылай хана
¹ докторант педагогических наук.
² д.п.н. профессор
Алматы, Казахстан*

АНАЛИЗ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ОСНОВ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Аннотация

Целью исследования является анализ лингвистических основ обучения иностранному языку, влияющих на развитие профессионально-коммуникативной компетенции студентов-экономистов, а также предложение эффективных способов изучения профессионального иностранного языка. Всего в исследовании в качестве фокус-групп приняли участие 22 респондента 2-го и 3-го курса Казахского университета международных отношений и мировых языков имени Абылай хана. Результаты были получены с помощью интервью в формах Google и наблюдения во время урока. Анализ учитывает влияние недостатка знаний в грамматике, лексике, произношении, выборе и организации речевого материала на развитие профессионально-коммуникативной компетенции студентов-экономистов. Установлено, что лингвистические основы (грамматика, лексика, произношение, отбор и организация речевого материала) препятствуют развитию профессионально-коммуникативной компетенции студентов-экономистов.

Ключевые слова: студенты-экономисты, профессионально-коммуникативная компетенция, лингвистические основы.

Introduction. New requirements for the quality of professional-foreign language education suggest the need for changes in organization, content, technology that fosters the professional growth of the students in the teaching process. Today, in this globalized world, the society requires the professionals who are able to communicate easily in foreign language with the representatives of other culture and solve the profession-oriented tasks, real-life problem situations in the international arena. Therefore, professional foreign language skills not only as a language of international communication, but also as a means of professional and personal development are becoming increasingly relevant. According to the message of ex-president of the country, it's necessary to take into account modern realities and requirements for ensuring system-targeted consistency and integrability of all components of the "science-education-production" triad with fundamentally new, scientific, educational, professionally applied indicators for measuring the quality of education. Therefore, radical changes and measures should be taken to develop the "vocational education" until 2020 [1, 20]. Currently, in addition to this, specialists are trying to integrate vocational education and develop the effectiveness of the professional foreign language education. As everything is in the process of modernization in this rapidly changing world, there is a necessity in improving the professional foreign language for all specialists. Despite the fact that different scientists are trying to find the answer to questions concerning the effective ways of the professional foreign language education there are still shortcomings which need investigation. For instance, students-economists face various problems while conducting the lessons. If we talk about problems connected with the linguistic bases of foreign language education, we have to stop on the following issues: a) how to facilitate the assimilation of numerous phenomena of the grammatical side of speech; b) how to choose

---

what is necessary for this particular purpose, sphere of communication, type of activity; c) how to ensure unity (complexity) in the assimilation of the grammatical, lexical and pronunciation sides; d) how to determine the sequence of assimilation of the material, its grouping, etc. Students often get confused while speaking whether to use that tense or this, this phrase or that or how to control the correct usage of all the linguistic bases like grammar, vocabulary, pronunciation. That's why teachers have to pay attention to the selection of speech material and organization of this material. So, in the methodology of foreign language education scientists consider speech material as a linguistic bases that is optimally organized in accordance with the principles of the educational program, the purpose of training, the intralingual laws of the language being studied, and also taking into account the specifics of the trained audience. In this article the special attention will be given to the analyses of the linguistic bases, selection and organization of speech material in the context of students' profession.

Literature Review. In the modern rapidly developing society, the need for professionally competent specialists is growing more and more. So, in professional foreign language education at university level it has become traditional to describe the purpose of teaching a foreign language in terms of professional communicative competence. Within the dominant communicative teaching method, as a rule, the emphasis is made on the development of such components of communicative competence as discursive, pragmatic, strategic and socio-cultural ones, while the development of linguistic aspect is often unfairly ignored. Linguistic bases are understood as knowledge associated with recognition and use of language units, and the ability to operate them in order to produce grammatically and lexically correct and accurate speech. It is impossible to communicate in a certain professional area without extending the amount of productive and receptive vocabulary minimum through lexical units describing new topics, problems and situations of communication. Thus, teaching linguistic aspect of foreign speech in the context of future work of a specialist still remains a relevant problem [2].

If the student possesses knowledge of linguistic bases, it becomes easy to make a speech and communicate at a certain level. In this case, G.V. Kolshansky believes that the description of linguistic bases should be directly connected with ideas about how a person makes speech in the corresponding situation and which psychophysiological mechanisms work. So, the teacher himself should also possess the ability to speak with students at a rather high scientific and cultural level. In order to teach professional foreign language firstly the teacher should teach both extensive theoretical written language knowledge (the observance of grammar rules and laws of stylistics and their compliance with the situation of communication) and the ability to apply this knowledge demonstrating some patterns of written texts to his students and only then it is better to move to a more complicated vocabulary training. So, it is really significant to constructively use well-chosen lexis and syntax, correct students' mistakes in a spoken or written form, and with a constant desire to upgrade spoken and written language abilities of students. Thus, the students will be able to logically explain and effectively defend their point of view during a discussion in the classroom showing respect to opponents using correct grammar and lexis [3].

According to M. Spratt, teachers have to adopt appropriate linguistic means (core lexis, grammar constructions and speech patterns) in order to develop the professional communicative skills in solving professionally oriented situations. For example, students have to become

familiar with the material first and then they should be able to discuss it [4]. According to his point of view each learnt concept corresponds to a number of lexical units, the use of which is illustrated in the text then practiced in pre-communicative and communicative activities as following:

- The words and expressions below are from the article. By looking at the article, predict the meaning through the context.
- Practise saying the words and expressions and then compare your answers with a partner.
- Complete the chart below with words from the article, or words based on them.
- Now write sentences about yourself with at least one of the words in each row. Then discuss your sentences with your partner.
- Talk about one or both of the points with a partner or partners.

So, generally while organizing the lesson, it's essential to make emphasis on the selection, organization of the content material and consequence of presenting it to students. The selection of content should be based on the latest achievements of didactic and pedagogical studies and should take into account the learning objectives for a particular profile program. It is necessary to plan the process of learning and evaluating results, taking into consideration the logical sequence of mastering the content elements. There should be a clear understanding of the set of skills that are to be developed during a certain period of training on the base of specific subject content required for the building of relevant competences. The profile subject content sets parameters for the development of learning situations. The process of their creation assumes a deep understanding of the meaning of a particular situation, its limits and its relationships with other fields of knowledge, in particular, with the social and cultural sphere.

When selecting situations of communication, the teachers should pay special attention to the social characteristics of different groups of students. Students-economists should be able to speak freely in solving profession-oriented tasks and situations by using professional vocabulary properly. They also should anticipate and overcome the emerging difficulties and obstacles and create new situations of communication in accordance with emerging needs. They should be able to create conditions in which they can solve any problems in the context of their profession and create projects using their cognitive and emotional abilities. Further the methods of teaching linguistic bases that leads to the formation of professional communicative competence will be discussed.

Methods. This chapter depicts the research setting, multiple-choice questions, along with research participation, instruments, procedures of data collection and data analysis. This study was designed to analyze the linguistic bases of the foreign language education in the formation of students-economists' professional communicative competence. The design of research is a mixed approach which is based on instruments such as observation and focus group interview.

Data collection. Two groups of students from economics and law faculty were selected for focus group interview. The main focus group interview was identifying the problems of students' usage of professional foreign language, and the reasons that interfere speaking fluently in the context of profession in the formation of the professional-communicative competence. Additionally, class observation was held during the lessons with students-economists.

Results. Students had to answer the following questions concerning the development of the professional foreign language education.

1. *What linguistic base confuse you most of all in foreign language education?*
(choose one answer)

- a) Grammar
- b) Lexis
- c) Pronunciation
- d) Other ...

2. *The main reason of why you have problems in speaking professional English?*
(choose several)

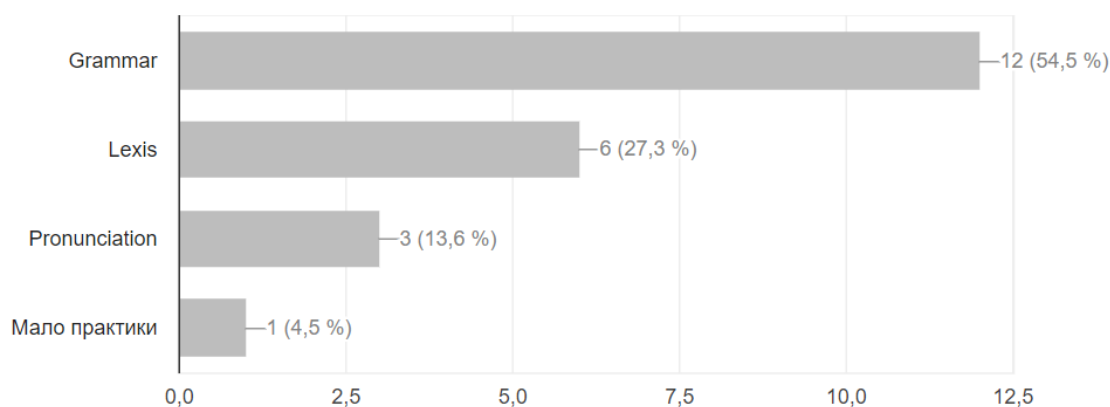
- a) lack of linguistic knowledge in GRAMMAR
- b) lack of linguistic knowledge in LEXIS
- c) lack of linguistic knowledge in PRONUNCIATION
- d) lack of desire, interests to speak
- e) because of inappropriate learning material
- f) lack of speaking activities in the context of profession during the lesson
- g) boring material

Overall 22 respondents from the 2nd and 3rd year took part in this interview. According to the results 12 (54,5%) of them claimed that grammar was the most confusing linguistic base in the foreign language education. Six students, that is 27,3% had problems in lexis. Only three students had difficulties in pronunciation and one respondent commented that he doesn't have enough practice in speaking foreign language. The whole result is presented in the diagram 1.

Diagram 1

What linguistic base confuse you most of all in foreign language education?

Верных ответов: 0 из 22

According to the next question of the interview the main reasons of why students have problems in speaking professional foreign language was in the lack of linguistic knowledge in lexis mostly, that took 40,9%. The next majority of students (36,4%) responded that they have lack of linguistic knowledge in grammar. The same number of students (18,2%) had lack of linguistic knowledge in pronunciation, lack of desire and interest to speak foreign language, lack of speaking activities in the context of profession and only three students took 13,6% by

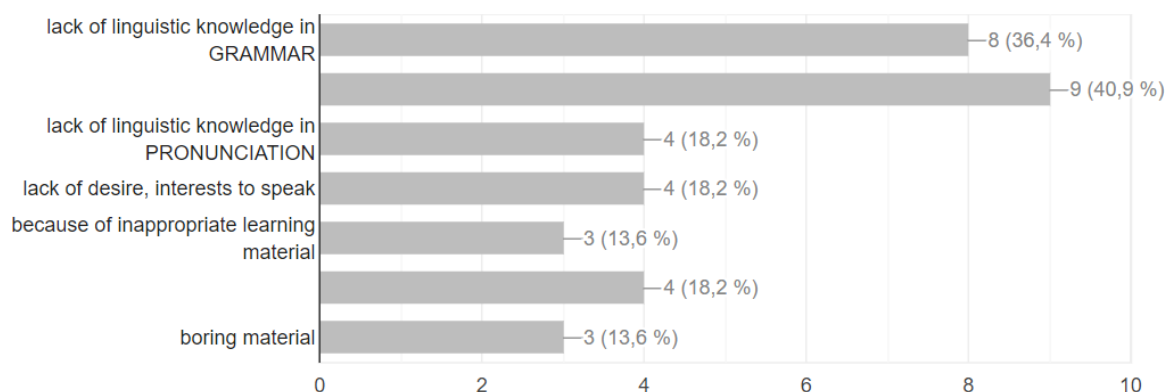

commenting that they have difficulties in professional foreign language education because of inappropriate and boring learning material. The whole result is shown in the diagram 2.

Diagram 2

The main reason of why you have problems in speaking professional English?

Верных ответов: 0 из 22

Discussion. From the interview it's obvious that in the formation of students' professional-communicative competence the knowledge of linguistic bases is really important, as they function like the foundation in the foreign language education. Without acquiring grammar, lexis, pronunciation, it's hard to make a simple speech for students-economists. As is known, they have to cope with solving various profession-oriented tasks, situations, conduct debates, conferences, have business negotiations. Therefore, it's vitally important for teachers to select and organize the teaching material properly. As respondents in the interview emphasized the problems connected with the lack of knowledge in lexis and grammar as the basic one that interferes speaking skills of students, we'd like to suggest some possible types of tasks that can solve this issue.

Game-based tasks for grammar and vocabulary: Using games to teach grammar not only engages students but also helps them to remember what they've learned. This method allows teachers to tailor their lessons to the different learning styles of students. For instance, each student can be given a large flashcard with a word on it, and the students must physically arrange themselves into a proper sentence. Other games can include word puzzles or fun online quizzes.

Diagramming sentences: This method involves visually mapping the structures of and relationships between different aspects of a sentence. Especially helpful for visual learners. Different forms of diagramming are used to visualize sentences, from the Reed-Kellogg System to dependency grammar, but all organize the functions of a sentence in a way that illustrates the grammatical relationships between words [5].

Probabilistic forecasting: this is a very universal method, that can be used for brainstorming, defining the meaning of the key words or phrases, filling in the gap, even for improving speaking skills. This type of activity has become increasingly important in various fields these days. It summarizes what is known about, or opinions about future events. This method helps students make predictions, predict the title of the text, guess the key words in the text or case, make prognoses of the ending of the story.

The organization of the material depends on the teacher, therefore it's essential to pay special attention to vocabulary, how to present them, how to teach them, how to make students use the given concepts in practice by using various games and activities. Also, the explanation of grammar material shouldn't be so traditional or memory-based, it would be better to use more interactive methods, games, structuring, explaining through drawing funny pictures, even making funny examples with the help of the new vocabulary is more helpful than using examples from the book. Likewise, communication-oriented tasks become useful after acquiring such linguistic bases of the language in the formation of the professional-communicative competence. In this case, problem situations and profession-oriented case studies are effective. Problem situations create excellent conditions for motivating the learning process. The situation, which at first seems to make no sense, quickly takes new forms in the process of analyses, detailed consideration and joint discussion. Going into details of the problem situation, the teacher, together with the students, determines its connections with other everyday situations in which the same concepts appear, revealing students' ability to solve the problem, showing them the available resources and stimulating the memory for reproduction of similar actions, taken earlier. This in turn leads to application of methods and strategies, which are well-known to students and give them a sense of control over their own knowledge [6].

In the famous book, "How We Think", Dewey emphasized the role of this method in any sphere. He wrote that learning is learning to think. Although Dewey recognized the existence of many ways of thinking, he insisted, "The better way of thinking is reflective thinking." This reflective thinking, according to Dewey, involved a process of translation "from a situation in which there is experienced obscurity, doubt, conflict, disturbance of some sort into a situation that is clear, coherent, settled, harmonious [7, 2]." According to his point of view, such situations full of problems develop reflective thinking skill and help students to get ready to the daily problems that can occur in the professional sphere.

Case study is a method of active learning of life situations, based on the organization of discussions on the specific issues. Students are encouraged to understand the situations of professional activities, which need the solution of a problem.

In the teaching process teachers should be able to create conditions in which students can solve problems and create projects using their cognitive and emotional abilities and taking into account social characteristics. The cognitive level assumes situations of "disequilibrium" which contain certain difficulties and obstacles for immediate solution and require certain efforts and a number of actions aimed at achieving the result. This facilitates the reproduction of previously acquired knowledge and the integrated use of skills. The existence of the problem makes the situation universal, allows it to be formulated, classified and correlated with a certain area of knowledge, which in turn facilitates the selection, interpretation and understanding of information coming from various sources, provides quick and relevant feedback in the learning process and supports teamwork.

Conclusion. In this paper we have considered the linguistic bases of foreign language education such as grammar, lexis, pronunciation and we also made emphases on selection and organization of speech material. All the aspects of foreign language education play a great role in increasing students' communicative skills and foreign language proficiency. We considered above mentioned linguistic bases as the foundation of foreign language education, as it leads to

the accurate usage of grammar and vocabulary that makes learning foreign language in the context of profession easy and involving. Further by applying various communicative tasks like problem situations, profession-oriented case studies, probabilistic forecasting tasks the formation of students-economists' professional-communicative competence can be achievable. It can be concluded that each linguistic base contributes to the success and failure of language learners. That's why before working on students' communicative skills it's essential to pay special attention to the linguistic knowledge of students.

References

15. Chaklikova A.T., Innovative educational programs of foreign language profile // Modern psychology and pedagogy: problems and solutions: *collection of articles on the materials of the XV international scientific-practical conference №10 (14)*. - Novosibirsk: SibAK, 2018.-- S. 19-22.
  16. Nikulshina N.L., N.A. Gunina, Teaching lexical aspect of professional communication in economic context // *Вестник ТГТУ*. 2013. Том 19. № 3.
  17. E. Golubovskaya, N. Pletneva, 3rd International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts: Psychology and Psychiatry, Sociology and Healthcare, *Education Conference Proceedings I*, 701 (2016).
  18. M. Spratt, *English for the Teacher: A Language Development Course* (Cambridge University Press, 13th Printing, 2005).
  19. Sarah Macfadyen, Different Methods of Teaching Grammar [*электрон.ресурс*]. – 2015.– URL: <https://www.inklyo.com/methods-of-teaching-grammar/> (дата обращения: 06.04.2020).
  20. Lyudmila Karpova, Elena Grigorieva, Elena Ladonina, Olga Popova, and Anna Shchekoldina, Building Professional Competences of English Language Teachers, Volgograd State University, Foreign Language Communication Department, Volgograd, Russia.
  21. John Dewey. *How We Think. Revised edition*. Boston: D. C. Heath & Company, 1933. p. 3.
-

**КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ТІЛ ҮЙРЕТУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАР
ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИЙ В ОБУЧЕНИИ К
ЯЗЫКАМ
MULTILINGUAL EDUCATION AND INNOVATIONS IN LEARNING
LANGUAGES**

МРНТИ: 14.35.09

Буенбаева А.А.¹ Букабаева Б.Е.²

¹²КазНПУ им.Абая,

¹Магистрант 2 курса специальности 6М0119007 - Иностранный язык:

два иностранных языка

² к.ф.н., старший преподаватель

**ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНО-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ
ЧЕРЕЗ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ИНТЕРНЕТ РЕСУРСОВ**

Аннотация

В настоящей статье рассматривается актуальность применения современных интернет-технологий в обучении иностранному языку, а также анализируется важность и эффективность использования веб-технологий в изучении иностранного языка как на уроке, так и в самостоятельной работе учащихся. Автор анализирует различные точки зрения на целесообразность применения информационных технологий в обучении иностранному языку и выражает целостную позицию по данному вопросу, подкрепляя наглядными примерами положительного эффекта в ходе использования современных технологий.

Ключевые слова: интернет-ресурсы, веб-технологии, коммуникативные технологии, интернет-технологии, мультимедийные средства, самостоятельная работа учащихся, социальные сети, обучение иностранному языку.

Буенбаева А.А.¹ Букабаева Б.Е.²

¹²Абай атындағы ҚазҰПУ,

6М0119003- Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2 курс магистранты

² к.ғ.д., аға оқытушы

**БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ
ЖАҒДАЙЫНДА МӘДЕНИАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІ ОҚУ-
ИНТЕРНЕТ РЕСУРСТАР АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Андатпа

Мақалада шетел тілін оқытуда заманауи интернет-технологияларды қолданудың өзектілігі қарастырылады, сондай-ақ сабақта, оқушылардың өзіндік жұмысында веб-технологияларды қолданудың маңыздылығы мен тиімділігі талданады. Автор шет тілін оқытуда ақпараттық технологияларды қолданудың орындылығына әртүрлі көзқарастарды талдайды және қазіргі заманғы технологияларды пайдалану барысында оң әсердің көрнекі мысалдарымен нығайтып, осы мәселе бойынша тұтас ұстанымды білдіреді.

Кілт сөздер: интернет-ресурстар, веб-технологиялар, коммуникативтік технологиялар, Интернет-технологиялар, мультимедиялық құралдар, оқушылардың өзіндік жұмысы, әлеуметтік желілер, шет тілін оқыту

Buyenbayeva A.A.¹ Bukabayeva B.E.²

¹²Abay KazNPU,

¹Master Degree 2 course of speciality 6M011900 - Foreign language: two foreign languages

² Candidate of Philology, Senior Lecturer

FORMATION OF INTERCULTURAL- COMMUNICATIVE COMPETENCE THROUGH EDUCATIONAL – INTERNET RESOURCES IN THE PROCESS OF UPDATING EDUCATIONAL CONTENT

Abstract

This article examines the topicality of the use of modern Internet resources in teaching a foreign language. The necessity and effectiveness of the use of web-technologies in the study of a foreign language both at school and individually is illustrated by the author. In addition, the author analyses different points of view on the use of technologies in teaching foreign languages and points out the holistic approach to the issue, demonstrating examples of the effectiveness of modern technologies in teaching foreign languages.

Key words: Internet-resources, web-technologies, communicative technologies, Internet-technologies, multimedia, individual work of students, social networks, learning and teaching foreign languages.

Кіріспе: ХХІ ғасыр — озық технологиялар ғасыры. Сондықтан білім беру жүйесінде жаңа технологияларды тиімді пайдалану заман талабы. Әсіресе шет тілін үйренуде мұның пайдасы өте зор. Себебі тіл үйрену арқылы адам бүкіл бір ұлттың мәдениеті мен әлеуметін қатар үйренеді. Адам көру, есту арқылы тіл қолданушылардың мәдениетін тезірек сезінеді. Яғни өзінің де сол тілді меңгергендердің қатарына қосылуы жеңілдей түседі [1]. Жаңа білім парадигмасы бірінші орынға баланың білімін, білігі мен дағдысын ғана емес, оның жеке бас тұлғасын, білім алу арқылы азамат ретінде дамуын қойып отыр. Дәстүрлі оқыту оқушыларға дайын, жаңаша оқыту технологиясы процесін ұйымдастыру, басқару және бақылау болып табылады. Жаңаша оқыту технологиясы — белгіленген мақсатқа нәтижелі қол жеткізуді қамтамасыз етуде оқытудың формасы, әдістері мен құралдарын ашып көрсетіп, оқу бағдарламасында белгіленген оқытудың мазмұнын жүзеге асыру тәсілі. Оқытуды жаңаша ұйымдастыруда мына міндеттерді қамтуы тиіс:

- оқушыларды оқу үрдісін басқаруға қатыстыру; ұжымдық іс-әрекетті ортақ қарым-қатынас құралы ету;
- деңгейіне қарап саралап, ерекшелігіне қарап даралап оқыту.

Білім берудің даму деңгейінің жоғарылауымен байланысты оның ақпараттық әлеуеті әлемдегі білім беру үдерісіне айтарлықтай әсер етті. Соңғы онжылдықтағы ең революциялық жетістіктердің бірі – Интернет. Ақпараттық жүйе ретінде, Интернет өз пайдаланушыларына ақпарат пен ресурстардың алуан түрлілігін ұсынады. Білім алушылар интернет желісі бойынша өткізілетін тестілеуге, викториналарға, конкурстарға, олимпиадаларға қатыса алады. Басқа елдердің тұрғындарымен хат алмаса алады, чаттарға, бейнеконференцияларға қатыса алады. Қазіргі уақытта жоба шеңберінде жұмыс істейтін мәселе бойынша ақпарат ала алады. Ғаламдық Интернет желісі шет тілі мұғалімдеріне көптеген пайдалы ресурстарды ұсынады. Бұл шетел тілдерін оқытудың арнайы бағдарламалары. Сондай-ақ мұғалім іріктеуді өз бетінше жүргізіп, оны нақты оқу міндеттеріне бейімдей алады. Шет тілдерін оқытудың заманауи әдістері үздіксіз техникалық прогреспен, сондай-ақ оқыту процесінің технологиялық жаңаруымен тығыз байланысты. Жоғары технологиялар саласындағы соңғы жетістіктер мен ғаламдық Интернет желісін тарату шетелдік оқытушылар алдында сондай-ақ, оқушылардың өздері үшін оқу процесін одан әрі жетілдіру үшін үлкен мүмкіндіктер ашуда. Шетел тілдерін оқытуда Интернет-ресурстарды қолданудың өзектілігін, оларды пайдаланудың нәтижелілігі мен қолайлылығы, үнемділігі қазіргі заманғы ақпараттық қоғам жағдайында қандай да бір құралдарды қолданумен себептеледі. Жаңа ақпараттық технологияларды қолданудың орындылығы оқытудың тиімділігін арттырудағы қазіргі заманғы білім берудің қажеттіліктерімен, атап айтқанда, қазіргі оқушылардың сыни ойлауын, зерттеушілік, креативті тұрғыдан оқу қабілетін, дербес оқу дағдыларын қалыптастыру қажеттілігімен негізделеді [5]. Шетел тілін оқытуда Интернет-технологияларды пайдалану оқыту процесін жаңғыртуға ұмтылумен ғана емес, сонымен қатар веб-технологиялар базасында жеке тұлғаға бағытталған тәсілді іске асыру мүмкін болатын фактімен де байланысты [4]. Теориялық және практикалық сабақтар барысына интернет-технологияларды енгізу идеясы Э. Я. Соколованың пікірінше, шетел тілі бойынша бүкіл әлемдегі оқытушылар мен әдіскерлер арасында кеңінен таралған. Оқытудың дидактикалық аспектілері белгілі ғалымдар мен педагогтер Э. Г. Азимов, В. П. Беспалько, Б. С. Гершунский, И. О. Логинов, Е. И. Машбиц, Р. П. Мильруд, Е. С. Полат, Н. Ф. Талызина, И. В. Роберт, А. В. Хуторский және т. б. тарапынан зерттелген.

Шет тілі сабақтарында және сабақтан тыс қызметте Интернет-ресурстарды пайдалану бірқатар даусыз қасиеттерге ие, атап айтқанда оқушылардың танымдық белсенділігі мен уәждемесін арттырады, жоғары сапаны қамтамасыз етеді оқу процесі мен оқушылардың өзіндік іс-әрекеті, себебі оқушылар көп уақыт виртуалды әлемде өткізіледі және әлеуметтік желілер мен мобильді қосымшаларда таратылатын ақпаратты анықтайды. Жаңа мультимедиялық және Интернет технологиялар тез және тиімді меңгеруге көмектеседі ауызша сөйлеуді қабылдау, дұрыс айтуды қою, грамматикалық ережелерді үйрену, ауызша оқуды меңгеру және дәлме-дәл мәтіндерді терең түсіну, қарым-қатынастың нақты жағдайларын жасау, психологиялық кедергілерді жою және тілге деген қызығушылықты арттыру. Осының бәрі шет тілін оқытудың маңызды міндеті болып табылады.

Қазіргі уақытта Интернет ерекше мүмкіндіктерге алып келеді: мәтін, аудио - және бейне-форматтағы оқу ресурстарының үлкен санына қол жеткізу ұсынылады. Тілдік білім беру контекстінде бұл оқушылардың өзге тілді құзыреттілігін қалыптастыру үшін технологиялық оқыту тілдік ортасын құруға мүмкіндік береді [1]. Интернет-ресурстар

мұғалімдер мен оқушыларға шет тілдерін оқытудың арнайы бағдарламаларын, елтану материалдарын, экономика және саясат, мәдениет жаңалықтарын, оқытушы іріктеуді өз бетінше жүргізе алатын және нақты оқу орындарына бейімделе алатын қажетті теңтүпнұсқалы әдебиетті ұсынады. Оқушылар өз кезегінде материалды, бағдарламаларды, ресурстарды сауатты таңдаған кезде Интернет конференцияларға, вебинарларға, конкурстарға қатысуға, жобалармен жұмыс істеу барысында мультимедиялық презентациялар жасауға мүмкіндік алады. Осылайша, оқушылар шетелдіктермен тұрақты байланыста болады мектеп уақытында да, үй тапсырмасын орындау барысында да да Интернет арқылы дайындалуда тіл үйрене алады Интернет-ресурстарды қолданудың пайдасы туралы түрлі пікірлерді қарастыра отырып шет тілдерін оқытуда біз шетелдік зерттеушілердің пікірлеріне жүгінеміз. Мысалы, Кембридж университетінің оқытушыларына арналған ұсынымдарда М. Варшауэр Интернет тілдік білім беру үшін компьютерлерді қолдануды ілгерілетуге елеулі үлес қосатын факторлардың бірі болып табылатынын мәлімдейді [3]. Ғалымның пікірінше, Интернеттің пайда болуымен шетел тілін үйренушілер бүкіл әлем бойынша басқа оқушылармен немесе тіл тасымалдаушылармен ең аз қаражат пен уақыт шығындарымен қарым-қатынас жасауға тамаша мүмкіндік алды. Сонымен қатар, М. Варшауэр интернет пен жанды тілдік қарым-қатынас енді шет тілін үйреніп жатқан аудиторияға қол жетімді бірыңғай процесс болып табылатынын айта отырып, тілдерді оқушы мен оқытушылар тәжірибесінде компьютерлер мен Интернетті пайдаланудың артықшылықтарының бірін атап көрсетеді [3]. Нәтижесінде веб-технологияларды енгізудің басты артықшылықтарының бірі оқытушыны интернет арқылы оқыту ресурстарының, материалдардың, технологиялардың алуан түрлілігімен қамтамасыз ету болып табылады. Дәл осы интернет арқылы мұғалімдер енді оқушыларды оқыту үшін әртүрлі материалдарды оңай алуға, сондай-ақ шет тілін оқытудың барлық заманауи әдістерін өз бетінше ашу мүмкіндігіне ие болды.

Шетел тілдерін оқытудың заманауи әдістемесінде ағылшын тілін оқыту тәжірибесінде өзінің тиімділігін дәлелдеген ең көп таралған ресурстар бұрыннан белгілі болды. Бұл Интернет-ресурстарда әртүрлі тілдік материал, оның ішінде мәтіндік, аудио және видео материалдарға толы. Интернет - мұғалімге сабақта аудио сияқты аутентикалық материалдарды, бейне және мәтіндер, авторлардың көркем әдеби шығармаларымен танысу және, ой-өрісін дамыту және лексиканы өзінің белсенді сөздік қорды пайдалануға мүмкіндік береді [6].

Оқушылардың өзіндік жұмысы үшін қолдануға болатын интернет-сервистердің бірнеше түрі бар:

1. Хотлист (тақырып бойынша тізім) – зерттелетін тақырып бойынша мәтіндері бар сайттардың өзіндік тізімі.
2. Мультимедиа скрэпбук (мультимедиялық жазба) – мультимедиялық ресурстар жүйесі түрінде көрінеді, онда мәтіндік сайттарға сілтемелерден басқа мультимедиялық материалдар көп, соның ішінде кестелер, аудиофайлдар мен бейнеклиптер, Графикалық ақпарат, анимациялық виртуалды турлар бар. Бұл файлдарды оқытушылар да, оқушылар да оңай көшіріп ала алады және белгілі бір тақырыпты оқыған кезде көрнекі демонстрациялық материал ретінде пайдалана алады.
3. Трежа хант – (қазына үшін аң аулау) - веб-ресурс, мұнда әр түрлі сайттарға сілтемелерден басқа, әр сайттың мазмұны бойынша сұрақтар табуға болады. Осы сұрақтардың көмегімен оқытушы оқушылардың танымдық қызметін бақылай алады.
4. Сабджект сэмпла -алдыңғы ресурстармен салыстырғанда күрделіліктің келесі сатысын алатын сайт. Ол сондай-ақ ғаламдық Интернет желісінің мәтіндік және мультимедиялық

материалдарына сілтемелерді қамтиды. Осы ресурстармен жұмыс істеу шеңберінде пайдаланушы материалмен ғана танысып қана қоймай, сонымен қатар зерттелетін мәселе бойынша өз пікірін білдіруге және дәлелдеуге тиіс.

5. Вебквест (интернет-жоба) – оқу Интернет-ресурстарының ең күрделі түрі. Бұл ресурс жобалау жұмыстарын ұйымдастыру сценарийін қамтиды. [6]. Осы сервистерді зерттеу барысында алынған ақпаратты жинақтай отырып, біз оқу қызметінде интернетті пайдалана отырып, оқытушы оны оқытудың белгілі бір кезеңінде қолданудың орындылығын, веб-технологияларды енгізудің барлық оң және теріс жақтарын нақты түсіну қажет екенін айта аламыз.

Қорытындылай келе, Интернет-ресурстар мен мультимедиялық құралдарды қолдану педагогтарға оқытуды басқаруды жетілдіруге, оқу процесінің тиімділігі мен объективтілігін арттыруға, оқытушының уақытын үнемдеуге, оқушылардың білім алуға уәждемесін арттыруға, оларды шет тілдерін меңгеруге қызығушылығын арттыруға, өзін-өзі бақылауға және өзін-өзі жетілдіруге деген тұрақты ықыласты дарытуға тамаша мүмкіндік береді. Сонымен қатар, веб-ресурстарды пайдалана отырып, мұғалімдер оқушылардың өзара, сондай-ақ тіл тасымалдаушылармен қарым-қатынас процесін едәуір жеңілдетеді, өйткені оқушылар жазбаша, сондай-ақ бейне конференциялар немесе әлеуметтік желілер арқылы ауызша қарым-қатынас жасауға мүмкіндік алады, бұл ретте тек мектеп тақырыптарына ғана емес, өзі үшін нақты жағдайларда коммуникацияға барынша жақын күнделікті қарым-қатынас жағдайын аша алады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Богомолов А. Н. Виртуальная языковая среда обучения русскому языку как иностранному (лингвокультурологический аспект). – М.: МАКС Пресс, 2008. – С. 14–17.
2. Воевода Е. В. Интернет-технологии в обучении иностранным языкам // Высшее образование в России. – 2009. – № 9. – С. 110–114.
3. Варшауэр Марк, П. Фон Уиттекер. Интернет для обучения английскому: Рекомендации для преподавателей / Под ред. Джеке К. И Вилли А. Ренэндья // Методология преподавания иностранных языков: Антология Существующей практики. Изд-во Кембриджского университета. – 2007. – с. 119–127.
4. Гершунский Б. С. Философско-методологические основания стратегии развития образования в России / под ред. Б. С. Гершунского. – М.: ИТП и МИО РАО, 2005– С. 289–300.
5. Девтерова З. Р. Информатизация обучения и самостоятельная деятельность студентов при обучении иностранному языку в вузе // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – 2010. – № 10. – С. 197.
6. Еренчинова Е. Б. Использование сети Интернет при обучении иностранному языку // Инновационные педагогические технологии: материалы Междунар. науч. конф. (г. Казань, октябрь 2014 г.). – Казань: Бук, 2014. – С. 325–327.
7. Кристалл Д. Язык и Интернет. – Вып. 2-й. – Кембридж: Изд-во Кембриджского университета, 2006. – С. 12–18.
8. Полат Е. С. Интернет на уроках иностранного языка // Иностранные языки в школе. – 2005. – № 2. – С. 13.
9. Соколова Э. Я. Анализ потенциала интернет-ресурсов в обучении иностранному языку

// международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – № 5–4. – С. 607– 610. – URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?Id=7179>.

IRSTI 14.35.09

ФРАНЦУЗ ЖӘНЕ ИСПАН ТІЛДЕРІН ҮЙРЕНУ МОТИВАЦИЯСЫН КӨТЕРУ ҚҰРАЛДАРЫ

Жанұзақова Г.А.,¹ Маткеримова Р. А.²

*¹²Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
халықаралық қатынастар факультеті, дипломатиялық аударма кафедрасының аға
оқушылары, Алматы, Қазақстан.
email: gulmir_zhan@mail.ru*

Түйіндеме

Бұл мақалада шет тілін үйрену деңгейінің стандарты бойынша тіл үйренушінің коммуникативтік құзыреттілігінің қалыптасуы әлеуметтік-мәдени және елтанушылық біліммен де тығыз байланысты екені қарастырылған. Әлеуметтік-мәдени білімсіз тіл үйренушінің коммуникативтік құзыреттілігі қалыптаспайды. Тек түрлі формадағы (соның ішінде тіл түріндегі) мәдениет қана адамның жеке тұлғасының қалыптасуына ықпал етеді. Тіл үйренушінің шет тілін оқу, танымдық, дамытушы және тәрбиелік тұрғыдан меңгеру процесін туғыза алатын дүниелердің барлығын шеттілдік мәдениет деп түсінеміз. Бұл ретте шеттілдік мәдениетті оқыту тұлғааралық қарым-қатынас құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар тілін үйреніп жатқан елдің мәдениеті (тарихы, әдебиеті, музыка өнері және т.б.) туралы білімге, тілдің құрылымы, жүйесі, сипаты, ерекшеліктері туралы және т.б. білімге ие болу арқылы жеке тұлғаның рухани дүниесін байыту құралы ретінде де пайдаланылатыны жөнінде айтылған.

Кілтгі сөздер: коммуникативтік құзыреттілік, әлеуметтік-мәдени, елтанушылық білім, тілдік құрылым, тұлғааралық қарым-қатынас

ИНСТРУМЕНТЫ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ К ИЗУЧЕНИЮ ФРАНЦУЗСКОГО И ИСПАНСКОГО ЯЗЫКОВ

Жанұзақова Г.А.,¹ Маткеримова Р. А.²

¹²Старшие преподаватели кафедры дипломатического перевода факультета международных отношений

*Казахского Национального Университета им. Аль Фараби
Алматы, Казахстан*

email: gulmir_zhan@mail.ru

Аннотация

В данной статье рассматривается, что формирование коммуникативной компетентности изучающего язык в соответствии со стандартом уровня изучения иностранного языка тесно связано с социокультурными и этнографическими знаниями. Без социокультурных знаний коммуникативная компетентность изучающего язык не

формируется. Только разные формы культуры (в том числе языковые) способствуют формированию личности человека. Под иностранной культурой мы понимаем все, что может создать процесс изучения, познавательного, развивающего и образовательного овладения иностранным языком изучающим язык. Отмечается, что преподавание иностранной культуры используется не только как средство межличностного общения, но и как средство обогащения духовного мира личности путем получения знаний о культуре страны (история, литература, музыка и т. д.), языковой структуре, системе, природе, особенностях и многом другом.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, социокультурные, этнографические знания, языковая структура, межличностное общение.

TOOLS TO INCREASE MOTIVATION TO LEARN FRENCH AND SPANISH

Zhanuzakova G. A.¹, Matkerimova R. A.²

¹²Senior teachers of Chair of “Diplomatic Translation” of Department of “International Relations” of Al Farabi Kazakh national University, Almaty, Kazakhstan.

email: gulmir_zhan@mail.ru

Abstract

This article considers that the formation of communicative competence of a language learner in accordance with the standard of the level of foreign language learning is closely related to socio-cultural and ethnographic knowledge. Without socio-cultural knowledge, the communicative competence of the language learner is not formed. Only different forms of culture (including language) contribute to the formation of a person's personality. By foreign culture, we mean everything that can create the process of learning, cognitive, developmental and educational acquisition of a foreign language by a language learner. It is noted that teaching foreign culture is used not only as a means of interpersonal communication, but also as a means of enriching the spiritual world of the individual by obtaining knowledge about the country's culture (history, literature, music, etc.), language structure, system, nature, features, and much more.

Keywords: communicative competence, socio-cultural, ethnographic knowledge, language structure, interpersonal communication.

Қазіргі таңда тілін үйреніп жүрген елдің әлеуметтік-мәдени ерекшеліктері туралы білмей, халықаралық қарым-қатынас құралы ретінде шет тілінде сөйлеуді меңгеру мүмкін емес екендігін жалпы көпшілік мойындады. Шет тілін оқытудағы коммуникативтік-әрекеттік және лингвистикалық-елтанушылық бағыттар бір-біріне өзара негіз болады және тығыз байланысты. Шет тілін оқытудағы лингвистикалық-елтанушылық аспектіге тән белгі – сол елдің қазіргі өмір салтына қатысу. Қазіргі әдістемеді лингвистикалық-елтанушылық бағыт оқытудың маңызды құралы ретінде қаралады. Ол лексикалық және грамматикалық білімді бекіткен кезде есте сақтау нәтижесін шынымен арттырады, сөйлеуге және оқуға үйрету процесіне көмектеседі, мағыналық жағын алдын ала түсіну қабілетін дамытады. Елтанушылық, мәдени ақпараттың тіл үйренушілердің тұрақты қызығушылығын тудыруға қажетті әлеуеті зор. Соңғы онжылдықта оқулықтардың авторлары мен құрастырушылары осы әлеуетті кеңінен қолданып жүргенін айтып өту қажет. Оқу құралдарында мәдениеттанушылық және әдеби сипаттағы ақпараттар елеулі түрде көбейді. Ал білім берудің жанашаландырылуына сәйкес елтанушылық сипаттағы

ақпараттар қамтылған бейнефильмдерді және түрлі шет тілдеріндегі сайттарға сілтемелерді оқу орталықтары шығара бастады, оларды оқытушылар пайдаланып жүр.

Негізгі объект тілін үйреніп жатқан ел емес, сол тілде сөйлеушілердің жалпы білімі, олардың қарым-қатынас барысындағы тілдік емес әрекеті, олардың жалпы мәдениеті болғандықтан, шет тілін оқытудың әлеуметтік-мәдени компонентін енгізу жөн болмақ. Әлеуметтік-мәдени компоненттің негізінде тіл үйренушілердің тілін үйреніп жатқан елдің әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрі туралы білімі қалыптасып, мәдениеттер диалогына қосылып, жалпыадамзаттық мәдениеттің дамуындағы ұлттық мәдениеттің жетістіктерімен танысады.

Студенттердің лингвистикалық-мәдени құзыреттілігін қалыптасу деңгейін бастапқы тексеру және талдау нәтижелерінің негізінде сабақтар дайындалған. Елтанушылық реалияларды толық меңгерген жағдайда ғана лингвистикалық-елтанушылық аспект студенттердің тіл үйрену мотивациясын көтеруге мүмкіндік беретіндіктен, ең алдымен студенттердің жас ерекшелігі үшін ең маңызды деген материалды, яғни ең аз көлемдегі лингвистикалық-елтанушылық материалдардың таңдадық. Оған «Тілін үйреніп жүрген елдің ұлттық өнері, мейрамдары мен дәстүрлері» мәтіні мен бейнежазбасы, «Шетелдегі құрдастар айналысатын спорт түрлері» мәтіні, «Тілін үйреніп жүрген елдің ұлттық қаһармандары», «Тілін үйреніп жүрген елдің тарихы» мәтіндері, «la Marseillaise», «Guantanamo» әндері, «massaget.kz» сайтының «Саяхатты сүйемін» айдарынан қазақша және www.memorysecrets.ru/teksty-na...iazyke-s.../teksty-na-francuzskom-iazyke.html (prospanol.ru/practica/topiki.html) сайтынан французша (испанша) мәтіндер және салт-дәстүр, мәдениетке қатысты танымдық бейнежазба түріндегі сабақтар кіреді.

Жұмыстың бұл кезеңінің мынадай негізгі міндеттері айқындалды:

1. Ең аз көлемдегі мәдениеттанушылық материалды анықтау;
2. Қалыптастыру тәжірибесін жүргізу кезеңінде студенттер меңгеретін белгіленген тақырыптарға сәйкес лингвистикалық-елтанушылық ақпаратты таңдап алу;
3. Мәдени құзыреттілікті арттыру, сондай-ақ шет тілін үйренуде қалыпты мотивация қалыптастыру мақсатында лингвистикалық-елтанушылық материалдарды пайдалану арқылы сабақтар дайындап, өткізу;
4. Студенттерді шеттілдік мәдениет негіздеріне тәрбиелеу;
5. Студенттердің ешбір мәдениет тұрақты емес деген түсінігін қалыптастыру;
6. Оларды «мәдени» іс-әрекетке тарту.

Жоғарыда жазылғанның негізінде «Тілін үйреніп жүрген елдің ұлттық өнері, мейрамдары мен дәстүрлері» ауызша тақырыбы бойынша сабақтар жүйесі дайындалды. Бұл жүйеде 6 сабақ болды. Әрбір сабақтың жоспар-конспектісіне тілін үйреніп жүрген елдің әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлері туралы мәліметтер берілген материал енгізілді.

Студенттердің жас ерекшелігін ескере отырып, көрнекілік, сол сияқты ақпараттық материал берілген құралдар дайындалды.

1-сабақ: Франциядағы «**Рождество**» (Испаниядағы «**Испан ұлтының күні**») сабағы – осы елдердегі осы мерекелердің тойлану дәстүрі туралы қосымша лингвистикалық-елтанушылық материал. Сабақта шет тіліндегі құттықтау ашықхаттары, викторина пайдаланылды.

2-сабақ: «L'art de la France» («El arte de la España») – лексиканы пысықтау және студенттердің тілін үйреніп жүрген ел туралы бұрын алған білімін анықтауға мүмкіндік беретін осы тақырыпта пікір білдіру.

3-сабақ: «L'art de la France» («El arte de la España») тақырыбындағы мәтінді тыңдау, кейіннен мәтінмен жұмыс істеу, көрнекілік құралдарын пайдалану және ойын-конкурс өткізу.

4-сабақ: «massaget.kz» сайтының «Саяхатты сүйемін» айдарынан қазақша және www.memorysecrets.ru/teksty-na...iazyke-s.../teksty-na-francuzskom-iazyke.html және proespanol.ru/practica/topiki.html сайттарынан, http://www.englishonlinefree.ru/magazin_fr.html © сайтындағы desirs-de-voyages.fr журналынан французша (http://www.englishonlinefree.ru/spanish_newspapers.html © сайтындағы El País газетінен испанша) мәтіндерді оқу, негізгі ақпаратты алу, көрнекілік құралдарын пайдалану.

5-сабақ: www.studyspanish.ru/support/videos/, tvurok.ru/video/obrazovanie/video-uroki-ispanskogo-jazyka және proespanol.ru/practica/videomaterialy.html, lingvoelf.ru/video-sp және french-online.ru/category/video/, online-teacher.ru/french/video, uroki-online.com/yaziki/spanish/ сайттарынан салт-дәстүр, мәдениетке қатысты танымдық бейнежазба түріндегі сабақтар, кейіннен фильммен жұмыс жүргізу.

6-сабақ: көрнекілік материалды пайдалану арқылы «la Marseillaise», «Guantanamo» «la Marseillaise», «Guantanamo» әндерін үйрену.

Бірінші лингвистикалық-елтанушылық сабақтар Франциядағы «Noël» (Испаниядағы «El día nacional de España») мейрамының тойлануына арналды. Бұл сабақтардың мақсаты оқытылатын мәтіннен негізгі лингвистикалық-елтанушылық ақпаратты алу болды. Тәжірибелік топтардың студенттеріне француз тіліндегі «Noël» (испан тіліндегі «El día nacional de España») мәтіні ұсынылды. «Noël» («El día nacional de España») мәтінімен жұмыс жүргізудің мынадай жүйесі әзірленді:

1. Тақырыпты оқып, ол бойынша мәтіннің негізгі мағынасын айқындауға тырысыңыз.

2. Сізге мазмұнды түсінуге көмектесетін мәтіннен кейінгі тапсырмаларды мұқият оқыңыз.

3. Әрбір таныс емес сөздің мағынасын іздеу үшін сөздікке жүгінбей, бүкіл мәтінді көз жүгіртіп оқып шығыңыз. Оның жалпы мағынасын ұғынуға тырысыңыз.

4. Таныс емес сөз сізге мәтіннің жалпы мағынасын түсінуге кедергі жасаған жағдайда ғана сөздікті қараңыз.

5. Оқығаныңыздың жалпы мағынасын ойша елестетіп көріңіз. Оқу процесінде өзіңіз алған жаңа ақпаратты бөліп алыңыз.

6. Мәтіннің қиын тұстарына және таныс емес сөздерге назар аударыңыз және жалпы оның мағынасын түсіну үшін олардың арнайы мағынасы болған-болмағанын анықтауға тырысыңыз.

Оқу процесіндегі маңызды нәрсе – оқығанынан түсінгенін бақылау. Бақылау түрі дәстүрлі (мысалы: мәтіннің мазмұны бойынша сұрақтарға жауаптар), сол сияқты дәстүрлі емес болуы мүмкін. Бақылаудың мұндай түрлеріне ең алдымен квиз (викторина) жатқызылады. Бұл мәтін үшін КТК түріндегі тапсырмаларды да дайындадық. Мұндай тапсырмалардың бірі Рождествоға байланысты сөздерді табу болды. Студенттер жаңа ақпарат алып, бұл тапсырманы оңай орындады, оларға француз (испан) тілінде бірнеше фразаны таңдап алып, өздерінің жақындары мен достарына мынадай құттықтау жазу ұсынылды:

«Joyeux Noël. Je souhaite que vous soyez en bonne santé, sage et fort. Et soyez une bonne fille / garçon.» немесе “Feliz día de nacional. Que tengas suerte, salud y prosperidad”.

Бұл мәтінде лингвистикалық-елтанушылық ақпарат мол, студенттер үшін жаңа тұстары да көп. Олар сабаққа белсенді қатысты. Осының негізінде сабақтардың мақсаттарына қол жеткізілді, яғни оқытылатын мәтіннен негізгі лингвистикалық-елтанушылық ақпарат алынды, демек, шет тілін ары қарай үйренуге мотивация артты деп тұжырымдауға болады.

Келесі 5 сабақта тілін үйреніп жүрген елдердің, яғни Францияның (Испанияның) нақты салт-дәстүрлерін оқу ұсынылды. Сонымен, бұл сабақтарда студенттердің тілін

үйреніп жүрген елдердің реалиялары туралы білімін арттыруға, толықтыруға және студенттер өздері білетін ақпаратты тереңдетуге мүмкіндік беретін бейнероликтерді, фотосуреттерді, суреттерді пайдалана отырып, тілін үйреніп жүрген елдер және олардың салт-дәстүрлері туралы ақпарат егжей-тегжейлі талқыланды. Мысал суреттер, географиялық карталар, сондай-ақ тамыры тереңге кететін дәстүрлер туралы ақпарат студенттердің қызығушылығын тудырады.

Мәтінде студенттердің білімін молайту үшін, сондай-ақ өздерінде бар білімді жетілдіру және бекіту үшін қазіргі таңда да сол елдерде бар дәстүрлер туралы барынша қызықты фактілер болды. Осыларға ұқсас мәтіндер таңдап алынып, жаңа ақпарат қысқаша түрде беріліп отырды, алайда ең негізгі оқиғалар мен әдет-ғұрыптар, сондай-ақ олардың пайда болуы туралы мәліметтерді қамтыды. Бұл мәтіндер студенттерге тыңдауға арналған түрде ұсынылды. Аудиомәтінмен жүргізілетін бүкіл жұмыс 3 кезеңнен тұрады: мәтін алдындағы, мәтіндік және мәтіннен кейінгі.

Аудиомәтінмен жүргізілетін жұмыс барлық студенттердің дауыстап айтылған шет тіліндегі сөздерді түсіну процесін барынша толық әрі тиімді басқаруға мүмкіндік береді, ол сөйлеу әрекетінің түрі ретінде тыңдауға үйренуді біршама жылдамдатады.

4-сабақта студенттерге

“Traditions et coutumes en France” (Tradiciones y costumbres en España) мәтіні ұсынылды.

Мәтін бойынша тапсырмалар мынадай болды:

1. Тақырыпты оқып, ол бойынша мәтіннің негізгі мағынасын айқындауға тырысыңыз.

2. Әрбір таныс емес сөздің мағынасын іздеу үшін сөздікке жүгінбей, мәтінді оқып шығыңыз. Оның мағынасын мәнмәтін бойынша ұғынуға тырысыңыз. Таныс емес сөз сізге мәтіннің жалпы мағынасын түсінуге кедергі жасаған жағдайда ғана сөздікті қараңыз.

3. Ең ұнаған дәстүр түрін таңдап алып, осы үзінді бойынша реферат дайындаңыз.

“Traditions et coutumes en France” (Tradiciones y costumbres en España) тақырыбында ақпарат өте мол екенін атап өткен жөн, сәйкесінше, алуан түрлі көрнекілік құралдарын молынан пайдалануды талап етеді.

Жаңа материалды меңгерген кезде сабақта студенттердің белсенділігінің елеулі түрде артқаны, сондай-ақ мәтінді талқылаған кезде біршама белсенді қатысқаны байқалды. Студенттер әсіресе Франциядағы (Испаниядағы) көрнекті жерлердің, сондай-ақ тарихи орындардың, мәдениет ескерткіштерінің суреттерін қараған кезде, сондай-ақ осы елдердің карталарымен де және тарихи оқиғаларға арналған түрлі орындармен танысқан кезде белсенділік танытты.

Екі елдің ең ұнаған дәстүрлері мен өнерін айқындаған кезде барлық дерлік студенттердің осы елдердің сәулет өнеріне, яғни ғибадатханалары мен мұнараларына, музыка өнеріне, театр өнеріне, ауыл шаруашылығының дамығандығына ерекше назар аударғаны көңіл аударарлық жайт болды. Студенттердің бұл елдерде жақсы дамыған салаларға аса қызығушылық танытқаны өз елінің мәдениетімен, өз елінің жағдайымен салыстыру негізінде орын алды деуге болады.

5-сабақта студенттерге француз (испан) тіліндегі лингвистикалық-елтанушылық материалға бай «Mes amis de la France» («Менің Франциядағы достарым») және «Mis amigos de la España» («Менің Испаниядағы достарым») тақырыбында әртүрлі қысқаша танымдық бейнефильмдер ұсынылды. Шет тілін оқытуда кинофильм тыңдауға үйрету үшін, қозғалысқа толы көрнекілік үшін, сабақ үстінде шет тілінде қарым-қатынас жасау жағдайларын туғызу үшін және шет тілін дыбыстау және көзбен көру арқылы қабылдауды қалыптастыру үшін пайдаланылады. Кинофильммен жұмыс жүргізу үш кезеңнен тұрады: көрсетер алдындағы кезең, көрсету кезеңі және көрсеткеннен кейінгі кезең.

6-сабақта шет тілін оқыту мазмұнының ұлттық-мәдени компонентінің элементтерінің бірі ретінде түпнұсқа әндерді пайдаландық.

Қарым-қатынас құралы ретінде тілге деген қызығушылықты сақтай отырып, оған өзгеше мәдениет үлгісі ретінде қарау арқылы қызығушылықты дамыту қажет. Бұл тұрғыда тілін үйреніп жүрген елдің мәдени және рухани мұрасын пайдалану үлкен көмек көрсетеді. бұл үйреніп жүрген тілдің мазмұндық компоненті ретінде сол тілдегі музыкалық, атап айтқанда, ән шығармашылығының үздік үлгілері болуы мүмкін.

Кез келген отбасының өмірінде теледидар және радио бағдарламалары арқылы берілетін музыкалық шығармалар үздіксіз болады. одан бөлек, дыбыстық бейнежазбалардың кең тарауының арқасында, сондай-ақ француз (испан) әндерінің алдыңғы қатарлы музыка мәдениетіне жататындығының арқасында бұл тілдердегі әндер барынша танымал және студенттердің ерекше қызығушылығын тудырады. Үйреніп жүрген тілдегі әндерді пайдалану өте тиімді. Біріншіден, студенттер тілін үйреніп жүрген елдің мәдениетіне басынан бастап қосылады. Екіншіден, осы бір өзіндік ерекшелігі бар лингвистикалық-елтанушылық материалмен жұмыс істеу студенттер тұлғасының жан-жақты дамуына алғышарт болады, өйткені арнайы таңдап алынған әндер бейнелі ойлауға бағыттайды және жақсы талғамын қалыптастырады. Ән материалы:

1. Оқытудың мәдени компонентін іске асыруға көмектеседі.
2. Тұлғаның эмоционалдық жағына және мотивациясына ықпал етеді.
3. Бағдарламада көзделген есту-айту, интонациялық және лексикалық-грамматикалық дағды-машықтарын қалыптастыруға және жетілдіруге көмектеседі.
4. Ән материалын таңдаған кезде студенттердің жас ерекшеліктері мен қызығушылықтары міндетті түрде ескеріледі.

Осы сабақтарда үлгі ретінде «la Marseillaise», («Guantanamo») әні таңдалды. Ән арқылы халықтың жанын, мәдениетін тануға болады, ал оқытушы студенттердің осы мәдениетті тану процесінде делдал, түсінік беруші, студенттердің танымдық белсенділігін арттырушы ретінде болады.

Студенттердің Франция (Испания) мәдениеті туралы жалпы білімін анықтауға арналған тест

Француз (испан) тіліндегі тұрақты тіркестер мен мақалдардың қазақ тіліндегі баламаларын табындар:

Француз тілі бойынша:

Gouverne ta bouche selon ta bourse.

Көрпеңе қарай көсіл.

Graissez les bottes d'un vilain, il dira qu'on les lui brûle.

Жаман иттің ішіне сары май

жақпас.

Homme affamé ne pense qu'à pain.

Аштың ақылы астан аспайды.

Il faut battre le fer pendant qu'il est chaud.

Темірді қызған кезде бас.

Il faut tourner sept fois sa langue dans sa bouche avant de parler.

Аңдамай

сөйлеген, ауырмай өледі.

Il ne doit pas aller au bois qui craint les feuilles.

Қасқырдан қорққан орманға

бармайды.

Il n'est pire eau que l'eau qui dort

Үндемегеннен үйдей пәле шығар =

Жуастан жуан шығар.

Il ne faut pas réveiller le chat qui dort.

Жатқан жыланның құйрығын баспа.

Il n'y a si bon cheval qui ne bronche

Сүрінбейтін тұяқ жоқ.

Il vaut mieux être fou avec tous que sage seul.

Көппен көрген ұлы той.

La belle plume fait le bel oiseau. Адам көркі – шүберек, ағаш көркі – жапырақ.
La brebis bêle toujours de même. Ауру қалса да әдет қалмайды.
La façon de donner vaut mieux que ce qu'on donne. Сыйлап берсе, қара су да
бал татыр.

Patience est amère, mais son fruit est doux.
A beau mentir qui vient de loin
Beaucoup de bruit pour rien
Ecoute beaucoup et parle peu
Claire comme le jour
L' affaire est dans le sac
Savoir écouter c'est un art
Si tu veux être un bon écrivain, écrit
L'agent ne fait pas le bonneur
Pauvreté n'est pas le vice
La peur grossit les objets.

Сабыр түбі сары алтын.
Өзі жоқтың көзі жоқ
Түймедейді түйедей қыл
Аз сөйле де, көп тыңда.
Тайға таңба басқандай
Біткен істе берекет бар
Тыңдай білуде-өнер
Оқу инемен құдық қазғандай
Бақыт байлықпен өлшенбес.
Кедейлік кемістік емес
Қорыққанға қос көрінеді.

Испан тілі бойынша:

No hay atajo sintrabajo
Dime con quien andas y te dire quien eres
Es su boca todo son mieles
Quien calla, otorga.
El que madruga coge la oruga

тіленбей

La salud es la mayor riqueza
Se ha juntado Marta con sus pollos
El que lqs cosas apura pone la vida en Aventura
Mas vale tarde que nunca
Por el hilo se saca el ovillo
La carga propia pesa menos
Mal que no tiene cura, quererlo curar es locura
Preguntando se va a Roma

Әрекет болмай, берекет болмас
Досыңа қарап, адамды ал
Аузыңа май, астыңа тай
Үндемеген үйдей бәледен құтылады
Еңбек етсең ерінбей тояды қарның

Денсаулық-зор байлық
Апама жездем сай
Асыққан- шайтанның ісі
Ештен кеш жақсы
Асықпаған арбамен қоянға жетеді
Етегіңнен төгілген қонышыңа кіреді
Өткен іске өкініш жоқ
Сұрай - сұрай Меккеге жетесің

2-тапсырма. Choisissez la bonne reponse:

Француз тілі бойынша:

1. Trouvez la bonne reponse

Le fleuve le plus long de la France est .....

- A) La Seine
- B) la Loire
- C) le Rhône
- D) la Garonne

2. Choisissez la reponse correcte:

Qui est l' auteur de «La Marseillaise».

- A) Eugene Poitier
- B) Rouger de Lisle
- C) Paul Eluard
- D) Paul Verlaine

3. Choisissez la bonne réponse:

Les Français fêtent le Noël:

- A) Le 25 novembre.
- B) Le 20 décembre.
- C) Le 25 décembre.
- D) Le 7 janvier.
- E) Le 1-er janvier.

Испан тілі бойынша:

1. Elige la respuesta correcta

¿Donde esta situada España?

- A) sureste de Europa
- B) suroeste de Europa
- C) sur de Europa
- D) oeste de Europa

2. Elige la respuesta correcta

¿Qué países forman la península Ibérica?

- A) Europa
- B) España y Francia
- C) España y Portugal
- D) España y Brazilia

3. Elige la respuesta correcta

El lugar famoso en Barcelona es...

- A) el Museo
- B) la Sagrada Familia
- C) El cine
- D) El Palacio

III. Картамен жұмыс істеуге машықтандыру және шет тілінде сөйлеу дағдыларын жетілдіру. (Тақтада – Францияның (Испанияның) картасы).

a) Sur la carte montrez la capital de la France. En la mapa mostrad la capital de España. Францияның (Испанияның) картасынан астанасын көрсетіп, қай жерде орналасқанын айтып беріңдерші.

b) Lisons les noms des lieux interessants. Leemos los nombres los lugares interesantes. Қазір осы елдегі көрнекті жерлермен танысамыз. Атауларын оқимын, соны бәріміз бірге қайталайық (Оқытушы суретті көрсетіп, тақтаға жазылған географиялық атауларды оқиды, студенттер қайталайды, сөздердің айтылуына назар аударады. Студенттер сөздерді кезекпен дауыстап оқиды:

(Франция): tour Eiffel – Эйфел мұнарасы, Notre-Dame de Paris – Париж құдайана соборы, Arc de Triomphe – Салтанат қақпасы, Versailles – Версаль, Mont Saint-Michel - Мон-Сен-Мишель, Côte d'Azur – Көк жағалау, Basilique du Sacré Cœur - Базилика Сакре-Кёр, Musée d'Orsay - Орсе мұражайы, Alpes – Альпі таулары, Musée du Louvre – Лувр, Marne-la-Vallee / Chessy — Parcs Disneyland – Париж Диснейленді, Opéra Garnier – Гарнье операсы).

(Испания): la Sagrada Família – Киелі отбасы ғибадатханасы, Alhambra – Альгамбра, Parque Güell – Парк Гуэль, Mezquita – Мескита, Museo Nacional del Prado –

Прадо музейі, Barrio Gótico – Готикалық квартал, Palacio Real de *Madrid* – Мадридтегі король сарайы, Camp Nou– Камп Ноу, Costa del Sol – Коста-дель-Соль, Museo Thyssen-Bornemisza – Тиссен-Борнемиса мұражайы және т.б.).

Студенттерге бірқатар грамматикалық, орфографиялық тапсырмаларды орындау ұсынылады. Студенттер өздеріне жақсы таныс лексиканы пайдалану арқылы грамматикалық машықты қалыптастыруға бағытталған жаттығуларды өз бетінше орындауы тиіс. Грамматикалық жағынан дұрыс құрылған сөйлем шығуы үшін сөйлемдегі сөздерді дұрыс қойып шығу ұсынылды.

Il faut lire le texte et faire les exercices sur la France. Leemos un texto y hacemos los ejercicios sobre España

Балалар, жаттығуда Франция (Испания) туралы қызықты деректер берілген. Сөйлемдегі сөздердің орналасу тәртібі дұрыс емес. Дәптерге сөз тәртібін дұрыс қойып жазайық.

Француз тілі бойынша:

La France, située dans la partie sud - ouest de l'Europe, est un riche et beau pays. Elle est limitée au nord par la Manche et par la mer du Nord qui la séparent de l'Angleterre; au nord - est par la Belgique, le Luxembourg et la République Fédérale d'Allemagne; à l'est par la Suisse et au sud - est par l'Italie, au sud par la Méditerranée et l'Espagne; à l'ouest par l'océan Atlantique.

La France est un pays de plaines et de montagnes. Les montagnes les plus hautes sont les Alpes et les Pyrénées. Les Alpes séparent la France de l'Italie, les Pyrénées la séparent de l'Espagne. Les autres montagnes sont: le Jura, les Vosges et le Massif central.

La France est arrosée par quatre fleuves principaux: la Seine qui se jette dans la Manche; la Loire et la Garonne qui se jettent dans l'océan Atlantique et le Rhône qui se jette dans la Méditerranée. Ces fleuves sont navigables et reliés par des canaux.

Le drapeau français est tricolore: bleu, blanc, rouge.

L'hymne de la République française est la Marseillaise.

Le coq est le symbole de la France. Il symbolise la fierté du peuple français. Le buste de Marianne symbolise la République.

Испан тілі бойынша:

La Península Ibérica, formada por España y Portugal, está situada al suroeste de Europa. España, cuya superficie es de 504.516 km², ocupa la mayor parte de la Península y tiene una población de 28 millones y pico de habitantes. España limita al norte con Francia, formando los Pirineos una frontera natural entre ambos países; al oeste con Portugal, al sur con el Océano Atlántico y el Estrecho de Gibraltar que la separa de África y al este con el mar Mediterráneo. Las costas del norte están bañadas por el mar Cantábrico.

España es un país muy montañoso. Las montañas más altas del territorio español están en Sierra Nevada. Mulhacén (3482) es el pico más alto de esta cordillera. Los principales ríos de España son: el Ebro, que desemboca en el Mediterráneo, el Duero, el Tajo, el Guadiana y el Guadalquivir, único río navegable, que desemboca en el Atlántico. El clima de España es muy variado: en el centro frío y seco en invierno, y caluroso en verano; húmedo y templado en el norte y caluroso en el sur.

España es un país agrícola. Es muy rica en cereales: trigo, centeno, cebada, avena. Tiene mucha importancia el cultivo de la vid y del olivo.

Жүргізілген тәжірибелік-әдістемелік зерттеу жұмысының нәтижелерін талдау

Лингвистикалық-елтанушылық материалдарды пайдалану арқылы жүйелі сабақтарды өткізгеннен кейінгі мақсатымыз жүргізген жұмысымызды қорытындылап,

---

студенттердің білім алуында алға басушылықтың бар-жоғын, шет тілін үйренуге деген қызығушылығының өзгерісін анықтау болды.

Зерттеу жұмысын қорытындылау үшін мынадай міндеттерді айқындаймыз:

1. Қорытынды тексеру жүргізу, мұндағы мақсатымыз – студенттердің лингвистикалық-елтанушылық материалдарды меңгеру деңгейін тестілеу түрінде анықтау;

2. Мыналарды орындауға:

а) студенттердің осы тобына таңдалған лингвистикалық-елтанушылық материал көлемін студенттердің білуін қадағалауға;

б) студенттердің білім алуында алға басушылықтың бар-жоғын анықтауға мүмкіндік беретін лингвистикалық-елтанушылық ақпарат көлемін қамтитын тест тапсырмаларын дайындау.

3. Қорытынды тексеру жүргізу барысында алынған деректерді бастапқы деректермен салыстыру және студенттердің шет тілін меңгеруге деген мотивациясын көтерудің тиімді құралы ретінде лингвистикалық-елтанушылық материалдарды пайдаланудың тиімділігі туралы тұжырым жасау.

Жоғарыда жазылған міндеттерге байланысты мынадай әдістерді қолдандық:

1. Сауалнама жүргізу әдісі (студенттердің тілін үйреніп жатқан елдің мәдениеті мен салт-дәстүрлері туралы білімін қайталап тексеру).

2. Тестілеу әдісі студенттердің лингвистикалық-елтанушылық материалдарды білу деңгейінде оң өзгерістер бар деуге мүмкіндік береді.

3. Алынған деректерді талдау әдісі.

Жүргізілген тестілеу нәтижесі мынаны көрсетті:

Бұл сауалнаманың мақсаты студенттердің шет тілін үйренуге қаншалықты ұғынып қарайтынын және олардың шет тілін ары қарай үйренуден не күтетінін, студенттердің өз болашақ кәсіби қызметін осы шет тілдерімен қалай байланыстыратынын анықтау болды.

Сонымен, шет тілін оқыту әдістемесінде әлеуметтік-мәдени компонентті оқыту процесіне қоспайынша, шет тілін оқыту мазмұны болмайды. Жоғарыда аталған оқыту әдістері мен тәсілдерін тұрақты және жүйелі пайдалану әлеуметтік-мәдени компонентті қалыптастыруға көмектеседі. Оқытуда бұл бағытты іске асыру тіл үйренушінің сабақтағы мотивациясын, белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді. Демек, шет тілі бойынша білім алуға деген және дағдыларды меңгеруге деген қажеттілігі туындайды.

Тіл үйренушілердің коммуникативтік құзыреттілігін оқыту мазмұны мен ұйымдастырылуын міндетті түрде елтанушылық ақпаратпен толықтыру қажет.

Егер оқытудың мазмұнында шет тіліндегі материалды меңгерудің әлеуметтік-мәдени компоненті толығымен іске асырылса, шет тілін меңгеру процесі шығармашылық процеске айналады, тіл үйренушінің өзі үшін тілін үйреніп жүрген елмен танысуға, сол тілде сөйлейтін адамдардың менталитетімен, сондай-ақ тіл үйренушілердің пәнге деген қызығушылын арттыру және тілді ұғынып меңгеру құралына айналады.

Шет тілдік қарым-қатынасты меңгеруде айтарлықтай сапалы нәтижелерге қол жеткізуде, тіл үйренушілердің коммуникативтік құзыреттілікке қабілетін дамыту ретінде шет тілін оқытудың стратегиялық мақсатын іске асыруда шет тілін оқыту мазмұнының әлеуметтік-мәдени компонентінің рөлі үлкен.

Шеттілдік мәдениетті оқыту ретінде шет тілін оқытқан кезде сөздік қордың негізін мағыналары мен қолданылу ерекшеліктерін ескере отырып, ең жиі қолданылатын коммуникативтік маңызы үлкен лексикалық және фразеологиялық бірліктер (баламасыз және фондық лексиканы меңгеру) құрайды.

Шет тілін меңгерген кезде ұлттық мәдениеттің барлық компоненттерін (тұрыс қалпын, ым-ишараны, әлеуметтік таңбаларды, сөйлеу этикетін) білу, сондай-ақ фондық білім тілдік және тілдік емес мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру үшін негіз болады.

Бүгінде тілдердің көпшілігі бойынша бар оқу-әдістемелік кешендерде оқыту мазмұнын әлеуметтік-мәдени компонентпен толықтыру бойынша толық бағдарлама болмағандықтан, шеттілдік мәдениеттің бір бөлігі ретінде шет тілін меңгеру нәтижелерінің сәтті болуы көбінесе оқытушының кәсіби дайындығына (оның елтанушылық материалды қаншалықты меңгергеніне және оны жұмыста қаншалықты тиімді пайдаланатынына) байланысты.

Осыған орай тәжірибенің барлық кезеңдері өткізілгеннен кейін сабақтардың нәтижелерін шығардық. Лингвистикалық-елтанушылық материалдардың студенттердің әлеуметтік-мәдени білімін арттыруға, шет тілін үйрену мотивациясын көтеруге ықпалы зор деген тұжырымға келдік. Француз және испан тілдеріндегі сөйлемдердің грамматикалық жағынан дұрыс құрылуына ерекше назар аударылды: қателердің бар-жоғы, сөздердің дұрыс орналасу тәртібі, сөйлемнің құрылысын сақтау. Біздің міндетіміз зерттеу жүргізгеннен кейін шет тілін үйрену мотивациясының қандай деңгейге жеткенін анықтау және анықтау тәжірибесі мен бақылау тәжірибесінің нәтижелерін салыстыру болды.

Салыстыру нәтижесінде студенттер тапсырмаларды орындауға салғырт қарап орындаған, біраз қиындықпен орындаған бірінші кезеңге қарағанда екінші кезеңде сабаққа қызығушылығы артқаны анықталды. Лингвистикалық-елтанушылық материалдарды пайдалану эмоционалдық жағдайдың жақсаруына, студенттердің, тіпті тіл үйренуге қабілеті нашар студенттердің де белсенділігінің артуына мүмкіндік берді. Бүкіл сабақ барысында студенттердің бар зейіні сабаққа ауып, оқуға жаппай қатысты. Бақылау көрсеткендей, бірінші кезеңде біршама селқостық орын алып, студенттердің назарын үнемі сабаққа аударып отыруға тура келді, жаңа сабақты түсіндіру үрдісі ұзақтау болды, материалдың күрделілігінен студенттердің сабаққа деген ықыласы мен қызығушылығы төмен болды.

Нәтижелерді жинақтап, қорытқаннан кейін француз және испан тілдері сабақтарында лингвистикалық-елтанушылық материалдарды пайдалану студенттердің шет тілін үйренуге деген ықыласын тудырып, ынтасын арттыруда тиімді жолдардың бірі екенін анықтадық. Сондай-ақ мұндай материалдарды тек жүйелі түрде пайдалану ғана оң нәтиже береді деген тұжырымға келдік.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

9. Исмагулова Р.С. Коммуникативтік құзыреттіліктің шет тілін оқып үйренудегі рөлі // Известия НАН РК. - 2015. - № 2(300). - С. 186-190.

10. Жанысбаев Д.С. Шет тілін оқыту процесінде мәдениет аспектісінің маңызы // Жанұя мен мектептегі тәрбие = Воспитание в семье и школе. – 2012. – №4. – 6-7 бб.

11. Ибрагимова Ж.С. Шет тілін оқытудағы негізгі ұстанымдар // Орта мектеп жаршысы = Вестник средней школы. – 2013. – №3. – 3-б.

12. Ахметова Г. Шет тілін оқытудағы ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудағы кейбір мәселелер // Ұлағат. – 2007. – №6. – 12-17 бб.

13. Нұртаева А.Б. Мәдениетаралық коммуникация – жалпы білім беретін оқу орындарындағы шетел тілін оқытуда оқу процесін дамыту құралы // Тіл әлемі. II том (Белгілі ғалым М.М. Копыленконың 85 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары).

---

14. Нұрманалиева А.С. Педагогикалық колледж студенттерінің әлеуметтік – мәдени құзыреттілігін қалыптастыру.
15. Кутанова Д.Ш. Шетел тілі сабақтарындағы ойын технологиясының тиімділігі // Еуразия гуманитарлық институты Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдардың қазіргі мәселелері: республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары. 2013 жылғы 19 желтоқсан, Астана, 2013. = Современные проблемы гуманитарных и социальных наук: материалы республиканской научно-практической конференции. 19 декабря 2013 года, Астана, 2013.

МРНТИ: 14.35.09

Жайлаубай.Г.К,¹ Букабаева.Б.Е²

Абай атындағы ҚазҰПУ,

¹бМ011900- Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2 курс магистранты

²ф.ғ.к ,аға оқытушы

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҮЙРЕТУДЕГІ ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Андатпа

Бұл мақалада, шетел тілін оқытуда оқушылардың білім-біліктілік, танымдық, коммуникативтік біліктілігін, олардың сөйлеу дағдысын дамыту үшін, оқу үдерісінде ойын технологияларын қолданудың ерекше орны анықталған . Осы бағытта ағылшын тілі сабағын оқыту үрдісінде оқушылардың коммуникативтік біліктілігін қалыптастыру және дамыту мәселесі ашып көрсетілген.

Кілт сөздер: технологиялар, ойын технологиясы, педагогика

Жайлаубай Г.К¹ Букабаева.Б.Е²

¹Магистрант 2 курса специальности бМ011900- Иностранный язык: два иностранных языка ²к.ф.н старший преподаватель

ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация

В данной статье определено особое место использования игровых технологий в учебном процессе для развития знаний, умений и навыков речи учащихся в обучении иностранному языку . В этом направлении в процессе преподавания английского языка обозначена проблема формирования и развития коммуникативной компетентности учащихся.

Ключевые слова: технологии, игровые технологии, педагогика

Zhailaubay.G.K ¹Bukabaeva.B.E²

²Master Degree 2 course of speciality 6M011900- Foreign language : two foreign languages
² candidate of philology

GAME TECHNOLOGIES OF TEACHING ENGLISH

Abstract

In this article the special place of use of game technologies in educational process for development of knowledge, abilities and skills of speech of pupils in training to a foreign language is defined. In this direction, in the process of teaching English, the problem of formation and development of communicative competence of students is identified.

Key words: technology, game technology, pedagogy

Бүгінгі таңда бүкіл әлемде болып жатқан өзгерістер адам өмір сүріп жатқан ортадағы барлық салаларына, соның ішінде, білім беру саласына да әсер тигізуде.

Біздің еліміз 2030 жылға дейінгі стратегиялық даму бағдарламасын, ел басшымыздың үштұғырлы тілдік саясатын, білім мен ғылымдағы мемлекеттік бағдарламаларын негізге ала отыра, білім берудегі кезек күттірмес өзекті мәселелерін алға қойып отыр.

Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі білім беру тұжырымдамасының негізгі мақсаты – білім беру жүйесінің барлық деңгейінде қоғамның талаптарына сәйкес білімді, біліктілігі жоғары, бәсекеге қабілетті, қазіргі жылдам өзгеріп отыратын дүние жағдайларында алынған терең білімін, қажетті дағдыларын тиімді түрде жүзеге асыратын және еркін бағдарлайтын, өзін-өзі дамытуға және өз бетінше дұрыс, адамгершілік тұрғысынан жауапты шешімдер қабылдауға дайын қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру [1].

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халқына Жолдауында «Білім беру реформасы табысының басты өлшемі – тиісті білім мен білік алған еліміздің кез келген азаматы әлемнің кез келген елінде бәсекеге қабілетті маман болатындай деңгейге көтерілу болып табылады. Біз бүкіл елімізде әлемдік стандарттар деңгейінде сапалы білім беру қызметіне қол жеткізуге тиіспіз» деп атап көрсетті [2].

Қазіргі таңда бүкіл әлемдегі өркениетті дамыған елдердің басты көңіл бөліп отырған мәселесі - оқытудың жаңа технологияларын қолдана отыра, оқушыға жалпыға бірдей қалыптасқан жан-жақты, дәстүрлі әдістермен әлемдік деңгейдегі озық технологиялармен салыстырылған, өмір тәжірибесіне ұштастырылған терең білім беріп, білікті маман даярлау.

Ал, шетел тілін үйрену, оның қолданыс аясын кеңейту ел басшымыздың үштұғырлы тіл саясаты аясында және де еліміздегі тіларалық байланыстардың, өзара қарым-қатынастардың нығаюы кезеңіндегі өзекті де келелі мәселелері болып табылады.

Еліміздің болашағы көркейіп, өркениетті елдер қатарына қосылуы, бүгінгі ұрпақ бейнесімен көрінеді. Дүниежүзілік озық тәжірибелерге сүйеніп, жаңа типті оқыту, яғни әр баланың табиғи қабілетін дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасай отырып, оны жан-жақты дамыту керек. Қазіргі білім беру мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас пайда болып, оқытудың жаңа технологиясы өмірге келді. Яғни педагогикалық технология ұғымы іс-әрекетімізге кеңінен еніп, қолданылуда.

Қазіргі уақытта педагогикалық технология сөзінің көптеген анықтамасын кездестіруге болады.

В.Кларин технология сөзінен қандайда болсын істегі шеберлікті, оқыту-үйретудегі амалдардың жиынтығы, ал педагогикалық технология (тәрбие технологиясы, қарым-

катынас технологиясы, оқыту технологиясы) «педагогикалық мақсатқа қол жеткізу жолындағы барлық қисынды ілім амалдары мен әдіснамалық құралдардың жүйелі жиынтығымен жұмыс істеудің реті» – деп түсінік берді.

Оқыту технологиясы педагогикалық әдістерге негізделген 1960 жылдарда шетел зерттеушілері «педагогикалық технология» терминін енгізді. «Педагогикалық технология дегеніміз – тәжірибеде жүзеге асырылатын белгілі бір педагогикалық жүйенің жобасы, ал педагогикалық жағдайларға сай қолданылатын әдіс-тәсілдер – оның бөлігі ғана» – деп көрсеткен В.Беспалько.

Оқу үрдісінде ойын оқытудың әрі формасы, әрі әдісі де болып табылады, сол себепті ойын әрекеті оқытушы мен оқушының іс-әрекетінің бірлескен, өзара байланысты технологиясының дидактикалық категориясы ретінде де қарастырылады. «Ойын» сөзінің этимологиясына қарастырсақ, ол «ой» деген сөзге тікелей қатысты болып шығады, міне сол себепті де ойлану арқылы ойынның мақсатына жетуге болатындығын байқауға болады. Сондықтан, ағылшын тілі сабағында ойын элементтерін қолданудың маңызы зор деп есептеймін.

Ойын әдісі арқылы оқыту оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, өз ойын, пікірін, көзқарасын білдіруге, екінші бір адамның жауабын тындап, оны толықтыруға, жетістіктері мен кемшіліктерін айта білуге жаттығады. Егер мұғалім ойын технологиясын жеткілікті деңгейде орындаса, яғни жақсы құрастырылып, тиімді әдістермен ұйымдастырылса, онда ойын практикалық, тәрбиелік және дамытушылық жағынан негізгі оқыту тәсілі болып табылады.

Ойын арқылы оқыту технологиясы. Бұл технологияда ойын арқылы оқушыны қызықтырып, оның бойындағы білімдік, танымдық, коммуникативтік, шығармашылық қасиеттерін аша түсу. (<http://agartu.com/index.php?newsid=329>)

Адамзаттың көптеген жылдар бойғы ойнау тәжірибесі ойынның білімділік құндылығын дәлелдейді. Ойынның шығу сырын ғылымдар жүздеген жылдар бойы зерттеп келеді. Оның шығу тарихы жайлы көптеген пікірлер бар.

Көп тұжырымдардың бірі бойынша ойын қоғамның діни, әлеуметтік-экономикалық және мәдени дамуы кезіндегі бос уақыт пен демалысты өткізу мәселесінен туындаған. Ерте заманда ойын қоғамдық өмірдің бір бөлігі болып, оған діни-саяси маңыз берілген. Ерте гректер ойынды Құдайлар қолданған десе, Қытайда мерекелік ойындарды император ашып, өзі де қатысқан.

Кеңес өкіметі кезінде халық мәдениетінің ойын салт-дәстүрлерінің дамуы мен сақталуы қала сыртындағы жазық лагерьлерді ұйымдастыру тәжірибесінен басталды.

Әлем педагогикасында ойын- белгіленген ережелері бар, бір мақсатқа жету үшін ойыншылар арасындағы сайыс пен жарыс ретінде қарастырылады. Ойны ең алдымен қарым-қатынас жасау, үйрету, өмірлік тәжірибені жинақтау жолындағы әлеуметтік мәдени феномен болып табылады.

Ойын әрекеті сәби кездегі қарапайым сылдырмақтардан басталып, бірте-бірте күрделену арқасында фантастикалық шындық деңгейіндегі видео-компьютерлік ойындарға айналады. Ойынның табиғилығы сонша, ол оқу элементінің таптырмас бөлігі. Ойын үрдісі кезінде сыныптағы топтардың әлеуметтік рөлі және ойын тәртібі игеріледі. Ойын мақсатына жету жолында ұжымның бірлескен іс-әрекетінің дағдысы, оқушылардың жеке мінез-құлқы қалыптасады.

Ойын теориясы мен практикасын отандық және шетелдік педагогтар, психологтар, социологтар зерттеуде.

Ойын проблемасымен шұғылданған көрнекі ғалымдар Р.М. Жуковская, Д.В.Менджерикская, Т.А. Маркова, П.И.Пидкасистый, Н.Я Михайленкоғлардың айтуынша балалар игерген білімдерін ойынға пайдалана білу керек. Ал шетелдің К.Гросс, Ф.Шиллер, Г.Спенсер, К. Бюлер, З. Фрейд, Э.Пиаже және тағы басқа ойшылдары мен

зерттеушілері де ойын проблемасы туралы әртүрлі пікірлер білдірді. Оқытудың ойындық технологиясының теориясы мен тәжірибесіне байланысты мәселелер М.Ж.Арыстанов, Н.К.Ахметов, Б.А.Қойшыбаев, П.И.Пидкасистый, Ж.С.Хайдаров және басқалардың еңбектерінде қарастырылған. [5]

К. Гросстың теориясы кеңінен танымал. Ол ойын келешектегі іс-әрекетке дайындық ретінде қызмет етуінің маңыздылығын айқындаған. Ойында адам жаттығу арқылы өз қабілетін шыңдайды. Бұл теория бойынша ойын дамумен байланысты. Бұл теорияның кемшілігі - ойынды тудыратын себеп, түрткілерді ашпауы.

Ф.Шиллердің ойын дамытып, Г. Спенсер қалыптастырған ойын теориясында ойын бастауы күштің артықтығынан көрінеді. Олардың пайымдауынша өмірде, еңбекте қолданылмаған күш ойында шығады.

Шаршаған адамның демалу үшін ойнауы, күшті басқа арнаға бұрмай ойынға жіберу себебі анықталмаған.

С.Л. Рубинштейннің пікірі бойынша, ойынның жиналған күшті шығаруы формалды түрде, ойынның динамикалық аспектісі мазмұнынан бөлек бастау алады. Сол себепті бұл теория ойын жайын толық түсіндіріп бере алмайды.[3]

Ойын түрткілерін ашуға ұмтыла отырып, К. Бюлер нәтижесіне қарамастан әрекеттің өзінен қанағат алу, басқаша айтқанда, функционалды қанағаттану теориясын ұсынады. Бұл ойын түрткісінің негізі деп түсіндірді. Бұл теория ойынды ағзаның қанағаттануы ретінде ғана көреді.

Фрейд теориясы өмірде жүзеге аспаған тілектерді ойын арқылы іске асыру деп біледі. Адлерлік түсінік бойынша ойында өмірде шамасы жетпеген кедергілерден қашқан адамдардың әлсіздігі көрінеді. Сөйтіп, ойын өмірдің, әдемілігі мен сәнін мадақтайтын шығармашылық белсенділіктен өмірге керексіз қалдыққа айналады, даму факторы мен өнімімен жетіспеушілікке, өмірге дайындықтан қашуға айналады.[4]

Л.С. Выготский мен шәкірттерінің пікірінше ойында ең маңыздысы адам ойнай отырып, өзінен қандай да бір жағдаят тудыру арқылы белгілі бір рөлді ойнайды. Ал мұғалімнің міндеті- балаларды ойынға өз қызығушылығымен, ынтасымен қатысуын қамтамасыз ету керек. [6]

Сабақ процессінде пайдаланатын ойындардың бірнеше түрлерін атап көрсетуге болады. Мұғалімдерінің оқу-тәрбие жұмысының негізгі саласы сабақ. Сабақ үстінде оқушылардың біліктілігі, іскерлігі, дағдысы, дүниетанымы қалыптасады. Негізгі бетбұрыс оқушы білімінің сапасын арттыру, ол дегеніміз түпкі нәтижені көрсете білу, яғни оқушыға берген біліміміздің қайтарымын көру. Ол үшін сабаққа сыныптағы оқушының барлығын қызықтыра отырып қатыстыру қажет. Бес саусақ бірдей емес, яғни әр оқушының сабаққа қызығушылығы, дүниетанымы, даму ерекшеліктері әртүрлі. Сондықтан оқушылардың осы топтарына әртүрлі деңгейде талап қоюға тура келеді. Ал ойын элементтері кез-келген оқушының қызығушылығын тудырады. Тіпті үлгерімі төмен оқушының өзі ойын арқылы берілген тапсырмаларды асқан қызығушылықпен, белсенділікпен орындайды. Оқушылардың қызығушылықтарын тудыратын ойындардың бірі-дидактикалық ойындар. Дидактикалық ойындар көп салалы, күрделі педагогикалық құбылыс. Оны -балаларды оқытудың бір әдісі, оларды жан-жақты тәрбиелейтін құралдардың бірі деп айтуға болады.

Ойын элементтерін қолдана отырып мұғалім оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын, зейінін арттыру мақсатында әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолданады. Атап айтқанда, мұғалім ойын жағдаяттарын туғыза отырып, әртүрлі заттарды қолдану арқылы сұрақтар қойып, затты көрсетіп, түсіндіріп ойын сюжетін құрастырады.

Ойын – адамның өмір танымының алғашқы қадамы. Ойын арқылы балалар өмірден көптеген мәліметтер алып, білімін жетілдіреді. Ойын – бір қарағанда қарапайым құбылыс не әрекет іспетті. Ол міндетті түрде ұжымдық әрекет. Ойынның ережелері

ойнаушылардың қисынды ой қабілетінің дамуы, сөздік қорының молаюы, бір – біріне деген сыйластық қажеттіліктерімен санасуы әр ойыншының жеке әрекеттерінен туындайды. Ойындарда күтілетін нәтижелер:

1. Ойын - тәрбие құралы, ақыл - ойды, тілді ұштастырады, сөздік қорды молайтады, өзін қоршаған ортаны танып, мейрімділік сезімге тәрбиелейді;
2. Еркін мінез – қасиеттерін бекітеді, адамгершілік сапаны жетілдіреді;
3. Ұжымдық сезім әрекеттері өсе түседі;
4. Эстетикалық тәрбие беру құралына айналады;
5. Еңбек тәрбиесін беру мақсаттарын шешуге мүмкіндік береді;
6. Дене күшінің жетілуіне көмектеседі.

Қорыта келе, ойын түрлері педагогикалық, психологиялық және оқыту әдістемесі тұрғысынан салғастырмалы талдау жасау арқылы қарастырылу барысында, ағылшын тілі сабағында оқушылардың коммуникативті біліктілігі мен сөйлеу дағдысын дамыту, коммуникативті ортаны қалыптастыру және де білім беру жолында жоғары нәтижелерге жету үшін, білім берудің қазіргі тұжырымдамасына сәйкес оқу үдерісінің белгілі бір жүйемен үздіксіз жүргізілуі, сонымен қатар, осы тұста, тіл, психология және педагогика сабақтастығының қажеттілігі айқындалды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі білім беру тұжырымдамасы // Қазақстан жоғары мектебі. – 2004. - №1
2. Н.Ә. Назарбаев. Қазақстан халқына Елбасының жолдауы. «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» - 2007. - 28 – ақпан
3. Абдуллаева Ұ., Тіленбаева М. Ұлттық ойындар арқылы еңбекке тәрбиелеу // Бастауыш мектеп. – 2005. – №9.
4. Макаренко А.С. Коллектив и воспитание личности. – М., Педагогика. 1972, 334 с.
5. Құлжанова.Н. Ойын мақсатын талдау және ойын мәні // Қазақстан мектебі.- 2001.- №1.б.74.
6. Л.С. Язык и речь-Педагогика 1952.

МРНТИ: 16.01.45.

З.А.Кемелбекова¹, Б.Е.Букабаева², Г.О. Сейдалиева³

¹Филология ғылымдарының кандидаты

*Филология және көптілді білім беру институты
Абай атындағы ҚазҰПУ*

²Филология ғылымдарының кандидаты

*Филология және көптілді білім беру институты
Абай атындағы ҚазҰПУ*

³PhD, аға оқытушы

*Филология және көптілді білім беру институты
Абай атындағы ҚазҰПУ*

**СІЛ-ОҚЫТУШЫЛАРДЫ ДАЯРЛАУ ЖӘНЕ ҚАЙТА ДАЯРЛАУ
БОЙЫНША ИННОВАЦИЯЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫНЫҢ МОДЕЛІ**

Андатпа

Мақалада шетел тілін көптілді білім беру жағдайында меңгеру сапасын арттыруда ұтымды әдістеменің бірі пән мен тілді кіріктіріп оқытудың (CLIL) өзі күрделі ұйымдасқан жүйе екенін ескере отырып, жоғары және орта мектептер үшін пән мен тілді кіріктіріп оқытатын (CLIL) педагогтарын тілдік және әдістемелік дайындықтан өткізу және қайта даярлау орталығын құру өзектілігі сараланады. Мақалада CLIL-оқытушыларды даярлау және қайта даярлау орталығында оқытуды ұйымдастыру, CLIL – оқытушысының тілдік, кәсіби құзыреттері, және CLIL-оқытушылардың тілдік және әдістемелік дайындығының сапасын арттыруға бағытталған мәселелер сөз етіледі.

Тірек сөздер: пән мен тілді кіріктіріп оқыту, CLIL-технология, CLIL-оқытушыларды даярлау және қайта даярлау орталығы, CLIL-оқытушылардың кәсіби және тілдік құзыреттері

З.А.Кемелбекова¹, Б.Е.Букабаева², Г.О. Сейдалиева³

¹кандидат филологических наук

Институт филологии и полиязычного образования

КазНПУ имени Абая

²кандидат филологических наук

Институт филологии и полиязычного образования

КазНПУ имени Абая

³PhD, ст.преподаватель

МОДЕЛЬ ИННОВАЦИОННОГО ЦЕНТРА ПО ПОДГОТОВКЕ И ПЕРЕПОДГОТОВКЕ CLIL-ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ

Аннотация

В статье рассматривается актуальность создания центра по подготовке и переподготовке преподавателей предметно-языкового интегрированного обучения (CLIL) для высшей и средней школы, учитывая совершенствование обучения (CLIL) в условиях полиязычного образования представляет собой сложную систему методов инновационного образования в развитии полиязычного образования. В статье представлена так же проблема организации обучения в Центре по подготовке и переподготовке CLIL -преподавателей направленная на повышение качества языковой и методической подготовки CLIL –преподавателей.

Ключевые слова: предметно-языковое интегрированное обучение, CLIL – технология, Центр по подготовке и переподготовке CLIL-преподавателей, профессиональные и языковые компетенции CLIL-преподавателей

Z.A. Kemelbekova, B.E. Bukabayeva, G.O. Seidaliyeva

¹candidate of philological sciences, senior lecturer of the Institute of Philology and Multilingual Education at Abai KazNPU

²candidate of philological sciences, senior lecturer of the Institute of Philology and Multilingual Education at Abai KazNPU

³PhD, senior lecturer of the Institute of Philology and Multilingual Education at Abai KazNPU

MODEL OF THE INNOVATION CENTER FOR TRAINING AND RETRAINING OF CLIL TEACHERS

Abstract

The article examines the relevance of creating a Center for language and methodological training and retraining the content and language integrated learning (CLIL) teachers for higher and secondary schools, taking into account that the improvement of CLIL in multilingual education is a complex system of innovative educational methods in the development of multilingual education. The article also presents the problem of organizing the procedure at the Center for the training and retraining of CLIL teachers aimed at improving the quality of language and professional skills of CLIL teachers.

Keywords: Content and Language Integrated Learning, CLIL-technology, Center for training and retraining of CLIL-teachers, professional and language competence of CLIL-teachers

Вхождение Казахстана в мировое образовательное пространство, современное состояние полиязычного образования в школах и вузах Казахстана сталкивается с рядом проблем при переходе на CLIL-обучение. В целом, эти проблемы можно охарактеризовать отсутствием профессиональных кадров и эффективных технологий обучения. Создание Центра нацелено на решение ряда проблем, сказанных с переходом на трехязычное образование. Решение существующих проблем в вузе, касающиеся методики CLIL-обучения зависит от уровня профессиональной подготовки преподавателей. В связи с чем, возрастает актуальность подготовки и переподготовки CLIL- преподавателей.

На сегодняшний день качественное внедрение данной технологии зависит от профессиональной подготовки CLIL – преподавателей. Следует отметить, что анализ мирового опыта использования CLIL –технологии, а также внедрение данной технологии в контексте Казахстана показывает наличие определенных трудностей в подготовке уже действующих CLIL – преподавателей. К таким проблемам можно отнести: недостаточность владения иностранным языком преподавателей-предметников, также их владения методикой преподавания предмета на иностранным языке.

Одним из способов решения этих проблем является создания Центра по повышению квалификации CLIL– преподавателей в КазНПУ имени Абая, включающей в себя курсы по языковой и методической подготовке уже действующих преподавателей предметников университета.

Основными видами деятельности Центра являются языковая и методическая подготовка уже действующих CLIL-преподавателей университета, которые реализуются в три этапа: языковая подготовка (I-II этапы), методика преподавания CLIL (III-этап).

Необходимость создания теоретико-методологической базы, с целью определения эффективных путей решения вопросов кадрового обеспечения обусловлена созданием Центра подготовки и переподготовки преподавателей-предметников в КазНПУ им. Абая. Центр организует подготовку и переподготовку преподавателей по английскому языку по теоретическим и методологическими аспектам CLIL. При создании Центра мы исходили из существующих актуальных проблем препятствующих эффективному внедрению CLIL-обучения, а именно: нехватка кадров, владеющих методикой предметно-языкового интегрированного обучения и недостаточный уровень знаний английского языка. Основная идея создания Центра заключается в возможности предоставления CLIL-преподавателям образовательных и методических услуг.

Для успешного решения задач по подготовке CLIL-преподавателей необходимо разработать собственную модель Центра по подготовке CLIL-преподавателей. Данная модель будет нацелена на языковую, а также методическую подготовку, которая включает обширный спектр теоретико-методологических вопросов. Решение существующих проблем в вузе, касающиеся методики CLIL-обучения зависит от уровня профессиональной подготовки преподавателей. В связи с чем, возрастает актуальность подготовки и переподготовки CLIL- преподавателей.

Основными видами деятельности Центра являются языковая и методическая подготовка уже действующих CLIL- преподавателей университета, которые реализуются в три этапа: языковая подготовка (I-II этапы), методика преподавания CLIL (III-этап). Проблема языковой подготовки и переподготовки CLIL-преподавателей в условиях полиязычного образования приобретает особую актуальность. Поскольку CLIL подразумевает преподавание содержания предмета на изучаемом языке, преподаватель-предметник должен быть не только компетентным специалистом по предмету, но и по иностранному языку.

Языковая подготовка состоит из двух этапов: уровнем владения языком по CEFR (The Common European Framework of Reference for Languages, Общеввропейская система компетенций) A2,B1, B2. В Центре разработана программа языкового курса для повышения языкового уровня преподавателей предметников КазНПУ имени Абая.

Тексты были тщательно отобраны и снабжены достаточным количеством заданий для понимания и освоения материала. Задания по обработке текста были построены с акцентом на предметное содержание, чтобы вовлечь слушателей в процесс понимания, проверки, обсуждения главной мысли текста. Задания, показывающие особенности метаязыка предмета для отработки умений в их употреблении в различных видах речевой деятельности. Для эффективности управления и организации учебного процесса были использованы активные и интерактивные методы обучения иностранным языкам.

Программа ставит перед собой задачу обучать слушателей требованиям к коммуникативным умениям во всех видах речевой деятельности, формируемых на основе предметного содержания того или иного уровня и соответствующего языкового материала.

Языковой материал Программы характеризуется нормативной правильностью и включает наиболее употребительные фонетические, лексические и грамматические явления, призванные обеспечить практическое овладение основами устного и письменного общения в пределах изучаемой на курсе тематики в соответствии со сферой и ситуациями общения, предусмотренными для уровней A2, B1,B2.

Для обеспечения методической поддержки CLIL- преподавателям КазНПУ имени Абая, в Инновационном Центре по подготовке и переподготовке CLIL- преподавателей в рамках проекта были организованы методические курсы. Обучение проводилось в форме тренинга, в задачи которого входило:

- ознакомление с основными концепциями методики интегрированного обучения предмету и языку;
- планирование учебного занятия на основе CLIL- технологии;
- изучение интерактивных методов обучения на основе CLIL;
- изучение системы оценивания по CLIL-технологии при преподавании предметов на английском языке.

Обучение биологии, химии, физики, математики и информатики в университете на английском языке нуждается в разумном применении соответствующих методов CLIL-технологии. Все сказанное нами выше возлагает на преподавателя предметника новые профессиональные обязанности.

Это означает, что преподаватель предметник должен обучать на CLIL-занятиях не только предмету, но и языку. Такой подход к обучению CLIL предполагает хорошее владение преподавателем не только предметом, но и методикой преподавания предмета на иностранном языке.

Основанием для разработки программы методического курса Центра явилось необходимость поиска эффективных путей для создания новых стратегий по подготовке CLIL-преподавателей. Проблема подготовки преподавателей-предметников по CLIL методике требует усиленного внимания к подготовке профессиональных кадров реализующих CLIL обучение.

С целью анализа результатов методического курса было проведено интервью со слушателями курса. Данное интервью было организовано с целью создания программы методического курса для выявления методических трудностей у CLIL-преподавателей.

В интервью принимали участие 21 преподавателей-предметников. В качестве типичных методических трудностей у CLIL-преподавателей выявлены следующие трудности:

В планировании CLIL-урока в частности в тщательном отборе материалов урока, в создании условий для эффективного проведения уроков, а также в использовании интерактивных методов и технологий предметно-языкового интегрированного обучения на всех этапах урока.

Учитывая, все эти факторы в Центре по подготовке и переподготовке CLIL-преподавателей разработана программа курса: «Методические основы формирования CLIL - технологии». Целью курса является организация предметно-языковой деятельности в процессе интегрированного обучения. Обучение будет проводиться в форме тренинга. В содержание тренинга входит: 1) ознакомление с основными принципами и концепциями методологии интегрированного обучения предмету и языку ; 2) обучение основам создания учебных материалов в соответствии с принципами интегрированного обучения предмету и языку; 3) изучение и анализ лучшей европейской практики по планированию уроков, отвечающих принципам интегрированного обучения предмету и языку, и оцениванию учебных результатов.

В результате освоения программы у слушателей должны быть сформированы следующие компетенции:

1.Профессиональная – (способность применять современные методики и технологии организации образовательной деятельности, диагностики и оценивания качества образовательного процесса по CLIL и другим образовательным программам). В процессе формирования профессиональной компетенции преподавателя иностранного языка формируется особая «языковая личность», отличающаяся от обычного преподавателя. Эти различия проявляются в различных аспектах речевой коммуникации: в языке, при создании текстов различного характера, при личном общении с партнерами, при профессиональном обращении с различными текстами. Таким образом, профессиональная компетенция преподавателя иностранных языков является сложным явлением, состоящим из нескольких составляющих: языковая компетенция в родном языке, языковая компетенция в иностранном языке, культурологическая компетенция, прагматическая компетенция, поисковая компетенция, текстовая компетенция, предметная компетенция. Все эти компоненты важны в учебном процессе, они тесно связаны друг с другом. Тем более в процессе интегрированного обучения предмету и иностранному языку необходимо рассматривать все эти компоненты в их взаимосвязи.

2. Предметная – (способность формировать образовательную среду и использовать профессиональные знания и умения в области преподаваемых предметов, способность формировать уровень ориентации в современных исследованиях по ним, умение выбирать

или разрабатывать необходимую для конкретного образовательного процесса технологию и методику)

Ожидаемые результаты:

В результате обучения данного курса слушатель должен знать:

- понятийно-категориальный аппарат в ракурсе обновленной методологии;
- теоретические основы технологии предметно-языкового обучения в контексте динамики их развития в Казахстане и за рубежом;
- современные методы и технологии интегрированного обучения и диагностики;
- преимущества использования CLIL-технологий в преподавании ряда предметов на иностранном языке.

уметь:

- использовать на практике сложившийся понятийный аппарат;
- планировать занятия, подбирать дидактический материал с учетом формирования умений 4'С;
- представить освоенные знания с проекцией на профессиональную деятельность;
- организовывать сотрудничество у обучающихся, направленное на развитие предметно-языковой деятельности в процессе интегрированного обучения.

владеть:

- научным способом мышления и мировоззрения в области дисциплины;
- методикой проектирования образовательных маршрутов; умением использовать индивидуальные креативные способности для самостоятельного решения исследовательских задач;
- саморефлексией достижений, определять пути и способы самокоррекции и самосовершенствования в процессе самостоятельной работы.

Данный курс «Методические основы формирования CLIL-специалиста» способствует совершенствованию их методического потенциала в правильном определении объекта изучения, в организации учебного процесса с использованием метода предметно-языкового интегрированного обучения.

При организации работы в Центре мы опираемся на комплексный подход к обучению. Приоритетом нашего Центра является комплексная подготовка преподавателей предметников с использованием технологии CLIL. Это позволяет слушателям курса получить более глубокую и всестороннюю языковую и методическую подготовку. Одним из новых направлений работы Центра является сотрудничество с зарубежными центрами по подготовке CLIL-преподавателей. В дальнейшем деятельность Центра будет способствовать распространению опыта повышения квалификации CLIL -преподавателей в масштабе Республики Казахстан.

Список использованных источников

1. Marsh D. Content and Language Integrated Learning: The European Dimension. – Actions, Trends and Foresight Potential / D. Marsh. OUP, 2002. – 204 p.
  2. Marsh, D. (2001). Using Languages to Learn and Learning to Use Languages: An introduction for parents and young people. TIE-CLIL: Milan.
  3. Do Coyle, Philip Hood, and David Marsh. CLIL. Content and Language Integrated Learning. CUP, 2012.173p.
  4. Cummins J. BICS and CALP: Empirical and Theoretical Status of the Distinction, 2008.
-

5. Coyle, Do, Hood, Philip, Marsh, David. CLIL Content and Language Integrated Learning. – Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 173 с.

МРНТИ: 14.35.09

Кемелбекова З.А.¹. Букабаева Б.Е.² Сейдалиева Г.О.³

¹²³ Абай атындағы ҚАЗҰПУ

¹филология ғылымының кандидаты ²филология ғылымының кандидаты ³PhD., аға оқытушы

Алматы, Қазақстан

МЕКТЕПТЕ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ПӘН МЕН ТІЛДІ КІРІКТІРІП ОҚЫТУ МОДЕЛІ

Түйіндеме

Мамандарды кәсіби даярлаудың жоғарғы деңгейі заманауи жоғары білім берудегі өзекті міндеті болып саналады. Осы мәселенің аспектілерінің бірі болып кәсіби міндеттерді шешуде келешек педагогтарды даярлауды қалыптастыру жатады, бұл кәсіби міндеттердің негізгісі болып саналады. Шет тілдік білім саласында CLIL технологиясы арқылы білім берудің басты ерекшеліктеріне өтіп жатқан пәннің мазмұнындағы шет тілінің интеграциясы жатады, атап айтқанда кәсіби салада шет тілінде қарым-қатынас құру барысында лингвистикалық деңгейін, әлеуметтік, мәдени және академиялық дағдыларды дамытып қалыптастыру жатады. CLIL әдісі бойынша шет тілін үйрету білім беру жүйесінде міндет пен мақсатқа байланысты жүргізіледі, әрбір пәнді өтуде шет тілін енгізу талап етіледі. CLIL технологиясы әртүрлі білім беру контекстінде қолданылатын бірқатар теориялар мен тәсілдерді біріктіріп сабақ өтуге мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: маман моделі, пән мен тілді кіріктіріп оқыту, танымдық тілдік құзыреттілік, CLIL-оқытушыларын даярлау, сөйлеу стратегиясы, рефлексия.

Кемелбекова З.А.¹. Букабаева Б.Е.² Сейдалиева Г.О.³

¹²³ КазНПУ им. Абая

¹ кандидат филологических наук ² кандидат филологических наук ³ PhD., старший преподаватель

Алматы, Казахстан

МОДЕЛЬ ИНТЕГРИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ ПРЕДМЕТА И ЯЗЫКА В СИСТЕМЕ ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Высокий уровень профессиональной подготовки специалистов является актуальной задачей современного высшего образования. Одним из аспектов данного вопроса является формирование подготовки будущих педагогов к решению профессиональных задач, что является основой профессиональных задач. В области

иноязычного образования основными особенностями обучения посредством технологии CLIL является интеграция иностранного языка в содержание изучаемой дисциплины, а именно формирование лингвистического уровня, социальных, культурных и академических навыков при общении на иностранном языке в профессиональной сфере. Обучение иностранному языку по методу CLIL осуществляется в системе образования в зависимости от задач и целей, при прохождении каждого предмета требуется внедрение иностранного языка. Технология CLIL позволяет проводить занятия в сочетании с рядом теорий и подходов, которые используются в различных образовательных контекстах.

Ключевые слова: модель специалиста, интегрированное обучение предмета и языка, познавательная языковая компетентность, подготовка CLIL-преподавателей, речевая стратегия, рефлексия.

Z.AKemelbekova¹. B.E. Bukabayeva.² G.O. Seidaliyeva³

¹²³ KazNPU named after Abay

¹candidate of philological sciences, senior lecturer ²candidate of philological sciences, senior lecturer ³ PhD., senior lecturer

Almaty, Kazakhstan

MODEL OF CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING IN THE SCHOOL SYSTEM

Abstract

A high level of professional training of specialists is an urgent task of modern higher education. One of the aspects of this issue is the formation of training future teachers to solve professional problems, which is the basis of professional tasks. In the field of foreign language education, the main features of learning through CLIL technology are the integration of a foreign language in the content of the discipline being studied, namely, the formation of linguistic level, social, cultural and academic skills when communicating in a foreign language in the professional sphere. Learning a foreign language using the CLIL method is carried out in the educational system depending on the tasks and goals, each subject requires the implementation of a foreign language. CLIL technology allows you to conduct classes in combination with a number of theories and approaches that are used in various educational contexts.

Key words: specialist model, content and language integrated learning, cognitive language competence, training CLIL teachers, speech strategy, reflection.

Кіріспе. Заманауи жоғары білім беру әрдайым пән аралық байланыс пен интеграция жолы бойынша жетілдірілуде өзекті болып саналады. Интеграцияның мәні бөлінбейтін ажырамас бір бүтін нәрсе құруда айқындалады. CLIL - интеграцияланған пәнді-тілдік білім беру шет тілінің құралының көмегімен пәнді оқыту әдісін сипаттау үшін айтарлықтай жиі қолданылады, Оның басты мақсатына пәнді меңгеру және шет тілінде тілдік дағдыларды жақсарту жатады [1, б.33].

Заман талаптарына сай білім беру жүйесі жетіліп, жаңа қырларынан жан-жақты көрініс беріп, білім берудің мазмұны да күн өткен сайын жаңартылып әрі күрделеніп келеді. Бұл жаңашыл көзқарас білім беру мазмұнын толықтырып, білім беру жүйесін қазіргі заман талабына сай дамыта оқытуды ұйымдастырудың түрлі әдіс-тәсілдерін түрлендіре алып отыруды қажет етеді. Бұл әдісті Еуропа елдерінде әртүрлі мектептерде тәжірибеден өткізген, атап айтқанда Финляндия, Венгрия, Балтық жағалауы елдерінде, соның ішінде Литва, Эстонияда қолданылған.

CLIL әдісі бойынша шет тілін үйрету білім беру жүйесінде *міндет пен мақсатқа* байланысты жүргізіледі, әрбір пәнді өтуде шет тілін енгізу талап етіледі. CLIL (Content and Language Integrated Learning - Пән және Тілді Кіріктіріп Оқыту) технологиясы әртүрлі білім беру контекстінде қолданылатын бірқатар теориялар мен тәсілдерді біріктіріп сабақ өтуге мүмкіндік береді. CLIL технологиясын енгізудің әртүрлі әдістерін сипаттайтын бірқатар терминдер бар, мысалы тілді толығымен енгізу және т.б. [2, б.102].

Әдістер. CLIL әдісінің басты *мақсатына* білім алушылардың танымдық (немесе академиялық) тілдік құзіреттілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл әдістің артықшылығына уақытты үнемдеу, шет тілін және пәндерді шет тілінде өту барысында білім алушылардың ынтасын арттыру жатады. Сонымен қатар оқушылардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру, шет тілін меңгеру, сөз қорын көбейту, қажетті ақпаратты жіберу қабілеті мен іскерлігі жатады. CLIL технологиясын қолданып білім беру бағдарламаларын жоспарлау кезінде әдетте 4C әдісі ескеріледі: *content* (мазмұны), *communication* (байланыс), *cognition* (таным), *culture* (мәдениет).

Content (мазмұны) – бұл ақпараттық құзіреттілігін қалыптастыратын пәндік аймақтағы білім, іскерлік, дағды, яғни, өздігінен іздеу, талдау, таңдау, өңдеу және қажетті ақпаратты жіберу қабілеті мен іскерлігі;

Communication (байланыс) – сабақта шетел тіліне үйренуге емес, шетел тілі білімін қосымша қолдануды ұсынатын тілде оқыту, осылайша, студенттер шетел тілін оқу кезінде қолданады, сондай –ақ, оны қалай пайдалану керектігін үйренеді. Бұл аспект коммуникативті құзырлықтарды қалыптастырады, себебі тыңдай білу, сұрақтар қоя білу және оларға нақты жауаптар құрастыру, қарастырылатын мәселелерді мұқият тыңдау және белсенді талқылау, серіктесінің пікірін түсіну және оларға сыни баға беру жеке тілдік қатынас қабілетін дамытады;

Cognition (таным) – танымдық және ойлау дағдыларын дамытуды жүзеге асырады және бір немесе бірнеше оқу салаларында студенттердің жақсы даярлығын қамтамасыз ететін білім беру құзыретін өалыптастыруға ықпал етеді.

Culture(мәдениет) – мәдениет тілін меңгеруді қамтамасыз ететін, әлемді тану жолдарымен, өзін мәдениет бөлшегі ретінде ұсынумен, балама мәдениетті ұғыну және қабылдаумен жалпы мәдени құзыреттілігін дамыту аспектісі болып табылады.

CLIL әдістерін талдау арқылы CLIL технологиясының басқа әдістерден басты ерекшеліктері айқындалынады: пәнді меңгеру үшін құрал ретінде кез-келген шет тілін қолдану, өтіп жатқан пәнді қос тілде жүргізу кезінде екі тілдің де үлесінің бірдей болуы, сабақ өтіп жатқан екі оқытушының да алар орны бірдей болуы [3, б.101].

Осылайша, CLIL әдісі бойынша ағылшын тілінде жүргізу метапәндік байланыстарды қамтамасыз етеді және жаңа білім беру стандарты принциптерін дамытуда

практикалық нәтижелерге жетуге мүмкіндік береді, атап айтсақ, мәдени хабардарлығын, тілдік құзыретін дамытады, тек оқуға ғана даярлығын емес, сонымен қатар жаңа білімін өмірде қолдана білуге және сәйкесінше өмірлік дәлелдемесін көтеруге, табысқа мақсатталған, сайып келгенде, басты мақсатқа қол жеткізуге - болашақ түлектердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға, олардың ұтқырлығы мен тез өзгеретін өмірлік жағдайларға бейімделу қабілетін арттыруға әкеледі.

Нәтижелер. CLIL әдісін еліміздің көптеген білім ордалары оқыту үрдісінде қолданып жатыр. Мектепте пән мен тілді кіріктіріп оқыту теориялық және практикалық зерттеулердің дамып келе жатқан саласы болып табылады және мектепте осындай оқытуды қалай іске асыру керектігін бірыңғай белгіленген тұжырымдама жоқ. Әрбір орта оқу орнының өзіндік ерекшелігі бар, соған байланысты ол оқушыларды қосымша немесе туған тілі емес оқыту жолдары мен әдістері туралы шешім қабылдайды. Осыған орай кафедра оқытушыларының атқарып отырған гранттық жобасының негізінде сауалнама түзілді. «Пән мен тілді кіріктіріп оқыту, көптілді білім беру, инновациялық орталығын құру, Clil-оқытушыларын даярлау және білімін жетілдіру, Clil-маманының моделі» жобасының негізінде Алматы қаласының бірнеше мектеп мұғалімдеріне сауалнама жүргіздік. Сауалнама екі бөлімді құрайды:

1. Оқытудың әдістері мен тәсілдері (*сөйлеу сапасы, тілдік қолдау, мұғалімнің және оқушының сөйлеу стратегиясы және тілдік іс-әрекет түрлерін (тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым) қолдану стратегиясы*);

2. Оқушылардың белсенділігін арттыру және ынталандыру әдістері (*мига шабуыл тәсілі, жеке және топтық жоба, психологиялық атмосфера, слайд қолдану, жоба жасау*).

Мамандық негізінде студенттердің педагогикалық тәжірибесі бойынша CLIL оқытушыларды даярлау міндеттерін жүзеге асыруды талдауымыздың **мақсаты:** мектепте пән мен тілді кіріктіріп оқытудың ерекшеліктері мен тәжірибесін зерделеу және оқушыларға ағылшын тілінде оқытуды оңтайландыру бойынша ұсыныстар әзірлеу. Осы мақсатта болашақ мамандарды заман талабына сай даярлауда оқыту үдерісінде пәндік – кіріктіру қажеттілігі туындап тұр. Яғни, CLIL технологиясы – бұл мәселені шешудің негізгі тәсілдерінің бірі.

Талдау міндеттеріне мыналар кірді:

- 1) мектеп мұғалімдерімен сұхбат жүргізу және мектепте пән мен тілді кіріктіріп оқытудың қалыптасқан тәжірибесі туралы мәліметтер жинау;
- 2) сауалнама деректері негізінде оқушыларға ағылшын тілінде пән мен тілді кіріктіріп оқытудың қалыптасқан тәжірибесін талдау;
- 3) мұғалімдердің ағылшын тілінде сабақ берудің өзіндік тәжірибесі мен мұғалімдердің рефлексия нәтижелерін талдау;
- 4) оқушының ағылшын тілінде оқытудың сөйлеу стратегиясын зерттеу;
- 5) оқушының белсенділігін арттыру мақсатында сабақта жиі қолданылатын әдіс-тәсілдерді анықтау.

Мектепте қалыптасқан пән мен тілді кіріктіріп оқыту тәжірибесін теориялық тұрғыдан түсіну және оқытудың тиімділігін арттыру бойынша практикалық ұсыныстарды әзірлеу үшін ең алдымен мектеп мұғалімдерінің сабақ барысында үнемі қолданатын әдіс-

---

тәсілдер туралы мәліметтер жинау қажет болды. Қажетті мәліметтер мұғалімдердің жүргізген дәрістері немесе семинарларынан, мұғалімдердің рефлексиясы секілді түрлі дереккөздерді пайдалана отырып алынды.

Оқытудың тиімді әдіс-тәсілдерін таңдау арқылы табысқа жетуге, әрі сабақтың тиімділігін барынша арттыруға болады. Мұғалімдердің ағылшын тілінде сабақ жүргізу барысында төмендегі әдіс-тәсілдерді есепке алдық:

- мұғалімнің сөйлеу қисындылығы (логикасы) мен сөз саптауы;
- сабақ түсіндіру барысында ана тілді қолдануы;
- көрнекілік құралдарын (оның ішінде ымдау тілін) түсіндіруде пайдалануы;
- тілдік құралдарды (синонимдер, перифразалар, лексикалық қайталау және т. б.) сабақ түсіндіруде қолдануы;
- әртүрлі сұрақтар (риторикалық, тікелей аналитикалық, жетекші) қою арқылы оқушылардың рефлексиясын анықтауы;
- тілдік іс-әрекеттің төрт түрін де (тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым) қолдануы;
- сабақ барысында мұғалімнің ана тілін, орыс тілін, ағылшын тілін қолдану жиілігін анықтауы.

Талқылау. Жоғарыда аталған әдіс-тәсілдерді тәжірибеде қолдану, оның оң тұстарын айқындауға мүмкіндік берді. CLIL әдісінің ең негізгі оң тұстарының бірі екінші тілді меңгеруге оқушының талпынысы болып табылады. Бұдан басқа оқушы екінші тілде оқи отырып, оның мәдениетін тереңірек білуіне мүмкіндік алады. Пәнді оқи отырып, оқылып жатқан тақырыптарға сай терминдерді қайталау барысында, оларды өз ой пайымдауларында қолдана отырып, оқушының белгілі пән бойынша сөздік қорының молаюындығына көзіміз жетті. Тілдік дағдыны қалыптастырумен қатар CLIL әдісі мұғалімнен сабақтың өтілуіне байланысты жаңа тәсілді талап етеді. Мұғалім оқу материалын берерде, жұмысты ұйымдастырғанда әртүрлі формадағы тапсырмаларды қолдануы, оқушының шығармашылық және жеке іс-әрекетіне назар аударуы қажет. Бұл оқушының пәнді оқуына деген қызығушылығы мен ынтасын оятары сөзсіз. Сабақ жүргізу кезінде тілге байланысты туындаған қиындықтар болған жағдайда білім алушыларға көмектесу мұғалімдердің алғышарттары болып саналады. Сонымен қатар кері байланысты қамтамасыз ету арқылы оқушылардың типтік қателіктерді жібермеуіне және тілдік құралдарды нәтижелі қолдануына септігін тигізеді.

Мұғалім кәсіби даму мақсатын оқушылардың сөйлеу дағдысын қалыптастыру негізінде ала отырып, топтық, жұптық жұмыстарды ұйымдастыру барысында әртүрлі формадағы тапсырмаларды дайындауды дағдыға айналдырады. Педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамыту – білім сапасын көтеру құралы. Қазіргі ғылым мен техника дамыған қоғамда білім беру жүйесінде кәсіби құзыреттілігі дамыған, бәсекеге қабілетті мамандарды талап етіп отыр. Білікті де білімді маман болу үшін әр ұстаз өз білімін үздіксіз жетілдіріп, заман талабына сәйкес кәсіби біліктілігін үнемі үздіксіз жетілдіріп отыруы тиіс. Педагог оқытудың жаңа әдістерін барынша жетік меңгеріп, неғұрлым шығармашылығы жоғары болса, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі соғұрлым кең болмақ. Қазіргі заманауи талапқа сәйкес өзіндік көзқарасы бар жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру оқытушылар үшін маңызды мәселе болып отыр.

Шет тіліне толығымен ену - білім беру моделі, ол білім беру процесінде шет тілін толығымен немесе жартылай қолдануға арналған. Толығымен қолдануға сабақта ана тілін қолданбай тек шет тілінде өту жатады. Жартылай қолдануға CLIL технологиясының «ыңғайлы» нұсқасы жатады, осылайша пәнді меңгеру шет тілін үйренуде өзіндік үйлесімділік табады. Осылайша жартылай қолдану кезінде сабақтың мақсатына өтіп жатқан пәннің мазмұнын меңгеру және шет тілін үйрену жатады. Тілді толығымен қолдану сабақты тек шет тілінде өту қарастырылған. Білім берудегі осындай жүйе өте тиімді және тәжірибе жүзінде қиындық тудырмайды, осылайша білім беру процесінде шет тілі білім алушылардың тілді қабылдауы оңай болады, сөйлеу арқылы, дыбыстық жазбаны тыңдау арқылы да тілді жақсы меңгеріп үйренуіне мүмкіндік береді. Шет тілінің екпінін көшіру арқылы сөйлеу дағдысын арттыруға болады, білім алушылар бұл процесті стандартты білім алуға қарағанда жақсы қабылдайды. Осылайша, тілді толығымен сабақ өту барысында қолдану интеграцияланғын пәндік-тілдік білім беруді енгізуге мүмкіндік береді. Дегенмен тілді толығымен енгізу дәрежесі шет тілін меңгерудегі басты мақсат пен міндеттерге байланысты орын алады[4, б.194]. Оқу процесіне шет тілін енгізу дәрежесіне байланысты CLIL арқылы білім берудің бірқатар жүйелерін келесі түрде қарастыруға болады:

- көп тілдік білім беру (еуропалық зерттеушілермен ол C1 моделі ретінде таныс);
- білім алушылар курсты тәмамдағаннан соң кәсіби білімдері тек өз тілінде ғана емес, сонымен қатар шет тілінде де болады; бұндай жүйе еңбек сүйгіш ынталы білім алушыларға тән;
- пән бойынша және шет тілі бойынша қосымша білім беру. Мұндай білім ойлау процесін жоғары деңгейге көтеру мақсатында шет тілін сабақ өтуде қолдануға баса назар аударады, яғни шет тілінің мұғалімдері білім беру процесінде тек сыртқы қолдау көрсетеді;
- пәнді шет тілінде өту мұндай білім жүйесі тілдік құзіреттілікті дамытуға және кәсіби дағдыларды арттыруға арналған және сабақта бастан аяқ білім алушыларға қолдау көрсетеді.

Осылайша, шет тілі пән арқылы меңгеріледі, сонымен қатар шет тілі пәнді меңгеруге негіз бола алады, тілдік емес пәндерді шет тілінде меңгеруге мүмкіндік береді. Білім берудің мақсатына сәйкес оқытушы оқу процесіне шет тілін енгізу дәрежесін өзгерте алады [5,б.15].

Сабақ барысында жаңа әдіс-тәсілдер қолдану барысында CLIL технологиясы тиімді болып саналуда, яғни оқушылар жұпта, жеке, топта, ағылшын тілінде айтуды іске асырады, әр оқушы сабақта орындалатын тапсырмаларға жауапкершілікпен қарауға, топта және жұпта пікір алмасып отыруы сабаққа деген қызығушылығы мен құлшынысын жоғарылатады.

Тіл мен пәнді кіріктіріп оқытудың тағы бір ұтымды тұсы - тілдік іс-әрекеттің төрт түрін де (тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым) меңгеруге бағытталған. Ғылыми-жаратылыстану бағытындағы пәндерді оқыту контексінде Қазақстандағы мақсатты тіл – ағылшын тілі болып саналатынын ескере келсек, кіріктіріп оқытуда негізгі орынды ағылшын тілі сабақтары алады, яғни қандай пәндерді болмасын кіріктіре оқыту барысында ағылшын тілі маңызды болып саналады. Тілді үйрену кез келген пән саласы

арқылы жүргізіледі деген ұғымды ескерсек, CLIL шетел тілі сабағы емес, шетел тілінде өтетін пән сабағы, яғни кәсіби бағытталған шетел тілі/ ағылшын тілі.

Қорытынды. Оқыту үрдісіне кіріктіре оқытуды енгізу - ең алдымен, оқушының сабақ үстінде дамуы мен оның психологиялық жағдайын ескере отырып, оқытуды нығайту мүмкіншіліктеріне бағытталған. Ағылшын тілін жаратылыстану бағытындағы пәндермен кіріктіріп оқыту арқылы оқушыларды білім алуға қызығушылықтарын арттыруға, оларды ғылыми тіл дағдыларын дамытуға, терминдерді ана тілінде ғана емес, ағылшын тіліндегі баламасын қолдануға дамытуға болады.

Мұғалімдердің пән мен тілді кіріктіріп оқыту барысында жиі қолданатын жұмыс түрлерін атап көрсетер болсақ, олар:

1. «Психологиялық атмосфера» қалыптастыру - Кез келген сабақта, үйренушілердің жаңа тақырыпты меңгеріп, сабақта белсенділік танытып отыруларына оңды ықпал ететін жағдай – олардың көңіл-күйлеріне позитивті әсер етіп, ынталарын арттыратын жаттығу түрлерін алу;
2. «Миға шабуыл» тәсілі арқылы логикалық жұмыс түрлерін жаңа тақырыпқа кіріспе барысында да, пысықтау жұмыстарын жүргізу кезінде де алып отырған үйренушінің танымдық қабілетін арттыруға көмегі тиері даусыз;
3. Жеке немесе топтық жоба арқылы оқушылардың бір-бірімен тілдесуін дамыту бойынша жаттығулар орындау арқылы дүниетанымдарын кеңейту;
4. Слайдтар қолдану – пәнді шетел тілінде үйрету барысында, түрлі суреттер қолдану арқылы алынып жатқан жаңа сөздер мен сөз тіркестерінің қазақ тіліндегі баламасын оп-оңай табуға болады;
5. Тақырыпқа байланысты түрлі терминдерді меңгеруге дағдыландыру үйренушілердің сөздік қорын байытып қана қоймай, сонымен қатар білім берушінің алдына қойған мақсатына жетуіне оңды ықпал етеді.

Кіріктіру барысында түсіндіру-көрнекілік, іздеу, зерттеу әдістері, пікірталас, білімнің түрлі дереккөздері, теледидар бағдарламалары, кино үзінділері, мультимедиа курстары, интернет-технологиялары, оқыту мен бақылаудың басқада техникалық құралдары қолданылады. Сонымен қатар жеке, топтық, жұптық, ұжымдық жұмыс түрлері кеңінен қолданылады. Бұндай сабақтарда танымдық міндеттер жүзеге асырылып, оқушылардың шығармашылық әлеуетін жүзеге асыруға көп мүмкіндік беріліп, жағдай жасалады.

Ағылшын тілін кіріктіре оқыту әдісі арқылы үйренудің және үйретудің басты артықшылығы, тілді тіларалық және мәдениет аралық қарым-қатынас құралы ретінде ғана емес, кәсіби бағытталған тіл ретінде меңгеруде маңызы зор болып отыр. Бұл оқушылардың немесе студенттердің халықаралық жобаларға қатысуын қалыптастырып, кеңейтуге, шетелдік әріптестерімен ғылыми байланыстар жасап, оларды нығайтуға, шетел тілдеріндегі ақпарат көздеріне қол жеткізіп қана қоймай, оларды еркін пайдалана алатындай жағдайға қол жеткізулеріне мүмкіндік береді.

Қорыта айтқанда, білім беру мазмұнын жаңарту негіздерінің бірі, үштілді білім беруде заманауи CLIL әдісін белсенді қолдану өте тиімді және жақсы нәтиже берері сөзсіз.

CLIL мұғалім міндетіне, білім алушылардың жеке және шығармашылық іс-әрекеттеріне басымдық, материалды берудің түрлі формаларын пайдалана отырып сабақты барынша

қызықты ұйымдастыру кіреді. Осы ретте, CLIL мұғалімдерінің ерекше кәсіби құзыреттіліктері туралы айтуға болады:

- қостілділіктің психологиялық аспектілерін білу;
- жүргізетін пән саласындағы тілдік дағдыларды;
- пәнді және шет тілін оқыту бойынша көптеген әдістемелерді білу;
- пәнді шет тілінде оқыту қабілеттілігі.

Білім алушылардың жетістіктерін бағалауға қатысты, пәнді және тілді кіріктіріп оқыту шеңберінде білім алушылардың пәндік және тілдік құзыреттіліктерін кешенді бағалауға бағытталған дескрипторларды әзірлеу қажеттілігі туындады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Жумабеков А. С., Бекболатов Б. С. «FILA» кестесі мен «Flipped the classroom» технологиясының практикалық қабілеттердің дамытылуы үшін қолданылуы//Жас ғалым.-2016.-№17.-2016.
2. Т.Г. Рыбалко Шет тілдеріне оқытудың теориясы мен әдістемесі: Дәрістердің негізгі курсы. II бөлім. - Уфа: БГПУ басылымы, 2008. - 102 б.
3. Вторушина Н. Ю. Шет тілдеріне оқытудағы хат және жазбаша тіл // Заманауи ғылым мен білімнің альманахы // Тамбов: Грамота, 2010. № 1 (32): 132 б.
4. Кашеева А.В. Шет тілдеріндегі жазуға үйретудегі заманауи әдістер // Әлеуметтік-экономикалық құбылыстар мен үрдістер // Тамбов, 2013. № 6 (052) 194 б.
5. Кондакова М. Л., Латыпова Е. В. Аралас оқыту: қазіргі заманның алдыңғы қатарлы білім технологиялары. // «Білім жарғысы»

МРНТИ: 16.01.45.

Кыдырбаева К.Б¹

*¹Казахский национальный университет им. аль-Фараби
преподаватель, магистр педагогических наук.*

Алматы, Казахстан

**«ЛИНГВОСОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ МЕТОД ПРЕПОДАВАНИЯ
АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ. МНЕНИЕ НА СОЦИАЛЬНО КУЛЬТУРНОЕ
ВОЗДЕЙСТВИЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА»**

Аннотация

Статья посвящена современным методам обучения английскому языку, а именно лингвосоциокультурному методу (далее ЛСКМ) обучения как современной формы обучения иностранных языков студентов неязыковых специальностей вузов. В рамках статьи дается детальное определение ЛСКМ, примеры доказывающие необходимость применения данного метода в целях повышения эффективности обучения английского языка. Приводятся аспекты ЛСКМ в виде языка и интеркультурного аспекта, которые являются главными составляющими этого метода. Для студента лингвистического университета очень важна ЛСК компетенция, больше чем хорошее знание письменности, чтения и перевода языка. Поднимается проблема отсутствия учебников для студентов ВУЗов по методу ЛСК русских авторов с полным комплектом учебников для преподавателя и для студентов с аудио диском. Тем не менее ЛСКМ для изучения английского языка лучше всего применять в англоязычных странах для интенсивного курса нежели в родной стране. Так как в родной стране придется приложить намного больше усилий для усвоения иностранного языка в совершенстве.

Ключевые слова: лингвосоциокультурный метод, современные методы, аспекты, учебники по ЛСКМ, интенсивный курс.

Кыдырбаева К.Б¹

*¹әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті
оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі
Алматы қ., Қазақстан*

«СТУДЕНТТЕРДІҢ ЛИНГВО-МӘДЕНИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҮШІН АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ ОҚЫТУДЫҢ ЛИНГВОСОЦИО –МӘДЕНИ ӘДІСІ. АҒЫЛШЫН ТІЛІНІҢ ШЕТ ТІЛІ РЕТІНДЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК – МӘДЕНИ ӘСЕРІ ТУРАЛЫ ПІКІР»

Түйіндеме

Мақала ағылшын тілін оқытудың қазіргі заманғы әдістеріне, атап айтқанда университеттердің лингвистикалық емес мамандықтарының студенттеріне шет тілдерін оқытудың заманауи түрі ретінде оқытудың лингвосоциомәдени әдісі (бұдан әрі - ЛСМӘ) туралы. Мақалада ЛСМӘ-ның толық анықтамасы, ағылшын тілін оқытудың тиімділігін арттыру үшін осы әдісті қолдану қажеттілігі туралы мысалдар келтірілген. Осы әдістің негізгі құрамдас бөліктері болып табылатын тілдік және мәдениаралық аспектілері келтірілген. Лингвистикалық университеттің студенті үшін ЛСМӘ біліктілігі өте маңызды, бұл тілді жазу, оқу және аудару туралы жақсы білуден гөрі маңызды. Орыс авторларының ЛСМӘ бойынша оқытушыға және студенттерге арналған аудио дискісі бар оқулықтардың толық жиынтығының жетіспеушілігі айтылады. Осыған қарамастан, ағылшын тілін үйренуге арналған ЛСМӘ-ді өз еліне қарағанда ағылшын тілінде сөйлейтін елдерде анағұрлым қарқынды курста қолданған жөн. Сіз өзіңіздің туған еліңізде шет тілін жетік меңгеру үшін көп күш салуыңыз керек.

Кілт сөздер: лингвосоциомәдени әдіс, заманауи әдістер, аспектілер, ЛСМӨ бойынша оқулықтар, интенсивті курс.

Кыдырбайева К.¹
¹al-Farabi Kazakh National university
teacher, master of pedagogical science.
Almaty, Kazakhstan.

**«THE LINGUOSOCIOCULTURAL METHOD OF TEACHING ENGLISH FOR
THE FORMATION OF LINGUOCULTURAL COMPETENCE OF STUDENTS.
OPINION ON THE SOCIAL AND CULTURAL IMPACT OF ENGLISH AS A
FOREIGN LANGUAGE.»**

Abstract

The article is devoted to modern methods of teaching the English language, namely the linguosociocultural method (hereinafter LSCM) of teaching as a modern form of teaching foreign languages to students of non-linguistic specialties of universities. The article provides a detailed definition of the LSCM, examples proving the need to use this method in order to increase the effectiveness of teaching the English language. The aspects of LCMS in the form of language and intercultural aspects, which are the main components of this method, are given. For a student of a linguistic university, LSK competency is very important, more than a good knowledge of writing, reading and translating a language. The problem of absence of textbooks for university students based on the LSC method written by Russian authors with a complete set of textbooks for the teacher and for students with an audio disc is raised. Nevertheless, LSCM for studying English is better to use in English-speaking countries at intensive courses than in the native country. Since in your native country you will have to make a lot more effort to master the foreign language perfectly.

Key words: linguosociocultural method, modern methods, aspects, textbooks on LSCM, intensive course.

Introduction. Long time ago speaking in foreign language was a privilege only for an aristocracy. Last 5 centuries due to colonisation the popularity of English as an international language increased. This language those days was mainly used by the upper class. During the time of the Soviet Union usage of English was almost non though at schools and pedagogical universities you could learn and study it. Last 30 years the situation has changed. Borders were opened, Western culture became a part of our daily life. So many people are facing the harsh reality of the necessity of English to be able to be on pace with the middle class people on an intellectual level. English became the international language for everyone, for all classes. That is why the courses for studying English language as a second language is becoming widely spread among all educational institutions of the World. Moreover now English is taught from primary school. During the globalization process when education or traveling and working abroad became accessible for anyone the demand on being able to speak in English fluently is constantly

---

increasing. Therefore for the last 20 years there have been many new methods of teaching English: communicative method, intensive method, emotional semantic method, preparation for tests and qualification exams, LSC method. Further we will discuss the last method more detailedly. One of the most effective methods of studying the language in general is studying not grammar and vocabulary itself but applying to studying materials the cultural and social aspects of the language. This method's backers think that language loses "its soul" if it is studied only by grammar and vocabulary itself. Well known that "an individual is a product of culture". As well as language. For example, a student can use grammatically correct "the flat owner", but British may have difficulty to understand that it's meant "the land owner". Or another phrase as "thank you, this thing will be special for me" is better to be replaced by "I will keep it as the apple of my eye". Similar cases often happen. If I take more simple examples: Kazakh, who is a beginner in learning English, will not see a big difference between "how do you feel" and "how are you?", but for British it will make sense, as the first version means "what person's opinion about something?". Other examples include "what are you looking for?" and "may I help you?". You cannot use both versions if you work in reception of the hotel. Most methods accept such "stylistical" mistakes explaining it by "ignorance about the country". But in modern days when interest in separate cultures and nations is constantly increasing such mistakes are not acceptable. Studying history of the country's customs, traditions, geography, climate, daily life and behavior allows you to thoroughly understand the language in its possible depths which give the highest proficiency level as if you were grown up in that country. By this method except for textbooks there used audio and video materials to take students maximally closely to the real culture of Great Britain.

Methods. LSCM includes 2 aspects -language and intercultural. Thus our vocabulary added the new word bicultural person who easily understands national identity, history, culture, traditions of both countries. For students of linguistic university the high level of reading, writing, and translation is not important (though not excluded) as LSC competence, the ability to see the language under cultural microscope.

LSCM was born on the joint of the concepts of language and culture. The authors of the method (one of the main authors - Svetlana G.Ter Minasova, Soviet and Russian linguist) differently came to above definitions.

Classics, as Ozhegov, understands the language as " a weapon of communication, exchange of thoughts and mutual-understanding of people in society". Dal refers to language in a more simple way- as to "complex of all words of nations and true combination of them for thought transfer". But a language as a system of signs and means of expression of emotions and mood is inherent to animals too. What makes speech humanly? Today a language is not only vocabulary, but a method of human expression. It serves for communication purposes and is able to express a sum of knowledge and representation of humans about the world. In the western countries language is explained as a "system of communication", which consists of fragments of certain rules used for communication. Very important difference of western linguistic reasoning- understanding of the language not only in connection with a certain state, but also with a certain part of the country, region, etc. With this approach, language is directly connected with the culture of a part of the country, region, of a certain group of people, society, even civilization.

We believe that the definition of supporters of the LSCM does not exaggerate the strength and significance of language in the modern world. In their opinion, language is “a powerful social tool that forms a human stream into an ethnos, forms a nation through the storage and transfer of culture, traditions, and social identity of a given speech complex. With this approach to language, intercultural communication is, first and foremost, an adequate understanding of two people exchanging information belonging to different national cultures. "Then their language becomes" a sign of belonging of its speakers to a particular society. "

However, culture often acts not only as a means of unification, identification, but also as an instrument of separation of people. For example, in medieval Russia, a foreigner was first called “немец», that is, “dumb” or in Russian “немой», someone who does not know the language, then a foreigner, that is, “a stranger among his own,” was called a foreign guest. And finally, when the national consciousness made it possible to smooth out this opposition "friends or foes", a foreigner appeared. If you think about the meaning of the russian word “иностранный”, then the origin of the “conflict of cultures” becomes clearer: “Its internal form is absolutely transparent: from other countries. Native culture, not from other countries, unites people and at the same time separates them from other, foreign cultures. In other words, native culture is both a shield protecting the national identity of the people, and a dull fence, fencing off from other peoples and cultures. "

The LSCM combines language structures (grammar, vocabulary, etc.) with extralinguistic factors. Then, at the junction of worldview on a national scale and language, that is, a kind of way of thinking (let's not forget that a person belongs to the country in whose language he thinks), that rich world of language is born, which the linguist V. von Humboldt wrote about : “Through the diversity of language, the richness of the world and the diversity of what we learn in it are revealed to us ...” The LSCM is based on the following axiom: “Sociocultural structures are the basis of linguistic structures.” We learn the world through thinking in a certain cultural field and use the language to express our impressions, opinions, emotions, perceptions.

The purpose of learning a language using this method is to facilitate understanding of the companion, the formation of perception on an intuitive level. Therefore, every student who has chosen such an organic and holistic approach should regard the language as a mirror that reflects geography, climate, the history of the people, their living conditions, traditions, everyday life, everyday behavior, and creativity.

Results. The Durham project. The aim of the project was to provide some empirical information on the foreign language teaching and its effects on pupils' perceptions of other cultures. There are 2 concepts concerned when it is discussed how to introduce the foreign language to students: 1) Teachers should present to pupils conceptions about foreign culture and their traditions. 2) They should get a “positive attitude” and “tolerance” toward speakers of the foreign language and their culture. For investigation results of teaching our british colleagues organised interviews, pupils have been asked about : first, their attitude toward speakers of foreign language. Second, to provide pupils' conceptions about the foreign country, they have been asked what they know about “the foreign culture”. Finally the language teaching process was analysed based on data which received from interviews taken about culture knowledge and results of classroom observations. Actually it meant we have 3 types of information:

- 1) The background of students, any factors which can influence their insight and tolerance.
- 2) Measurements on their attitude toward the foreign people. (For example taken 3 nationalities: Americans, French and Germans).
Together with an informal interview about what students know about the foreign culture.
- 3) Observation of the foreign language during 8 months.

This data was analysed in 3 ways:

1. Statistical interrelation between:

- level of ethnocentricity (attitudes to French people): and exposure to French teaching
- social-economical status
- gender/sex
- visit to France
- parents' knowledge of foreign languages

2. There has been qualitative research on 3 types of ethnocentricity: not ethnocentric, less ethnocentric, ethnocentric. Results included:

- attitudes toward French people and reasons
- knowledge of aspects of French life
- sources of knowledge
- expectations on classes

3. Analysis of teachers notes taken during of French lessons.

Almost 400 pupils were interviewed and each pupil was interviewed for 40 mins. The survey took several months. During every lesson teachers used additional material on french culture except topic explanation and work with textbooks. According to results of the survey students got more involved with lessons with an cross cultural method of teaching and as the result they began watching news about France, movies, concerts of french music. They had a desire to travel to France where the most of them had practised their french. Those attitudes who didn't like French people gradually have changed. They admitted that they don't see much difference in french people with them. This experiment proved that LSCM in learning any foreign language works well.

Discussion.

Despite the increased popularity of LSCM in the 21st century, there are no textbooks in russian languages with LSCM. On the other hand cross cultural method which is the same as LSCM is widely used in the publishing houses of Britain which produces all textbooks with this method which are used for learning English around the world. Next there are listed top 4 textbooks suitable for individual and group learning of English language which use a plenty of visuals, conversational English together with audio disk to practise audition skills:

English Grammar in Use

Beginner –

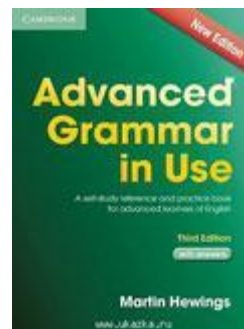
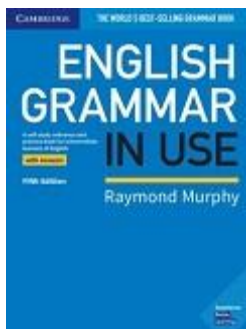
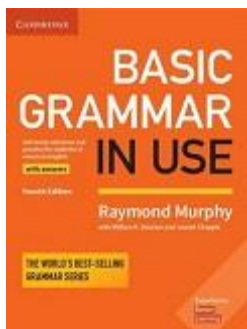
Intermediate –

Advanced –

Pre-Intermediate

Upper-Intermediate

Proficiency

Publisher: Cambridge University Press (Великобритания).

Authors: Raymond Murphy, Joseph Chapple, William R. Smalzer, Martin Hewings.

Suitable for students of all ages.

Presentation form: thematic guide with exercises.

Oxford Practice Grammar

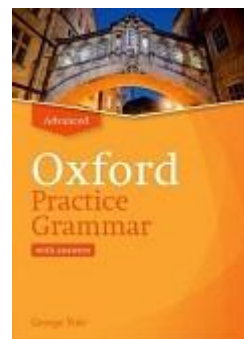
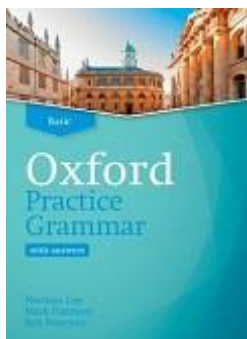
Beginner –

Intermediate –

Advanced

Pre-Intermediate

Upper-Intermediate

Publisher: Oxford University Press (Великобритания).

Authors: Norman Coe, Mark Harrison & Ken Paterson, John Eastwood, George Yule.

Suitable for students of all ages.

Presentation form: thematic guide with exercises.

Grammarway

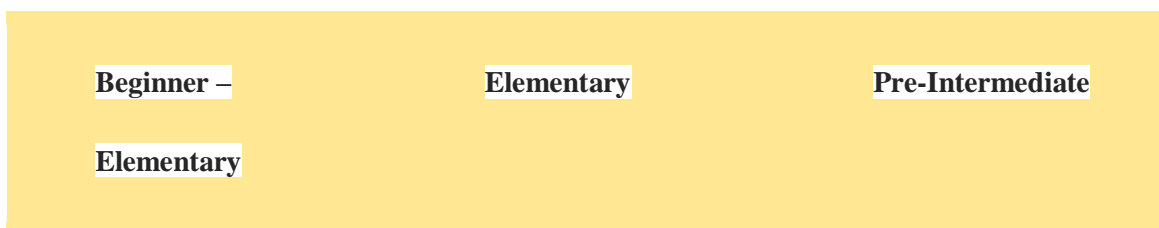
Publisher: Express Publishing (Великобритания).

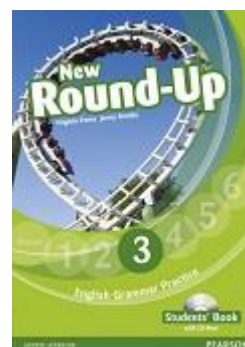
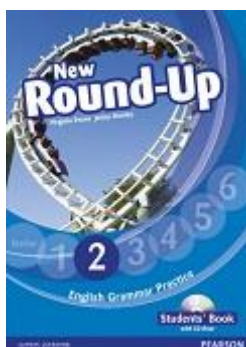
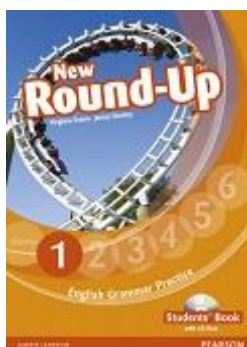
Authors: Virginia Evans, Jenny Dooley.

Suitable for students of all ages.

Presentation form: a textbook setting out the material from simple to complex.

Round-Up

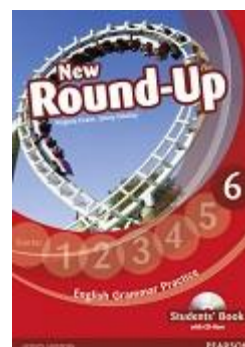
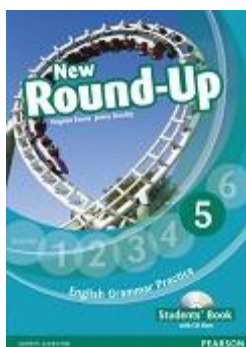
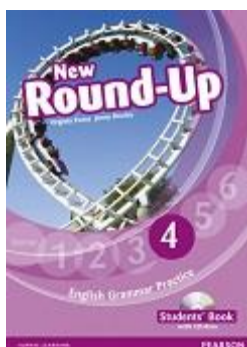

Intermediate

Intermediate –

Upper-Intermediate

Upper-Intermediate

Publisher: Pearson Longman (Великобритания).

Authors: Virginia Evans, Jenny Dooley.

Suitable for students and pupils.

Presentation form: a textbook setting out the material from simple to complex.

Summary.

LSCM has 2 main tasks:

- Learning of the language
  - Learning of social cultural life of the population of that country
-

For teaching by this method there are used textbooks, audio, video materials which allow maximally to get introduced by the real environment. Advantages: you will know all local rules, correctly and fluently will speak with native speakers as if you were grown up in that country, also you will get to know everything about traditions, customs, daily life of them. Disadvantages: If you live, for instance, in Russia, you have to get to know the country, which you are studying, distantly, also education will take considerably longer time.

Список использованной литературы

1. Иностранец. Методики преподавания английского языка. Лингвосоциокультурный метод. [Электрон. ресурс]. - URL: <https://www.native-english.ru/articles/prepod> (дата обращения: 9.05.2020) - **интернет статья**
2. Brian H., Michael D. Culture and the language classroom // British council. - C78-87 - [Электрон. ресурс]. - URL: http://teachingenglish.britishcouncil.org.cn/sites/teacheng/files/pub_F044%20ELT-31%20Culture%20and%20the%20Classroom_v3.pdf (дата обращения: 10.05.2020) - **интернет статья**
3. Лингвосоциокультурный метод изучения английского [Электрон. ресурс]. - URL: <https://hampton-english.ru/2017/01/01/lingvosotsiokulturnyj-metod-izucheniya-anglijskogo/> (дата обращения: 10.05.2020) - **интернет источник**
4. Ольга Горбатенко, Виктория Кодак. 4 лучших учебника по грамматике английского языка: подробный обзор [Электрон. ресурс]. - URL: <https://englex.ru/6-best-grammar-books/> (дата обращения: 10.05.2020) - **интернет источник**

МРНТИ: 14.35.09

Кыдырбаева К.Б¹

*¹ Казахский национальный университет им. аль-Фараби
преподаватель, магистр педагогических наук.*

Алматы, Казахстан.

КОММУНИКАТИВНЫЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИИ

Аннотация

Коммуникативный подход на протяжении ряда лет удерживает ведущие позиции в области теории и методики обучения иностранным языкам. Почему коммуникативный подход так популярен? Коммуникативный подход ставит в центр обучения иностранному языку субъектно-субъектную схему общения, то есть обучающийся выступает как активный, творческий субъект учебной деятельности, управляемой педагогом; способствует развитию инициативности студентов, их способности к творческому поиску. Обучаемый должен ощущать, что вся система работы ориентирована на его непосредственную деятельность, опыт,

мировоззрение, интересы, чувства, которые учитываются при организации общения на занятии. Таким образом, содержание занятий строится на обсуждении актуальных жизненных проблем, а не готовых тем или текстов.

Ключевые слова: коммуникативность, коммуникативный подход, принцип индивидуализации, принципы коммуникативного подхода, творческий подход.

Кыдырбаева К.Б.¹

*¹ал-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті
оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі
Алматы қ., Қазақстан*

ОҚЫТУДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ТӘСІЛІ

Түйіндеме

Осы жылдар ішінде коммуникативті тәсіл шетел тілдерін оқытудың теориясы мен әдістемесі саласында жетекші орындарға ие болды. Неліктен коммуникативті тәсіл соншалықты танымал? Коммуникативті тәсіл шет тілін оқыту орталығына субъективті қарым-қатынас сызбасын қояды, яғни студент мұғалім басқаратын оқу әрекетінің белсенді, шығармашылық субъектісі ретінде әрекет етеді; оқушылардың бастамасын, шығармашылық ізденіс қабілетін дамытуға ықпал етеді. Оқушы бүкіл жұмыс жүйесі оның тікелей іс-әрекетіне, тәжірибесіне, дүниетанымына, қызығушылығына, сыныпта қарым-қатынасты ұйымдастыруда ескерілетін сезімге бағытталғандығын сезінуі керек. Сонымен, сабақтардың мазмұны дайын тақырыптар мен мәтіндерге емес, қазіргі өмірлік мәселелерді талқылауға негізделген.

Кілт сөздер: коммуникативтілік, коммуникативті тәсіл, даралау қағидалары, коммуникативті қағидаларының тәсілдері, шығармашылық көзқарас.

Kydyrbayeva K.¹

*¹al-Farabi Kazakh National university
teacher, master of pedagogical science.
Almaty, Kazakhstan.*

COMMONICATIVE APPROACH IN TEACHEING

Abstract

The communicative approach has been holding a leading position in the field of theory and methodology of foreign languages teaching for several years. Why is the communicative approach so popular? The communicative approach of foreign language teaching focuses on subject-to-subject scheme of communication, that is, the student acts as an active, creative subject of educational activities controlled by the teacher; it promotes the development of students' creativity and their ability to creative search. The student should feel that the whole system of work is directed towards his immediate activity, experience, worldview, interests, feelings, which are accounted for in the organization of interaction in class. Thus, the classes are built on the discussion of vital issues of the day, but not the prepared themes or texts.

Key words: communicativeness, communicative approach, the principle of individualization, the principles of the communicative approach, creative approach.

Введение. Как известно, целью обучения иностранному языку является практическое владение языком, усвоение системы языка и приобретение языковых умений. Однако опыт показывает, что зачастую по окончании вуза даже лучшие студенты не владеют навыками спонтанной речи, ощущается их бедный словарный запас и однотипность оформления грамматических структур.

Специально проведенные исследования показали, что более 90 % учебных занятий по иностранному языку преимущественно направлены на обучение системе языка, а не на овладение им. Основным субъектом и объектом обучения при традиционной методике выступает преподаватель. Он направляет виды речевой деятельности, дает комментарии и организует процесс обучения в целом. При этом методы и приемы обучения не направлены на формирование и развитие речевых навыков и умений студентов.

В настоящее время широко используется и так называемая коммуникативная методика освоения языка. Коммуникативный подход в изучении языка (*communicative approach*) – вовсе не новая методика: за границей она появилась примерно в 60-х годах прошлого века, а в нашу страну пришла приблизительно в середине 90-х. Тогда все изучающие английский язык начали жаловаться, что «все понимают, а говорить не могут». На путь борьбы с этим несоответствием и вступили приверженцы коммуникативного подхода.

О его эффективности сказано и написано много. Результаты достигаются за счет сведения к минимуму использования родного языка обучаемого во время проведения занятий. При таком подходе очень важно научить человека думать на иностранном языке, чтобы он воспринимал иностранную речь без каких-либо ассоциаций с родным языком. При таком методе обучения изучение теоретических моментов сведено к минимуму или вообще отсутствует, а главное внимание уделяется живому общению, т. е. разговорной речи. Нередко встречается заблуждение, что при использовании коммуникативного подхода изучению грамматики уделяется непростительно мало времени. На самом же деле в процессе обучения большое внимание и достаточное количество времени уделяется и лексике, и грамматике, однако их освоение не является основной целью изучения иностранного языка.

Говоря об учебных материалах, используемых при коммуникативном обучении иностранному языку, следует отметить их практически неограниченное разнообразие. Учебные материалы играют первостепенную роль в стимуляции коммуникативного использования языка. Традиционно выделяют три основных вида учебных материалов: основанные на тексте, основанные на коммуникативной задаче, реалии. Коммуникативная методика обучения английскому языку больше нацелена на практические надобности: грамматика присутствует в ограниченном виде по мере необходимости, лексика – по мере надобности для практических заданий, практика – в виде жизненных ситуаций. Обсуждение реальных жизненных ситуаций привлекает учащихся, вызывает живой интерес и желание поделиться своими идеями. Основное место при коммуникативном обучении иностранному языку занимают игровые ситуации, работа с партнером, задания на поиск ошибок, которые не только позволяют наращивать лексический запас, но и учат мыслить аналитически. Многие сторонники коммуникативного подхода поддерживают использование в классе аутентичных материалов.

Это могут быть различные языковые реалии, такие как журналы, рекламные объявления и газеты или визуальные источники, вокруг которых может быть построена коммуникация (карты, графики, таблицы и т. д.).

На уроке иностранного языка должны реализовываться основные принципы коммуникативного подхода: *коммуникативность*, *ситуативность*, *функциональность*, со изучение языка и культуры, аутентичность, диалог культур.

Принцип коммуникативности реализуется на практике, если деятельность учащихся на уроке имеет ясную цель; если внимание направлено не на форму и средства деятельности, а на содержание; если она проводится не с изолированными высказываниями, а в контексте, на основе целого текста. Поэтому упражнения должны ориентировать учащихся на достижение коммуникативной цели, должны иметь адресный характер, т.е. обращены к собеседнику. Обучение носит диалогичный характер, то есть представляет собой общение учителя с учащимися и общение учащихся между собой. Принцип коммуникативности неизбежно предполагает обучение общению как деятельности (говорению, восприятию и пониманию речи на слух, чтению и письму).

С позиций коммуникативности определяется и *принцип ситуативности*. Подлинное общение всегда проходит в ситуации, определяемой рядом экстралингвистических факторов: местом и временем протекания общения, наличием коммуникативных партнеров, имеющих свои коммуникативные намерения и ряд характерных особенностей - возраст, уровень речевого и общего развития, род занятий, социальный статус, интересы, определяющие предмет общения. Совокупность перечисленных условий порождает коммуникативную / речевую ситуацию, которая условно может быть представлена следующим образом: кто, кому, с какой целью, где, когда, как и о чем говорит.

Так как общение имеет место лишь при наличии коммуникативной ситуации, упражнения должны моделировать устноречевое общение в классе с помощью обозначенных параметров.

Принцип функциональности учитывается при организации обучения языковым единицам. При организации коммуникативного обучения грамматические структуры и лексические единицы выступают в качестве речевых единиц, так как, во-первых, имеют значение, которое раскрывается в деятельности; а во-вторых, - речевую функцию, т.е. используются в говорении для запроса информации, подтверждения или отрицания, выражения просьбы, удивления, сомнения, совета, одобрения, осуждения, порицания, похвалы и т.п. Функция не отрывается от языковой стороны, а является ведущей; именно на функцию направлено, в основном, сознание учащегося, форма же усваивается произвольно. Чтобы обеспечить *функциональность обучения*, в установках используются все те речевые задачи, которые используются в общении, например, информировать, сообщить, объяснить, охарактеризовать, рекомендовать, возразить, опровергнуть, расспросить и т.п.

В связи с коммуникативностью обучения *принцип аутентичности* приобрел особую важность и имеет широкую сферу действия. Он относится к отбору и использованию языкового и речевого материала, наглядности, ситуаций общения. Обучение английскому языку должно осуществляться в соответствии с тем, как происходит его усвоение в естественной языковой среде, по крайней мере, обеспечивая в классе коммуникативный опыт, который максимально уподоблен общению в естественной языковой среде. На уроке должны быть использованы тексты, *аутентичные* с точки зрения представленности в них культуры

страны изучаемого языка и культуры речевого общения, а также тексты, представляющие родную культуру и побуждающие учащихся к сравнению и сопоставлению.

Коммуникативный подход предполагает также соизучение языка и культуры, так как язык и культура неразделимы.

Принцип *диалога культур* также присущ современному процессу языкового образования. Главная цель языкового образования - формирование поликультурной многоязычной личности - означает формирование культурной, толерантной личности, понимающей иную культуру и признающую ее право на жизнь, а также знающую нормы и правила речевого и неречевого поведения в ином языковом сообществе. Однако, нельзя быть свободным от своей собственной культуры при изучении иностранного языка, поэтому необходимо организовать процесс овладения иноязычной культурой с учетом взаимодействия родной и иноязычной культур в различных типах ситуаций, создаваемых при обучения иноязычному общению

Методы. Целью работы является изучение коммуникативного метода как основного на начальной стадии изучения иностранных языков. Коммуникативная методика предполагает, что единицей общения является речевой акт как средство передачи речевых намерений с помощью языка. Общение организуется не по темам, а по реальным социально-бытовым сферам общения как пространство жизнедеятельности человека. Общение имеет ролевой характер, т.е каждый учащийся выполняет определенную коммуникативную роль, такое общение способствует не только развитию лингвистической компетенции, но и социальных умений – умений устанавливать контакт с собеседником. На основе коммуникативной методики главным подходом в обучении является функциональный подход, который означает иную организацию учебного материала, где надо учитывать сферу общения, речевую ситуацию, намерения говорящего, т.е обучение осуществляется на основе моделирования ситуаций общения. Главное преимущество коммуникативного метода – развитие неподготовленной речи. Этим и отличается естественный процесс общения, где невозможно предугадать ответную реплику собеседника, поэтому одной из целей метода является развитие быстрой реакции учащегося на ответную реплику собеседника. Так как речевые ситуации имитируют естественный процесс общения, ввиду их коммуникативной ценности у учащихся возникает потребность в обсуждении этих проблемных ситуации, а значит, повышается мотивация к обучению. Еще одним принципом коммуникативной методики является принцип ситуативности, где в качестве единицы организации процесса обучения используются ситуации, которые личностно значимы для учащихся. С помощью данной методики реализуется и принцип индивидуализации, где 2 учащийся может перенести свой опыт общения, личностные свойства на речевую ситуацию. Использование коммуникативной методики представляется особенно целесообразным на начальной стадии изучения языка, т.к учащиеся заучивают не отдельные слова, а целые речевые высказывания, которые они могут перенести на новую ситуацию. Структурно-функциональный подход, где делается акцент на овладение формой, функцией отдельной лексической единицы может быть подходящим только для учащихся, продолжающих обучение (т.к усвоение отдельных лексических единиц полезно только после того, как у учащихся развились коммуникативные навыки общения на этом языке).

Обучение согласно этой методике происходит по следующим этапам:

1) введение новых речевых высказываний (восприятие их на слух, имитация)

- 2) объяснение их функций в речи (с помощью контекста – текстов, диалогов), заучивание речевых клише
- 3) использование речевых высказываний в аналогичных речевых ситуациях – происходит автоматизация навыков
- 4) перенос навыков на новые ситуации. Особенность этого метода в том, что она включает в себя 2 подхода – интуитивный подход (на первых этапах, что позволяет быстро запомнить высказывания) и сознательный подход (на последних этапах обучения, где происходит сознательный выбор того или иного высказывания в зависимости от коммуникативной цели задания).

Результаты. При обучении используются современные аутентичные пособия. Тщательно проработанные англоязычные тексты содержат увлекательный практический материал, который может быть использован в жизни и в профессиональной деятельности. Умение говорить грамотно – вот основной навык, над совершенствованием которого работает коммуникативная методика. Студентов учат не только говорить на разные темы, но и при этом следить за правильностью речи. Не секрет, что языковой барьер часто развивается от того, что человек боится допустить ошибку в разговоре. Communicative approach помогает снять и непосредственно языковой, и психологический барьер у обучающихся пропадает страх разговаривать на английском языке. Чем больше и чаще обучающийся говорит на английском, тем быстрее он учится формулировать свои мысли. А на занятиях с использованием коммуникативной методики студенты разговаривают большую часть урока. Преподаватель строит диалог таким образом, чтобы обучающимся было интересно отвечать на вопросы и они могли использовать полученные знания по максимуму. Коммуникативный метод учит связной речи, различным разговорным фразам и клише, которые позволяют впоследствии говорить бегло.

Обсуждение. Суть этого обучения сводится к созданию условий для активной совместной деятельности учащихся в разных учебных ситуациях. Обучение при таком подходе организуется в малых группах, состоящих из 3-4-х человек разного уровня подготовки по языку (сильный, средний, слабый); при выполнении одного задания в группе учащиеся ставятся в такие условия, при которых успех или неуспех одного из них отражается на результате всей группы в целом – оценка тоже общая. Таким образом, каждый ученик отвечает не только за результат своей работы, но и за результат всей группы.

Более того, обсуждение подобных тем склоняет учеников к потребности высказывать свое мнение, доказывать и отстаивать свою точку зрения, то есть к потребности в общении на иностранном языке.

Данный подход отличается от других тем, что учебные выдуманные тексты и далекие от реальной жизни тексты, которые изучаются учащимися в других методах, заменяются на диалоги из повседневной жизни, как было упомянуто ранее. Студенты обыгрывают их таким образом, чтобы вызвать друг друга на разговор, то есть мотивировать другого человека. Стандартные фразы типа «Hello, my name is Sonya. I live in Kiev. I am a student» заменяются на изучение темы «Знакомство», где они на самом деле знакомятся, задают друг другу различные вопросы, обсуждают что-то. Первым делом происходит обсуждение тем, которые знаком

учащимся на их родном языке. Таким образом это развивает у учеников способность пользоваться языком спонтанно. Темы должны быть близки и интересны учащимся.

Заключение. Коммуникативная методика на сегодняшний день, бесспорно, является самым эффективным способом изучения английского языка. За границей она появилась примерно в 60-х годах прошлого века, а в нашу страну пришла приблизительно в середине 90-х. Коммуникативная методика ориентирована именно на возможность общения. Из четырех «китов», на которых держится любой языковой тренинг (чтение, письмо, говорение и восприятие речи на слух), повышенное внимание уделяется именно двум последним. Коммуникативный метод призван в первую очередь снять страх перед общением. Коммуникативность проявляется в функциональности обучения. Функциональность предполагает, что как слова, так и грамматические формы усваиваются сразу в деятельности, на основе ее выполнения.

Список использованных источников:

1. Abbs B. and Freebairn I. *Blueprint Intermediate*. Longman, Great Britain, 1996.
2. Bonamy D. *English for Technical Students*. М.: Высшая школа, 1994.
3. 4. Belchamber, R. The Advantages of Communicative Language Teaching // *The Internet TESL Journal*, Vol. XIII, # 2, 2007. URL: <http://www.iteslj.org/Articles/Belchamber - CLT.html> 25.08.2016
4. Mitchell, R. *The Communicative Approach to language teaching. An Introduction* // *Ann Swarbrick Teaching modern languages*. London: The Open University, 1994.
5. *Techniques & Principles in Language Teaching*. – Oxford University Press, 2011..
6. Шукин, А. Н. *Обучение иностранным языкам: теория и практика: учебное пособие для преподавателей и студентов / А. Н. Шукин. — 2-е изд., испр. и доп. — Москва: Филоматис, 2004*
7. Быстрова Е.А. *Коммуникативная методика в преподавании родного языка // Русский язык в школе*. 1996. №1.

МАЗМҰНЫ \ СОДЕРЖАНИЕ\CONTENTS

ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Жеткергенова Ж.Е Жоғары сынып оқушылары үшін ағылшын тілі сабақтарында өзін-өзін басқару стратегияларын қолдану.....	5
Zh. A. Abuov, A.S. Karimsakova, V.P. Berger, A. A.Kupenova, G.A. Kuzembayeva ICT tools using to intensify profession-oriented foreign language teaching at universities	14
Пентина Е.О. Особенности нарративного подхода в иноязычно-образовательном процессе.....	26
Мұртаза А.Ш., Жанұзақова Г.А. Шет тілін оқыту әдістемесіндегі әлеуметтік-мәдени компонентті жүзеге асырудағы ерекшеліктер.....	32

ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТІН ЛИНГВИСТИКАСЫ ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS

Кошен Н.Б ,Шайбакова Д.Д Политический дискурс как предмет междисциплинарного исследования.....	47
Жумадилова Айгерим Ерболовна, Коптилеуова Дина Тургалиевна Социально-политические аспекты проявления национальной идентичности в творчестве современных палестинских писателей.....	53
Коптилеуова Дина Тургалиевна Развитие темы восток-запад в арабском романе... 61	
Сейтметова Ж.Р,Құрмаш С.С. Ливия “араб көктеміне” саяси фактордың әсері..... 71	
Түлегенов Н.М. Орта ғасырдағы қазақ өңірлеріне қатысты Әл-Идрисидің жазбалары 77	
Шайбакова Дамина Дисингалеевна, Сейсенәлі Әйгерім Берікқызы Стереотипы и клише: о разграничении понятий..... 83	

ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ LINGUA-CULTURAL LINGUISTICS

Жумажанова Ф.Т XIX ғасырдағы діни зерттеу еңбектер хақында.....	90
Орзова Рая Қадыс-қызы Абай және шығыстық әдебиеті байланыстары.....	96
G.A. Tairova Specificity of representation of linguoculturological concept "woman" in contemporary British novels.....	100
Султанова К.Д. Сириядағы азаматтық соғыс босқындарының тарихы.....	109

ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІҢ РӨЛІ РОЛЬ КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ

THE ROLE OF COMPETENCY IN LEARNING LANGUAGES

- Zhaiykbaу K.T. Kulgildinova T.A.** Analysis of the factors influencing the development of the student's pragma-communicative competence.....**117**
- Сарсен Дана** Формирование коммуникативной компетенции в системе обучения иноязычной речевой деятельности студентов.....**127**
- Orazkhanova A.O.Chaklikova A.T.** Analysis of the linguistic bases of the foreign language education in the formation of students' professional-communicative competence.....**132**

КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ТІЛ ҮЙРЕТУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАР ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИЙ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ MULTILINGUAL EDUCATION AND INNOVATIONS IN LEARNING LANGUAGES

- Буенбаева А.А. Букабаева Б.Е.** Формирование межкультурно-коммуникативной компетенции через образовательных интернет ресурсов **141**
- Жанұзақова Г.А.,Маткеримова Р. А.** Француз және испан тілдерін үйрену мотивациясын көтеру құралдары **146**
- Жайлаубай.Г.К, Букабаева.Б.Е** Ағылшын тілін үйретудегі ойын технологиясы.....**157**
- З.А.Кемелбекова, Б.Е.Букабаева, Г.О. Сейдалиева** CLIL-оқытушыларды даярлау және қайта даярлау бойынша инновациялық орталығының моделі.....**161**
- Кемелбекова З.А. Букабаева Б.Е. Сейдалиева Г.О.** Мектепте білім беру жүйесіндегі пән мен тілді кіріктіріп оқыту моделі.....**167**
- Кыдырбаева К.Б** «Лингвосоциокультурный метод преподавания английского языка для формирования лингвокультурной компетентности студентов. Мнение на социально культурное воздействие английского языка как иностранного языка».....**174**
- Кыдырбаева К.Б** Коммуникативный подход в обучении.....**183**

**«ХАБАРШЫ» ЖУРНАЛЫНЫҢ
«КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ШЕТЕЛ ТІЛДЕРІ ФИЛОЛОГИЯСЫ» СЕРИЯСЫНДА
БАСЫЛАТЫН МАҚАЛАЛАРДЫ БЕЗЕНДІРІЛУГЕ**

ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР:

I. Қажетті материалдар

1.1. Парақтардың төменгі орта жағы қарындашпен нөмірленген мақала көшірмесі мен оның электрондық нұсқасы.

1.2. Аңдатпа 200 сөзден және тірек сөздер 10-12 сөзден тұрады және олар қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде болуы тиіс.

1.3. Мақаланың мазмұны: а) кіріспе бөлім; ә) талдау; б) тәжірибе (егер болса); в) қорытынды; г) әдебиеттер тізімі және түйін сөз (екі тілде: егер де мақала қазақ тілінен болса, түйін сөз (15 сөз) - орысша және ағылшынша, ал егер де орыс тілінде болса, түйін сөз (15 сөз) қазақша және ағылшынша болуы тиіс және т.б.) керек.

1.4. Автор (авторлар) жайында берілетін мәліметтер: аты-жөні толық, жұмыс орны (ұжым аты, жоғары оқу орнының толық аты және қысқартылған аты), атқаратын қызметі, ғылыми дәрежесі мен атағы, жұмыс және үй телефоны, электронды поштасы.

II. Мақаланы безендіру ережесі

2.1. Мақала мәтіні терілуі: Word стандартты формат А4, Times New Roman, кегль №14, бір интервал арқылы, парақтың жоғарғы және төменгі бос өрістері-2,5см; оң жақтағы-1,5 см; сол жақтағы-3 см. болуы керек;

2.2. ӘОК - сол жақ жоғарғы бұрышта бас әріптермен (кегль №13);

2.3. Автордың (авторлардың) аты-жөні - жартылай қарайтылған кіші әріптермен ортада және келесі жолға жұмыс істейтін ұжым мен қала, мемлекет аты (кегль №13);

2.4. Мақала аты - бір бос жолдан кейін жартылай қарайтылған бас әріптермен (кегль №13);

2.5. Аңдатпа және тірек сөздер – мақала жазылған тілде (кегль №12);

2.6. Мақала мәтіні - бір бос жолдан кейін (кегль №14);

2.7. Әдебиеттер тізімі (кегль №13);

2.8. Әдебиеттерге сілтемелер квадраттық жақшада беріледі, *мысалы*, [1], [2, 315б.], [4-7].

III. Мақалаларды жариялау тілдері – қазақ, орыс, ағылшын, қытай тілдері және т.б.

Редакцияға түскен мақалаларға сала бойынша мамандардың пікірлері беріледі. Пікір негізінде редакция алқасы авторға мақаланы толықтыруға (түзетуге) ұсыныс жасауы, не мүлдем қайтарып беруі мүмкін. Әр автор өз мақаласының мазмұнына, грамматикалық, стилистикалық және орфографиялық жіберілген қателеріне жауапты.

Мекен-жайы: Алматы қаласы, Жамбыл көшесі, 25, Абай атындағы ҚазҰПУ, жұмыс телефоны - 8(727) -2 91-40-87, эл.пошта:saule.yessenaman@mail.ru

Редакция алқасы

ТРЕБОВАНИЯ
К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ В ЖУРНАЛЕ «ХАБАРШЫ/ВЕСТНИК»,
серия: ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИНОСТРАННАЯ ФИЛОЛОГИЯ

I. Необходимые материалы

- 1.1. Статья в распечатанном и электронном варианте: нумерация страниц внизу по центру.
- 1.2. Аннотация (200 слов) и ключевые слова (10-12 слов) на трех языках (на казахском, русском и английском).
- 1.3. Содержание статьи: а) введение, б) анализ, в) практическая часть (если есть), г) заключение, д) список литературы, е) резюме из 15 слов: если статья на казахском языке – резюме на русском и английском языках, если на русском языке – на казахском и английском.
- 1.4. Сведения об авторе (соавторе): Ф.И.О. полностью, место работы (название организации, вуза полное и сокращенное название), должность, учёная степень, звание, контактный телефон, e-mail.

II. Оформление статьи.

- 2.1. Набор текста статьи: Word стандартного формата А4, Times New Roman, кегль №14, через 1 интервал, поля: верхнее, нижнее – 2,5 см, правое – 1,5см, левое – 3см;
- 2.3. УДК - в левом верхнем углу прописными буквами (кегель №13);
- 2.4. Фамилия, инициалы автора (соавтора) - по центру полужирным строчным шрифтом, (кегель №13), следующая строка - место работы, город, страна;
- 2.5. Название статьи - через интервал полужирным прописным шрифтом (кегель №13);
- 2.6. Аннотация и ключевые слова - на языке оригинала (кегель №12);
- 2.7. Текст статьи - через интервал (кегель №14);
- 2.8.Список литературы (кегель №13);
- 2.9. Ссылки в тексте на литературу даются в квадратных скобках, *например*, [1], [2, с. 315],[4-7].

III. Язык издания статьи – казахский, русский, английский,китайский и др.

Поступившие в редакцию статьи рецензируются ведущими специалистами и учеными по отраслям знаний. Статья, на основании редактирования, может быть возвращена для ее корректирования и доработки. Статьи, не соответствующие требованиям, возвращаются. Каждый автор несет ответственность за содержание, грамматические, стилистические и орфографические ошибки.

Адрес:г.Алматы, ул. Жамбыла, 25, КазНПУ им. Абая контактный телефон- 8(727) -2 91-40-87, электронный адрес: saule.yessenaman@mail.ru

Редакционный совет

**REQUIREMENTS
TO THE ARTICLES IN THE JOURNAL "KHABARSHY/VESTNIK"
SERIES: MULTILINGUAL EDUCATION AND FOREIGN LANGUAGES**

I. Required materials.

- 1.1. An article in the printed and electronic version: page numbers at the bottom center.
- 1.2. Abstract (200 words) and key words (10-12 words) in the original language.
- 1.3. Article content: a) introduction b) analysis c) the practical part (if there is one), d) conclusion, e) references, e) summary/resume consists of 15 words (article in the Kazakh language: a summary in Russian and English languages, in Russian: in Kazakh and English).
- 1.4. About the author (co-author): full name, work place (name of organization, full and abbreviated name of the university), position, academic degree and title, telephone number, e-mail.

II. Designing articles.

- 2.1. Typesetting articles: Word standard A4, Times New Roman, type size 14, 1 interval, margins: top, bottom - 2.5 cm, right - 1,5 cm, left - 3 cm;
- 2.2. UDC - at the top left corner in capital letters (type size 13);
- 2.3. Author's name and initials (co-author) - centered in bold lower case letters (type size 13), the following line - work place, city, country;
- 2.4. Title of the article - in the interval in bold uppercase letters (type size 13);
- 2.5. Abstract and keywords – in the original language (type size 12);
- 2.6. Text of the article – a line after, (type size 14);
- 2.7. References (type size 13);
- 2.8. References cited in the text are given in square brackets, for example [1], [2, p .315], [4-7].

III. Publishing language of articles - Kazakh, Russian, English, Chinese, etc.

Submitted articles are reviewed by leading experts and scholars on the definite spheres. The article based on the editing can be returned to its correction and refinement. Articles that do not meet the requirement will be returned. The author of an article is responsible for the content, grammatical, stylistic and orthographic errors.

Address: 25 Jambyl Str. Abai KazNPU, Almaty Tel: **8 (727) -2 91-40-87**, e-mail: [**saule.yessenaman@mail.ru**](mailto:saule.yessenaman@mail.ru)

Editorial Board

**Келесі басылымның негізгі бөлімдері/Рубрики следующего выпуска/
Rubrics of the next issue:**

**ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ
ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
FOREIGN LANGUAGE EDUCATION**

**МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ АУДАРМА
МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПЕРЕВОД
INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION**

**ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТІН ЛИНГВИСТИКАСЫ
ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА
LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS**

**ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ
ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ
LINGUA-CULTURAL LINGUISTICS**

**ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІҢ РӨЛІ
РОЛЬКОМПЕТЕНЦИЙВОБУЧЕНИЙКЯЗЫКАМ
THE ROLE OF COMPETENCY IN LEARNING LANGUAGES**

**КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ТІЛ ҮЙРЕТУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАР
ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИЙ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ
MULTILINGUAL EDUCATION AND INNOVATIONS IN LEARNING LANGUAGES**

ХАБАРШЫ

ВЕСТНИК

BULLETIN

«Көптілді білім беру және шетел тілдері филологиясы» сериясы
Серия «Полиязычное образование и иностранная филология»
Series «Multilingual Education and Philology of Foreign Languages»

№2(30) 2020

Пішімі 60X84 1/8.

Қаріп түрі «Тип Таймс» Сықтывқар қағазы.
Көлемі 14,25. Таралымы 300 дана. Тапсырыс №84

050010, Алматы қаласы, Достық даңғылы, 13.
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің
«Ұлағат» баспасының баспаханасында басылды